FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ-KORUMA VE RESTORASYON PROGRAMI

TOPKAPI SARAYI'NIN IV. AVLUSUNDAKİ YAPISAL DÖNÜŞÜMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA KÜLEKCİ

İSTANBUL, 2020

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ-KORUMA VE RESTORASYON PROGRAMI

TOPKAPI SARAYI'NIN IV. AVLUSUNDAKİ YAPISAL DÖNÜŞÜMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA KÜLEKCİ
170211007

Danışman
Doç. Dr. Hasan Fırat DİKER

İSTANBUL, 2020

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı'nda **170211007** numaralı BÜŞRA KÜLEKCİ'nin hazırladığı **"Topkapı Sarayı'nın IV. Avlusundaki Yapısal Dönüşümler"** konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** 08/07/2020, Çarşamba günü saat 11.30'da çevrimiçi yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** **OYBİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

Düzeltme verilmesi halinde:
Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı …/…/20…, tarihinde, saat da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde :

Tez adının ……
……
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZA
Doç. Dr. Hasan Fırat Diker	KABUL	
Doç. Dr. Mine Esmer	KABUL	
Doç. Dr. Ebru Omay Polat	KABUL	

BEYAN/ ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Büşra Külekci

İmza

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimime sağladığı katkıların ardından tez danışmanım olarak da çalışmamın her aşamasında bilgi birikimi ve kıymetli tecrübelerini paylaşan, ilgisini ve bana olan inancını her zaman hissettiren değerli danışmanım Doç. Dr. Hasan Fırat Diker'e teşekkür ederim.

Tez çalışmama göstermiş olduğu ilgisinden ve desteğinden dolayı Topkapı Sarayı Daire Başkanı Sayın İlhan Kocaman'a, arşiv çalışmalarıma olanak sağlayan İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürü Dr. Olcay Aydemir'e ve İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Mimarı Şafak Çakmak'a, son dönem restorasyonları ile ilgili bilgi ve tecrübesini aktaran Topkapı Sarayı Restorasyon Sorumlusu Y. Mimar Nevhiz Koyukan'a, Osmanlı Arşiv belgeleri üzerinde yaptığım çalışmalarda yardımını esirgemeyen Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Fikrettin Yavuz'a, değerli bilgi ve görüşleriyle araştırmalarımdaki soru işaretlerine çözüm sağlayan Topkapı Sarayı Arşiv Sorumlusu Dr. Sevgi Ağca Diker'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam boyunca yanımda olan ve desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Y. Mimar Elif Ebeoğlu'na, yardımını esirgemeyen Kültürel Miras Uzmanı Elif Sağdıç'a ve arkadaşlarım Y. Mimar Nihan Arslan ve Y. Mimar Aslıhan Çıtlak'a teşekkür ederim.

Hayatım boyunca desteklerini ve sevgilerini hissettiren kıymetli anneme, babama ve kardeşime, manevi desteği her zaman üzerimde olan değerli dedeme, tez çalışmam boyunca göstermiş olduğu desteğiyle ve mimar olarak sağladığı bakış açısıyla tezime katkıda bulunan sevgili eşime teşekkür ederim.

Büşra Külekci

Mimar

TOPKAPI SARAYI'NIN IV. AVLUSUNDAKİ YAPISAL DÖNÜŞÜMLER

Büşra Külekci

ÖZET

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un fethinden sonra Beyazıt'a inşa edilen ilk sarayın ardından, şehrin son derece kıymetli manzaraya hakim bir noktasını seçerek yeni bir saray yapılması emrini vermiştir. İnşa emri verilen Yeni Saray büyük bir titizlilikle planlanarak yüzyıllar boyunca eklemelerle ve dönüşümlerle gelişimini sürdürmüştür.

Sarayın en özel avlusu olan Dördüncü Avlu, Enderun Avlusu olarak adlandırılan Üçüncü Avlu'nun içine konumlandırılmış, manzaraya hakim bir noktada yer almaktadır. Sofa-i Hümayun olarak da adlandırılan Dördüncü Avlu, içinde barındırdığı köşkleri, havuz ve bahçeleriyle ün salmıştır. Avluda yer alan; Havuzlu Mermer Sofa, Sünnet Odası, Revan Köşkü, Bağdat Köşkü, İftariye Kameriyesi, Kara Mustafa Paşa Köşkü/ Sofa Köşkü, Sofa Cami ve Mecidiye Köşkü, padişah ve hanedan tarafından kullanılan yapılar olmakla beraber Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi ile Esvap Odası ise hizmet için kullanılan yapılardır.

Çalışma kapsamında, Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun İstanbul'un fethinden itibaren günümüze kadar gerçekleşen yapısal dönüşümlerinin araştırılmasının yanı sıra avluda değişime uğramış ve yok olmuş yapılar ile yok olma sebepleri de irdelenmiştir. Ulaşılan kaynaklar ve arşiv belgelerinden yapılan çıkarımlar yazılı olarak aktarılmıştır. Elde edilen veriler ışığında avlunun yüzyıllara göre geçirdiği dönüşümlerin restitüsyon çizimleri yapılmıştır.

Anahtar kelimerler: Topkapı Sarayı, Dördüncü Avlu, Osmanlı, Yapısal Dönüşüm, Yok Olmuş Mekanlar.

STRUCTURAL TRANSFORMATIONS THE FOURTH COURTYARD OF TOPKAPI PALACE

Büşra Külekci

ABSTRACT

After the conquest of İstanbul, Fatih Sultan Mehmet ordered the construction of a new palace choosing an important point of the city overlooking the very precious view after the first palace built in Beyazıt. The new palace to be built maintained its progress by studious planning with additions and transformation for centuries.

The fourth courtyard, the most special courtyard of the palace, was located in the third courtyard called Enderun Courtyard and overlooked a scene. The fourth courtyard, also called as Sofa-i Hümayun was reputed by its kiosks, pools and gardens. Marble Terrace with pool, Circumcision Chamber, Revan Kiosk, Baghdat Kiosk, İftar Pavilion, Kiosk of Kara Mustafa Pasha/ Sofa Kiosk, Sofa Mosque and Mecidiye Kiosk in the courtyard were used by Sultans and the dynasty, while Head Physician's Pavilion/ Tower of the Head Tutor and Wardrobe Chamber were used as service buildings.

In the scope of this study, beside the investigation of the structural transformation of the fourth courtyard of Topkapı Palace after the conquest of İstanbul until present day, the buildings that underwent change or disappeared were examined with the reasons of their disappearance. The deduction from the sources and archival files were transferred as writing. In the light of the information obtained the transformation of the restitution plan of the courtyard by centuries were drawn.

Key Words: Topkapı Palace, Fourth Courtyard, Ottoman, Structural Transformations, Lost Places.

ÖNSÖZ

Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlu'su, diğer avlularla mukayese edildiğinde özel izinler ile girilen özelleşmiş bir avludur. Gerek bahçeleriyle, gerek üzerinde bulunan yapılarıyla padişahın gündelik yaşamında ve özel törenlerde tercih ettiği avlu, farklı dönem yapıları ve dönüşümleri ile günümüze ulaşmıştır.

Bu çalışmada Dördüncü Avlu'nun, Topkapı Sarayı'nın inşasından günümüze kadar gelen süreçteki mimari dönüşümü ele alınmıştır. Araştırma kapsamında her yüzyılda sarayın genel durumu, idaresini gerçekleştiren sultanların faaliyetleri, döneme hakim olan mimari üsluplar ve avlunun kullanım faaliyetleri irdelenerek yeni yapımlar, dönüşümler ve yok olan yapılara ulaşmak hedeflenmiştir.

Topkapı Sarayı üzerine daha önce yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan kitaplar, süreli yayınlar, tezler ve makalelerin yanı sıra arşivde bulunan saray defterleri, ruznameler ve seyyahların aktarımları incelenmiştir. Dördüncü Avlu'nun Osmanlı Dönemi'nde diğer avlulara göre özelleşmiş bir avlu olmasından dolayı, eski kaynaklarda Dördüncü Avlu ile ilgili bilgi aktarımı kısıtlıdır. Bu durum araştırmalarımızda zorlayıcı olmuştur. Yazılı kaynakların dışında, Sarayburnunu ve Topkapı Sarayı'nı konu alan minyatürler, gravürler, resimler, haritalar, eski fotoğraflar ve filmler üzerinde incelemeler yapılmıştır. Farklı yıllara ait görseller kıyas edilerek avlunun ve üzerinde bulunan yapıların geçirdiği dönüşümler araştırılmıştır. Yapılan araştırmalarda, Dördüncü Avlu ile ilgili bazı kaynaklarda yer alan yanlış bilgiler tespit edilerek, aktarılmıştır. Tüm ulaşılan bilgilerin neticesinde, Dördüncü Avlu'nun 15. yüzyıl ile 21. yüzyıl arasındaki geçirdiği dönüşümlerin ve yok olmuş yapıların hipotetik restitüsyon çizimleri yapılmıştır.

İSTANBUL, 2020

BÜŞRA KÜLEKCİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **vii**
GÖRSEL LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR ..... **xxv**
GİRİŞ **1**
1. TOPKAPI SARAYI **3**
1.1. TARİHÇESİ 3
1.2. MİMARİ ÖZELLİKLERİ 14
1.3. YERLEŞİM DÜZENİ 17
1.3.1. Avlular **17**
1.3.1.1. I. Avlu 17
1.3.1.2. II. Avlu 26
1.3.1.3. III. Avlu 35
1.3.1.4. IV. Avlu 47
2. IV. AVLUNUN TARİHÇESİ **49**
3. IV. AVLUNUN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ **50**
3.1. DÖNÜŞÜMLERİYLE MEVCUT YAPILAR 50
3.1.1. Havuzlu Mermer Sofa **50**
3.1.2. Sünnet Odası **61**
3.1.3. Revan Köşkü **77**
3.1.4. Bağdat Köşkü **95**
3.1.5. İftariye Kameriyesi **115**
3.1.6. Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi **121**
3.1.7. Kara Mustafa Paşa Köşkü/ Sofa Köşkü **128**
3.1.8. Mecidiye Köşkü **146**
3.1.9. Esvap Odası **159**

3.1.10. Sofa Cami **163**
3.1.11. Avlu Düzeni ve Ögeleri **169**
3.1.11.1. Mecidiye Kule Kapısı 169
3.1.11.2. Lale Bahçesi 174
3.1.11.3. Mermer Taht 178
3.1.11.4. Aslanlı Bahçe 180
3.1.11.5. İncirlik ve Fil Bahçeleri 183
3.1.11.6. Bizans Kalıntıları 186
3.2. YOK OLMUŞ YAPILAR 194
3.2.1. Kristal Köşk/ Camlı Köşk **194**
3.2.2. Çadır Köşkü ve Üçüncü Yeri Köşkü **196**
3.2.3. Silahdarağa Köşkü **202**
3.2.4. Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkü **204**
3.2.5. Sofa Ocağı **206**
3.2.6. Karakolhane **208**
3.2.7. Dendanlı/Mazgallı Duvar **213**
3.2.8. Yasemin ve Asma Çardakları **215**
3.3. YÜZYILLARA GÖRE DÖNÜŞÜM 216
3.3.1. 15. Yüzyıl **217**
3.3.2. 16. Yüzyıl **222**
3.3.3. 17. Yüzyıl **226**
3.3.4. 18. Yüzyıl **231**
3.3.5. 19. Yüzyıl (Taşınma Öncesi) **235**
3.3.6. 19. Yüzyıl (Taşınma Sonrası) **240**
3.3.7. 20. Yüzyıl (Müzeleşme Öncesi) **245**
3.3.8. 20. Yüzyıl (Müzeleşme Sonrası) **250**
3.3.9. 21. Yüzyıl **256**
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ **257**
EKLER **272**
ÖZGEÇMİŞ **284**

GÖRSEL LİSTESİ

Sayfa

Görsel 1 : Edirne Sarayı perspektifi **3**
Görsel 2 : Matrakçı Nasuh, Eski Saray, 1537 ..... **4**
Görsel 3 : Topkapısı Sarayı, Jules van Gaver, 1783-1844 ..... **5**
Görsel 4 : Topkapı Sarayı görünümü, 1679, Stich von Cornelius, Alman Arkeoloji Arşivi **5**
Görsel 5 : Hünername (C.I), İstanbul tasvirinde Topkapı Sarayı, 1523, TSMK. H. 1523, y. 158b-159a **6**
Görsel 6 : Topkapı Sarayı görünümü, 1784, Jose Moreno **7**
Görsel 7 : Nakkaş Osman, Topkapı Sarayı Tasviri, 1584, TSMK. H. 1523, y.232a-y.231b **8**
Görsel 8 : Mermer Köşk ve sarayın görünümü, 1686, Francesco Scarella, Avusturya Milli Kütüphanesi **9**
Görsel 9 : İkinci Avlu tasvirinde Divanhane, 1790, D'Ohsson **10**
Görsel 10 : Topkapı Sarayı, 19. yüzyıl, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **11**
Görsel 11 : Demiryolu yapılmadan önce Sur-ı Sultanî ve Sahil Köşkleri **12**
Görsel 12 : Topkapı Sarayı ve çevresi, 1957-58 ..... **13**
Görsel 13 : Topkapı Sarayı kuşbakışı görünümü **16**
Görsel 14 : Topkapı Sarayı perspektifi, Harvard Üniversitesi, The Urban Imagination **16**
Görsel 15 : Mevcut planda I. Avlu, 2020 ..... **18**
Görsel 16 : Hünername, Birinci Avlu tasviri, 1584, TSMK. H. 1523, y.15b **18**
Görsel 17 : Bab-ı Hümayun'un üzerinde bulunan köşk, 1836, Thomas Allom **19**
Görsel 18 : Bab-ı Hümayun restitüsyon çizimi **20**

Görsel 19 : Birinci Avlu'nun tasviri, 1852, Gaspare Fossati, TSMK. Y.B. 2670..... **20**
Görsel 20 : Aya İrini ve günümüzde mevcut olmayan mezarlar, 19. yüzyıl, J. X. Raoult, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **21**
Görsel 21 : Birinci Avlu tasvirinde Darphane-i Amire, 1819, Melling **22**
Görsel 22 : Minyatür detayında yer alan hastane betimlemesi **23**
Görsel 23 : Süleymanname, Birinci Avlu tasvirinde Deavi Kasrı, 1558, TSMK. H. 1517, y.18a **24**
Görsel 24 : Su terazisi, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **25**
Görsel 25 : Çinili Köşk, 19. yüzyıl, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **25**
Görsel 26 : Mevcut planda II. Avlu, Ekol İnşaat..... **27**
Görsel 27 : Hünername, İkinci Avlu tasviri, 1584, TSMK. H. 1523, y.18b **27**
Görsel 28 : Babüsselam Kapısı, 1856-83, Sebah-Joaillier, Getty Kütüphanesi..... **28**
Görsel 29 : İkinci Avlu tasvirinde Matbah-ı Amire, 1790, D'Ohsson..... **29**
Görsel 30 : Hünername, Kubbealtı tasviri, 1584, TSMK. H. 1523, y.19a..... **30**
Görsel 31 : Kubbealtı, 1836, Thomas Allom **31**
Görsel 32 : Adalet Kulesi ve Kubbealtı, Caner Cangül Arşivi **31**
Görsel 33 : Hünername, Kubbealtında toplantı ve Hazinede çalışma tasviri, 1588, TSMK. H. 1524, y.242a..... **32**
Görsel 34 : Beşir Ağa Cami, Has Ahırlar ve Zülüflü Baltacılar Koğuşu, 2008, Caner Cangül Arşivi **33**
Görsel 35 : İkinci Avlu'daki Osmanlı Dönemi kayıp mekanları, Elif Sağdıç, 2008 **34**
Görsel 36 : Mevcut planda III. Avlu, 2020, Ekol İnşaat **35**
Görsel 37 : Üçüncü Avlu tasviri, 1839, William H. Bartlett, TSMK. Y.B. 1965..... **36**
Görsel 38 : Sultan III. Selim'in kabulü temalı resimde Babüssaade tasviri, 1789, TSM. 17/163 ..... **37**
Görsel 39 : Arz Odası, 19. yüzyıl ikinci yarısı, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **38**
Görsel 40 : III. Ahmet Kütüphanesi, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi **39**
Görsel 41 : Has Oda, Mustafa Cambaz Arşivi..... **41**
Görsel 42 : Marmara Denizi yönünden Fatih Köşkü, 2012 ..... **42**

Görsel 43 : Enderun Hamamı kalıntısı, 2017 ..... **43**
Görsel 44 : Seferli Koğuşu, 2010, Mustafa Cambaz Arşivi **44**
Görsel 45 : Kilerli Koğuşu, 2017**,** İRAM **45**
Görsel 46 : Kuşhane ile Harem'e geçiş, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi **45**
Görsel 47 : Üçüncü Avlu'daki yok olmuş yapılar ve ekleri, 2019, Asile Yaman **46**
Görsel 48 : Mevcut planda Dördüncü Avlu, 2020, TECU, Büşra Külekci **47**
Görsel 49 : Dördüncü Avlu'nun havadan görünümü **48**
Görsel 50 : Mevcut planda Havuzlu Mermer Sofa, 2020, TECU, Büşra Külekci **50**
Görsel 51 : Havuzun su akan çeşmelerinden, 2020 ..... **51**
Görsel 52 : Şehname-i Nadiri, Havuzlu Sofa, 1618, TSMK. H. 1124, y.49a **52**
Görsel 53 : Surname-i Vehbi, Topkapı Sarayı Havuzlu Taşlık, 1720, TSMK. A. 3593, y. 174b- 175a **53**
Görsel 54 : Özgün havuzun varsayımsal restitüsyon planı, Sedad Hakkı Eldem **54**
Görsel 55 : Havuzun plan rölövesi, Sedad Hakkı Eldem **55**
Görsel 56 : Mermer taht, 2020 ..... **56**
Görsel 57 : Mermer tahtın yandan görünüşü, 2020 ..... **56**
Görsel 58 : Mermer Sofa'da bulunan revaklar ile mermer tahtın camekânları, 1870, Pascal Sebah **57**
Görsel 59 : Camekânların görüldüğü diğer fotoğraf, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **58**
Görsel 60 : Avusturya imparatorunun Topkapı Sarayı ziyaretinde mermer korkulukların görünümü, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi **59**
Görsel 61 : Korkulukların yerine yapılan fıskiyeleri ile havuzun günümüzdeki görünümü, 2020 ..... **60**
Görsel 62 : Mevcut planda Sünnet Odası, 2020, TECU, Büşra Külekci **61**
Görsel 63 : Sünnet Odası çeşmeleri, 2020 ..... **62**
Görsel 64 : Sünnet Odası giriş cephesi, 2020 ..... **63**
Görsel 65 : Sünnet Odası'nın Haliç'e bakan cephesi, 2020 ..... **63**
Görsel 66 : Sünnet Odası'nın Sofaya bakan cephesi, 2020 ..... **64**
Görsel 67 : Surname-i Vehbi, Şehzadelerin Sünnet Odası'na götürülüşleri, 1720, TSMK. A.3593, y. **64**

Görsel 68 : İlk köşkün varsayımsal plan ve cephe restitüsyonları, Sedad Hakkı Eldem **65**
Görsel 69 : İkinci köşkün varsayımsal plan ve cephe restitüsyonları, Sedad Hakkı Eldem **66**
Görsel 70 : Sünnet Odası'nın yerindeki köşkün göründüğü panorama, 1575-1600, Avusturya Milli Kütüphanesi **67**
Görsel 71 : Sünnet Odası'ndan önceki yapının göründüğü panorama, Grelot, 1672 ..... **68**
Görsel 72 : Sünnet Odası'nın eski durumunu gösteren panorama, 1712, Cornelius Loos **68**
Görsel 73 : Sünnet Odası'nın özgün cephesinin görüldüğü fotoğraf, 20. yüzyıl ilk yarısı **70**
Görsel 74 : Sünnet Odası'nın günümüzdeki cephesinin görünümü, 2020 ..... **70**
Görsel 75 : Sünnet Odası tavanı, 2020 ..... **71**
Görsel 76 : Sünnet Odası'nın üstlük pencereleri, 2020 ..... **72**
Görsel 77 : Sünnet Odası'nın devamındaki betonarme kullanılan revaklar, 2020 .... **73**
Görsel 78 : Sütun gövdesinde betonarme malzeme detayı, 2020 ..... **73**
Görsel 79 : Restorasyondan önce ve sonra pencere nişlerinde bulunan çeşmeler, Özbersan İnşaat **74**
Görsel 80 : Restorasyondan sonra ocak, Özbersan İnşaat **75**
Görsel 81 : Restorasyondan önce Sofaya bakan cephenin durumu, Özbersan İnşaat **75**
Görsel 82 : Giriş kapısının üzerindeki yeniden yazılan kitabe, 2020 ..... **75**
Görsel 83 : Mevcut planda Revan Köşkü, 2020, TECU, Büşra Külekci **77**
Görsel 84 : Revan Köşkü, 2020 ..... **78**
Görsel 85 : Revan Köşkü eyvanı, 20. yüzyılın ilk yarısındaki görünümü, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **79**
Görsel 86 : Revan Köşkü eyvanı, 2020 ..... **80**
Görsel 87 : Revan Köşkü dolap ve nişleri, 2020 ..... **80**
Görsel 88 : Hırka-i Saadet Dairesi ile Revan Köşkü arasında yer alan mekan, 2000, Hasan Fırat Diker Arşivi **81**

Görsel 89 : Revan Köşkü'nün altında bulunan mekan, 2000, Hasan Fırat Diker Arşivi **81**
Görsel 90 : Revan Köşkü kesit rölövesi, İM Mimarlık **82**
Görsel 91 : Köşkün çift cidarlı kubbesi ve pencereleri, 2020 ..... **83**
Görsel 92 : Revan Köşkü kitabesi, 2020 ..... **83**
Görsel 93 : Revakların çıtakâri süslemeleri, 2020 ..... **84**
Görsel 94 : Revakların camekânla kapalı görüntüsü, 19. yüzyıl, Abdullah Freres, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **87**
Görsel 95 : Revakların camekânla kapalı olduğu görülen bir fotoğraf, 1958, Bulut İstiklal **87**
Görsel 96 : "Topkapı" film karesinde revakların camekânlı görünümü, 1964, (1:19:53) **88**
Görsel 97 : Revakların arasından sökülen camekânların izleri, 2020 ..... **88**
Görsel 98 : Revan Köşkü camekânla kapatılmış şahnişi ve revakları, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma Ali Saim Ülgen Arşivi **89**
Görsel 99 : Revan Köşkü camekânla kapatılmış şahnişi ve revakları, 1918 ..... **89**
Görsel 100 : Günümüzde şahnişin görünümü, 2020 ..... **90**
Görsel 101 : Revan Köşkü restorasyonu, 1997-2000, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi **91**
Görsel 102 : Pencere lokmalarının eski ve yeni görünümü **92**
Görsel 103 : Restorasyondan önce harap durumda olan şahniş, İM Mimarlık **92**
Görsel 104 : Revakların restorasyondan önceki sıvalı durumu, 2010, Mustafa Cambaz Arşivi **93**
Görsel 105 : Revakların kalemişi süslemeleri, 2020 ..... **93**
Görsel 106 : Restorasyondan önce köşkün iç mekan süslemelerinin durumu, 2008, Caner Cangül Arşivi **94**
Görsel 107 : Köşkün iç mekan süslemeleri, 2020 ..... **94**
Görsel 108 : Mevcut planda Bağdat Köşkü, 2020, TECU, Büşra Külekci **95**
Görsel 109 : Bağdat Köşkü, 2020 ..... **96**
Görsel 110 : Bağdat Köşkü iç mekanı, 19. yüzyıl, Abdullah Freres, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **97**
Görsel 111 : Bağdat Köşkü ocağı, 2020 ..... **98**

Görsel 112 : Bağdat Köşkü kubbesi, 2020 ..... **99**
Görsel 113 : Köşkün eyvan tavanı, 2020 ..... **99**
Görsel 114 : Bağdat Köşkü kesit rölövesi, Cornelius Gurlitt, 1999..... **100**
Görsel 115 : Taş çıkma, 2020..... **101**
Görsel 116 : Köşkün kitaplığa dönüştürülen eyvanı, 19. yüzyıl, TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Abdullah Freres Albümü **102**
Görsel 117 : Kubbeden sarkan top, 2020 ..... **103**
Görsel 118 : Bağdat Köşkü revaklarının camekânlı olduğu eski bir fotoğrafı..... **105**
Görsel 119 : Camekânla kapatılmış taş sedir ve taş ayakların arasının ördürülmüş görüntüsü, 19. yüzyıl, Abdullah Freres, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **106**
Görsel 120 : Taş ayakların camekânla kapalı durumunu gösteren resim, 1838, Alman Arkeoloji Enstitüsü, W.H.Bartlett..... **106**
Görsel 121 : Köşkün ayaklarının günümüzdeki durumu, 2020 ..... **107**
Görsel 122 : Bağdat Köşkü'nü gösteren eski bir kartpostal, 20. yüzyılın ikinci yarısı, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi..... **108**
Görsel 123 : Topkapı Sarayı yangın tertibatında Bağdat Köşkü'ne yapılan yangın düğmelerini gösteren çizim, 1933-35..... **108**
Görsel 124 : Bağdat Köşkü eski mermer korkulukları, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi..... **109**
Görsel 125 : Bağdat Köşkü günümüzdeki mermer korkulukları, 2020 ..... **110**
Görsel 126 : Kubbenin geç dönem süslemeleri, 2020..... **111**
Görsel 127 : Köşkün fenerinin varak uygulamasından önceki hali, 2007, Hasan Fırat Diker Arşivi..... **112**
Görsel 128 : Fenerin onarım aşamasındaki durumu, 2007, Hasan Fırat Diker Arşivi **113**
Görsel 129 : Cam elyafı dikiş uygulaması yapılan doğu yönündeki kemer, Sedad Hakkı Eldem..... **113**
Görsel 130 : Kubbe tezyinatının onarımdan önceki durumu, Özbersan İnşaat..... **113**
Görsel 131 : İç mekan çini onarımları yapılırken, 2006, Hasan Fırat Diker Arşivi **114**
Görsel 132 : Pencere içliklerinin onarımları yapılırken, 2006, Hasan Fırat Diker Arşivi..... **114**
Görsel 133 : Mevcut planda İftariye Kameriyesi, 2020, TECU, Büşra Külekci **115**

Görsel 134 : İftariye Kameriyesi kesit ve görünüşü, Sedad Hakkı Eldem **116**
Görsel 135 : İftariye Kameriyesi, 2020 ..... **117**
Görsel 136 : İftariye Kameriyesi İncirlik Bahçesi'nden, Hasan Fırat Diker Arşivi **117**
Görsel 137 : İftariye Kameriyesi ve demir korkuluklar, 19. yüzyıl, Avusturya Milli Kütüphanesi **118**
Görsel 138 : İftariye Kameriyesi ve Çırağan Sarayı'ndan getirtilen korkuluklar, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi..... **119**
Görsel 139 : İftariye Kameriyesi onarımı, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi..... **119**
Görsel 140 : Mevcut planda Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi, 2020, TECU, Büşra Külekci **121**
Görsel 141 : Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi'ne, Lala/Lale Bahçesinden bakış, 2020..... **122**
Görsel 142 : Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi zemin kat plan rölövesi, Sedad Hakkı Eldem **122**
Görsel 143 : Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi kesit rölövesi, Sedad Hakkı Eldem **123**
Görsel 144 : Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi, 2020..... **124**
Görsel 145 : Kulenin iç mekanında bulunan masa üzerinde ilaç hokkaları, 20. yüzyıl **125**
Görsel 146 : Hekimbaşı Odası'nın günümüze ulaşmayan köşküne benzer betimlenmiş bir kulemsi köşk minyatürü, 1498-99, Hatıfî, Hüsrev ile Şirin..... **126**
Görsel 147 : Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi'ne Lala/Lale Bahçesi'nden bir bakış, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi **127**
Görsel 148 : Mevcut planda Kara Mustafa Paşa Köşkü/ Sofa Köşkü, 2020, TECU, Büşra Külekci..... **129**
Görsel 149 : Sofa Köşkü'ne Lale Bahçesi'nden bakış, 2020..... **130**
Görsel 150 : Köşkün orta sofası ile sekileri **131**
Görsel 151 : Sofa Köşkü plan rölövesi, Sedad Hakkı Eldem **131**
Görsel 152 : Sofa Köşkü Divanhanesi tavan süslemesi, 2020 ..... **132**
Görsel 153 : Sofa Köşkü Divanhanesi, 2020 ..... **132**

Görsel 154 : Sofa Köşkü Divanhanesi'nin eski teşrifatı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **133**
Görsel 155 : Sofa Köşkü, 2019 ..... **134**
Görsel 156 : Sofa Köşkü'nün perde ile örtülü resmi, 1838, Alman Arkeoloji Enstitüsü, W.H.Bartlett **135**
Görsel 157 : Sofa Köşkü ile Hekimbaşı Odası arasında yer alan havuz, 2020 ..... **136**
Görsel 158 : Köşkün günümüzdeki mermer sütunları **137**
Görsel 159 : Köşkün Rokoko süsleme detayları, 2020 ..... **137**
Görsel 160 : Sofa Köşkü turistik ziyarete açıldıktan sonra ziyaretçilerle, 1910, Getty Kütüphanesi **138**
Görsel 161 : Divanhane üst sıra pencerelerinin eski görünümü, 1940-60, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **139**
Görsel 162 : "4. Murad" dizisinde Divanhane üst sıra pencerelerinin eski görünümü, 1981, (3. bölüm 35:45) **140**
Görsel 163 : Divanhane'ye eklenen yağmur iniş boruları, Alman Arkeoloji Enstitüsü **140**
Görsel 164 : Şerbet Odası dikdörtgen formundaki üst sıra pencereleri ve saçak altı yağmur iniş borusu, 1940-60, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **141**
Görsel 165 : Sofa Köşkü restorasyon sonrası, 1997-2000, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi **143**
Görsel 166 : Restorasyon çalışmaları tavan süsleme detayı, 2007, Adım Restorasyon **144**
Görsel 167 : Restorasyon çalışmaları kapı süsleme detayı, 2007, Adım Restorasyon **144**
Görsel 168 : Onarımdan önce süslemelerin durumu, Hasan Fırat Diker Arşivi **145**
Görsel 169 : Sofa Köşkü çatı onarımları sırasında, 2010, Hasan Fırat Diker Arşivi **145**
Görsel 170 : Sofa Köşkü tavan onarımları sırasında, 2010, Hasan Fırat Diker Arşivi **145**
Görsel 171 : Mevcut planda Mecidiye Köşkü, 2020, TECU, Büşra Külekci **146**
Görsel 172 : Mecidiye Köşkü, 2020 ..... **147**
Görsel 173 : Mecidiye Köşkü iç mekanı, 1920, Elia Arşivi **148**

Görsel 174 : İç mekan tavan süslemesi, 19. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **149**
Görsel 175 : Mecidiye Köşkü, Mustafa Cambaz Arşivi **150**
Görsel 176 : Mecidiye Köşkü'nün bahçesinde bulanan fıskiyeli havuz, 2020 ..... **150**
Görsel 177 : Avusturya imparatorunun Mecidiye Köşkü ziyareti, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi **151**
Görsel 178 : Mecidiye Köşkü onarım sonrası, 1918 ..... **152**
Görsel 179 : Terastan bodrum kata inen merdivenler ve terasın eski demir korkulukları, 19. yüzyıl ikinci yarısı, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **153**
Görsel 180 : Terastan bodrum kata inen merdivenler ve terasın yenilenen mermer korkulukları, 20. yüzyıl **153**
Görsel 181 : Topkapı Sarayı yangın tertibatında Mecidiye Köşkü'ne yapılan yangın düğmelerini gösteren çizim, 1933-35 ..... **154**
Görsel 182 : Mecidiye Köşkü onarımlardan sonra, 1960, Walter B. Denny **155**
Görsel 183 : Mecidiye Köşkü restorasyon sırasında, 1999, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi **156**
Görsel 184 : Mecidiye Köşkü restorasyon öncesi ve sonrası, 1999 ..... **157**
Görsel 185 : Mecidiye Köşkü restorasyon sırasında, 2015, Elçi Design **158**
Görsel 186 : Mecidiye Köşkü restorasyon sonrası, 2015, Elçi Design **158**
Görsel 187 : Mevcut planda Esvap Odası, 2020, TECU, Büşra Külekci **159**
Görsel 188 : Esvap Odası, 2020 ..... **160**
Görsel 189 : Esvap Odası, 2018 ..... **161**
Görsel 190 : Esvap Odası, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **162**
Görsel 191 : Mevcut planda Sofa Cami, 2020, TECU, Büşra Külekci **163**
Görsel 192 : Sofa Cami, 2020 ..... **164**
Görsel 193 : Sofa Cami mihrabı, 2011, Mustafa Cambaz Arşivi **164**
Görsel 194 : Tavan süslemeleri, 2011, Mustafa Cambaz Arşivi **165**
Görsel 195 : Sofa Cami kitabesi, 2020 ..... **166**
Görsel 196 : Sofa Cami girişine eklenen camekânlı mekan, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi **167**

Görsel 197 : Sofa Cami cephesinde bitkilenme, 1973 ..... **168**
Görsel 198 : Sofa Cami cephesinde bitkilenme, 1973 ..... **169**
Görsel 199 : Mevcut planda Mecidiye Kule Kapısı, 2020, TECU, Büşra Külekci **170**
Görsel 200 : Mecidiye Kule Kapısı, 2020 ..... **171**
Görsel 201 : Restorasyonda değiştirilen korkuluklar, 1997-2000, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi **172**
Görsel 202 : Restorasyondan önce, 2008, Caner Cangül Arşivi **172**
Görsel 203 : Restorasyon sırasında ve sonrasında, 2012, Özbersan İnşaat **173**
Görsel 204 : Kulelerin mimari elemanlarında görülen renk farklılıkları, 2020 ..... **173**
Görsel 205 : Mevcut planda Lale Bahçesi, 2020, TECU, Büşra Külekci **174**
Görsel 206 : Lale Bahçesi, 2010, Mustafa Cambaz Arşivi **175**
Görsel 207 : Havuzun eski durumu, 20. yüzyıl, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **176**
Görsel 208 : "4. Murad" dizisinde Lale Bahçesi ve fıskiyeli havuz, 1981, (4.bölüm, 10:18) **176**
Görsel 209 : Yıldız Sarayı'ndan getirilen fıskiyeli havuz ve Lale Bahçesi'nin günümüzdeki görünümü, 2020 ..... **177**
Görsel 210 : Mermer Taht, 2020 ..... **178**
Görsel 211 : Tahtın kitabesi, 2020 ..... **179**
Görsel 212 : Mevcut planda Aslanlı Bahçe, 2020, TECU, Büşra Külekci **180**
Görsel 213 : Aslan heykelleri, 2016, Caner Cangül Arşivi **181**
Görsel 214 : Bağdat Köşkü'nün önünde bulunan havuz, 2020 ..... **181**
Görsel 215 : Aslanlı Bahçe düzenlemeden sonra, 2019, İRAM **182**
Görsel 216 : Mevcut planda İncirlik ve Fil Bahçeleri, 2020, TECU, Büşra Külekci **183**
Görsel 217 : İncirlik Bahçesi rampası, 2019 ..... **184**
Görsel 218 : İncirlik Bahçesi'nin eski toprak hizasını gösteren kesit çizimi, Sedad Hakkı Eldem **184**
Görsel 219 : İncirlik Bahçesi, 2009, Mustafa Cambaz Arşivi **185**
Görsel 220 : Sarayın 16. ve 18. yüzyıllarına ait silüet çiziminde Fil Bahçesi ile dış bahçeyi bağlayan kapı, Sedad Hakkı Eldem **186**
Görsel 221 : Kalıntının restitüsyon planı ve fotoğrafı **187**

Görsel 222 : Sofa Cami yanında bulunan vaftiz teknesi, 1983-89..... **188**
Görsel 223 : Lale Bahçesi'nde yonca planlı mermer havuz, 2020..... **188**
Görsel 224 : Fatih Köşkü bodrum kat rölövesinde vaftizhane, Ekrem Hakkı Ayverdi **189**
Görsel 225 : Fatih Köşkü bodrum kat rölövesinde vaftizhane, Sedad Hakkı Eldem **189**
Görsel 226 : Vaftizhane ile havuzun çakıştırıldığı çizim, Hülya Tezcan..... **190**
Görsel 227 : Aslanlı Bahçe'de bulunan lahit, 2020 ..... **190**
Görsel 228 : Lahit, 2020..... **191**
Görsel 229 : Ayasofya'da bulunan imparatoriçe lahdi, Caner Cangül Arşivi **192**
Görsel 230 : Sofa Köşkü altındaki çeşme ve lahit, 2020 ..... **192**
Görsel 231 : Mevcut planda Bizans Kalıntıları, 2020, TECU, Büşra Külekci **193**
Görsel 232 : Sarayburnu panoramasında Kristal Köşk, 1559, Melchior Lorck, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi **196**
Görsel 233 : Sarayburnu panoromasında Çadır Köşkü, 1559, Melchior Lorck, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi **197**
Görsel 234 : Mecidiye Köşkü yerinde bulunan Üçüncü Yeri Köşkü, 1852..... **198**
Görsel 235 : Üçüncü Yeri Köşkü, Alman Arkeoloji Enstitüsü **198**
Görsel 236 : Çadır Köşkü(a) ve Mecidiye Köşkü'nün(c) çakıştırılmış planı, Sedad Hakkı Eldem..... **199**
Görsel 237 : Çadır Köşkü cephesi önüne eklenen kemer ve tonozlarla, 1960, Walter B. Danny **200**
Görsel 238 : Restorasyondan önce depo olarak kullanılan Çadır Köşkü'nün cephesi, 1883, Sebah-Joaillier, Getty Kütüphanesi..... **200**
Görsel 239 : Restorasyonlar sırasında Çadır Köşkü cephesi, 1959, Alman Arkeoloji Enstitüsü..... **201**
Görsel 240 : Çadır Köşkü, 2009, Mustafa Cambaz Arşivi..... **201**
Görsel 241 : Mevcut planda Silahdarağa Köşkü'nün muhtemel yeri, TECU, Büşra Külekci **202**
Görsel 242 : Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkü, 1800-20, Michel Francois Preaulx, Victoria&Albert Müzesi..... **204**
Görsel 243 : Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkü, 1835-38, Thomas Allom **205**

Görsel 244 : Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkünün kısmı olarak görüldüğü fotoğraf, 1852 ..... **205**
Görsel 245 : Sofa Ocağı olarak tahmin edilen Çadır Köşkü bodrum katı restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem **207**
Görsel 246 : Sofa Ocağı olarak tahmin edilen Çadır Köşkü bodrum katı **207**
Görsel 247 : Abdurrahman Şeref haritasında karakolhane, 1908-11 ..... **208**
Görsel 248 : Gurlitt Topkapı Sarayı planında karakolhane, 1910 ..... **209**
Görsel 249 : Topkapı Sarayı planında karakolhane, 20. yüzyıl başları, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi **209**
Görsel 250 : Karakolhanenin ilk çizilen plan ve görünüşü **210**
Görsel 251 : Karakolhanenin değiştirilen son planı **211**
Görsel 252 : Haliç cephesinden Karakolhane ve kulesi, 19. yüzyıl ikinci yarısı, Antonio Zellich, Atatürk Kitaplığı **212**
Görsel 253 : Karakolhane'ye ait bir fotoğraf, Kongre Kütüphanesi, II. Abdülhamid Koleksiyonu **212**
Görsel 254 : Mevcut planda Dendanlı/Mazgallı duvar, TECU, Büşra Külekci **213**
Görsel 255 : Matrakçı Nasuh, Minyatürden detay, 1537 ..... **214**
Görsel 256 : Dendanlı/Mazgallı duvar, 1580, Dryden Albümü, R. 14.23, f54r, Trinity Koleji Kütüphanesi, Cambridge **214**
Görsel 257 : Hekimbaşı Odası ile Sofa Köşkü arasında dendanları yıkılan duvar, 2020 ..... **215**
Görsel 258 : Görsel 52 detayında asma dalları **216**
Görsel 259 : 15. yüzyıl Haliç cephesi restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem **217**
Görsel 260 : Dördüncü Avlu planı, 1472-1520, Mualla Eyüboğlu Anhegger **218**
Görsel 261 : Dördüncü Avlu planı, 15. yüzyıl, Nadide Seçkin **218**
Görsel 262 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 15. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **219**
Görsel 263 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 15. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **220**
Görsel 264 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 15. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **221**
Görsel 265 : Dördüncü Avlu 16. yüzyıl restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem **222**

Görsel 266 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 16. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020..... **223**
Görsel 267 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 16. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **224**
Görsel 268 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 16. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **225**
Görsel 269 : Topkapı Sarayı tasviri, 17. yüzyıl başları, Piri Reis, Melchior Lorichs Albümü..... **226**
Görsel 270 : Topkapı Sarayı tasviri, 1680, Grelot **227**
Görsel 271 : 17. yüzyıl Haliç cephesinden görünüş restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem **227**
Görsel 272 : 17. yüzyıl Boğaz cephesinden görünüş restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem **227**
Görsel 273 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 17. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020..... **228**
Görsel 274 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 17. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **229**
Görsel 275 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 17. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **230**
Görsel 276 : Sarayburnu panoramasında Topkapı Sarayı, 1729, Chicago Üniversitesi Kütüphanesi **231**
Görsel 277 : Topkapı Sarayı tasviri, 1784, Jose Moreno..... **231**
Görsel 278 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 18. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020..... **232**
Görsel 279 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 18. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **233**
Görsel 280 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 18. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **234**
Görsel 281 : Topkapı Sarayı planında Dördüncü Avlu, 1800, Barbie du Bocage, Jean-Denis **235**
Görsel 282 : Marmara cephesinden Topkapı Sarayı, 1819, Melling **236**
Görsel 283 : Haliç cephesinden Topkapı Sarayı, 1822, Gouffier Choiseul **236**

Görsel 284 : Haliç cephesinden Topkapı Sarayı fotoğrafı, 1850, James Robertson-Felice Beato **236**
Görsel 285 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 19. Yüzyıl T. Ö. Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020 ... **237**
Görsel 286 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 19. Yüzyıl T.Ö. Hipotetik Restitüstonu,TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **238**
Görsel 287 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 19. Yüzyıl T.Ö. Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **239**
Görsel 288 : Dördüncü Avlu planı, 19. yüzyıl, Ekrem Hakkı Ayverdi **240**
Görsel 289 : 1856 yangını sonrası Üçüncü Avlu planında Dördüncü Avlu kısmi detayı **240**
Görsel 290 : Dördüncü Avlu 19. yüzyıl planı, Sedad Hakkı Eldem **241**
Görsel 291 : Marmara cephesinden Dördüncü Avlu restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem **241**
Görsel 292 : Haliç cephesinden Topkapı Sarayı fotoğrafı, 19. yüzyıl, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi **241**
Görsel 293 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 19. Yüzyıl T.S. Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **242**
Görsel 294 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 19. Yüzyıl T.S. Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **243**
Görsel 295 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 19. Yüzyıl T.S. Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **244**
Görsel 296 : Dördüncü Avlu, 1908-11, Abdurrahman Şeref **245**
Görsel 297 : Dördüncü Avlu, 1912, Gurlitt **246**
Görsel 298 : Dördüncü Avlu, 20. yüzyıl başları, Ali Saim Ülgen, SALT Araştırma **246**
Görsel 299 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 20. Yüzyıl M.Ö. Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020 ... **247**
Görsel 300 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 20. Yüzyıl M.Ö. Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **248**
Görsel 301 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 20. Yüzyıl M.Ö. Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **249**

Görsel 302 : Dördüncü Avlu planı, 1933 ..... **250**
Görsel 303 : Dördüncü Avlu planı, N. M. Penzer, 1936..... **251**
Görsel 304 : Cumhuriyet Dönemi restorasyonlarında Dördüncü Avlu'da kullanılan teknikler, Ümran Karahasan..... **252**
Görsel 305 : Dördüncü Avlu kuşbakışı görünümü, 1966, İBB Hava Fotoğrafları **253**
Görsel 306 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 20.Yüzyıl M.S. Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020..... **253**
Görsel 307 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 20. Yüzyıl M.S. Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **254**
Görsel 308 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 20. Yüzyıl M.S. Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **255**
Görsel 309 : Dördüncü Avlu kuşbakışı görünümü, 2019, Fatih Belediyesi Kent Rehberi **256**
Görsel 310 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 21.Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020..... **257**
Görsel 311 : Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 21. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020 ..... **258**

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
BOA.	T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
çev.	Çeviren
düz.	Düzenleyen
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
İÜ.	İstanbul Üniversitesi
M.Ö.	Müzeleşme Öncesi
M.S.	Müzeleşme Sonrası
s.	Sayfa/sayfalar
TECU	Tures Mimarlık ve Ekol İnşaat Çizimlerinin Üzerinden
TSK	Topkapı Sarayı Kütüphanesi
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
T.Ö.	Taşınma Öncesi
T.S.	Taşınma Sonrası

GİRİŞ

Osmalı Devleti'nin yüzyıllar boyunca yönetim merkezi olan ve yöneticilerine ev sahipliği yapan Topkapı Sarayı, eşsiz kültür varlıklarımızın arasında yer almaktadır. Gerek devletin yönetim şekli gerekse padişah ve ailesinin özel yaşamı ile ilgili bilgi edinmemizde saray mimarisi, somut bir veri teşkil etmektedir. İstanbul'un fethinden sonra başlanan inşasının 20. yüzyıla dek eklenerek ve değişim göstererek devam etmesiyle mimari açıdan oldukça zengin örnekler barındırmaktadır. Saray mimarisi halka açık genel bir alandan, padişahın gündelik yaşamında kullandığı özel mekana doğru birbirini takip eden avlulardan oluşmaktadır. Kaynaklarda Saray-ı Cedid, Yeni Saray olarak da geçen Topkapı Sarayı, Alay Meydanı olarak adlandırılan sarayın dış hizmet yapılarını barındıran Birinci Avlu, Divan Meydanı olarak adlandırılan sarayın yönetim yapılarını barındıran İkinci Avlu, Enderun Avlusu olarak da adlandırılan Enderun teşkilatının eğitim yapılarını barındıran Üçüncü Avlu ve Sofa-i Hümayun olarak adlandırılan saray köşklerini barındıran Dördüncü Avlu'dan meydana gelmektedir.

Bu tez çalışmasında sarayın diğer avlulara nazaran kullanımı kısıtlı olan, farklı yüzyıllara ait köşkleri, bahçeleri ve avlu ögeleriyle Dördüncü Avlu ele alınmıştır. Dördüncü Avlu'nun yapısal dönüşümleri ile yok olmuş yapılar araştırılmış ve elde edilen sonuçlar ışığında avlunun inşasından itibaren günümüze kadar dönemsel restitüsyon çizimleri yapılmıştır.

Çalışma kapsamında Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan saray defterleri ve saraya ait belgelerin yer aldığı Milli Saraylar Arşivi'nde araştırmalar yapılmıştır. Topkapı Sarayı ve özelinde Dördüncü Avlu'yu içeren kaynaklar, yerli ve yabancı seyyahların seyahatnameleri ve hatıratları, yükseklisans, doktora tezleri ile makalelerden istifade edilmiştir. Yazılı kaynakların yanı sıra sarayı konu alan harita, gravür, minyatür, resim, fotoğraf ve filmler incelenmiştir. Avusturya Milli

Kütüphanesi, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, Amerikan Kongre Kütüphanesi gibi yurtdışında bulunan arşivlerin sanal ortamda taramaları yapılmıştır. TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı ve çeşitli kütüphanelerde bulunan kaynaklar, müze yıllıkları, belgeler ve fotoğraflar incelenerek yapılar hakkında yüzyıllarına göre incelemeler yapılmıştır. İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan sarayın geçirdiği restorasyon çalışmaları ve raporları incelenmiştir.

Tüm bu çalışmalar ışığında Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki yapısal dönüşümler her bir yapı için sözel olarak aktarılmış, avlunun ise dönemsel restitüsyon çizimleri yapılmıştır.

Tezin birinci bölümünde; İstanbul'un fethi itibariyle inşasına başlanan Topkapı Sarayı'nın tarihçesi ve mimari özellikleri ile ilgili bilgi verilerek, sarayın I., II., III. ve IV. avlusu ve avlularda bulunan yapılar ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde; Tez konusu olan IV. Avlu'nun oluşumu itibari ile günümüze kadar gelen gelişimini içeren tarihçesi yer almaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde; IV. Avlu'nun yapısal dönüşümü başlığıyla avluda bulunan mevcut yapıların dönüşümü ve yok olmuş yapılar kaynaklarla açıklanmıştır. Avlunun yüzyıllara göre dönüşümünün yapılan çıkarımlar sonucunda restitüsyon çizimleri yapılmış, görsel bir veriye aktarılmıştır.

Sonuç bölümünde; Sarayın inşasından itibaren günümüze kadar gelen yapıların geçirdiği değişimler, günümüze ulaşamayan yok olmuş yapılar ile dördüncü avlunun yüzyıllara göre durumu yazılı ve görsel olarak ortaya konmuştur.

1. TOPKAPI SARAYI

1.1. TARİHÇESİ

Konstantinopolis, Fatih Sultan Mehmed tarafından 1453 yılında fethedildiğinde Bizans İmparatorluğu'na ait Hipodrom'un yakınında bulunan Büyük Saray harap bir halde bulunmaktadır.[1] Diğer sarayları olan Blakhernai Sarayı ise Sultan II. Mehmed tarafından kullanılmayarak, Osmanlı Devleti'nin yönetimine Edirne'de bulunan Yeni Saray'da devam edilmiştir.[2] Edirne'de bulunan saraydan bir süre sonra yönetim taşınsa da tamamen terk edilmeyerek zaman zaman padişahlar tarafından ziyaret edilmiştir.[3]

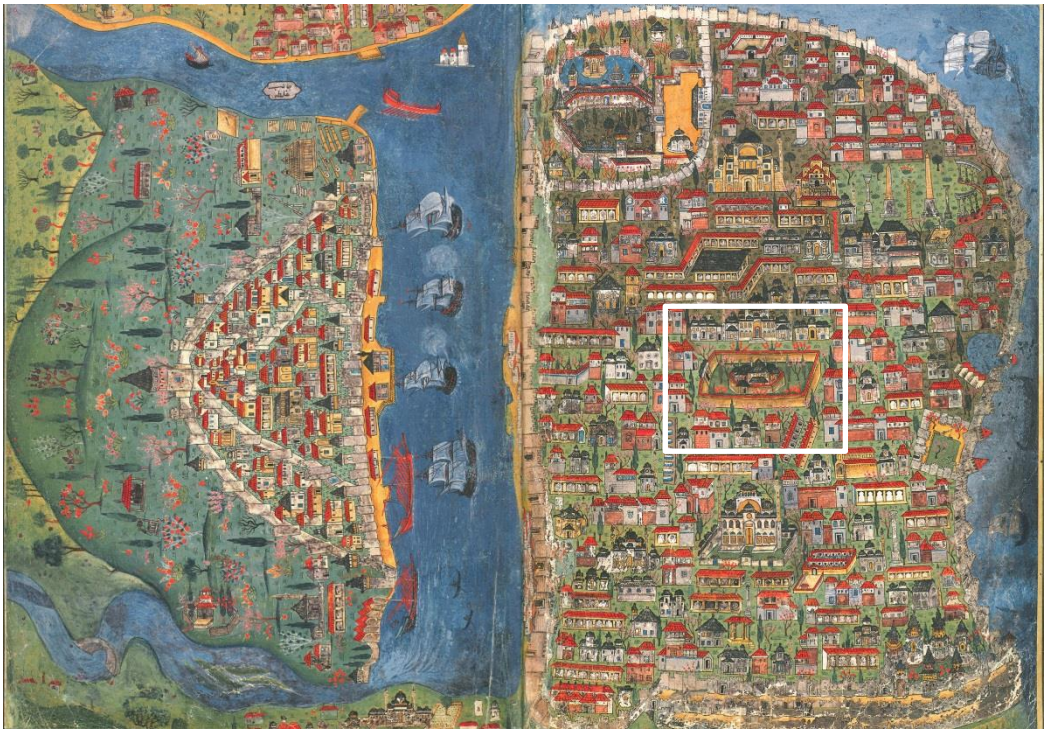

Görsel 1 Edirne Sarayı perspektifi[4]

Sultan bir süre sonra kente bir kale ve kenti çevreleyen duvar ile birlikte bir saray yapılmasını emretmiştir. 1455 yılında ise Yedikule, kentin duvarları ve ilk saray ahşaptan inşa edilmiştir.[5] Eski Saray olarak isimlendirilen ilk saray günümüzde Beyazıd Meydanı olarak geçen alana, şehrin merkezi bir noktasına konumlandırılmıştır.[6]

---

[1] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 5.
[2] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 27.
[3] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.5.
[4] Rifat Osman, **Edirne Sarayı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
[5] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 28.
[6] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 14.

Görsel 2 Matrakçı Nasuh, Minyatürde Eski Saray, 1537[7]

İlk sarayın yapım aşamasında Edirne'deki sarayında ikamet eden Fatih Sultan Mehmed, ahşap olarak inşa edilen Eski Saray'ın ardından yeni bir saray yapılmasına karar vermiştir. Eski Bizans akropolü olan, halk arasında ise *zeytunluk* ismi verilmiş, halkın evlerinin de bulunduğu, şehir merkezinden uzak, denize dik bir araziye *Saray-ı Cedid-i Amire*, *Saray-ı Hümayun*, *Yeni Saray* ve günümüzdeki bilinen ismiyle *Topkapı Sarayı* inşa edilmiştir.[8] Bir Fransız gezgin olan Tavernier, 17. yüzyılda sarayda bulunarak sarayın konumunu imparatorluğun yayıldığı Avrupa ve Asya'yı hükümdarın aynı anda seyredebildiği bir yer olarak betimlemektedir.[9]

Saray-ı Cedid-i Amire isimli yeni inşa edilmiş bu saray "Topkapı" ismini sarayın deniz kısmında bulunan "Topkapısı" isimli saray kapısından almıştır.[10] Topkapısı'nın olduğu yerde ahşap bir köşk olan Topkapı Köşkü de saraya bu ismin

[7] Nasihü's-Silahi (Matrakçı), **Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn**, Haz: Hüseyin Gazi Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu, 2014; İÜ, T. 5964, y.8b.
[8] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 28.
[9] Jean Baptiste Tavernier, **17. Yüzyıl Topkapı Sarayı**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Edt. Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 48.
[10] Skarlatos Byzantios, **Constantinople**, Çev. Haris Theodorelis-Rigas, İstos Yayınları, 2019, s. 221.

verilmesinde etkili olmuştur.[11] Daha sonra bu köşk 1863 yılında geçirdiği bir yangınla yok olmuştur.[12] Bu sahil köşkünün yok olmasının ardından Saray-ı Cedid-i Hümayun ismi ile anılan saray, Topkapı Saray-ı Hümayun olarak anılmaya başlanmıştır.[13]

Görsel 3 Topkapısı Sarayı, Jules van Gaver, 1783-1844[14]

Yeni Saray'ın inşası, girişi Ayasofya'ya bakan bölgede kalacak şekilde denize doğru sıralanan dört avlu halinde gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşim planı, saray idaresinin gerçekleştiği yapılardan, sultana ait özel köşklere doğru bir yerleşim göstermektedir. İdris-i, sarayın arazinin en üst kotundan başlayarak denize kadar bahçeler, binalar ve süslü köşklerle inşa edildiğini aktarmaktadır.[15]

Görsel 4 Topkapı Sarayı görünümü, 1679, Stich von Cornelius, Alman Arkeoloji Arşivi

[11] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.9.
[12] Halil Ethem, **Topkapı Sarayı**, Kanaat Kütüphanesi, 1931, s. 14.
[13] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteenth Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Universitesi, 2018, s.42.
[14] Erişim: https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/topkapi-palace-or-seraglio-istanbul-turkey-engraving-by-news-photo/913816298?adppopup=true Erişim Tarihi: 12.10.2019
[15] İdris-i Bitlisî, **Heşt Behişt VII. Ketibe, Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481**, Düz. Muhammed İbrahim Yıldırım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019, s.82.

Görsel 5 Hünername (C.I), İstanbul tasvirinde Topkapı Sarayı, 1523, TSMK. H. 1523, y. 158b-159a[16]

Sarayın inşa tarihi ile ilgili kaynaklarda farklı tarihler yer almaktadır. En eski kaynak olarak kabul edilen Kritovoulos, 1459 yılını sarayın ilk inşasına başlangıç tarihi olarak kabul etmektedir.[17] Yine 17. yüzyıl seyyahı olan Evliya Çelebi de Bab-ı Hümayun'un üzerinde bulunan, bugün artık yerinde olmayan bir kitabede 1459 tarihini gördüğünü aktarmaktadır.[18] İsmail Hakkı Uzunçarşılı sarayın inşa tarihini 1465, tamamlanma tarihini ise 1478 olarak belirtmektedir.[19] Bab-ı Hümayun'un günümüzde bulunmayan kitabesinde, inşasının 1478'de (Hicri 883) tamamlandığı yer almıştır.[20] Cenevizli tüccar Lacopo de Promontorio'dan aktaran Necipoğlu, tüccarın 1475 yılında sarayı anlatırken; sadece idari avlu ve özel konut avlusu olarak iki

[16] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.
[17] Kritovulos, **Kritovulos Tarihi 1451-1467**, Çev. Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 166.
[18] Evliya Çelebi'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 32.
[19] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 10.
[20] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 10.

avludan bahsettiği bilgisini vermektedir.[21] Yine Sakaoğlu'nun Veliyeddinzade Ahmed Paşa'dan aktardığına göre, paşanın 1472 (Hicri 877) tarihli saraya dair bir kasidesinde Çinili Köşk'ten bahsettiğini belirtmektedir.[22]

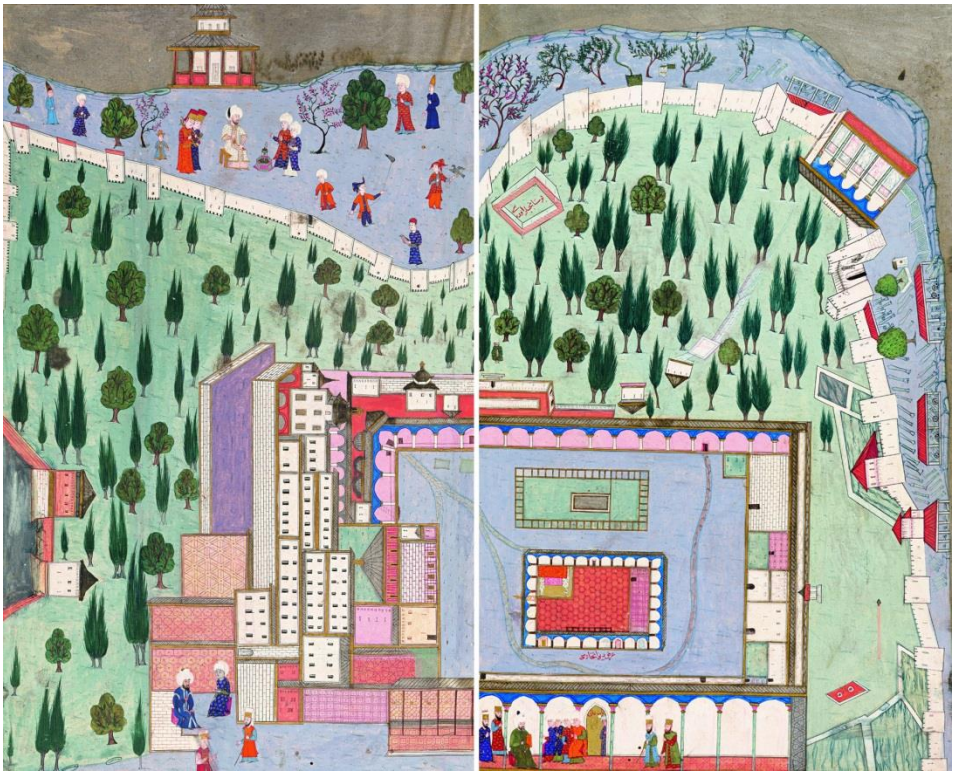
Kritovoulos 1465 tarihinde dış bahçe köşklerinden bahsetmemiş olduğundan; ikinci, üçünü ve dördüncü avludan sonra inşa edildiği çıkarımı yapılabilir.[23] Böylece bu yıllarda dış duvarın henüz yapılmamış olduğu, saray binaları ve bahçelerinden sonra inşa edildiği çıkarımını yapmaktayız. İkinci, üçüncü ve dördüncü avlunun tamamlanmasının ardından dış duvarların yapımı sona ermiş, duvarlar ve saray girişinin arasında ise birinci avlu oluşmuştur. Sarayı çevreleyen Sur-ı Sultanî ilk yapıldığında kuleleri ve burçları külah çatı örtülü olarak inşa edilmiştir ancak zamanla bu çatı örtüleri yıkılarak duvarların görünümü değişmiştir.[24] Sur-ı Sultanî tarafından çevrelenen saraya geçiş; üç büyük kapı olan Bab-ı Hümayun, Demir Kapı ve Otluk Kapı ile birlikte üç küçük kapıyla sağlanmaktadır.[25]

Görsel 6 Topkapı Sarayı görünümü, 1784, Jose Moreno[26]

[21] Lacopo de Promontorio'dan aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 30.
[22] Ahmed Paşa'dan aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 16.
[23] Kritovulos, **Kritovulos Tarihi 1451-1467**, Çev. Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 228.
[24] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 20.
[25] Wolfgang Müller-Wiener, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 496.
[26] Erişim: https://tr.travelogues.gr/item.php?view=42121 Erişim Tarihi: 12.10.2019.

Kaynaklar ışığında Saray'ın yapılış tarihçesini iki bölüme ayırabiliriz. İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Avlu inşa tarihi 1459 ile 1468 arasında verilirken, dış bahçe köşklerinin ilavesi ve sarayın duvarları ise 1478 yıllarına dayandırılmaktadır.[27]

Görsel 7 Nakkaş Osman, Topkapı Sarayı Tasviri, 1584, TSMK. H. 1523, y.232a-y.231b[28]

Topkapı Sarayı ilk inşasından itibaren yüzyıllar boyunca değişiklik göstererek günümüze ulaşmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in belirlediği plan düzenine sadık kalınarak, kendinden sonra gelen padişahların, istekleri ve ihtiyaçları çerçevesinde saraya yeni yapılar eklenmiştir. Zaman içerisinde saray yapılarında değişiklikler yapılması, yıkılması veya çeşitli afetlerden ötürü bazı yapıların zarar görmesiyle saray günümüzdeki görünümüne ulaşmıştır. Sultanların yönetim biçimleri, dönemlere hakim olan mimari üsluplar ve yapılan tamiratlar saray yapılarının geçirdiği dönüşümlerde etkili olmuştur.

[27] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 33.
[28] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.

1509'da gerçekleşen büyük depremden dolayı hasar gören dış surlar ve Üçüncü Avlu'daki yapıların Sultan II. Bayezid tarafından gerekli onarımları yaptırılmış, bu onarımlar dışında saraya birkaç bahçe köşkü inşa ettirilmiştir.[29] Eldem'e göre Sultan II. Bayezid, Fatih Sultan Mehmed tarafından yapılan birçok binayı yıktırmış ya da elden geçirmiştir.[30]

Sultan II. Bayezid'den sonra 8 yıl tahtta kalan Yavuz Sultan Selim ise 1517 yılında yendiği Memlük sultanından sonra kendisine gönderilen Kutsal Emanetler için, Üçüncü Avlu'daki Has Oda'yı yeniden düzenlemiştir.[31] Sarayburnu'na ise sahil köşklerinden Mermer Köşkü yaptırmıştır.[32]

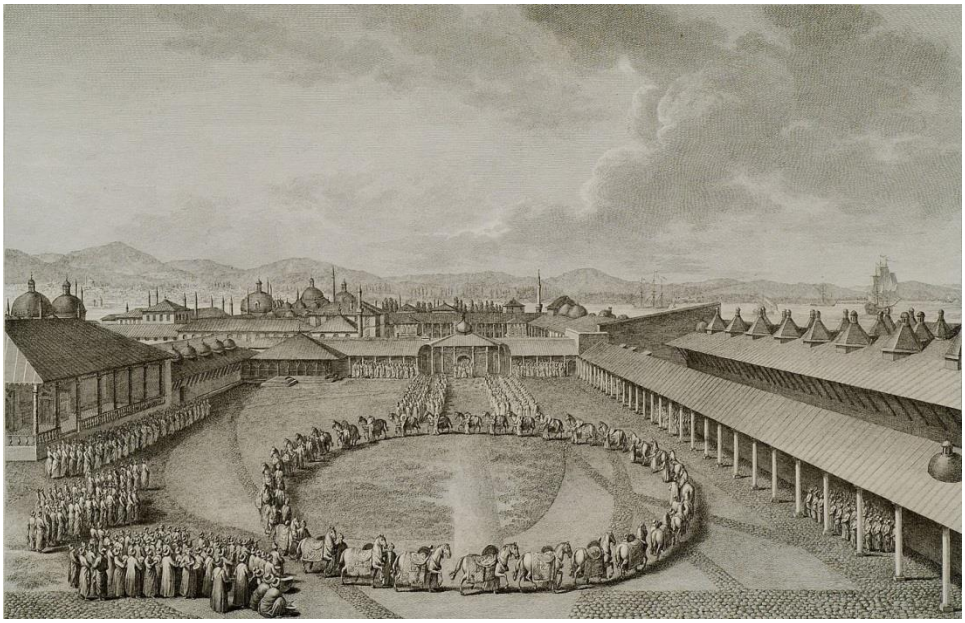

Görsel 8 Mermer Köşk ve sarayın görünümü, 1686, Francesco Scarella, Avusturya Milli Kütüphanesi

Yeni Saray'da gerçekleşen en kapsamlı yenilikler Kanuni Sultan Süleyman döneminde olmuştur. Sultan Süleyman tarafından benimsenen büyük ve güçlü imparatorluk düşüncesi, yönetimin gerçekleştiği saray yapılarındaki değişikliklere de yansımıştır. Sultan tarafından görevlendirilen saray başmimarı olan Mimar Acem

[29] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 47.
[30] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 95.
[31] Wolfgang Müller-Wiener, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 499.
[32] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 47.

Ali; Birinci Avlu hizmet yapılarını büyütmüş, İkinci Avlu'ya yeni bir Dış Hazine ve Divanhane yapmış, Üçüncü Avlu'da bulunan Arz Odası'nı da yeniden inşa ederek asmabahçeye yeni köşkler yapmıştır.[33]

Görsel 9 İkinci Avlu tasvirinde Divanhane, 1790, D'Ohsson[34]

Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra saltanatı devralan Sultan II. Selim döneminde sarayda büyük bir yangın çıkmıştır. Bu yangından sarayın iç bölümleri zarar görmese de İkinci Avlu'da bulunan mutfaklar büyük zarar görmüş, dönemin saray başmimarı olan Mimar Sinan tarafından mutfaklar yeniden inşa edilmiştir.[35] Sultan II. Selim ayrıca Enderun Avlusu'na III. Ahmed Kütüphanesi'nin olduğu yere havuz içerisinde bir köşk yaptırmıştır.[36]

16. yüzyıla gelindiğinde Topkapı Sarayı artık bugünkü haline yakın bir yerleşime ulaşmış, büyük oranda yenilenmiş ve büyümüştür. 17. yüzyılda ise sarayda inşai faaliyetler yoğunluk göstermemektedir. Sultan I. Ahmed tarafından 1616

[33] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 48.
[34] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=298 Erişim Tarihi: 15.10.2019
[35] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 35.
[36] Wolfgang Müller-Wiener, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 500.

yılında, Birinci Avlu'ya Has Fırın inşa edilmiştir.[37] Sultan IV. Murad ise Revan ve Bağdat Seferleri'nin anısına Dördüncü Avlu'ya Revan ve Bağdat Köşkleri'ni yaptırmıştır.[38] Yine Sultan İbrahim Dördüncü Avlu'ya, İftariye Kameriyesi'ni ve Sünnet Odası'nı yaptırmıştır.[39]

18. yüzyılda, Üçüncü Avlu'ya Seferli Koğuşu ve Havuzlu Köşk'ün yerine de III. Ahmed Kütüphanesi yapılmıştır.[40] 19. yüzyılda ise Dördüncü Avlu Sultan Abdülmecid tarafından ele alınmıştır.[41] 19. yüzyılın ortalarında devletin Topkapı Sarayı'ndan taşınarak sahil sarayına geçişi, batılılaşma etkisi ile Osmanlı geleneklerinden kopuşun somut bir delili olarak düşünülmektedir.[42]

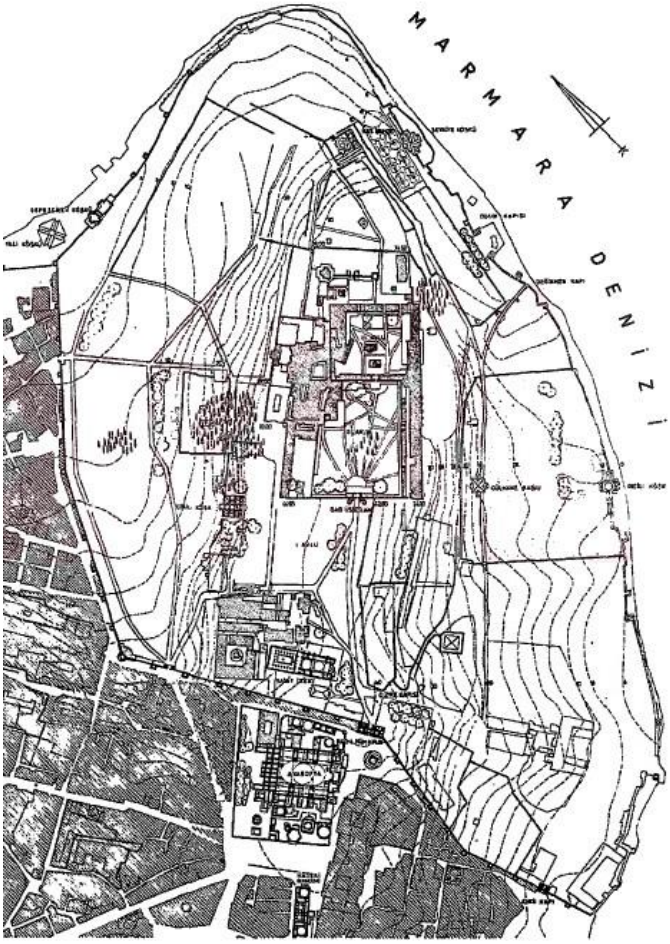

Görsel 10 Topkapı Sarayı, 19. yüzyıl, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

Sarayın taşınmasıyla saray yapıları işlevsiz kalarak bakımsız bir hale gelmiştir. Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Avlu yapılarının dışında, Sur-ı Sultanî'nin çevrelediği alanda bulunan saraya ait yapıların bir kısmı ortadan kaldırılmış, bir kısmı ise 19. yüzyılda yapılan demiryolu inşaatında yıkılmıştır.[43] 1871 yılında yapılan demiryolu inşaatında surlar Sirkeci'den Sarayburnu Parkı'na kadar yıkılmıştır.[44]

---

[37] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 60.
[38] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 32.
[39] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 7.
[40] Wolfgang Müller-Wiener, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 501.
[41] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 95.
[42] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 6.
[43] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 27.
[44] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 21.

Görsel 11 Demiryolu yapılmadan önce Sur-ı Sultanî ve Sahil Köşkleri[45]

Saray, Sultan V. Mehmed Reşad döneminde Birinci Dünya Savaşı'na rağmen sıklıkla onarım geçirmiştir.[46] Cumhuriyet dönemi öncesinde sarayda yapılan son onarım yine 1916'da Sultan V. Mehmed Reşad tarafından Seferli Koğuşu ve Hırka-i Saadet Dairesi'ne yaptırılmıştır.[47]

1924 yılında Topkapı Sarayı Türkiye Cumhuriyeti tarafından müzeye dönüştürülmüştür. Müzeye dönüştürüldüğünde sarayın içerisinde bulunduğu durum Tahsin Öz tarafından aktarılmaktadır. Öz, binaların oldukça harap bir halde olduğunu, 1924-39 yıllarında yapılan bir ödenekle binaların öncelikli olarak koruma

[45] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, Resim: 2.1.11.
[46] Tahsin Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları 1939-1944**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948, s. 2.
[47] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 16.

altına alınması adına camlarının yenilendiğini, kurşunlarının yaptırıldığını ve Ağalar Cami'nin onarılarak yazma eserlerin içerisinde muhafaza edildiğini belirtmektedir.[48] Saray müzeye dönüştürüldükten sonra birçok restorasyon yapılarak; önemli tamiratların yanı sıra sarayın görünümünü değiştirecek yanlış çalışmaların da yapıldığı aktarılmaktadır.[49]

Görsel 12 Topkapı Sarayı ve çevresi, 1957-58[50]

[48] Tahsin Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları 1939-1944**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948, s. 5.
[49] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 95.
[50] Erişim: http://www.eskiistanbul.net/7385/havadan-topkapi-sarayi-ve-cevresi-gorunumu-1950-ler Erişim Tarihi: 01.11.2019

1.2. MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethettikten sonra şehrin imar ve iskanıyla titizlikle ilgilenmiş, güzelleştirmek için büyük çaba sarf etmiştir.[51] Şehre ilk olarak hakimi olduğu eyaletlerin üst düzey sınıflarını yerleştirmiş, daha sonra nitelikli yapılar inşa etmeleri için emir vermiştir.[52]

Sultanın yaptıracağı Yeni Saray'ın projesine de özel bir ilgi gösterdiği belirtilmektedir.[53] Saray inşası ilk kaynak olan Tursun Bey tarafından aktarılmaktadır:

> Fatih Hazretleri, fetihten sonra vezirlerine, komutanlarına ve askerlerine, bundan sonra taht yerim İstanbul'dur dedi ve surların onarılmasını, çalışmaya ve ikamete, hizmetlere uygun güzel saraylar, köşkler yapılmasını diledi. Saray sahasında, toplantılara mahsus divanhane, kılıç ve cirit müsabakaları için meydanlar, hatta av mahalleri bulunmasını da istedi. Bu maksatla Arabistan'dan, İran'dan ve Anadolu'dan getirttiği mimarları, kendi mimarlık bilgisi ile aydınlattı. Gözlerden uzak bu güzel yerde büyük bir sarayın, her türlü sanatsal başarıyı yansıtacak biçimde yapılmasını, her köşkün güzellerin birer yuvası, her kasrın, cennet köşklerini kıskandıracak güzellikte olmasını emretti[54].

Sultan sarayın inşası için deneyimli usta ve zanaatkarları görevlendirmesinin yanı sıra kullanılacak malzemelerin de kaliteli olmasına özen göstererek inşa sürecine bizzat nezaret etmiştir.[55] Dönemin önemli isimlerinden olan Tursun Bey'den aktaran Necipoğlu, saray inşasında görevlilerin Rum, Acem ve Arap ülkelerinden; yapı ustası ve süsleme sanatçılarının ise 1480 yılında Floransa ve Venedik'ten getirtildiğini belirtmektedir.[56]

Osmanlı kaynaklarında sultanın görevlendirdiği mimar ile ilgili bilgi yetersizdir. 15. yüzyıl tarihçilerinden olan Ruh-î Edrenevî, saraydan sorumlu

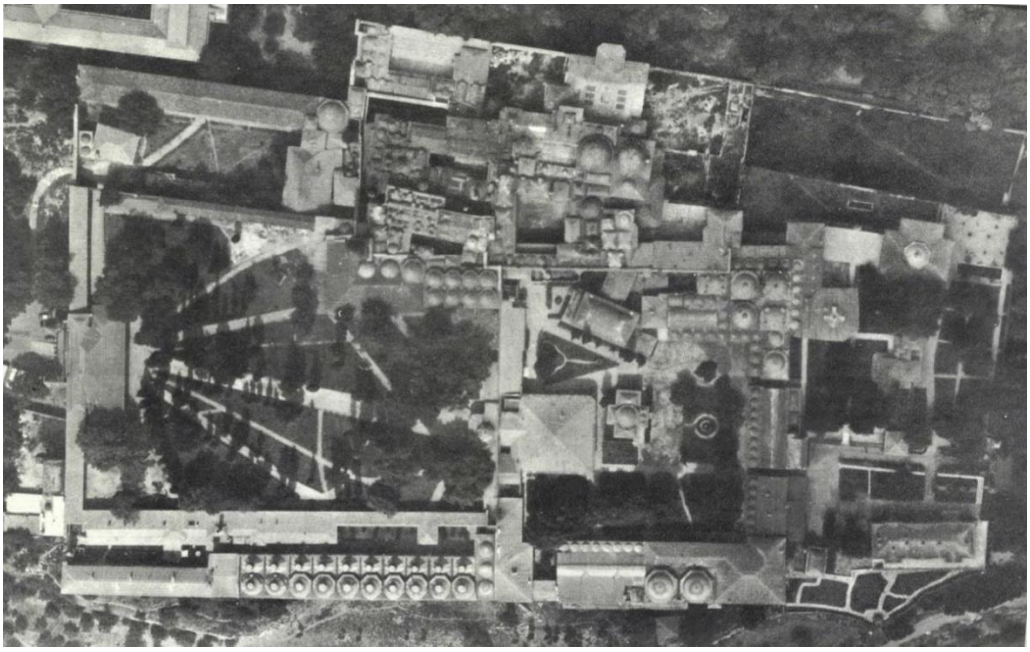
---

[51] Kritovulos, **Kritovulos Tarihi 1451-1467**, Çev. Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 137.
[52] Kritovulos, **a.g.e.**, s. 158.
[53] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 38.
[54] Tursun Bey'den aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 17-18.
[55] Kritovulos, **a.g.e.**, s. 168.
[56] Tursun Bey'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz:, **a.g.e.**, s. 38.

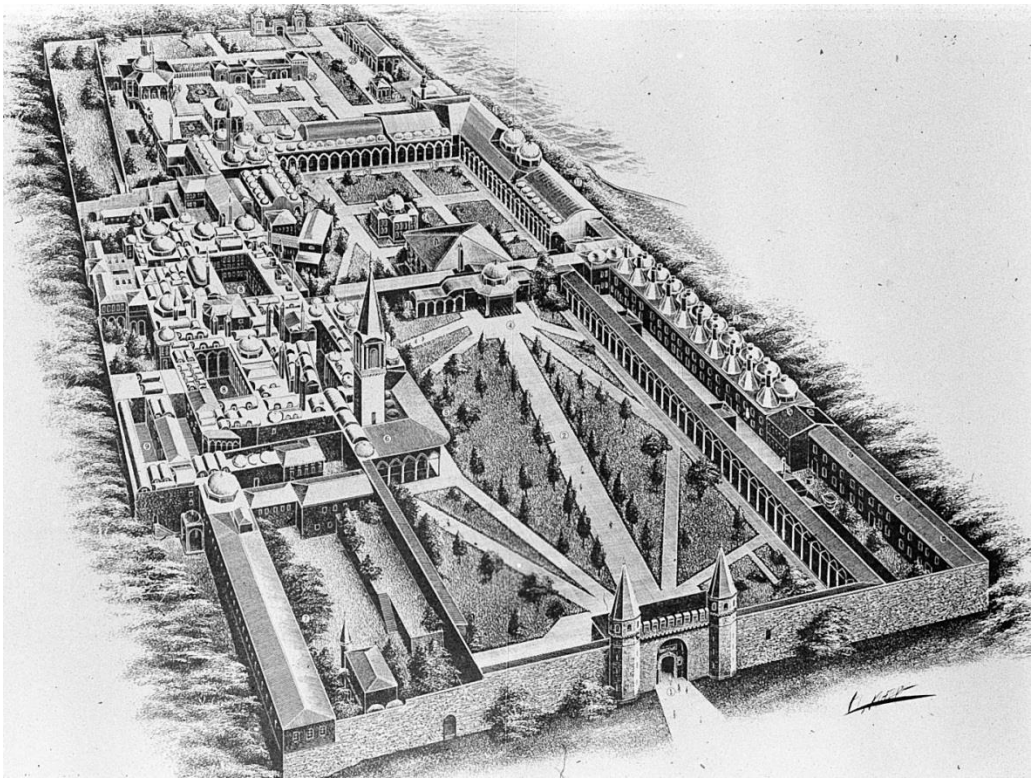
kalfanın Sinan Usta olduğunu söylemektedir.[57] Sultan II. Mehmed dönemi inşai faaliyetlerinden sorumlu mimar olan Atik Sinan, olduğu göz önünde bulundurularak saraydan sorumlu kalfa olması ihtimaller dahilindedir. 1463-70 yıllarında Fatih Cami'nin baş mimarı olarak görevlendirilen Atik Sinan'ın, 1478 yılında inşası tamamlanan Topkapı Sarayı için de görevlendirilmiş olması mümkün görülmektedir.[58] Edrenevî'ye göre saray köşkleri ve çevresinin inşasından ise Sultan II. Bayezid dönemi başmimarı Murad Usta sorumludur.[59] Kritovulos ise saray inşasında mimar olarak kayıtlarda sadece Murad Halife'nin geçtiğini belirtmektedir.[60]

Saray inşasının tamamlanmasının ardından Kritovulos sarayı; çeşitliliği, güzelliği ve gösterişiyle dikkat çekici, bina içlerinde ve cephelerinde kullanılan kıymetli malzemeleriyle, içerisinde su ögeleri, çeşitli bitki ve hayvanların bulunduğu bahçeleriyle eşsiz bir yapı olarak betimlemektedir.[61] Planlanan kurgu ve işçiliğe gösterilen özenin yanı sıra Yeni Saray için seçilen arazinin iki tarafının denizle çevrili olması ve sakin bir bölgenin tercih edilmesi her anlamda sarayı eşsiz kılmaktadır. Arazinin düzgün olmayan topografyasından doğan gerekliliğe göre avlular büyüklük olarak farklılık göstermektedir. Bu da mimarisine yansıyan bir başka zenginliktir.

[57] Ruhî Edrenevî'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, s. 39.
[58] Elif Sağdıç, Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlusunun Dönüşümü ve Kayıp Mekanları, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2018, s. 22.
[59] Ruhî Edrenevî'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **a.g.e.**, s. 39.
[60] Kritovulos, **Kritovulos Tarihi 1451-1467**, Çev. Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 158.
[61] Kritovulos, **a.g.e.**, s. 228.

Görsel 13 Topkapı Sarayı kuşbakışı görünümü[62]

Görsel 14 Topkapı Sarayı perspektifi, Harvard Üniversitesi, The Urban Imagination

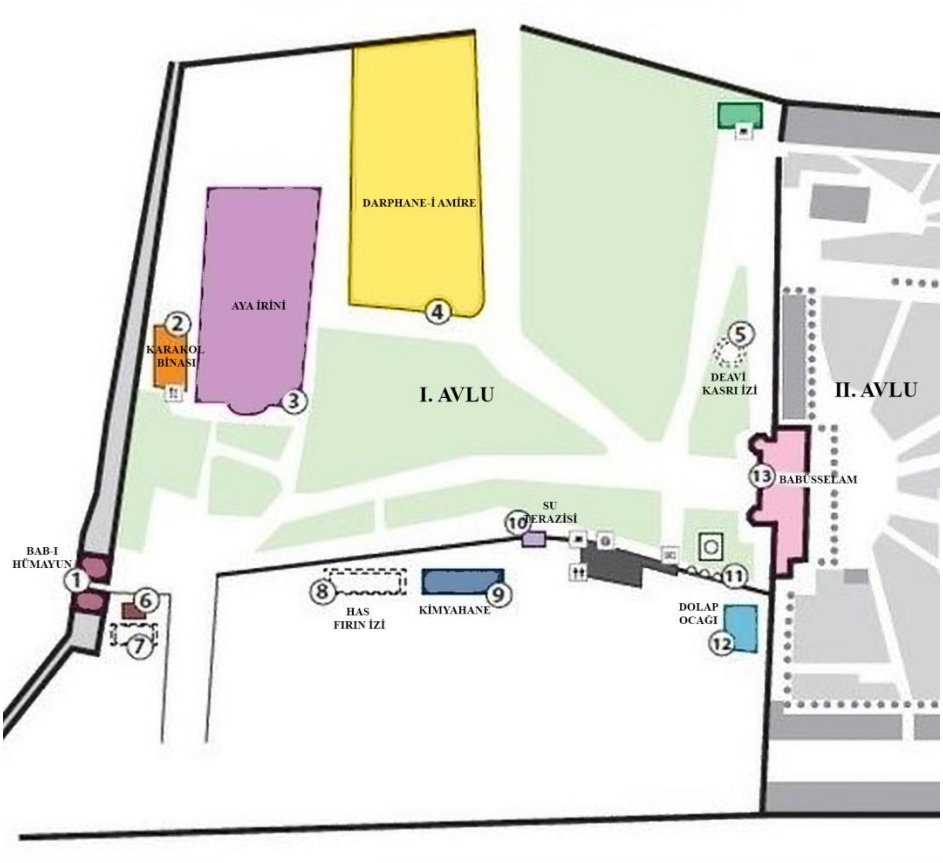
[62] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 170.

1.3. YERLEŞİM DÜZENİ

1.3.1. Avlular

1.3.1.1. I. Avlu

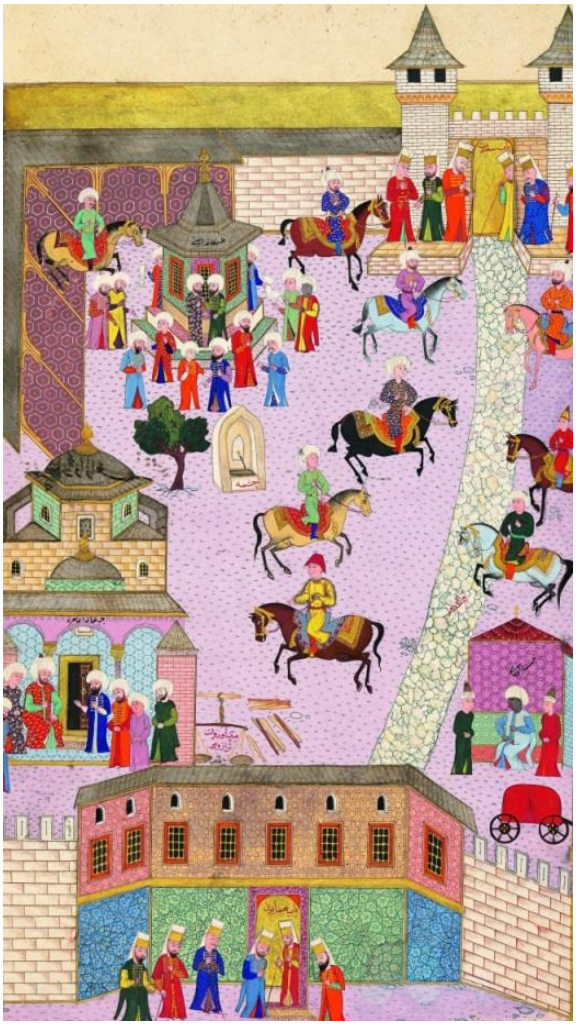
Alay Meydanı olarak da bilinen Birinci Avlu, ihtişamlı alayların yapıldığı yer olup halka açık tutulmuştur.[63] Önemli olaylarda devlet erkanının toplanma yeri olarak da kullanılan Birinci Avlu, sarayın dış hizmet *Birun* yapılarını barındırmaktadır.

Görsel 15 Mevcut planda I. Avlu, 2020[64]

Birinci Avlu Yapıları: Aya İrini, Karakolhane Binası, Darphane, Enderun Hastanesi, Saray Fırınları, Deavi Kasrı, Su Terazisi, Dolap Ocağı ve Çinili Köşk'tür.

[63] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 57.
[64] Erişim: https://i.pinimg.com/originals/0e/58/cf/0e58cf9df18907535f5e0f02c0afb4c5.jpg Erişim Tarihi:05.06.2020.

Görsel 16 Hünername, Birinci Avlu tasviri, 1584, TSMK. H. 1523, y.15b[65]

Saraya girişin sağlandığı, Birinci Avlu ile Ayasofya'nın bulunduğu meydanı birbirine bağlayan kapı Bab-ı Hümayun'dur. Çeşitli onarım ve değişimler geçiren Bab-ı Hümayun'un üst kısmında, Ata Bey'den aktarılana göre günümüze ulaşmamış Fatih Sultan Mehmed dönemine tarihlenen bir köşk bulunduğu öğrenilmiştir.[66]

[65] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.
[66] Ata Bey'den aktaran Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan,için bkz: **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 9.

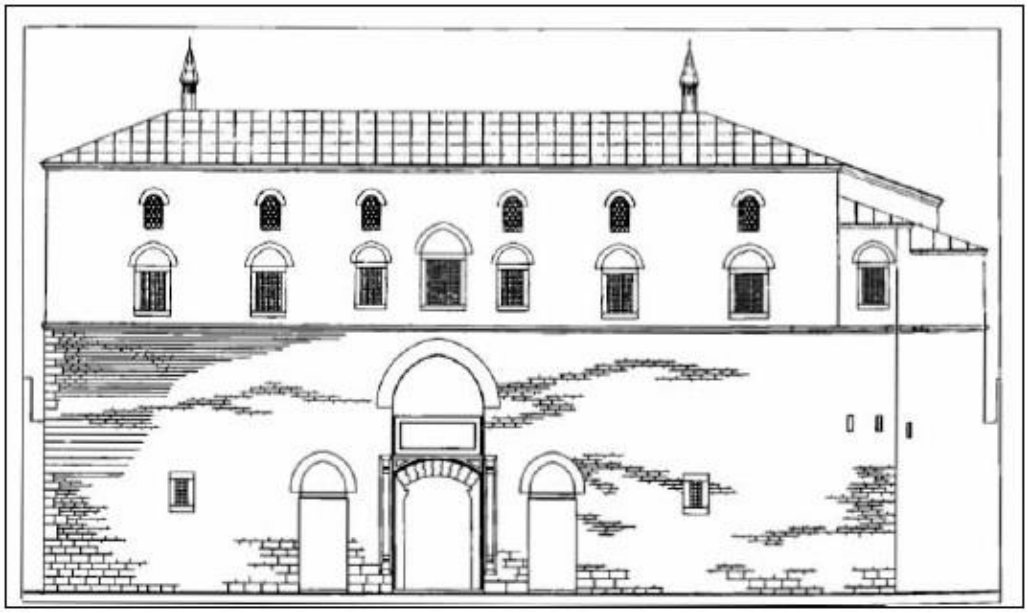

Görsel 17 Bab-ı Hümayun'un üzerinde bulunan köşk, 1836, Thomas Allom[67]

İlk yapıldığında ahşap olarak inşa edildiği kaynaklarda geçen bu köşkten, 1502 yılında sarayı ziyaret eden Teodor Kantakuzen de ahşap bir yapı olarak bahsetmektedir.[68] Köşkün saraya girerken bizi karşılayan cephesinde merkezde büyük bir pencere ile iki yanı iki sıralı üçer küçük pencere yer almıştır.[69] Çeşitli çizimlerde de yer alan bu köşk, Sakaoğlu'na göre, 1867 yılında çıkan bir yangında hasar görmüş, 1921 yılında ki diğer bir yangında ise tamamen harap olmuştur.[70] Eyice ise 1867 yılında köşkün yıktırıldığını aktarmaktadır.[71]

17. yüzyıl tarihçisi Hezarfen Hüseyin'den aktarılana göre, Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan Süleyman köşkte otururak şehri seyretmişlerdir.[72] Bunun yanı sıra devletin hazinesi *Beytülmâl* bu köşkte korunmuştur.[73]

[67] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=60 Erişim Tarihi:21.10.2019.
[68] Teodor Kantakuzen'den aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 28.
[69] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 65.
[70] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, 2002, s. 29.
[71] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 7.
[72] Hezarfen Hüseyin'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **a.g.e.**, s. 65-66.
[73] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 65-66.

Görsel 18 Bab-ı Hümayun restitüsyon çizimi, Sedad Hakkı Eldem[74]

Bab-ı Hümayun'un birçok hizmet için kullanıldığı kaynaklarda geçmektedir. İlk olarak hazine olarak kullanılmış olduğu, sonraları ise sefer zamanları divanhane olarak kullanıldığı bilinmektedir.[75] Yine bir kule köşkü olmasından dolayı alayları izlemek için de kullanılmıştır.[76]

Görsel 19 Birinci Avlu'nun tasviri, 1852, Gaspare Fossati, TSMK. Y.B. 2670[77]

[74] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan,için bk **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 9.
[75] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 31.
[76] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 39.
[77] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.

Birinci Avlu'nun yerleşim planı sağ ve sol yanlara yerleştirilen hizmet yapılarından oluşmaktadır. Her bir hizmet yapısı kendi içerisinde koğuş, hamam, mescit gibi birimleriyle avlulu bir sistemle çalışmaktadır.

Geç Antik Çağ'dan kalma, Ayasofya ile aynı dönemde yapılmış Aya İrini, Birinci Avlu'da bulunan en eski yapı olma özelliğini taşımaktadır. Aya İrini Osmanlı'dan önce deprem ve yangın gibi afetlere maruz kalmıştır.[78] Aya İrini İstanbul'un fethinden sonra cephaneliğe dönüştürülerek, Sultan III. Ahmed döneminde de savaş ganimetleri ve antika silahların *Dar-ül Esliha* adı ile sergileneceği bir mekan haline getirilmiştir.[79] 17. yüzyılın başlarında sarayı gören Polonyalı Simeon kilisenin cephaneye çevrildiğini aktarmaktadır.[80] Aya İrini Kilisesi'nin Darphane'ye bakan cephesinin önünde günümüzde mevcut olmayan, etrafı ağaç ve korkulukla çevrili mezarların olduğu aktarılmaktadır.[81]

Görsel 20 Aya İrini ve günümüzde mevcut olmayan mezarlar, 19. yüzyıl, J. X. Raoult, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

[78] Bilge Ar, **Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi**, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2013, s. 16.
[79] Bilge Ar, **a.g.e.**, 2013, s. 121.
[80] Polonyalı Simeon'dan aktaran Belgin Tezcan Aksu için bkz: **Evliya Çelebi ve Topkapı Sarayı Dönemin Şahitlerinin ve Ünlü Seyyahımızın Gözüyle**, Ötüken Yayınları, 2017, s. 239.
[81] Mehmet Râif Bey, **Topkapı Sarayı ve Çevresi**, Haz. Ahmet Arslantürk, Ahmet Korkmaz, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 33.

Avlunun sol kanadında, Aya İrini'nin yanında Karakolhane Binası bulunmaktadır. Aya İrini askeri müze olduğunda idare binası olarak 19. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır.[82] Ahşap sivri kemerli pencerelere sahip tek katlı bir yapıdır.

Aya İrini'nin yanında bulunan Darphane 1727 yılında inşa edilmiştir.[83] Darphane önceleri Beyazıd taraflarındayken 18. yüzyılda buraya taşınmıştır.[84] Darphane para basmanın yanı sıra saray içerisinde bulunan kıymetli eşyaların muhafazası için de kullanılmıştır. 1967 yılında terk edilen Darphane oldukça harap bir durumda kalmıştır.[85] Büyük bir oranda harap olan Darphane'nin günümüze iki binası ulaşmıştır.

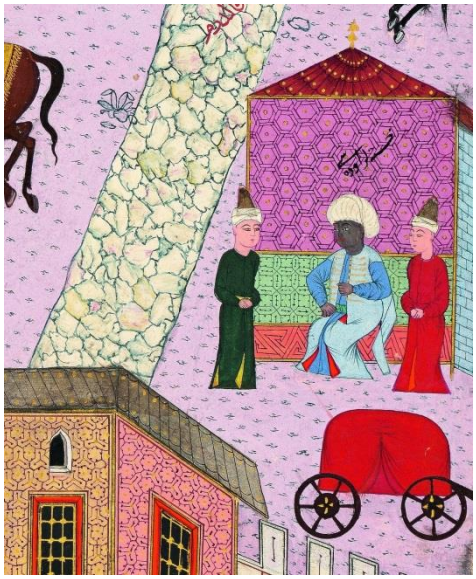

Görsel 21 Birinci Avlu tasvirinde Darphane-i Amire, 1819, Melling[86]

Birinci Avlu'nun güney yönünde bulunan ve bütün saraya hizmet veren Enderun Hastanesi günümüze ulaşmamıştır. Enderun Hastanesi'nin ilk kez D'Ohsson tarafından 18. yüzyıl sonlarında Bab-ı Hümayun'dan girince sağda görüldüğü

[82] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 63.
[83] Wolfgang Müller-Wiener, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 501.
[84] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 17.
[85] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 72.
[86] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=221 Erişim Tarihi: 24.10.2019.

aktarılmıştır.[87] Tavernier hastaneyi uzun bir yapı bloğu olarak betimlemektedir.[88] Ata tarafından hastane Fatih Sultan Mehmed dönemine tarihlendirilirken, Mustafa Ali ise Kanuni Sultan Süleyman dönemine tarihlendirmektedir.[89]

Görsel 22 Minyatür detayında yer alan hastane betimlemesi

Avlunun sağ kanadında günümüze ulaşmamış sarayın fırınları yer almıştır.[90] Günümüzde bulunan taş duvarın arkasında has, harcı ve fodla isimli fırınların kalıntıları bulunmaktadır.[91] Hükmî'den aktarılana göre fırınlar Sultan I. Ahmed tarafından yaptırılmıştır.[92]

D'Ohsson tarafından yapılan Birinci Avlu betimlemesinde, avlunun sol kanadında bulunan Birinci İmrahur Dairesi olarak bahsedilen yapı günümüzde yer almamaktadır.[93] Yine Aya İrini ile sarayın surları arasında kalan bölgede saray

[87] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 14.
[88] Jean Baptiste Tavernier, **17. Yüzyıl Topkapı Sarayı**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Edt. Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 49.
[89] Ata ve Mustafa Ali'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 77.
[90] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 14.
[91] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 59.
[92] Hükmî'den aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **a.g.e.**, s. 60.
[93] D'Ohsson'dan aktaran İsmail Hakkı Uzunçarşılı için bkz: **a.g.e.**, s. 14.

sakalarına ait Sim Sakalar Koğuşu ve Hasırcılar Koğuşu'nun varlığından Abdurrahman Şeref Bey bahsetmektedir.[94]

Minyatürlerde avlunun sol kanadında sekizgen taş köşk olarak betimlenen ve günümüzde bulunmayan yapı Deavi Kasrı'dır. Bu kasır ilk yapıldığında sultanın kullandığı hünkar kasrı olarak işlevlendirilerek sonradan halk ve padişah arasında iletişimin sağlandığı arz, şikayet dilekçelerinin iletildiği bir mekan olarak hizmet vermiştir.[95]

Görsel 23 Süleymanname, Birinci Avlu tasvirinde Deavi Kasrı, 1558, TSMK. H. 1517, y.18a[96]

Birinci Avlu'dan Babüsselam'a doğru ilerlerken güney yönünde bulunan iki yapı ise Dolap Ocağı ve Su Terazisi'dir. Sarayın su ihtiyacının karşılanmasını sağlamak amacı ile inşa edilmişlerdir.[97]

[94] Abdurrahman Şeref Bey'den aktaran İsmail Hakkı Uzunçarşılı için bkz: **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 17.
[95] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 68.
[96] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.

Görsel 24 Su terazisi, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Saraya inşa edilen ilk yapılardan biri olan Çinili Köşk, çini kaplamalarından dolayı Sırça Saray ismi ile de adlandırılmıştır.[98] Fatih Sultan Mehmed tarafından 1472 yılında yaptırıldığı aktarılmaktadır.[99] Köşk çinilerinin yanı sıra mimarisi ile de dikkat çekmektedir. Eyvanlı ve merkezi sofalı dikdörtgen plan tipine sahip köşk ortasında yer alan bir kubbe ile örtülüdür. Kot farkından dolayı köşkün revaklı giriş cephesi tek katlı görünürken dış bahçe yönündeki cephesi iki katlıdır. Çeşitli işlevlerin verildiği köşk 19. yüzyıl itibari ile müzeye çevrilmiştir.

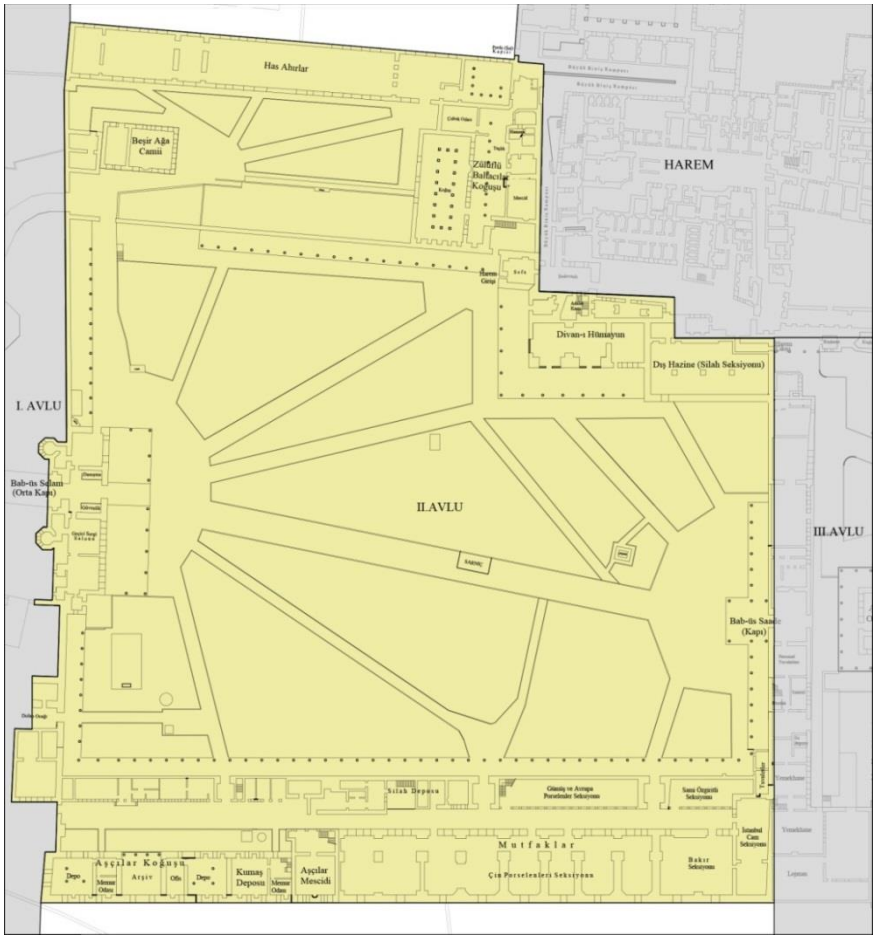

Görsel 25 Çinili Köşk, 19. yüzyıl, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

[97] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 59.
[98] Fatma Meliha Şen, **Tâcîzâde Câfer Çelebi Divanı'nda XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2002, s. 128.
[99] Hülya Tuncay, **Çinili Köşk**, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1980, s. 3.

1.3.1.2. II. Avlu

Divan Meydanı ve Adalet Meydanı[100] olarak da adlandırılan İkinci Avlu, sarayın yönetiminin ve bayram, ulufe gibi alayların gerçekleştiği meydan olarak kullanılmıştır. İkinci Avlu'nun inşası Fatih Sultan Mehmed döneminde gerçekleşmiş; Kanuni döneminde ise büyük bir yenilik geçirmiştir.[101] İkinci Avlu önceki avluya göre daha korunaklı olup, sultan dışında at ile girişler yasaklanmıştır.[102]

Görsel 26 Mevcut planda II. Avlu, 2020, Ekol İnşaat

İkinci Avlu Yapıları: Mutfaklar-Helvahane, Kubbealtı/Divan-ı Hümayun, Adalet Kulesi, Dış Hazine, Has Ahırlar, Beşir Ağa Cami ile Hamamı ve Zülüflü Baltacılar Koğuşu'dur.

[100] Metin Sözen, **Devletin Evi Saray**, Sandoz Kültür Yayınları No:12, İstanbul, 1990, s. 65.
[101] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 85.
[102] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 86.

Görsel 27 Hünername, İkinci Avlu tasviri, 1584, TSMK. H. 1523, y.18b[103]

Orta Kapı olarak da adlandırılan[104] Babüsselam Kapısı, İkinci Avlu ile Birinci Avlu'yu birbirine bağlamaktadır. İki yanında kulelerin yer aldığı kapının kulelerinin altında odalar bulunmaktadır.[105] Saraya kabulünü bekleyen misafirler bu odalarda istirahate çekilmişlerdir.[106] Lokman Hünername'den aktarılana göre Babüsselam'ın üst kısımda günümüze ulaşamamış bir mescit bulunmuştur.[107] Sarayın ilk inşasında Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Orta Kapı, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yenilenerek kuleleri değiştirilmiştir.[108]

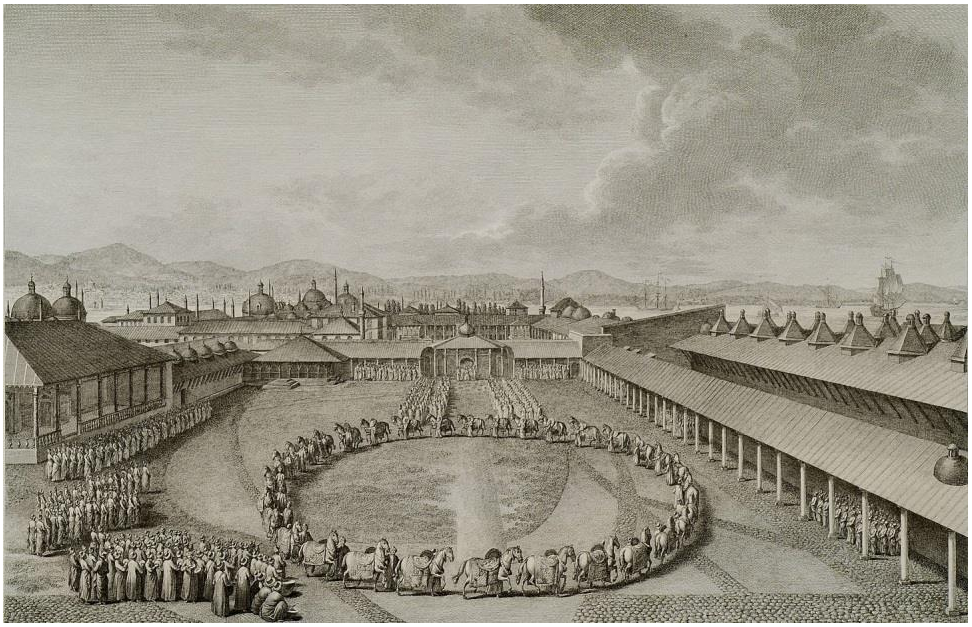
[103] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.
[104] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 9.
[105] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 20.
[106] Mehmet Râif Bey, **Topkapı Sarayı ve Çevresi**, Haz. Ahmet Arslantürk, Ahmet Korkmaz, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 35.
[107] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 81.
[108] Metin Sözen, **Devletin Evi Saray**, Sandoz Kültür Yayınları No:12, İstanbul, 1990, s. 64.

Görsel 28 Babüsselam Kapısı, 1856-83, Sebah-Joaillier, Getty Kütüphanesi

İkinci avlunun sağ kanadında kendi içerisinde koğuşlarını, mescitlerini barındıran avlulu yapısıyla resmi adı da Matbah-ı Amire olan mutfaklar yer almaktadır. Mutfak sayıları değişiklik gösterdiği gibi padişah, ailesi ve saray ağaları için ayrı ayrı mutfaklar hizmet vermiştir.[109] Mutfaklara ek olarak helvahane ve dış kiler gibi birimler de yer almaktadır. Helvahanede macun, reçel, şurup ve kokulu sabunların yapıldığı aktarılmaktadır.[110] Mutfakların planları Fatih Sultan Mehmed tarafından oluşturulmuş, 1574'te çıkan yangınla büyük zarar gördükten sonra Mimar Sinan tarafından da yenilenmiştir.[111] Cumhuriyet Dönemi'nde mutfakların durumu Tahsin Öz tarafından, kurşunların kaldırılarak yerine oluklu sacların konulduğu, otların yapıyı sardığı, içerisine yağmur ve kar sularının aktığı şeklinde aktarılmaktadır.[112]

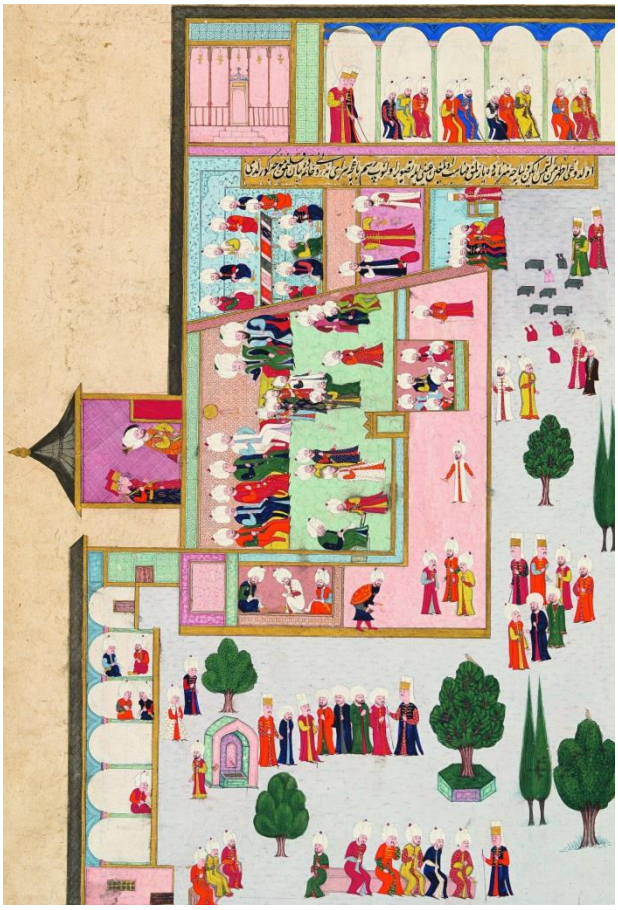
[109] Jean Baptiste Tavernier, **17. Yüzyıl Topkapı Sarayı**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Edt. Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 56.
[110] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 21.
[111] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 101.
[112] Tahsin Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları 1939-1944**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948, s. 4.

Görsel 29 İkinci Avlu tasvirinde Matbah-ı Amire, 1790, D'Ohsson[113]

Divanhane-i Amire, Divan-ı Hümayun, Dergah-ı Mualla, Dergahı Ali isimleriyle de adlandırılan[114] Kubbealtı'nda devletin yönetim birimleri bulunmaktadır. Kubbealtı'nın geniş saçakları ile kapalı gezinti mahalinden bu birimlere ulaşılmaktadır. Bu mekanlardan ilk olanı Divanhane-i Hümayun'da devlet erkanı her salı toplanarak görüşmeler yapılmıştır.[115] Diğer birimler ise Divan-ı Hümayun Kalemi ve Sadrazam Dairesi'dir.[116]

[113] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=298 Erişim Tarihi: 05.11.2019.
[114] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 100.
[115] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 15.
[116] Semavi Eyice, **a.g.e.**, s. 15-16.

Görsel 30 Hünername, Kubbealtı tasviri, 1584, TSMK. H. 1523, y.19a[117]

Fatih Sultan Mehmed dönemine tarihlenen[118] Kubbealtı, 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman tarafından yenilenmiş; 17. yüzyılda geçirdiği yangında hasar görerek Sultan IV. Mehmed tarafından tamiratı yapılmıştır.[119] Son dönüşümlerinin 1792 yılında Sultan III. Selim ve 1820 yılında Sultan II. Mahmud tarafından yaptırıldığı aktarılmaktadır.[120] Üç kubbeli bu mekan zaman içerisinde geçirdiği onarımlardan dolayı farklı yüzyıllara ait izleri taşımaktadır.

[117] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.
[118] Metin Sözen, **Devletin Evi Saray**, Sandoz Kültür Yayınları No:12, İstanbul, 1990, s. 65.
[119] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 102.
[120] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 22.

Görsel 31 Kubbealtı, 1836, Thomas Allom[121]

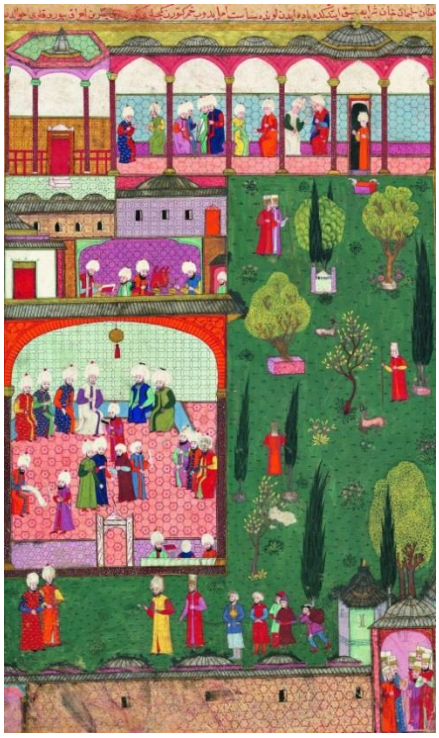
Divan toplantılarının izlendiği yer olan kurşun kaplı konik külahlı Adalet Kulesi, Fatih Sultan Mehmed döneminde yaptırılmıştır.[122] Kasr-ı Adl olarak da adlandırılan kulenin Fatih Sultan Mehmed döneminde sarayın gözetleme kulesi olduğu aktarılmaktadır.[123] Zaman içerisinde birçok dönüşüm geçiren kulenin günümüzdeki görünümü Sultan Abdülmecid dönemine tarihlendirilmektedir.[124]

Görsel 32 Adalet Kulesi ve Kubbealtı, Caner Cangül Arşivi

[121] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=60 Erişim Tarihi: 07.11.2019.
[122] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 116.
[123] Metin Sözen, **Devletin Evi Saray**, Sandoz Kültür Yayınları No:12, İstanbul, 1990, s. 65.
[124] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 70.

Kubbealtı'nın devamında bulunan Dış Hazine, Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilmiş, Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise Kubbealtı ile birlikte yeniden yaptırılmıştır.[125] Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni tarafından 1915 tarihinde yayımlanan raporda; Dış Hazine'nin yapılan restorasyonlarda fazla pencere açılmasıyla eski şeklini kaybettiği yer almaktadır.[126] Üç büyük payanda üzerinde iki sıra halinde toplamda sekiz kubbe ile örtülmektedir. 2011 yılında yeniden düzenlenerek Silah koleksiyonunun sergilendiği bir mekan olarak hizmet vermektedir.[127]

Görsel 33 Hünername, Kubbealtında toplantı ve Hazinede çalışma tasviri, 1588, TSMK. H. 1524, y.242a[128]

Avlunun girdikten sonra sol kanadında bulunan Has Ahırlar ise avlu kotundan aşağıda olacak şekilde inşa edilmiştir. Bu uzun yapı, İç Ahur, Has Ahır, Saray Ahırı,

[125] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 121.
[126] Muhâfaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Dairesi'nin Topkapı Sarayı Hümâyûnu'nun Tamiratı Münasebetiyle Arz Eylediği Rapor Suretidir, 10 Teşrinevvel 1333, Dar'ül Hilafet-i Aliyye, Matba-i Amire, 1339.
[127] Hasan Fırat Diker, **Topkapı Sarayı Müzesi'nde Güncellenmiş Bir Sergi Mekanı**, Yapı Dergisi, Sayı: 409, 2005, s. 76.
[128] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.

Mirahor Ağa Odası ve Raht Hazinesi'nden oluşmaktadır.[129] Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilen ahır yapıları taş olarak inşa edilmiş; yüzyıllar boyunca fazla değişim geçirmemiştir.[130] Ahırların üst kısmında bulunan, Raht Hazinesi olarak adlandırılan odalarda üzengiler, at örtüleri gibi malzemeler muhafaza edilmiştir.[131] Has Ahırlar harap halde iken 1945 yılında bazı birimlerin iç bölmeleri kısmen kaldırılarak büyük salonlar halinde yeniden düzenlenmiştir.[132]

Avlunun solunda Has Ahırların ön kısmında Beşir Ağa Cami ve hamamı bulunmaktadır. Sultan I. Mahmud'un darüssadeağası Hacı Beşir Ağa tarafından yaptırılmıştır.[133] Fevkani özelliğe sahip caminin köşesinde küçük bir minare yer almaktadır. Bakımsızlıktan dolayı harap bir hale gelen cami 1940-44 yıllarında geçirdiği restorasyonda kurtarılmıştır.[134]

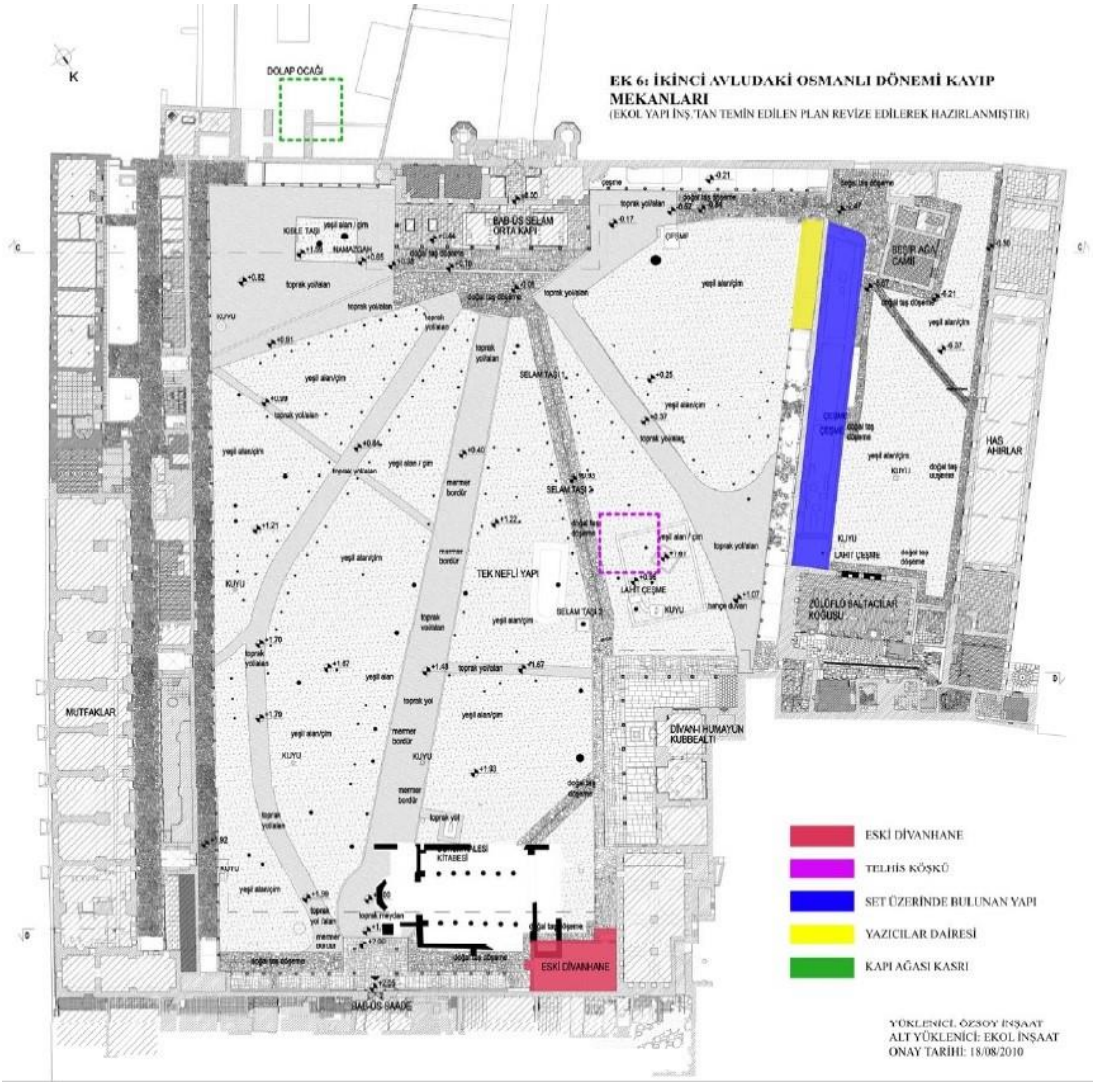
Görsel 34 Beşir Ağa Cami, Has Ahırlar ve Zülüflü Baltacılar Koğuşu, 2008, Caner Cangül Arşivi

İkinci avlunun sol kanadında bulunan Zülüflü Baltacılar Koğuşu avlunun alt kotunda yer almaktadır. Mimar Davud Ağa'nın planladığı yapı Sultan III. Murad tarafından yaptırılmıştır.[135] Taştan bir avlu etrafında; koğuş, çift katlı ahşap mescid, şadırvan, üç kubbeli hamam, çubuk odası ve ahşap galerili koğuştan oluşmaktadır.

[129] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 91.
[130] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 105.
[131] Jean Baptiste Tavernier, **17. Yüzyıl Topkapı Sarayı**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Edt. Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 60.
[132] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 13.
[133] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 17.
[134] Semavi Eyice, **Beşir Ağa Camii**, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt: 6, s. 1.
[135] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 95.

Bu koğuşta kalan zülüflü baltacılar odun taşıma, taht taşıma, halı serme, temizlik gibi hizmetler ile görevlendirilmiştir.[136]

İkinci Avlu'da bulunan ve günümüze ulaşmamış yok olmuş yapılar Elif Sağdıç tarafından tespit edilmiştir. Bu yapılar: Eski Divanhane, Yazıcılar Dairesi, Telhis Köşkü, Kapı Ağası Kasrı, Ahırlar Avlusunda Set Üzerinde Bulunan Yapı'dır.[137]

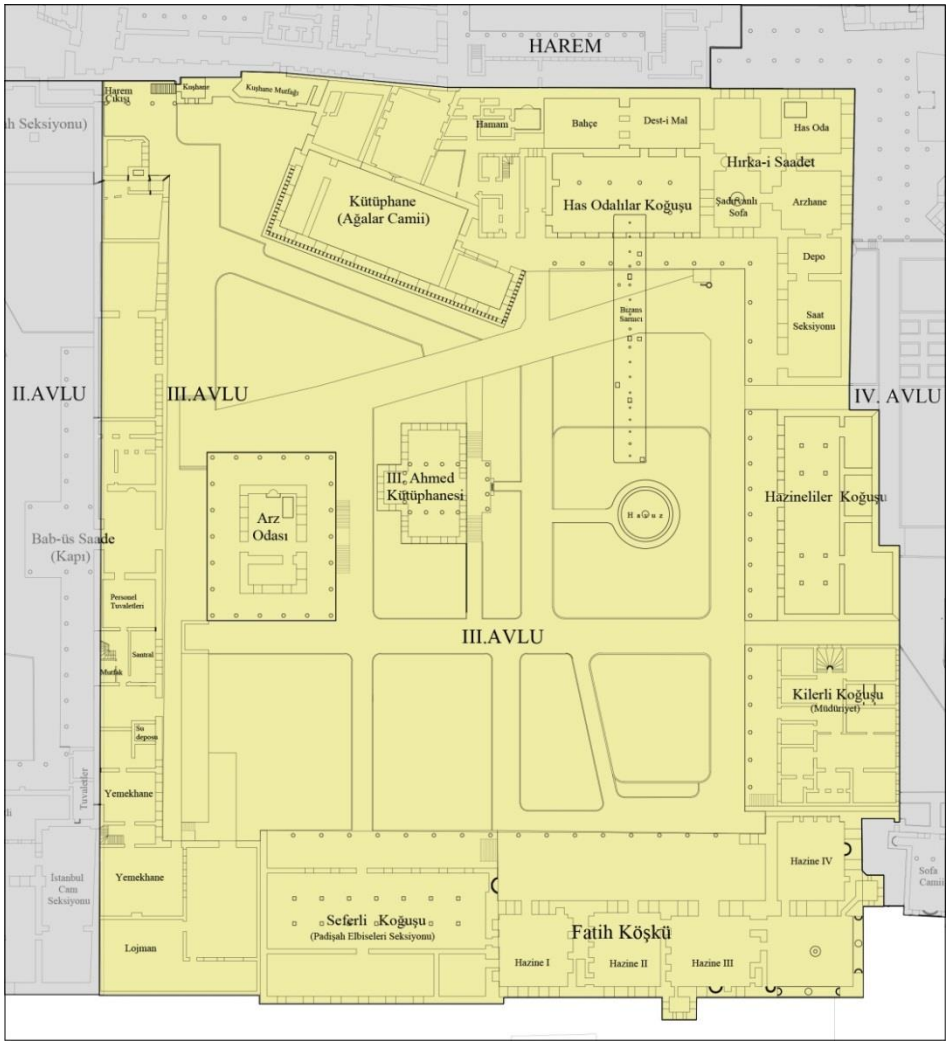

Görsel 35 İkinci Avlu'daki Osmanlı Dönemi kayıp mekanları, 2008, Elif Sağdıç[138]

[136] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 134-135.
[137] Elif Sağdıç, **Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlusunun Dönüşümü ve Kayıp Mekanları**, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, , s. 143.
[138] Elif Sağdıç, **a.g.e.**, Ek: 6.

1.3.1.3. III. Avlu

Enderun Avlusu olarak da adlandırılan[139] Üçüncü Avlu'da etrafını çevreleyen koğuşlar yer almaktadır. Üçüncü Avlu yapıları Enderun Teşkilatı'na ait birimler ile padişahın yaşamıyla bağlantılı birimlerden oluşmaktadır.

Görsel 36 Mevcut planda III. Avlu, 2020, Ekol İnşaat

Üçüncü Avlu Yapıları: Küçük Oda, Büyük Oda, Arz Odası, III. Ahmed Kütüphanesi, Ağalar Cami, Has Oda, Fatih Köşkü (Enderun Hazinesi), Enderun Hamamı, Seferli Koğuşu, Kilerli Koğuşu, Hazine Koğuşu ve Kuşhane'dir.

[139] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 15.

Görsel 37 Üçüncü Avlu tasviri, 1839, William H. Bartlett, TSMK. Y.B. 1965[140]

Üçüncü Avlu'ya oldukça ihtişamlı olan Babüssaade Kapısı ile giriş yapılmaktadır. Babüssaade Kapısı; Bab-ı Saadet, Yaldızlı Kapı, Taht Kapısı, Arzhane Kapısı, Arz Kapısı, Akağalar Kapısı, Harem Kapısı ve Enderun Kapısı olarak da adlandırılmaktadır.[141] Babüssaade kapısı kubbe ile örtülü olup geniş bir saçakla bizleri karşılamaktadır. Enderun ve Birun'u ayıran bu kapının iki yanında beyaz ve yeşil mermer sütunlarla taşınan revaklar sıralıdır.[142] Akağalar tarafında korunan bu kapının ön kısmında yer alan geniş saçağın altında cülus ve ayak divanlarında padişahın tahtı kurularak merasimler gerçekleşmiştir.[143]

[140] Hilmi Aydın, **Resimli Belgelerle Topkapı Sarayı**, Kültür A.Ş., İstanbul, 2013, s. 109.
[141] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 137.
[142] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 123.
[143] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 23.

Görsel 38 Sultan III. Selim'in kabulü temalı resimde Babüssaade tasviri, 1789, TSM. 17/163[144]

Babüssaade Kapısı'nın iki yanında, Enderun hizmet yapıları olan Küçük Oda ve Büyük Oda; iki katlı gösterişsiz binalardır. İçoğlanların saraya girdikten sonra eğitim aldıkları ve koğuş olarak kullandıkları Küçük Oda ve Büyük Oda, Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilmiştir.[145] Boyut açısından oldukça büyük olan Küçük Oda'ya sınıflandırma açısından bu isim verilmiştir.[146] Küçük Oda ve Büyük Oda hazırlık saraylarındaki teşkilatlar ile birlikte 1675 yılında kaldırılmıştır.[147]

Üçüncü Avlu'nun girişinde merkezde bulunan yapı Arz Odası'dır. 15. yüzyılda inşa edilmiş klasik mimari tarza sahip odanın Fatih Sultan Mehmed dönemindeki varlığından Evliya Çelebi de söz etmektedir.[148] Padişahlar tarafından elçi kabulünde ve devlet adamları ile görüşmeleri esnasında kullanılan[149] bu odanın

[144] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.
[145] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 154.
[146] Jean Baptiste Tavernier, **17. Yüzyıl Topkapı Sarayı**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Edt. Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 73.
[147] Silahdar Tarihi'nden aktaran İsmail Hakkı Uzunçarşılı için bkz: **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 299.
[148] Evliya Çelebi'den aktaran İstanbul Asarıatika Müzeleri için bkz: **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 61.
[149] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 156.

üç tarafı revaklarla çevrili, geniş saçakları ile ön cephesinde devşirme somaki mermerler yer almaktadır. Yapının iki kapısı ile bir su ögesine sahip olması padişah tarafından kullanılmasını kanıtlar niteliktedir. Tavernier 17.yüzyılda Arz Odası'ndan duvarlarında iki çeşmesi olan, mermer sütunlar üzerinde, gösterişli, kubbeli bir yapı olarak bahsetmektedir.[150] 1856 yılında çıkan bir yangın ile zarar gören Arz Odası geçirdiği onarım ile biçimi korunarak günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur.[151] Arz Odası'nın sağ tarafında bulunan yeşil porfir direkli kısımda Seferli Koğuşu ve bir meşkhane bulunduğu aktarılmaktadır.[152]

Görsel 39 Arz Odası, 19. yüzyıl ikinci yarısı, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

Arz Odası'nın arkasında, Sultan III. Ahmed tarafından 1719 yılında bir kütüphane yaptırılmıştır.[153] III. Ahmet Kütüphanesi'nden önce yerinde bir Havuzlu Köşk'ün bulunduğu aktarılmaktadır.[154] Mermer kaplı kütüphaneye iki yanda bulunan merdivenler ile ulaşılmaktadır. Giriş cephesinde sütunlarla taşınan bir revak ve bu

[150] Jean Baptiste Tavernier, **17. Yüzyıl Topkapı Sarayı**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Edt. Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 75.
[151] Jean Baptiste Tavernier, **a.g.e.**, s. 62.
[152] Jean Baptiste Tavernier, **a.g.e.**, s. 68.
[153] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 318.
[154] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 196.

revağı örten üç küçük kubbe bulunmaktadır. Arz Odası'na bakan cephede çıkması bulunan dikdörtgen plan tipine sahip kütüphane, merkezi bir kubbe ve iki yanda bulunan tonozlar ile örtülmektedir.

Görsel 40 III. Ahmet Kütüphanesi, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi

Padişah tarafından kullanılan diğer bir yapı ise Ağalar Cami'dir. Bu cami, Hünkar Cami olarak da isimlendirilmektedir.[155] Fatih Sultan Mehmed tarafından Enderun ağaları inşa yaptırılmıştır.[156] Padişah ve saray halkı tarafından kullanılan Ağalar Cami'nde minber ve minare yer almamaktadır. Caminin günümüzde araştırmacıların kullandığı Dördüncü Avlu'ya bakan kısmı 18. yüzyılda eklenmiştir.[157] Dikdörtgen planlı, taş ve tuğla almaşık örgü sistemine sahip olan Ağalar Cami beşik tonoz ile örtülüdür. 19. yüzyılda ibadete kapatılan caminin saray müze yapıldığındaki durumu Tahsin Öz tarafından, kurşunlarının alınmış, otların sardığı ve içerisinde yıkıntılarla dolu olduğu aktarılmaktadır.[158] Cumhuriyet döneminde onarım geçirerek kütüphaneye çevrilmiştir. Günümüzde kütüphane olarak işlevine devam etmektedir.

[155] Reşad Ekrem Koçu, **Topkapı Sarayı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 74.
[156] Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953, s. 106.
[157] Ekrem Hakkı Ayverdi, **a.g.e.**, s. 106.
[158] Tahsin Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları 1939-1944**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948, s. 4.

Sultanın özel odası olarak tanımlanan Has Oda[159] Üçüncü Avlu'nun kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Yavuz Sultan Selim tarafından Mısır'dan getirilen Kutsal Emanetler Has Oda'ya konulduktan sonra oda Hırka-i Saadet Dairesi ismini almıştır.[160] Fatih Sultan Mehmed döneminde yaptırılan Has Oda sonraki padişahlar tarafından birçok dönüşüm geçirmiştir.[161] Bir cephesi Havuzlu Mermer Sofa'ya bakan Has Oda iki katlı ve ahşaptan inşa edilmiştir. Dörtlü plan tipine sahip oda, şadırvanlı sofası ile bir saray köşkü niteliğindedir.[162] Toplamda dört kubbe ile örtülü odanın her bir bölümü bir kubbe ile örtülmektedir.[163] İçoğlanların en kıdemlileri burada padişah ile birlikte kalarak padişaha hizmet ile görevlendirilmişlerdir. Bu içoğlanların kaldığı oda, boyut ve tefrişat bakımından Hazine Odası ile benzerlik göstermekle beraber Hazine Odası'na göre daha az ışık almaktadır.[164] Has Oda'nın girişinde bulunan Şadırvanlı Sofa'nın 17. yüzyıldaki görünümü, girişinde siyah- beyaz mermer döşemeli, orta kısmında fıskiyeli mermer bir havuzu olan, duvarları bezemeli, odanın iki yanında kapısı olan bir mekan olarak aktarılmaktadır.[165] Saray müze haline gelmeden önceki dönemde Has Oda'nın bazı bölümlerinin molozlarla dolu olduğu ve içerisinde bulunan sedefli karyolaların harap olduğu aktarılmaktadır.[166]

[159] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 105.
[160] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 211.
[161] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 205.
[162] Sevgi Ağca Diker, **a.g.e.**, s. 105.
[163] Sevgi Ağca Diker, **a.g.e.**, s. 108.
[164] Jean Baptiste Tavernier, **17. Yüzyıl Topkapı Sarayı**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Edt. Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 128.
[165] Jean Baptiste Tavernier, **a.g.e.**, s. 131.
[166] Tahsin Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları 1939-1944**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948, s. 4.

Görsel 41 Has Oda, Mustafa Cambaz Arşivi

Enderun Hazinesi olarak da isimlendirilen[167] Fatih Köşkü avlunun güneydoğu yönünde mutfaklar sırasında yer almaktadır. Alt katında hazinenin bulunmasından dolayı iki isimle adlandırılmıştır. 17. yüzyılda sarayda bulunan Bobovius, Fatih Köşkü'nün altında mahzen olduğundan ve her padişahın kıymetli eşyalarının ayrı ayrı burada muhafaza edildiğinden bahsetmektedir.[168] Dört salonu ve manzaraya hakim revaklı bir şadırvanlı sofaya sahip köşkün Marmara Denizi cephesinde küçük bir cumbası bulunmaktadır.

[167] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 18.
[168] Albertus Bobovius, **Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam**, Çev. Türkis Noyan, Haz. Ali Ufkî Bey, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 53.

Görsel 42 Marmara Denizi yönünden Fatih Köşkü, 2012[169]

Üçüncü Avlu'nun sağ kanadında, Fatih Köşkü ile bitişik ve günümüze ulaşmamış Fatih Sultan Mehmed dönemi Enderun Hamamı diğer bir ismi ile Hünkar Hamamı yer almıştır. 17. yüzyılda Tavernier Hünkar Hamamı'ndan sarayın en güzel yerlerinden biri olarak söz etmektedir. Mermer taşlarla döşenmiş, soyunmalık bölümünde cumbalı iki penceresi olan, kubbenin altında şadırvanın olduğu, kırmızı-siyah damarları olan beyaz mermerden yapılmış bir küçük havuz ve pirinç borulardan su akan ikinci havuza sahip filgözleri olan kubbeli bir yapı olarak hamamın betimlemesini yapmaktadır.[170] Sultan III. Ahmed tarafından 1719 yılında hamamın soğukluk kısmı dışındaki bölümleri yıkılarak üzerine Seferli Koğuşu inşa edilmiştir.[171]

[169] Erişim: https://www.flickr.com/photos/one1stanbul/10325351094/ Erişim Tarihi: 14.11.2019.
[170] Jean Baptiste Tavernier, **17. Yüzyıl Topkapı Sarayı**, Çev. Teoman Tunçdoğan, Edt. Necdet Sakaoğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 81.
[171] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 227.

Görsel 43 Enderun Hamamı kalıntısı, 2017[172]

Fatih Köşkü'nün hizasında bulunan Seferli Koğuşu, Sultan IV. Murad tarafından 1635 yılında kurularak Enderun Hamamı'nın yıkılan bölümünün yerine yapılmıştır.[173] Revaklı cephesi olan Seferli Koğuşu'nun önünde bulunan Bizans'tan devşirilen yeşil breş sütunlar, III. Ahmet Kütüphanesi'nin üzerine yapıldığı köşkten buraya getirilmiştir.[174] Padişahla sefere çıkma ve kıyafetlerini yıkama görevini gerçekleştiren içoğlanlarının[175] koğuşu olan Seferli Koğuşu günümüze büyük oranda bozulmadan gelmiştir.

[172] Erişim: https://www.haberturk.com/topkapi-sarayi-nda-tarihi-hunkar-hamami-gun-yuzune-cikarildi-1756371 Erişim Tarihi: 16.11.2019.
[173] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 171.
[174] Asile Yaman, **Topkapı Sarayı'nın III. Avlusundaki Yapısal Dönüşümler**, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019, s. 192.
[175] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 300.

Görsel 44 Seferli Koğuşu, 2010, Mustafa Cambaz Arşivi

Üçüncü Avlu'da Has Oda ile Fatih Köşkü arasında iki koğuş bulunmaktadır. Bu koğuşlar Kilerli Koğuşu ile Hazine Koğuşu'dur. Bu koğuşların bir cephesi de Dördüncü Avlu'ya bakmakla birlikte aralarından Dördüncü Avlu'ya geçiş bulunmaktadır. Kilerli Koğuşu derece olarak Seferli'nin üzerinde, Hazinelilerin alt seviyesinde yer almaktadır.[176] Kilerli Koğuşu Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulmuştur.[177] Kilerli Koğuşu sultanın yemek ve sofrası ile kısacası mutfağından sorumlu olmuşlardır.[178] Özgün yapı 19. yüzyıl ortalarında yıktırılarak[179] yerine günümüzdeki iki katlı ve revaklı bir cepheye sahip olan Kilerli Koğuşu yaptırılmıştır. Koğuş günümüzde sarayın müdüriyet binası olarak kullanılmaktadır.

[176] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 301.
[177] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 175.
[178] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 37.
[179] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 23.

Görsel 45 Kilerli Koğuşu, 2017, İRAM

Has Oda'nın yanında yer alan Hazine Koğuşu Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulmuştur.[180] Hazineliler, Enderun Hazinesi'ni muhafaza etmekle görevlendirilmişlerdir.[181] Hazine Koğuşu da Kilerli Koğuşu'yla 19. yüzyılın ortasında yıktırılarak günümüzdeki koğuş yaptırılmıştır.[182]

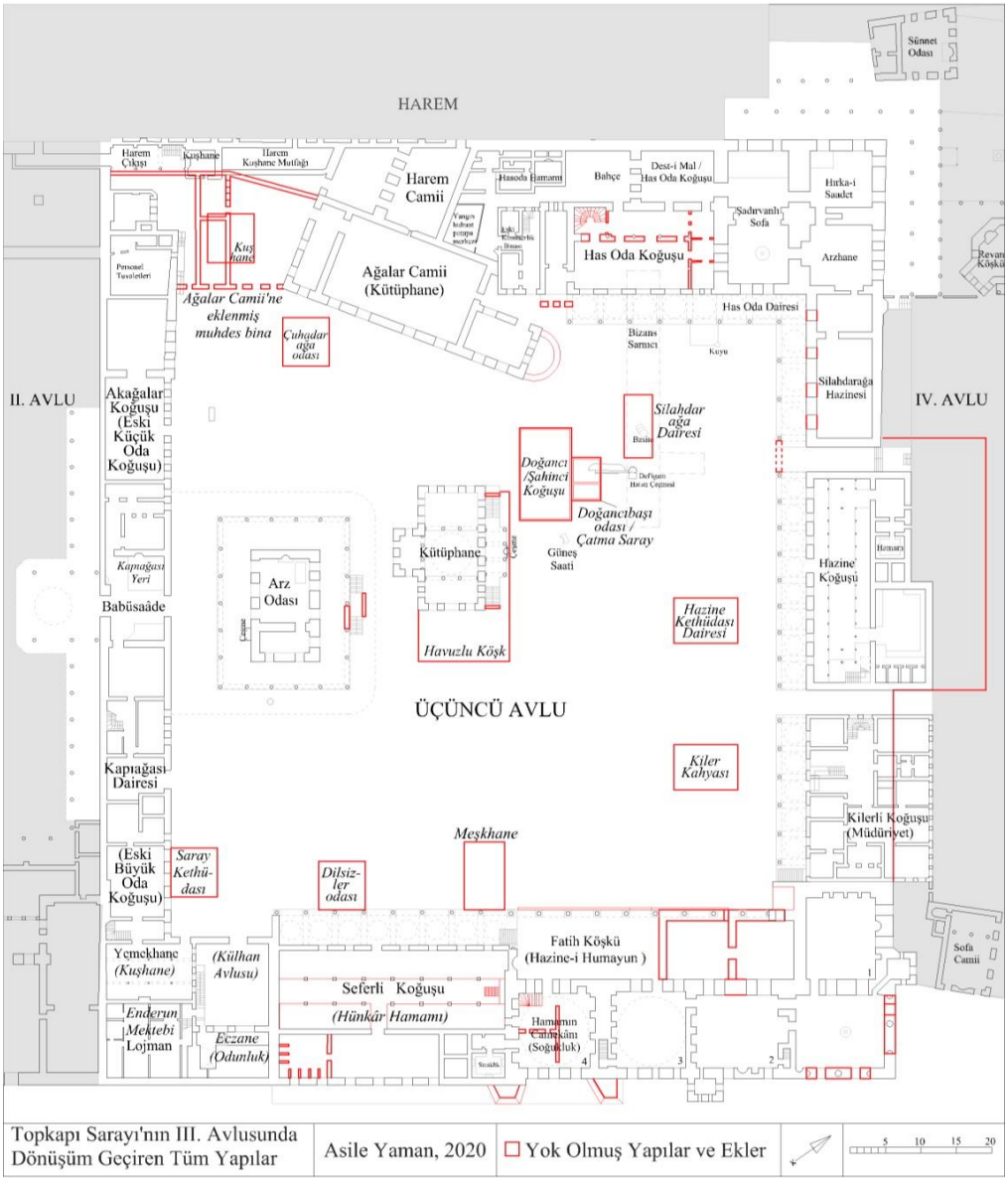
Küçük Oda ile Ağalar Cami arasında yer alan iki katlı balkonlu yapı Kuşhane'dir. Padişah, valide sultan ve kadınefendilere mahsus kuş etinden özel yemeklerin burada yapıldığı aktarılmaktadır.[183] Bu yapının yanından ise Harem'e geçiş bulunmaktadır.

Görsel 46 Kuşhane ile Harem'e geçiş, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi

[180] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 304.
[181] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 305.
[182] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 179.
[183] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 205.

Üçüncü Avlu'da bulunan ve günümüze ulaşmamış yok olmuş yapılar Asile Yaman tarafından tespit edilmiştir. Bu yapılar: Havuzlu Köşk, Büyük Oda Mescidi, Doğancılar Koğuşu (Şahinciler), Kuşhaneler, Ağaların Daireleri, Meşkhane ve Çatma Saray'dır.

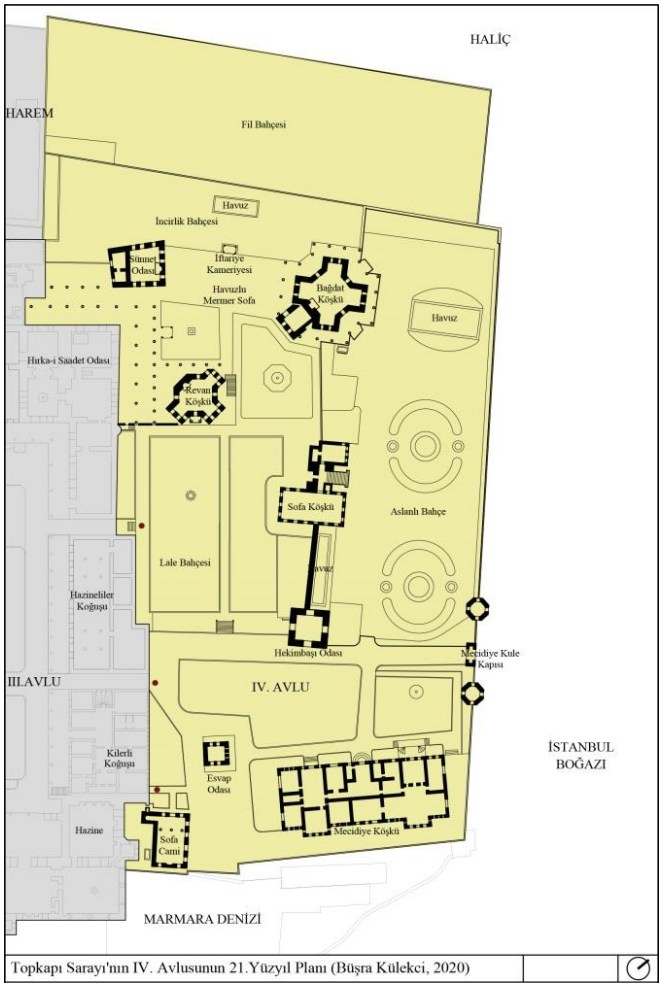

Görsel 47 Üçüncü Avlu'daki yok olmuş yapılar ve ekleri, 2019, Asile Yaman[184]

[184] Asile Yaman, **Topkapı Sarayı'nın III. Avlusundaki Yapısal Dönüşümler**, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2019, Görsel: 396.

1.3.1.4. IV. Avlu

Asmabahçe[185] ve Üçüncü Yeri[186] olarak da isimlendirilen Dördüncü Avlu'ya, Üçüncü Avlu'dan sağlanan geçişler ile ulaşılmaktadır. Üçüncü Avlu'da bulunan Has Oda ile Hazine Koğuşu arasında bulunan geçit, Kilerli Koğuşu ile Hazine Koğuşu arasında bulunan geçit ve Kemeraltı dehlizi ile Dördüncü Avlu'ya ulaşım sağlanmaktadır. Geçişin sağlandığı Kemeraltı dehlizine Enderunlular tarafından 'Kemeraltı Kapusu' ve 'İkinci Kapu' da denilmektedir.[187] Hazine Koğuşu'nun iki yanında bulunan geçitler, 19. yüzyılda günümüzdeki şeklini almıştır.[188]

Görsel 48 Mevcut planda Dördüncü Avlu, 2020, TECU, Büşra Külekci

[185] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 237.
[186] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 78.
[187] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 229.
[188] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **a.g.e.**, s. 66.

Sarayda bulunan diğer avlularla mukayese edildiğinde Dördüncü Avlu, diğer avlulardan farklı olarak oldukça ferah bir yerleşime sahiptir.[189] Dördüncü Avlu içerisinde zamanın eşsiz köşklerini barındıran setli bir bahçeden oluşmaktadır. Bu bahçeler: Havuzlu Mermer Sofa, Lale Bahçesi ve Aslanlı Bahçe'dir.

Marmara ve Haliç'e hakim avlu; kuzeybatı yönünde Haremden Fil Bahçesi'ne, güneydoğu yönünde ise Fatih Köşkü'ne bağlanan duvarlar ile koruma altına alınmıştır. Avluyu çevreleyen kuzeydoğu yönündeki duvarında bulunan Mecidiye Kule Kapıları ile Dördüncü Avlu dış bahçeye bağlanmaktadır. Bu koruma duvarlarından ayrı olarak, hisar-peçe biçiminde olan duvarlar Lale Bahçesi'ni çevrelemektedir.[190]

Dördüncü Avlu Yapıları ve Bahçeleri: Havuzlu Mermer Sofa, Sünnet Odası, Revan Köşkü, Bağdat Köşkü, İftariye Kameriyesi, , Hekimbaşı Odası/Baş Lala Kulesi, Kara Mustafa Paşa Köşkü/ Sofa Köşkü, Mecidiye Köşkü, Esvap Odası, Sofa Cami, Lale Bahçesi, Aslanlı Bahçe, İncirlik ve Fil Bahçeleri'dir.

Görsel 49 Dördüncü Avlu'nun havadan görünümü[191]

[189] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 42.
[190] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 231.
[191] Erişim: https://www.wikiwand.com/tr/Topkap%C4%B1_Saray%C4%B1 Erişim Tarihi: 25.11.2019.

2. IV. AVLUNUN TARİHÇESİ

Topkapı Sarayı işlevsel olarak genelden özele olarak tanımlayabileceğimiz dört avludan oluşmaktadır. Dördüncü Avlu olarak adlandırdığımız bölüm aslında Üçüncü Avlu'nun içerisinde yer alan özelleştirilmiş bir avlu olarak tasarlanmıştır. Üçüncü Avlu koğuşları ile başlayıp bir dış bahçe ile sonlanan bu avlu; batıda Haliç, doğuda ise Marmara Denizi ile sınırlandırılmaktadır.

Dördüncü Avlu'nun 1460 yıllarında sarayın diğer bölümleriyle birlikte yapıldığı kabul görmektedir.[192] Avlunun içerisinde yer alan yapılar ise farklı dönemlerdeki inşalarla, değişim ve dönüşümlerle oluşmuştur.

Devletin yönetim yapıları ve padişahın dış dünyayla ilişkisini sağlayan avlulara göre Dördüncü Avlu, tamamen sultana ayrılmış bir özel bahçe niteliğindedir. Osmanlı padişahları ve hanedanın günlük yaşamlarına ve özel törenlerine Dördüncü Avlu şahitlik etmiştir. Bu avluda bulunan bahçe köşklerinden *teferrücgâh* yani dinlenme, gezinti yeri olarak bahsedilmektedir.[193]

Dördüncü Avlu köşkleri ve bahçeleriyle; yabancı ziyaretçilerin ağırlandığı, çeşitli törenlerin yapıldığı, cirit, lobut gibi oyunların tertip edilerek izlendiği, padişahların eğlenme ve dinlenme amacıyla kullandığı bir avlu olarak belirtilmektedir.[194] Padişahlar bazı geceler kalmak için bu köşkleri tercih etmişlerdir.[195] Yine padişahın günlük kahve ritüelini sabah namazından sonra Sofa-i Hümayun'da bulunan köşklerden birinde gerçekleştirdiği aktarılmaktadır.[196] Bunların yanı sıra, sarayda oldukça kıymet verilen Kutsal Emanetlerin muhafaza edildiği Hırka-i Saadet Dairesi'nin, Havuzlu Mermer Sofa'ya komşu olmasından dolayı oda temizliği sırasında içerisinde bulunan kıymetli emanetlerin Dördüncü Avlu'da bulunan Sünnet Odası veya Revan Köşkü'ne taşındığı aktarılmaktadır.[197]

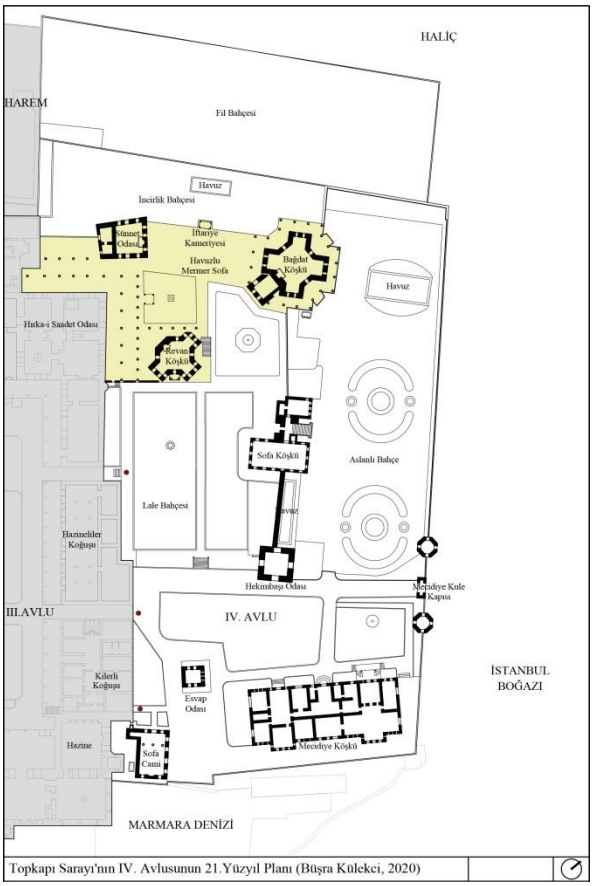
[192] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 32.
[193] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 239.
[194] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 233.
[195] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 234.
[196] Reşad Ekrem Koçu, **Topkapı Sarayı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 148.
[197] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 99.

3. IV. AVLUNUN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ

3.1. DÖNÜŞÜMLERİYLE MEVCUT YAPILAR

3.1.1. Havuzlu Mermer Sofa

Has Oda, Dördüncü Avlu ve Haremi birbirine bağlayan Havuzlu Mermer Sofa; Havuzlu Taşlık[198], Soffa-i Hümayun ve Suffa-i Hümâyûn[199] olarak da adlandırılmaktadır. Mermer Sofa, tonozlu bir bodrum üzerinde yükselerek; avluda teras konumunda yer almaktadır. Has Oda'nın çifte revakları ile Revan Köşkü, Sünnet Odası, İftariye Kameriyesi, Bağdat Köşkü ve bir de havuzun yer aldığı sofa, bir teras niteliğinde olup, merdivenler ile alt kotta yer alan Lale Bahçesi'ne bağlanmaktadır.

Görsel 50 Mevcut planda Havuzlu Mermer Sofa, 2020, TECU, Büşra Külekci

[198] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.52.
[199] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 78.

Havuzlu Mermer Sofa kaynaklarda zaman zaman törenlerin, eğlence ve toplantıların yapıldığı yer olarak geçmektedir. Aynı zamanda harem bölümüne geçiş sağladığından izin verildiği vakitlerde harem halkı tarafından da kullanılmıştır.[200]

Sultan I. Ahmed döneminde Venedik balyosu olarak sarayı ziyaret fırsatı bulan Ottaviano Bon Havuzlu Mermer Sofa'nın o dönemdeki tasvirini yapmaktadır:

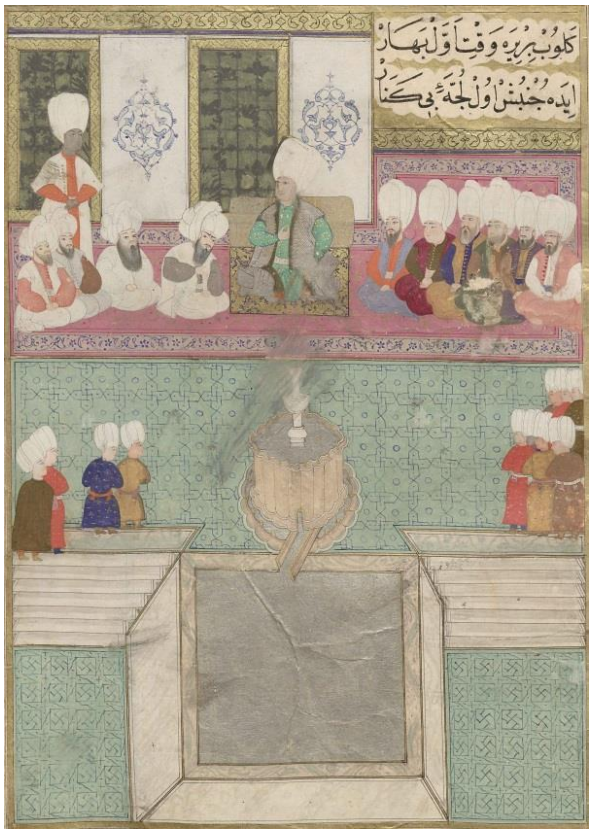
> Bunların arasında doğuya açılan [ve] sütunları olan bir salon vardır: Bu salon çok iyi kalite mermerlerle döşenmiş bir tür teras üstüne dizili, yaklaşık otuz kadar çeşmeden sonraki, kare biçiminde yapay bir küçük göle [buna havuz demektedirler] bakmaktadır; bu mermer döşeme, sözü geçen gölü (havuzu) de çevrelemektedir ve yukarıdaki çeşmelerden havuza akan sular buradan bir çok delikten bahçeye inmektedir. İki kişi bu teras (kenar) üstünde yan yana yürüyebilirler; çeşmelerin kurşun lülelerinden akan suyun yaptığı sürekli ve tatlı ahengi dinleyerek gezinebilirler. Burası böylesine güzel bir yerdir. Küçük gölde küçük bir kayık vardır [bana bildirildiğine göre] Padişah dilsiz hizmetkârları ve soytarıları ile sık sık buraya gelir, onların düşüp kalkmalarını, kavgalarını seyreder, onlarla güreşir, suya atlatır ve çoğu kez onlarla birlikte havuzun kenarları üstünde gezinir; onları suya iter, kafalarına ve kulaklarına kadar suya batırır[201].

Görsel 51 Havuzun su akan çeşmelerinden, 2020

[200] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 233.
[201] Robert Withers, **Büyük Efendi'nin Sarayı**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010, s. 31.

Havuzlu Mermer Sofa'yı çevreleyen revakları, saray etkinlikleri için bir divanhane olarak da kullanılmıştır.[202] Bundan dolayıdır ki bu alan "divanhane" ismi ile de anılmaktadır.[203] Yeniçeri Hüseyin Tuğî'nin İbretnümâ adlı eserinde, Sultan II. Osman'a karşı yapılan ayaklanma esnasında, son direniş olarak tertip ettiği toplantıyı Sofa-i Hümayun'da yaptığı aktarılmaktadır.[204] 1618 tarihli minyatürde, Sultan II. Osman'ın düzenlediği divan ve Havuzlu Mermer Sofa görülmektedir.

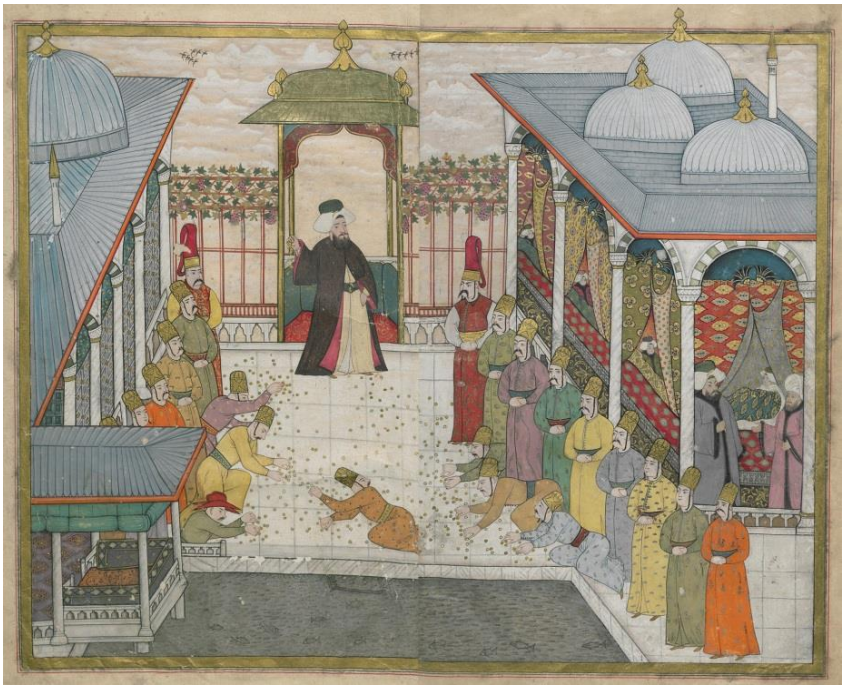
Görsel 52 Şehname-i Nadiri, Havuzlu Sofa, 1618, TSMK. H. 1124, y.49a[205]

Sultan III. Mehmed döneminde kraliçe tarafından sultana hediye olarak bir org gönderilmiştir. Bu org ile beraberinde gelen orgu kurmakla görevli Thomas Dallam Havuzlu Mermer Sofa'dan şu şekilde bahsetmektedir:

[202] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 199.
[203] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 123.
[204] Yeniçeri Hüseyin Tuğî'den aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 229.
[205] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.

Bu büyük evde iki sıra mermer sütun vardır; bu sütunların kaideleri tunçtan ve iki katlı altın yaldızdan yapılmıştır; evin üç yanındaki duvarlar yarıya kadar örülüdür, oradan tavana kadar olan bölümler ise açıktır; ama büyük bir fırtınanın çıkması ya da şiddetli bir rüzgarın esmesi durumunda içindekileri her türlü havadan muhafaza etmek amacıyla pamuktan yapılmış perdeler sarkıtırlar ve [sonra] birden açarlar. Evin kapalı ve bir başka evle bitişik olan dördüncü yanındaki duvar somaki ya da insanın üstünde yürürken kendisini görebileceği türden bir taştan yapılmıştır. Yalnız bu evde değil, Saray'ın gördüğüm her yerinde döşemeye serilmiş zengin ipek halılar üstünde yürüdük; bunlardan bir tanesini dört ya da altı kişi taşıyabiliyordu. Bu evde tek sandalye, masa ya da eşya bulunmayıp, sadece bir divan vardı. Bir tarafında balıklı bir havuz vardır; havuz türlü renklerde balıklarla doludur[206].

Seyyahlardan aktarılan Sofa'nın tefrişatı minyatürlerde de görülmektedir. Havuzlu Mermer Sofa'da gerçekleşen bir diğer tören ise Sultan III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet merasimidir. Surname'de bulunan minyatürlerde; Sofa'da bulunan revakların ve köşklerin saçaklarına perdeler asıldığı, sofanın; halılar, minderler ve yastıklarla döşendiği görülmektedir.

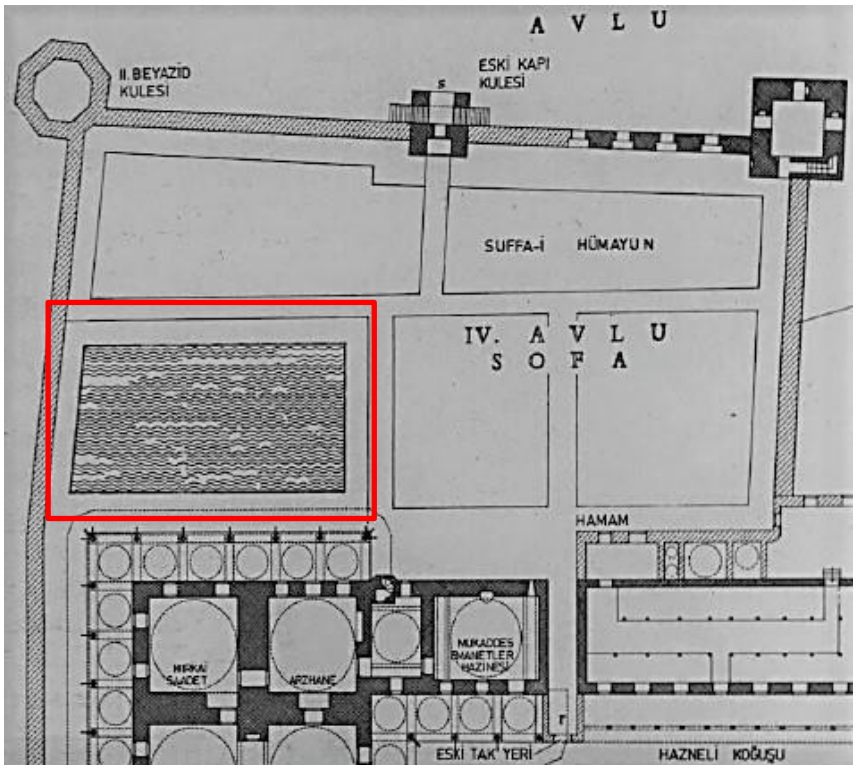

Görsel 53 Surname-i Vehbi, Topkapı Sarayı Havuzlu Taşlık, 1720, TSMK. A. 3593, y. 174b- 175a[207]

[206] Stanley Mayes, **Sultan'ın Orgu**, Çev. M. Halim Spatar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 195-196.
[207] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.

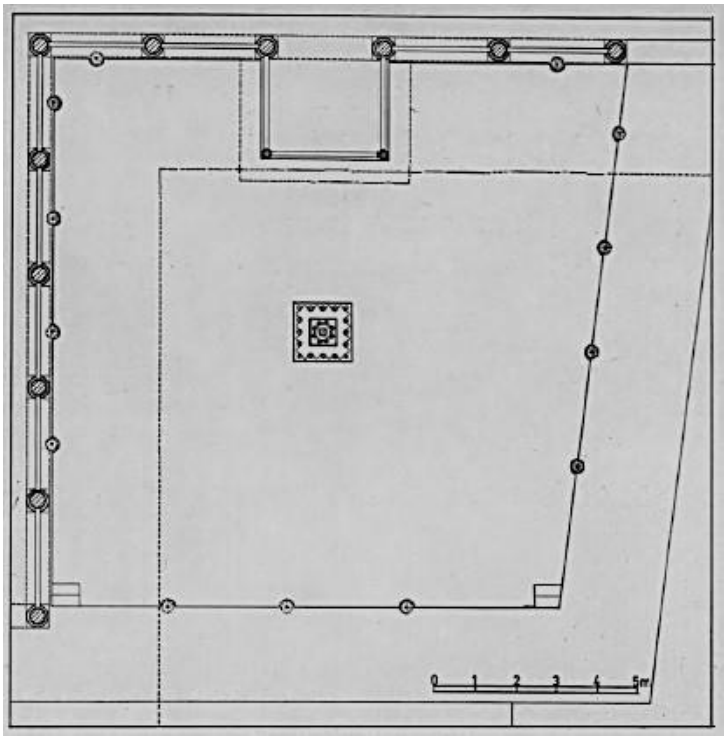
Havuzlu Mermer Sofa zaman içerisinde birçok inşai faaliyet geçirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mermer Sofa'nın yenilendiği, Necipoğlu'nun ulaştığı 1527-28 tarihli saray defterinde; mermer döşemeli yeni bir sofa ve su yolu inşa ettirdiğinden anlaşılmaktadır.[208]

1633 yılında çıkan yangın sonucunda Mermer Sofa, köşkleri ile yeniden inşa edilmiştir.[209] Eldem'e göre, Sultan IV. Murad döneminde olan bu inşa faaliyetlerinde, Sofa Haliç'e doğru genişletilmiş, Has Oda seviyesine yükseltilerek Lale Bahçesi'nden 2-2.5 metre yüksekte konumlanmıştır. Seyyahların tasvirini yaptığı, Revan Köşkü'nün altına kadar devam eden büyükçe havuz küçültülerek Revan Köşkü'ne yer hazırlanmıştır (Görsel 54).[210] Sultan IV. Murad tarafından Mermer Sofa'ya Revan ve Bağdat Köşkleri yaptırılmıştır.

Görsel 54 Özgün havuzun varsayımsal restitüsyon planı, Sedad Hakkı Eldem [211]

[208] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 242.
[209] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 125.
[210] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 78.
[211] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **a.g.e.**, Levha: 85.

Görsel 55 Havuzun plan rölövesi, Sedad Hakkı Eldem[212]

Yine 17. yüzyılda yapılan düzenlemelerde havuzun üzerine çıkma yapmış bir şekilde mermer bir taht yapılmış; çeşitli dönemlerde yapılan törenlerde kullanılmıştır.[213] Osmanlı'da Havz Tahtı[214] olarak anılan taht, minyatürlerde de yer almaktadır (Görsel 53). Edirnekâri tavana sahip mermer taht, yapıldığı dönemde perde, minder gibi elemanlarla düzenlenmiştir.[215] 1940-44 yıllarında yapılan restorasyonda tahtın yerinde, Hırka-i Saadet Dairesi'nin mermer ayaklar üzerinde bulunan cephesi, arkasında ise kemerli ayaklara dayanan rıhtımı olduğu anlaşılmıştır.[216]

[212] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 89.
[213] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, s. 202.
[214] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 254.
[215] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **a.g.e.**, s. 78.
[216] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 126.

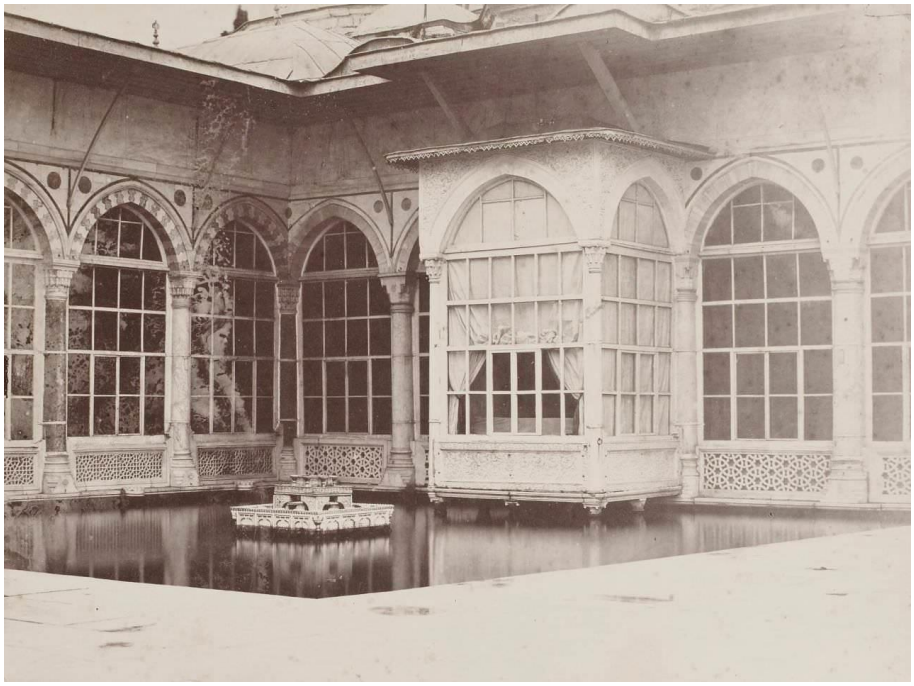
Görsel 56 Mermer taht, 2020

Görsel 57 Mermer tahtın yandan görünüşü, 2020

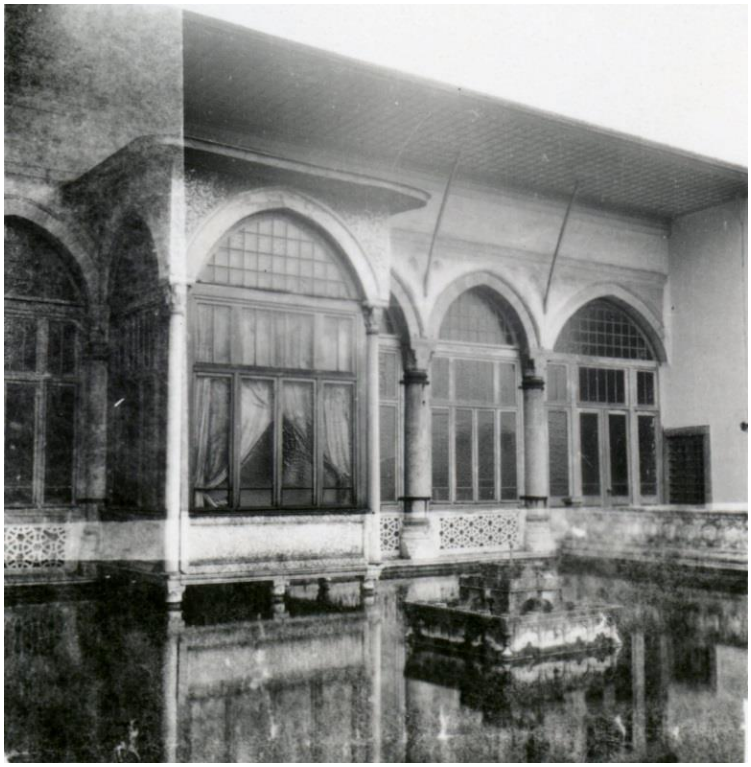
Haliç'e doğru genişletilen Sofa, Sultan İbrahim döneminde ilave kemerlerle tekrar büyütülerek yenilediği Sünnet Odası'yla aynı hizaya getirilmiştir.[217] Genişletilen terasa 1640 yıllarında bir de tunçtan kameriye inşa edilmiştir.

Havuzlu Mermer Sofa'da bulunan revaklar ile mermer tahtın, 1870 tarihli bir fotoğrafında camekânla kapalı olduğu görülmektedir (Görsel 58). 1731 tarihli bir saray defterinde, Mermer Sofa'nın revakların arasına bulunan camekânların tamiratından bahsedilmektedir.[218] Sarayda bulunan yapılara genel olarak 18. yüzyılda bu uygulamanın yapıldığına araştırmalarımız sonucunda ulaşmaktayız. Karahasan'a göre bu camekânlar 1967-68 yıllarında yapılan restorasyonlar kapsamında kaldırılmıştır.[219]

Görsel 58 Mermer Sofa'da bulunan revaklar ile mermer tahtın camekânları, 1870, Pascal Sebah[220]

[217] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 78.
[218] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, s. 377.
[219] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 195.
[220] Erişim: http://www.eskiistanbul.net/3634/topkapi-sarayi-pascal-sebah-1870 Erişim Tarihi: 09.01.2020.

Görsel 59 Camekânların görüldüğü diğer fotoğraf, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Özlü tarafından ulaşılan bir saray defterinde, Havz Tahtı'nın (*taht-ı hümayun*) yenilendiği ve havuzun onarıldığı da yer almaktadır. Yine bir saray belgesinde, 1864 yılında Havuzlu Mermer Sofa'nın onarım geçirdiği yer almaktadır.[221] 1911-15 yıllarında sarayda gerçekleşen restorasyon çalışmaları kapsamında, Mermer Sofa'nın da ele alınarak onarım geçirdiği yer almaktadır.[222] Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni tarafından 1915 tarihinde yayımlanan raporda; Sofada bulunan revaklardaki kapıların yenilemek amacıyla eski demir pervazların çıkarılarak yerlerine adi doğramacı işi kapı kanatlarının konduğu belirtilmektedir. Sofada bulunan havuzun dört kenarındaki fıskiyelerden dördü yok edilerek Çırağan Sarayı'ndan getirtilen mermer korkulukların konulduğu yer almaktadır.[223]

[221] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 145.
[222] Nilay Özlü, **Osmanlı'da Koruma: Topkapı Sarayı**, İnci Aslanoğlu için bir Mimarlık Tarihi Dizimi, 2019.
[223] Muhâfaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Dairesi'nin Topkapı Sarayı Hümâyûnu'nun Tamiratı Münasebetiyle Arz Eylediği Rapor Suretidir, 10 Teşrinevvel 1333, Dar'ül Hilafet-i Aliyye, Matba-i Amire, 1339.

İstanbul Asarıatika Müzeleri'nde Mermer Sofa'da bulunan mermer korkulukların Çırağan Sarayı'ndan getirtildiği ve mevcutta bulunan demir korkulukların yerine yaptırıldığı aktarılmaktadır.[224] Karahasan tarafından ulaşılan evrakta, 1914 yılında sarayda görevli Sermimar Ekrem tarafından demir korkulukların kaldırılarak Çırağan Sarayı yangınından çok fazla etkilenmemiş geometrik desenli mermer korkulukların yerleştirildiği yer almaktadır.[225]

Görsel 60 Avusturya imparatorunun Topkapı Sarayı ziyaretinde mermer korkulukların görünümü, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi

Mermer Sofa, 1956-57 yıllarında restorasyon geçirmiştir. Karahasan yaptığı araştırmalarda, Sofanın yapım hatası sonucunda taşlıkta toplanan yağmur sularının birikimine engel olmak amacıyla onarıldığı çıkarımını yapmaktadır. Restorasyon şartnamesinde, Sofa mermerlerinin sökülerek; havuza ve İftariye Kameriyesi'ne doğru meyille tekrar döşeneceği geçmektedir.[226] Restorasyon kapsamında, havuzun ortasında bulunan büyük fıskiye onarılmış, havuzun Revan Köşkü ve Hırka-i Saadet

[224] İstanbul Asarıatika Müzeleri, **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 138.
[225] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 191.
[226] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 192.

Odası tarafındaki eski korkulukları korunarak Bağdat Köşkü ve Haliç'e bakan kısımdaki korkulukları kaldırılarak havuzu çevreleyen özgün fıskiyeleri yeniden yapılmıştır.[227]

Görsel 61 Korkulukların yerine yapılan fıskiyeleri ile havuzun günümüzdeki görünümü, 2020

1959 yılında mermer tahtın harap durumunda olan çatı ve saçaklarının onarımı yapılmıştır. Ahşap çatısı onarılan tahtın, sıva ve kurşun onarımları da yapılmıştır.[228] 1979 yılında bu kısım tekrar ele alınarak onarımı yapılmıştır.[229]

Çalışmamız kapsamında ulaştığımız arşiv belgesinde, sarayda 1997-2000 yılları arasında yapılan restorasyon çalışmalarında; havuzun bir köşesinin döşemesi sökülerek biriken çamur temizliği yapılmış, fıskiyelerin çürümüş boruları yenilenmiştir.[230] Yine arşivde yapılan bir araştırmada ulaştığımız projede 2009

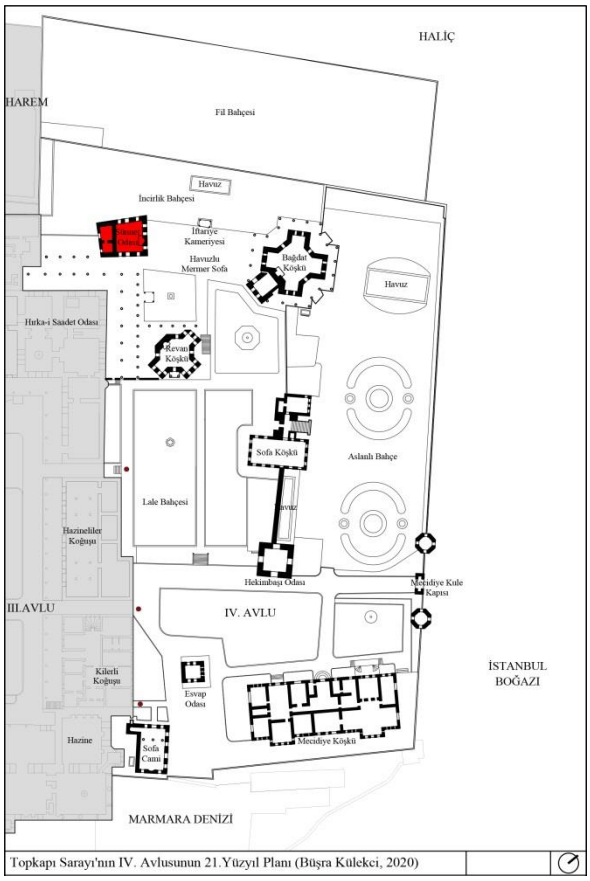
[227] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 191-193.
[228] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 194.
[229] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 195.
[230] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

yılında avluların özgünlük durum analizi yapılmıştır. Bu analiz çalışmasında Mermer Sofa'nın döşemesinin özgün olmadığı saptanmıştır.[231]

2006-11 yıllarında Dördüncü Avlu'da restorasyon çalışmaları gerçekleşmiştir. Restorasyondan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, Mermer Sofa da yapılan çalışmaları aktarmıştır. Restorasyon çalışmaları kapsamında, havuzun ıslahı yapılarak; altının balçık temizliği ve izolasyonu yapılmıştır. Sofanın mermer döşemelerinin onarıldığını da aktarmıştır.

3.1.2. Sünnet Odası

Mermer Sofa'da Hırka-i Saadet Dairesi'nin karşısında bulunan Sünnet Odası, Sultan İbrahim tarafından yaptırılmıştır. İç mekanda bulunan kasidelerde Sultan İbrahim'in yeni bir kasır inşa edilmesi için emir verdiği yer almaktadır.[232]

Görsel 62 Mevcut planda Sünnet Odası, 2020, TECU, Büşra Külekci

[231] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.
[232] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 29.

Dikdörtgen plan tipine sahip Sünnet Odası, tek bir oda ve müştemilatından oluşmaktadır. Odanın iç mekanı, cephesinde olduğu gibi çini ile kaplıdır. Odanın kuzeydoğu yönünde tunçtan bir ocak yer almaktadır. Sultanlar tarafından kullanılan mekanların alametlerinden birisi olan çeşme, Sünnet Odası'nın içinde kullanılmıştır. Bu çeşmeler odanın alt sıra pencereleri arasına karşılıklı olarak yerleştirilmiştir.

Görsel 63 Sünnet Odası çeşmeleri, 2020

Tonoz ile örtülü Sünnet Odası'nın çatısı Hırka-i Saadet Odası'nın revaklarının çatıları ile birleşmektedir. Odanın giriş cephesi mavi-beyaz çiniler ile kaplanmıştır. Bu çiniler 17. yüzyıla ait olmakla birlikte aralarında 16. ve 15. yüzyıla ait çiniler de bulunmaktadır.[233] 16. yüzyılda saray nakkaşbaşısı olan Şahkulu'nun, orman temalı olan firuzeli mavi-beyaz çini panolarının, Sünnet Odası'nda kullanıldığı aktarılmaktadır.[234] 17. yüzyıla tarihlenen Sünnet Odası'nda önceki dönem çinilerinin bulunması, çinilerin devşirme olduğunu göstermektedir.

[233] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 4; Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.52.
[234] Banu Mahir, **Şahkulu**, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, Cilt:7, s. 128-129.

Görsel 64 Sünnet Odası giriş cephesi, 2020

Sünnet Odası'nın giriş kapısı kemerli olup, beyaz mermer ve somaki kullanılmıştır. Giriş kapısının sağında iki adet, sofaya bakan cephesinde üç adet, Haliç'e bakan cephede ise yine üç adet penceresi ve üst sırada renkli camlardan yapılmış tepe pencereleri yer almaktadır. Odanın Sofaya bakan cephesi, üst sıra pencerelerin alt kotuna kadar mermer ile kaplı olup, üst kısmı sıvalıdır.

Görsel 65 Sünnet Odası'nın Haliç'e bakan cephesi, 2020

Görsel 66 Sünnet Odası'nın Sofaya bakan cephesi, 2020

Sünnet Odası, sultanlar tarafından abdest almak için, sünnet namazlarını kılmak için ve tıraş olmak için kullanılmıştır.[235] Ayrıca şehzadelerin sünnetlerinin burada gerçekleştiği aktarılmaktadır.[236] Mekanın içerisinde yer alan çeşmelerin sünnet esnasında açılarak, şehzadelerin ağlama seslerinin duyulmamasının sağlandığı da iletilmektedir.[237] Yeni bir hanedan üyesi doğduğunda Sünnet Odası'nda saray memurlarının toplanarak doğum belgesi hazırlandığı ve odanın önünden top atışları yapıldığı aktarılmaktadır.[238]

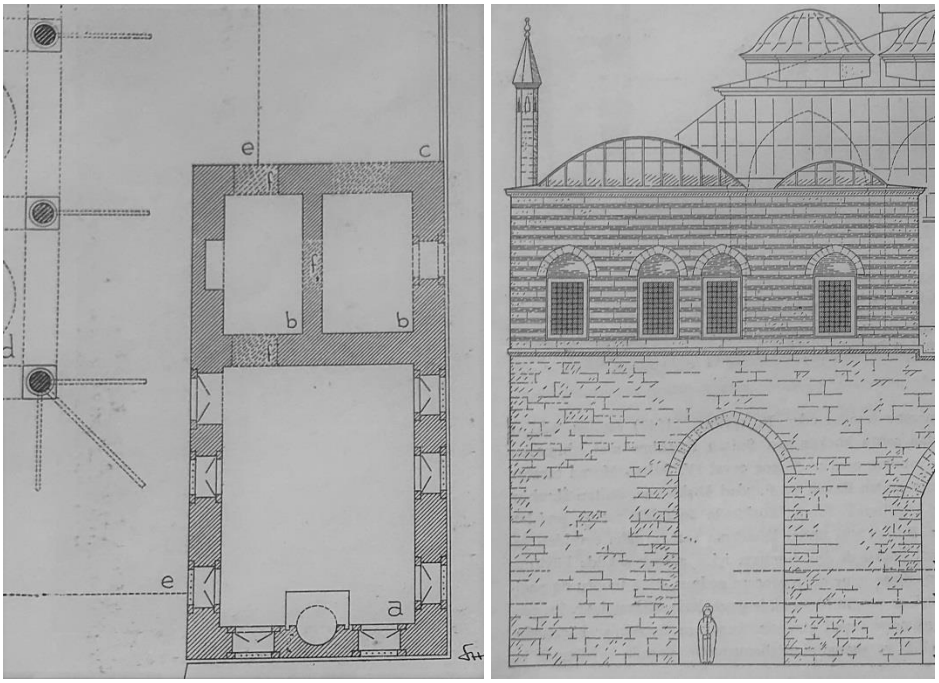

Görsel 67 Surname-i Vehbi, Şehzadelerin Sünnet Odası'na götürülüşleri, 1720, TSMK. A.3593, y.[239]

[235] Mehmet Ali Beyhan'dan aktaran Sevgi Ağca Diker için bkz: **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 126.
[236] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.52.
[237] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 4.
[238] Skarlatos Byzantios, **Constantinople**, Çev. Haris Theodorelis-Rigas, İstos Yayınları, 2019, s. 249.
[239] T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı.

Sultan İbrahim tarafından yaptırılan Sünnet Odası'nın yerinde eski bir köşkün varlığından bahsedilmektedir.[240] Ayverdi'ye göre Sünnet Odası Fatih Sultan Mehmet tarafından bir istirahat kasrı olarak inşa edilmiştir.[241] 15. yüzyıl çinilerinin Sünnet Odası'nda yer almasını delil olarak göstermesine karşın, çinilerin devşirme olacağı düşünülerek ve başka bir delil öne sürmediğinden, yapının Sultan II. Mehmet dönemine atfedilmesi bir varsayım olarak kalmaktadır.

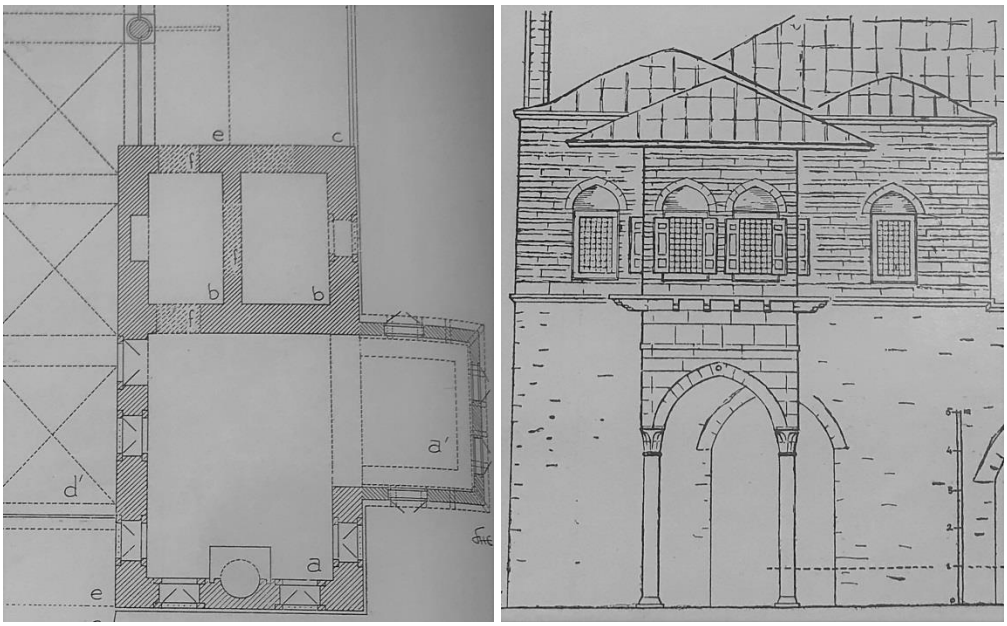
Eldem'e göre mevcut köşkün yerinde iki farklı inşa edilmiş köşk bulunmuştur. İlk köşk, 16. yüzyıl başlarında inşa edilmiştir.[242] Eldem, ilk köşkü; 5x7 ebatlarında, giriş cephesi iki pencereli, Haliç'e bakan cephesi iki veya üç pencereli küçük bir oda olarak tarif etmektedir. [243]

Görsel 68 İlk köşkün varsayımsal plan ve cephe restitüsyonları, Sedad Hakkı Eldem[244]

[240] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 246; Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 319.
[241] Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953, s. 300.
[242] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e**, s. 319.
[243] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 319.
[244] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, Resim: 222-225.

Eldem'e göre ikinci köşk, 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başında, yapıya cumbanın eklendiği köşktür. Haliç cephesine yapılan cumba, yükseltilmiş İncirlik Bahçesi'ne eklenen, birbirine kemerle bağlanmış iki sütun üzerine oturmaktadır.[245] Cumbanın taş ve tuğla ile kargir ve iki pencereli olarak inşa edildiği, kuvvetli bir ihtimal olarak aktarılmaktadır.[246] Kemer üzerinde bulunan konsolların son inşa sırasında yok edildiği belirtilmektedir.[247]

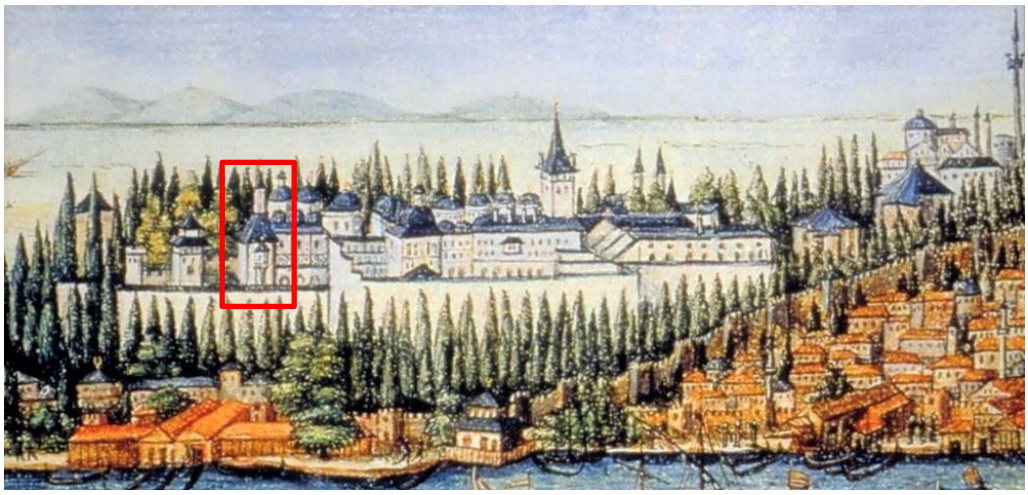
Görsel 69 İkinci köşkün varsayımsal plan ve cephe restitüsyonları, Sedad Hakkı Eldem[248]

Necipoğlu, Eldem'in özgün köşkü Sultan I. Selim'e tarihlendirmesini, odanın içerisinde bulunan kuzey pencereleri üzerindeki çini kemer alınlıklar ile Yavuz Sultan Selim Camii'nde bulunan çinilerin benzer renkli sır tekniği ile yapılmasından dolayı olduğunu iletmektedir.[249] Ancak Yavuz Sultan Selim Cami, Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırıldığından, Necipoğlu'na göre; Sünnet Odası'nda bulunan renkli sır tekniği ile üretilmiş çinilerin, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1525-

[245] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 319.
[246] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 322.
[247] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 321.
[248] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, Resim: 223-226.
[249] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 247.

29 yıllarında sarayda yapılan inşa faaliyetleri sırasında yapıldığı düşünülmektedir.[250] Necipoğlu, araştırmalarında Kanuni Sultan Süleyman dönemi 1527-28 yıllarına ait bir masraf defterine ulaşmıştır. Defterde, Has Oda yanına Mermer Sofa üzerine yapılmış yeni oda (*oda-i cedîd*) ibaresinin geçmesi ve yeni odanın masraflarında boyalı nakışlar ile yeni odanın yakınındaki hamam için yapılan ödemelerin bulunması, Sünnet Odası'nın yerindeki yapının defterde geçen *oda-i cedîd* olmasını muhtemel kılmaktadır.[251]

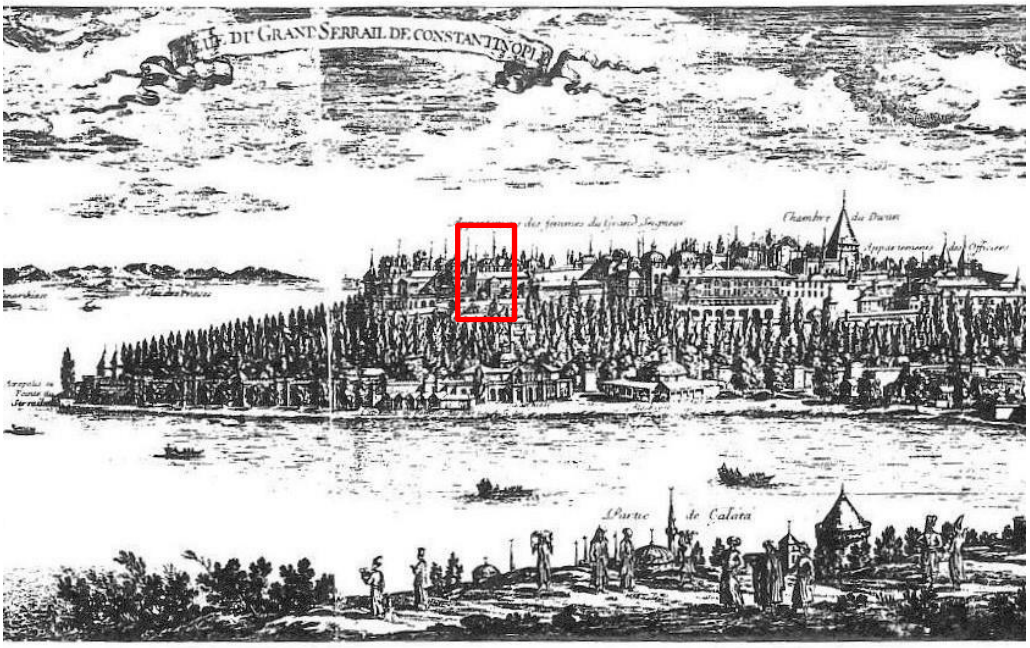
1590 tarihli Sarayburnu'nu gösteren bir panoramada, Sünnet Odası'nın yerinde konik çatılı, cumbalı bir köşk görülmektedir (Görsel 69). Bu çizimdeki köşk ile Eldem'in cumba cepheli varsayımsal restitüsyon çizimi birbiri ile benzerlik göstermektedir

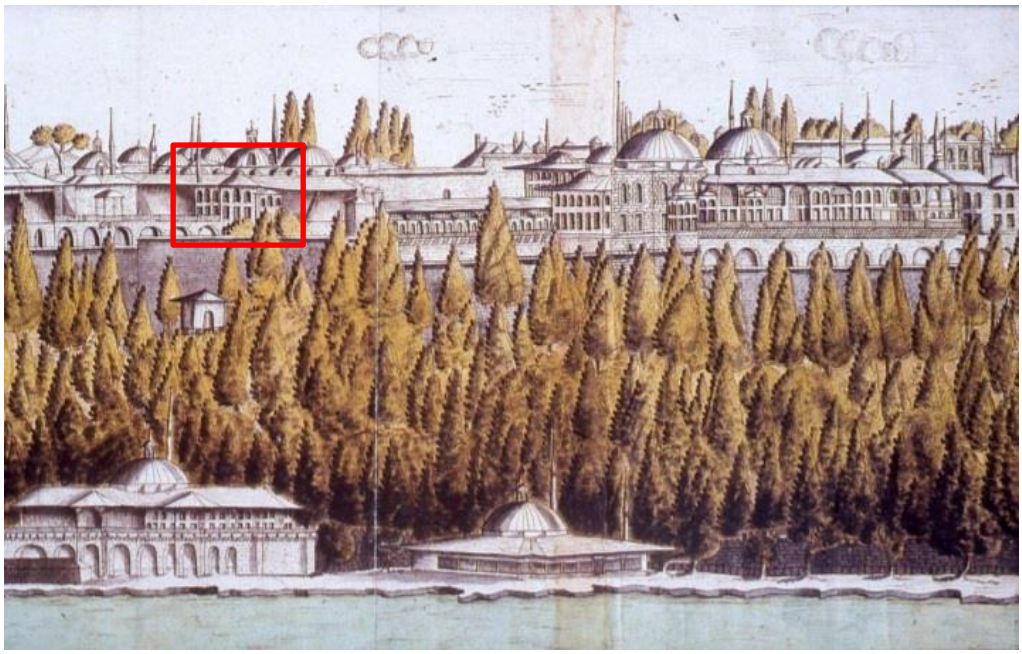
Görsel 70 Sünnet Odası'nın yerindeki köşkün göründüğü panorama, 1575-1600, Avusturya Milli Kütüphanesi

1672 tarihli, Joseph Grelot tarafından çizilmiş bir panoramada, Sünnet Odası'ndan önceki yapı görülmektedir (Görsel 71). Yine 1712 tarihli, Cornelius Loos tarafından çiziliş bir panoramada, Sünnet Odası'nın eski durumu görülmektedir (Görsel 72). Yapılan resimler, Eldem'in araştırmalar sonucu çizdiği varsayımsal restitüsyon çizimleri ile benzerlik gösterdiğinden, Sünnet Odası'ndan önceki yapının durumu hakkında fikir vermektedirler.

[250] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 247.
[251] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 247.

Görsel 71 Sünnet Odası'ndan önceki yapının göründüğü panorama, Grelot, 1672[252]

Görsel 72 Sünnet Odası'nın eski durumunu gösteren panorama, 1712, Cornelius Loos[253]

[252] Erişim: https://www.wikiwand.com/tr/Guillaume-Joseph_Grelot Erişim Tarihi: 15.03.2020.
[253] Erişim: http://web.abo.fi/fak/hf/konstvet/filer/2KarlXII.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2020.

Eldem, üçüncü ve son yapı olan Sünnet Odası'nın yapımı sırasında Sofanın genişletilerek, önceki yapının cumbasının hizasına getirildiğini iletmektedir.[254] Yenilenen Sünnet Odası önceki yapının planını korumuştur.[255] Sünnet Odası'ndan önceki yapı da cumbası yıkılarak büyütülmüştür. Haliç cephesine üç pencere yapılarak, yapıyı örten tonoz yenilenmiştir. Tepe pencereleri açılarak, alt sıra pencerelerin üzerinde bulunan çini alınlıklar ise korunmuştur. [256]

Sünnet Odası'ndan önceki yapının yıktırılmadan büyütülerek yenilendiğine, Sünnet Odasının 20. yüzyılın ilk yarısında çekilmiş bir fotoğrafı, delil niteliği taşımaktadır. Yapının Sofaya bakan cephesinde özgün köşke yapılan yenilemeler görülmektedir (Görsel 73). Cephenin sol iki penceresi ve üzerinde görülen kemerlerin ilk yapıya ait olduğu ve tepe pencerelerinin sonradan açıldığı düşünülmektedir. Tepe pencerelerinin üst kotundan itibaren yapının tuğla-taş örgü sisteminin değiştiği ve tuğla ile farklı bir örgü sistemi kullanılarak yapının yükseltildiği çıkarımı yapılmaktadır. Cephenin sağında bulunan pencerenin alt kotu, sol iki pencerenin alt kotuna göre yüksekte yer almaktadır. Eldem'e göre bu pencere Sultan İbrahim tarafından açılmıştır.[257] Yeni eklenen pencerenin sağı ise od taşıyla örülerek yapının Haliç'e doğru büyütüldüğünü göstermektedir.

[254] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 323.
[255] Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 247.
[256] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 325.
[257] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 320.

Görsel 73 Sünnet Odası'nın özgün cephesinin görüldüğü fotoğraf, 20. yüzyıl ilk yarısı[258]

Görsel 74 Sünnet Odası'nın günümüzdeki cephesinin görünümü, 2020

Sünnet Odası zaman içerisinde birçok restorasyon geçirmiştir. Çalışmamız kapsamında ulaştığımız 1797 tarihli bir saray defterinde, Sünnet Odası'nın onarım geçirdiği yer almaktadır (Ek 1).[259]

[258] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, Resim: 220.
[259] BOA, **TS.MA.d 9917/0027** (25.06.1797).

19. yüzyılda Alman imparatoru İstanbul'a geldiğinde Topkapı Sarayı'nı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretten önce, saray yapılarında yenileme çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda, 1888-89 tarihli saray defterlerinde Sünnet Odası'nın restore edildiği yer almaktadır.[260]

Sultan V. Mehmed Reşad döneminde yapılan yenileme çalışmalarında Sünnet Odası'nın tavanına çini taklidi kalemişi yapılmış, duvarlar revakların kotuna yükseltilerek çatı ile revaklar birleştirilmiştir.[261] Yine aynı dönem saray defterinde, 1912-13 yıllarında Sünnet Odası'nın onarım geçirdiği yer almaktadır.[262] 1914 yılında tekrar ele alınan Sünnet Odası'nın çatısı, duvarları ve pencereleri onarılmıştır.[263]

Görsel 75 Sünnet Odası tavanı, 2020

Karahasan, Sünnet Odası'nın Cumhuriyet dönemindeki ilk restorasyonunun 1953 yılında yapıldığını aktarmaktadır. Bu yapılan restorasyon kapsamında; çatıya ahşap takviyeleri yapılmış, ahşap çatı kaplaması ile kurşunları onarılmıştır. Yapının ahşap pencereleri tamamen yenilenerek beton üstlük pencereler yeniden yapılmıştır.[264]

---

[260] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 355.
[261] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, Resim: 325.
[262] Nilay Özlü, **a.g.e.**, s. 524.
[263] Nilay Özlü, **a.g.e.**, s. 524.
[264] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 209.

Görsel 76 Sünnet Odası'nın üstlük pencereleri, 2020

Sünnet Odası'nın Hırka-i Saadet'e bakan cephesinin devamında dört adet sütun yer almaktadır (Görsel 77). Yapılan incelemelerde bu sütunların diğer revak sütunları ile farklı olduğu tespit edilmiştir. Betonarme malzeme kullanıldığı anlaşılan sütunlara bu uygulamanın kesin olarak ne zaman yapıldığı bilgisine ulaşamamaktayız (Görsel 78). Bu konuda yapılan araştırmalarımızda ulaştığımıza göre, sarayda 1961-71 yıllarında yürütülen restorasyon çalışmalarında, bütünlemelerde betonarme malzeme kullanıldığı aktarılmaktadır.[265] Yine 1970-80 yıllarında yürütülen restorasyon çalışmalarında, Hazine Koğuşu'nun duvarları tahrip edilerek betonarme ara kat ilave edilmiştir.[266] Betonarme malzemenin bu yıllarda sıklıkla kullanıldığı göz önünde bulundurularak, sütunlara yapılan uygulamanın da 1961-71 ya da 1970-80 yıllarında gerçekleşen restorasyon çalışmalarında uygulanmış olabileceği ihtimaller dahilindedir.

[265] Burcu Selcen Coşkun, Demet Binan, **Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul'daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış**, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi Tasarım+Kuram, 2013, Sayı:15, s. 118.
[266] Burcu Selcen Coşkun, Demet Binan, **a.g.e.**, s. 118.

Görsel 77 Sünnet Odası'nın devamındaki betonarme kullanılan revaklar, 2020

Görsel 78 Sütun gövdesinde betonarme malzeme detayı, 2020

GEEAYK tarafından sarayın onarımı için 1967 yılında alınan kararlara dair yerinde yapılan kontrollerin ardından kurul tarafından 1968 tarihli rapor yayımlanmıştır. Sedad H. Eldem, Feridun Akozan ve H. Kemal Söyletmezoğlu'nun imzaladığı raporda, yanlış uygulamalar yapıldığı, bunlardan bir örneğin de Sünnet Odası'nın yan cephesindeki mermer kaplamaların onarımının olduğu yer almaktadır.[267] 1967 tarihli kararda ise, Sünnet Odası'nın Sofa tarafına bakan cephesinde evvelce çini kaplamaların olduğu belirtilmektedir.[268] Ancak bununla ilgili başka bilgiye ulaşılamamıştır.

[267] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 41.
[268] Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 17.07.1967 tarihli, 3821 sayılı kararı.

Hüseyin Kaya'dan aktarılana göre, 1985 yılında Sünnet Odası'nda kalemişine dair çalışmalar yürütülmüştür. Raspa işlemi yapılarak özgün süsleme aranmış fakat bulunamayarak mevcut bezemelerin onarımı yapılmıştır.[269] 1988 yılında, Sünnet Odası'nın çatısının ahşap ve kurşunları, iç mekanda ise kalemişleri onarılmış, alçı pencereleri restore edilmiştir.[270]

Tez çalışmamız kapsamında İstanbul Anıtlar ve Rölöve Müdürlüğü arşivinde ulaştığımız, 1998-2000 yılları arasında Sünnet Odası restorasyon raporunda, yapılan restorasyon işleri yer almaktadır. Yapılan restorasyon kapsamında; çürümüş ahşap pencereler yenilenerek boya işleri yapılmıştır. Tepe pencerelerin alçı içlikleri onarılmıştır. Pencere ve ocak içlerinde kabaran sıvaların raspa, sıva ve boya işleri ile kapı ve pencere lokmalarının boya işleri yapılmıştır. Haliç cephesine bakan pencerelerin lokmaları ise altın varakla kaplanmıştır. Pencere nişlerinde bulunan çeşmelerin mermer temizliği, nişlerin tavan bezemelerinin onarımı ve altın varak uygulamaları yapılmıştır.[271]

Görsel 79 Restorasyondan önce ve sonra pencere nişlerinde bulunan çeşmeler, Özbersan İnşaat

[269] Hüseyin Kaya'dan aktaran Ümran Karahasan için bkz: **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 210.
[270] Topkapı Sarayı Müzesi 1988 Yılı Faaliyetleri, **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık: 4**, İstanbul, 1990, s. 216.
[271] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **1998-2000 Yılları Sünnet Odası Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

Döşemede çürüyen ahşaplar yenilenmiştir. Ocağın onarımı yapılmış, altın varak ile kaplanmıştır (Görsel 80). Ahşap sedir, sarayda bulunan diğer sedirler örnek alınarak pamuk dolgu kumaş kaplamalarla döşenmiştir. Çatı saçakları boyanarak, Bağdat Köşkü'ne bakan cephedeki çıtalara altın varak uygulaması yapılmıştır. Çini ile kaplı olmayan cepheler, raspaları yapılarak boyanmıştır.[272]

Görsel 80 Restorasyondan sonra ocak, Özbersan İnşaat

Görsel 81 Restorasyondan önce Sofaya bakan cephenin durumu, Özbersan İnşaat

Cephede bulunan çini derzlerinin geçmiş dönemlerdeki onarım çalışmalarında yapılan mermer yapıştırıcıları temizlenerek; iç mekanda ve cephede riskli görülen

[272] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **1998-2000 Yılları Sünnet Odası Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

çiniler sökülmüştür. Sökülen çinilerin konservasyonu ve restorasyonları yapılarak, yerlerine yerleştirilmiştir. Daha sonra enjeksiyon ile sağlamlaştırılarak, çinilerdeki eksik kısımlara kalemişi ile rötuş uygulaması yapılmıştır. Giriş kapısının üzerinde bulunan ve okunamayan kitabe, araştırmalar neticesinde ulaşılan belgeler ışığında yeniden yazılmıştır.[273] Kitabede şöyle yazmaktadır:

"Şah-ı alemin eyvanının üstünde güneş ışınları
Allah'ın makamını tutmuş güya güneş ve aydır
Devlette iken bu yer açık olsun
Hakkıyla eşhedü en la ilahe illallah
Türlü çiçeklerle öyle süslü olmuştur ki
Dünyada cennette iz varsa ise burasıdır"[274]

Görsel 82 Giriş kapısının üzerindeki yeniden yazılan kitabe, 2020

Kapının kenarlarında bulunan müzeyyen kalemişi ve altın varak uygulamaları yapılmıştır. Girişte yer alan, Havuzlu Mermer Sofa'ya bakan revakların kemer alınlıklarına aslına uygun olarak mermer ve somaki taklidi kalemişi yapılmıştır.[275]

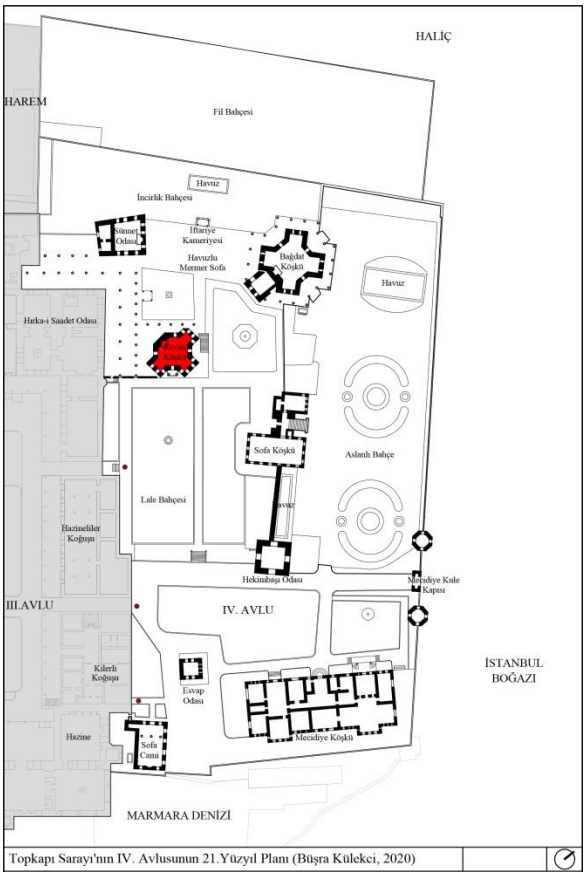
Sünnet Odası 2019 yılında son restorasyonunu geçirmiştir. Restorasyonundan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, yapılan

[273] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **1998-2000 Yılları Sünnet Odası Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.
[274] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 29.
[275] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **1998-2000 Yılları Sünnet Odası Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

işleri aktarmıştır. Yapılan restorasyon kapsamında; çatı ahşap takviyeleri, kurşun ve saçak onarımları yapılmıştır. Çinilerin tamamı ile tavanda bulunan çini taklidi bezemelerin konservasyonları yapılmıştır. Alçı içlik ve dışlık pencere onarımları yapılmıştır. Cephe temizliği yapılarak çalışmalar tamamlanmıştır.

3.1.3. Revan Köşkü

Mermer Sofa'da Hırka-i Saadet Dairesi'nin karşısında bulunan Revan Köşkü, Sultan IV. Murat tarafından Revan Seferi'nin anısına 1635'te yaptırılmıştır. Köşkün mimarının Koca Kasım Ağa olduğu tahmin edilmektedir.[276] Semavi Eyice tarafından yapılan bir araştırmada, Sultan IV. Murad devrinin Hassa mimarının Kasım Ağa olduğu sonucuna ulaşılsa da köşklerin mimarına dair herhangi bir belge bulunmadığından bu hususta kesin bir sonuca varılmamıştır.[277]

Görsel 83 Mevcut planda Revan Köşkü, 2020, TECU, Büşra Külekci

[276] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 256.
[277] Semavi Eyice, **Mimar Kasım Hakkında**, Belleten, Türk Tarih Kurumu, 1979, Cilt:LXIII, Sayı:172, s. 806.

Cephede Arap, planda ise İran mimarisinin etkilerinin görüldüğü köşk, fevkani özelliğiyle de "sultana aidiyet" mesajını vermektedir.[278]

Görsel 84 Revan Köşkü, 2020

17. yüzyılda sarayda çalışan Bobovi, Revan Köşkü'nün betimlemesini şu şekilde yapmaktadır:

> Size bu köşklerin Türklerin en zevkli binaları olduğunu anlatacağım. Bunlar bazen birkaç sütun üzerinde yükseltilmişlerdir; sekizgen ya da onikigen biçimlidirler ve tüm yanları açıktır. Yazın serin olması için, güneşin parlak olduğu günlerde yanlardaki makaralarla indirilen büyük çadır bezleri ile kapatılırlar. Zemin genellikle mermer olup ortasındaki ve köşelerindeki çeşmelerden akan su bir dizi küçük kanallarla odayı dolaşır. Odanın kenarları boyunca dolaşan, rahat uzanmak için en güzel İran ve Venedik dokumalarıyla yapılmış büyük yastıklar ve zengin halılarla örtülü, yükseltilmiş bir seki vardır. … Genellikle yerden beş altı basamak yüksek olan bu salonlar her zaman serin olur.[279]

Revan Köşkü yapılmadan önce Mermer Sofa'da bulunan havuz daha büyük iken Eldem'e göre bu havuz küçültülerek Revan Köşkü'ne yer hazırlanmıştır.[280]

---

[278] Nadide Seçkin, **Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma 1453-1755**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 142.

[279] Bobovi'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 244-245.

[280] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 41.

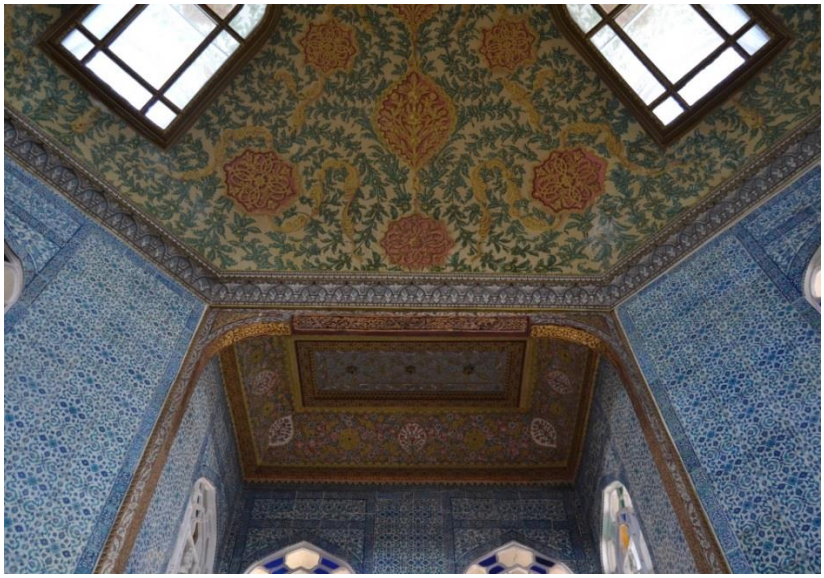
Köşkün, Hırka-i Saadet Dairesi'nin revaklarının önüne inşa edilmiş olması, tasarımı açısından kısıtlayıcı olmuştur.[281] Üç eyvanlı, sekiz kenarlı plan tipine sahip köşke, dördüncü eyvanın yapılamamış olması merkezi plan fikrinin de olmadığına işaret sayılabilmektedir.[282]

Köşkün üç eyvanı orta mekandan Bursa kemerleri ile ayrılarak pencere önleri sedir döşelidir. Giriş kapısının sol kısmında yer alan, Hırka-i Saadet'e bakan eyvansız cephesinde ise bakırdan bir ocak yer almaktadır. Köşkün iç mekanı cephede olduğu gibi çinilerle kaplı olup, kapı ve pencere söveleri mermerdir.[283] Kütahya çinisi olduğu düşünülen köşkün bu çinileri, aynı dönemde yapılmış Üsküdar'da bulunan Çinili Cami ile benzerlik göstermektedir.[284] Kalemişi yaldızlı bezemelere sahip köşkün duvarlarında sedef, bağa, abanoz ve fildişi kakmalı ahşap dolaplar bulunmaktadır. Bu dolapların yanı sıra eyvanlarda raf görevi gören çini kaplamalı nişler de yer almaktadır.

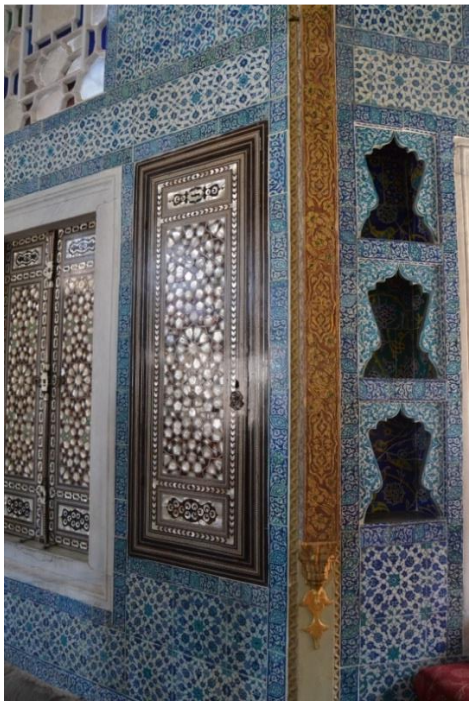

Görsel 85 Revan Köşkü eyvanı, 20. yüzyılın ilk yarısındaki görünümü, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

[281] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 287.
[282] Nadide Seçkin, **Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma 1453-1755**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 139.
[283] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 257.
[284] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 65.

Görsel 86 Revan Köşkü eyvanı, 2020

Görsel 87 Revan Köşkü dolap ve nişleri, 2020

Köşkün bodrum katı daha önce çalışılmamış ancak Hasan Fırat Diker tarafından 2000 yılında yüksek lisans tezinde belgelenmiştir. Lale Bahçesi kotunda bulunan bodrum kata ait iki mekan bulunmaktadır. Bu odalardan bir tanesi Hırka-i Saadet Dairesi ile Revan Köşkü arasında yer almaktadır (Görsel 88). Odanın

güneybatı duvarının ortasından Hırka-i Saadet Dairesi'ne doğru bir geçit saptanmıştır. Diğer mekan ise köşkün tam altında bulunmaktadır (Görsel 89). Her iki mekanın fonksiyonu ile ilgili kahve ocağı, tefekkür mekanı ve depo gibi farklı tahminlerde bulunulmaktadır. 2000 yılında belgelenen bu iki mekan rutubetten kaynaklı olarak oldukça bakımsız ve harap bir halde bulunmaktaydı.[285]

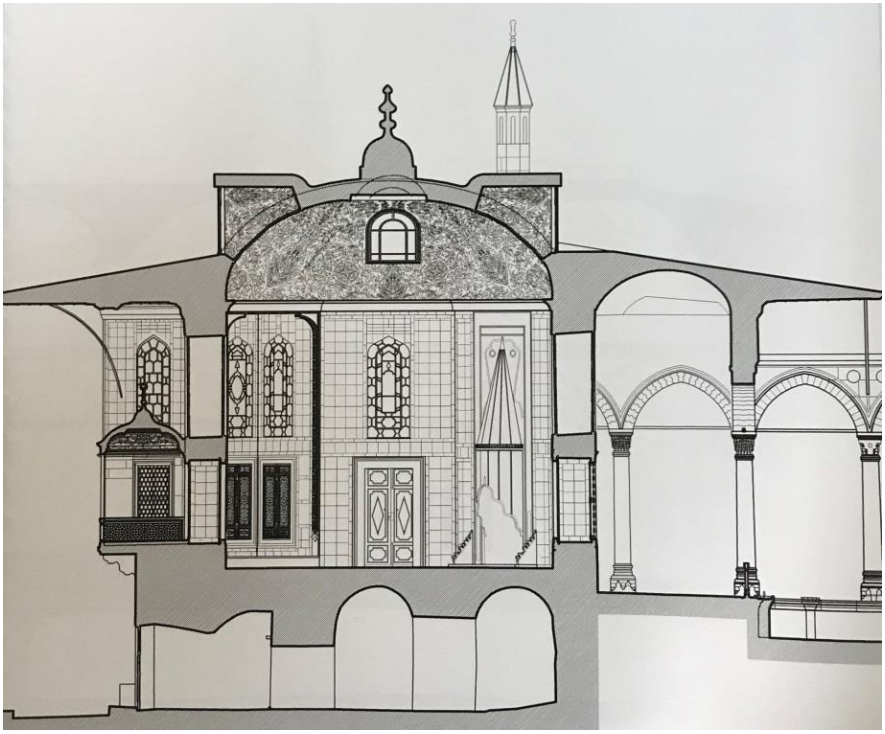
Görsel 88 Hırka-i Saadet Dairesi ile Revan Köşkü arasında yer alan mekan, 2000, Hasan Fırat Diker Arşivi

Görsel 89 Revan Köşkü'nün altında bulunan mekan, 2000, Hasan Fırat Diker Arşivi

[285] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 55.

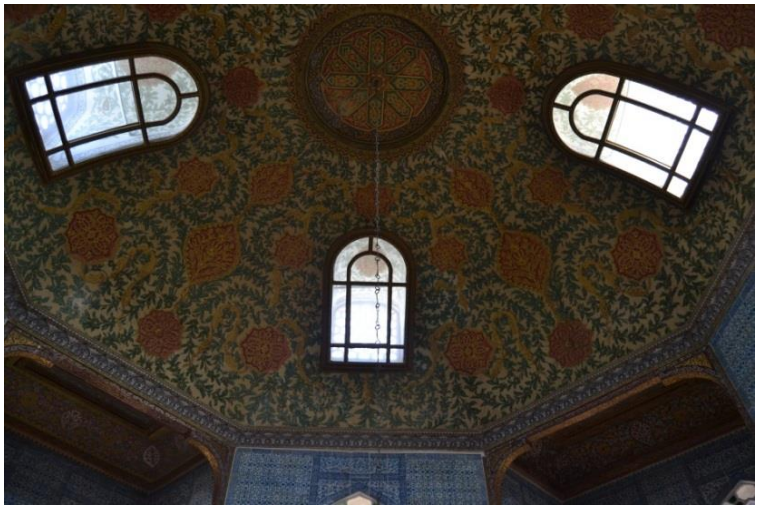
Köşkün giriş cephesi Havuzlu Mermer Sofa'ya, Lale Bahçesi'ne bakan cephesi ise kot farkından dolayı üç metre yüksekliğinde bir kaide duvarının üzerine oturtulmuştur.[286] Köşk, 18. yüzyıldan sonra yapılmış ahşap ve düz tavanlı köşklerden farklı olarak, kargir olup kubbe ile örtülüdür.[287]

Görsel 90 Revan Köşkü kesit rölövesi, İM Mimarlık

Köşkün cephesi, alt sırada bulunan pencerelerin üst kotuna kadar mermer ile kaplı olup, pencere üst kotundan itibaren çini ile kaplıdır. Cephenin alt sırasında ahşap kepenkli, mermer söveli dikdörtgen pencereler bulunurken; üst sırada ise revzenli pencereler yer almaktadır. Cephenin yanı sıra kubbeyle örtülü köşkün birbirine dik dört adet penceresi bulunmaktadır. Cephede ve kubbede bulunan bu pencereler, yapının kubbesinde olduğu gibi çift cidarlıdır.[288]

[286] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 288.
[287] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 46.
[288] Hasan Fırat Diker, **a.g.e.**, s. 62.

Görsel 91 Köşkün çift cidarlı kubbesi ve pencereleri, 2020

Köşkün giriş kapısı kemerli olup, kemerde beyaz mermer ve yeşil porfir taşı kullanılmıştır. Giriş kapısının iki yanında bulunan beyaz levhalar ve içerisine yerleştirilen yaklaşık 1 metre çapında dairesel kırmızı taşlar bulunmaktadır. Cephede yapılan bu tasarım, Memlük Mimarisi'ni çağrıştırmaktadır.[289] Giriş kapısının üzerinde talik yazıyla Farsça kitabe yer almaktadır. Kitabede yazıldığına göre köşk ilk yapıldığında dergah olarak nitelendirilmektedir.[290] Kitabede şöyle yazmaktadır:

"Küşade bad be devlet hemişe indergah

Bi hakkı eşhedü enla ilahe illallah"[291]

Görsel 92 Revan Köşkü kitabesi, 2020

[289] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 64.
[290] Hasan Fırat Diker, **a.g.e.**, s. 51.
[291] Hasan Fırat Diker, **a.g.e.**, s. 51.

Köşkün yarı açık mekan olarak kullanıma elverişli revakları, Hırka-i Saadet Odası'nın revakları ile birleşmektedir. Ancak köşkün kuzeydoğu ve güneydoğu cephelerinde revak bulunmamaktadır. Eldem, revakları örten geniş saçakların orijinal olmadığını ve çıtakâri süslemelerin özgün durumlarını tespit edemediğini belirtmektedir (Görsel 93).[292]

Mualla Eyüboğlu Anhegger tarafından 1961-71 tarihlerinde yürütülen restorasyon çalışmalarında; Harem dairelerinden Çifte Kasırlar'ın özgün kubbesi kapatılarak çıtakâri ahşap tavanın yapıldığı; IV. Mehmed Kasrı'nın özgün malakâri süslemeli ahşap tavanının da kapatılarak yine çıtakâri ahşap tavanın yapıldığı tespit edilmiştir.[293] Yapılan incelemelerde; Çifte Kasırlar'ın çıtakâri tavan etek silmelerinde bulunan boya tabakasında, Sultan III. Selim dönemine ait Barok tezyinatının yer aldığı saptanmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucunda Anhegger, Harem kasırlarının özgün tavanlarını kapatan çıtakâri tavanların, 18. yüzyıl sonlarında yapıldığını belirtmektedir.[294] Buradan yapılacak çıkarımla; 18. yüzyılın sonlarında Harem yapılarına çıtakâri ahşap tavan süslemeleri eklenirken, Revan ve Bağdat Köşkleri'nin saçaklarına da yapılmış olabileceği ihtimaller dahilindedir.

Görsel 93 Revakların çıtakâri süslemeleri, 2020

[292] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 290.
[293] Zeynep Ahunbay, **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, YEM Yayın, İstanbul, 2017, s. 100-101.
[294] Mualla Eyüboğlu Anhegger, **Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem)**, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul, 1986, No:9, s. 63-76.

Revan Köşkü sarayda Sarık Odası olarak da adlandırılmıştır.[295] Padişahların sarıklarının muhafaza edilmesi ve sultanın Arz Odası'na çıkması durumunda, Revan Köşkü'nde sarığına sorguç eklenip, elmas düğmeleri olan kaftanı giydirilerek hazırlanmasından dolayı bu isimle de adlandırılması muhtemeldir.[296] Tarihçi Ata Bey'den aktarılana göre de Revan Köşkü'nün bir eyvanı sultanın sarıklarının hazırlanması için ayrılmıştır.[297] Sultan I. Mahmud dönemine gelindiğinde köşke farklı bir işlev verilerek Hasodalılar için kütüphaneye dönüştürülmüş, eyvanlardan ikisi kitaplığa çevrilmiştir. Sultan IV. Mahmud'un ardından Sultan III. Osman ve Sultan III. Mustafa da yazma eser vakfetmişler; böylece köşkün kitaplığında oldukça kıymetli eserlerden bir koleksiyon oluşmuştur.[298]

Revan Köşkü zaman içerisinde birçok restorasyon geçirmiştir. Çalışmamız kapsamında ulaştığımız 1896 tarihli bir saray defterinde, Revan Köşkü'nün cephesinde bulunan çinilerin kışın düşerek kırıldığını, yerlerine yenilerinin yapıldığı ancak bu yeni çinilerin aslına uygun olmadığı ve görünümü bozduğundan dolayı eski çinilerden bir tanesini Çini Fabrikası'na göndererek aslına uygun şekilde yeni çinilerin üretiminin yapılması yer almaktadır (Ek 2).[299] Tez çalışmamız kapsamında ulaştığımız 1923-33 tarihli bir müteferrik evrakta, 19. yüzyılın sonlarında Revan Köşkü'nün kurşun onarımı geçirdiği de yer almaktadır.[300] Yapılan kurşun onarımının 1886 yıllarında gerçekleşen çalışmalar kapsamında yapılması ihtimaller dahilindedir.

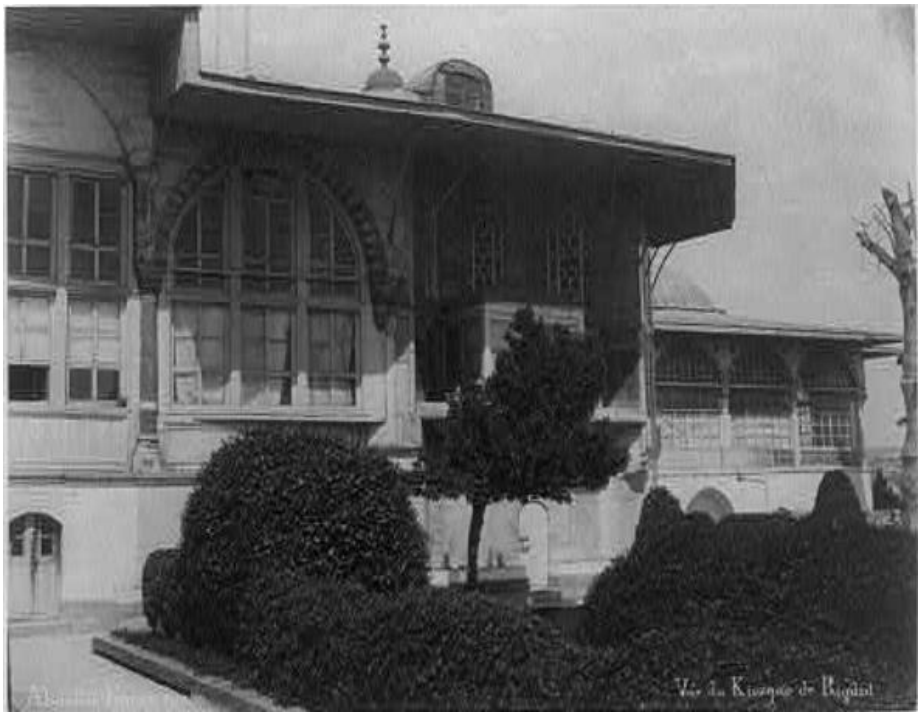
Nilay Özlü'nün ulaştığı bir saray defterinde, 1914 yılında Revan Köşkü'nün onarımı yer almaktadır. Bu onarım kapsamında köşkün kubbesi, revakları, sütunları ve pencereleri onarılmıştır.[301] Yine yapılan bu onarımda köşkün duvarlarında sergilenen Yavuz Sultan Selim dönemine ait silahlar kaldırılmıştır.[302] Bu dönemde

[295] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 26.
[296] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 237.
[297] Tarih-i Ata'dan aktaran Necdet Sakaoğlu için **a.g.e.**, s. 256.
[298] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 257.
[299] BOA, **TS.MA.e 596/116** (06.05.1896).
[300] Müteferrik Evrak, Atatürk Kitaplığı, **Bel_Mtf_046641**. Açıklama: Bir dosyaya ait olmayan, dağılmış evrak.
[301] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 524.
[302] Nilay Özlü, **Osmanlı'da Koruma: Topkapı Sarayı**, İnci Aslanoğlu için bir Mimarlık Tarihi Dizimi, 2019.

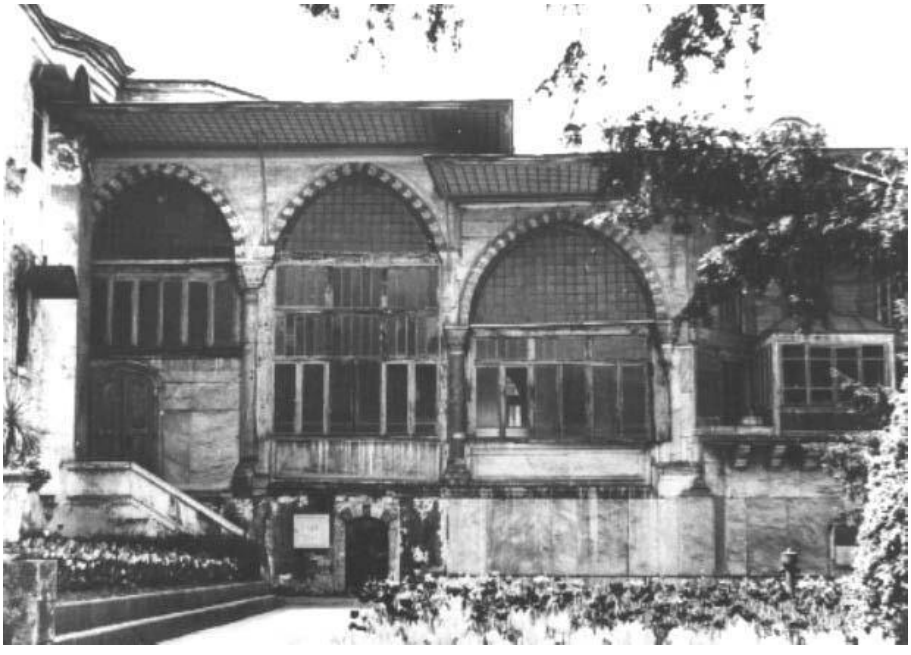
sarayda yapılan onarımlara dair Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni tarafından 1915 tarihinde yayımlanan raporda, yapılan onarımlar eleştirilmiştir. Encümen; köşkün Hırka-i Saadet'e bakan kısmında eski zamanda yapılmış silahlıklara Yavuz Sultan Selim'e ait asılan silahların kaldırılmasını, yerlerinin boyanmasını ve dörtgen şeklinde örtüler asılarak açık kalan kısımları ise Kütahya'dan "adi ve kaba" çiniler yapılmasını tasvip etmediğini bildirmiştir.[303] Raporda yine yapılan uygulamalara ilişkin, köşkün kubbesinin ıstampa nakışı ile örtüldüğü, bazı kapılarının kapatılarak üzerlerine İtalyan çinileri ile kapatıldığı ve pencerelerden birini kapatan edirnekâri nakışlı levhanın kaldırıldığı yer almaktadır.[304]

Köşke ait eski tarihli fotoğraflarda ve 1964 yapımı "Topkapı" isimli sarayda çekilmiş bir filmin karesinde köşk revaklarının, camekânlar ile kapatıldığı görülmektedir (Görsel 94-95-96). 1731 tarihli bir saray belgesinde Revan Köşkü'nde revakların arasına yapılan camekânların kurulumundan bahsedilmektedir.[305] Bu belge doğrultusunda camekânların 18. yüzyılda yapıldığı kanaatine varmaktayız. Saraya ait bir onarım defterinde; 1966 yılında müze idaresi tarafından camekânların sökülmesine karar verildiği yer almaktadır.[306] Hüseyin Kaya'nın aktardığına göre ise camekânlar 1972'de yapılan onarımlarda kaldırılmıştır.[307]

[303] Muhâfaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Dairesi'nin Topkapı Sarayı Hümâyûnu'nun Tamiratı Münasebetiyle Arz Eylediği Rapor Suretidir, 10 Teşrinevvel 1333, Dar'ül Hilafet-i Aliyye, Matba-i Amire, 1339.
[304] Muhâfaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Dairesi'nin Topkapı Sarayı Hümâyûnu'nun Tamiratı Münasebetiyle Arz Eylediği Rapor Suretidir, 10 Teşrinevvel 1333, Dar'ül Hilafet-i Aliyye, Matba-i Amire, 1339.
[305] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, s. 377.
[306] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 202.
[307] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 56.

Görsel 94 Revakların camekânla kapalı görüntüsü, 19. yüzyıl, Abdullah Freres, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

Görsel 95 Revakların camekânla kapalı olduğu görülen bir fotoğraf, 1958, Bulut İstiklal

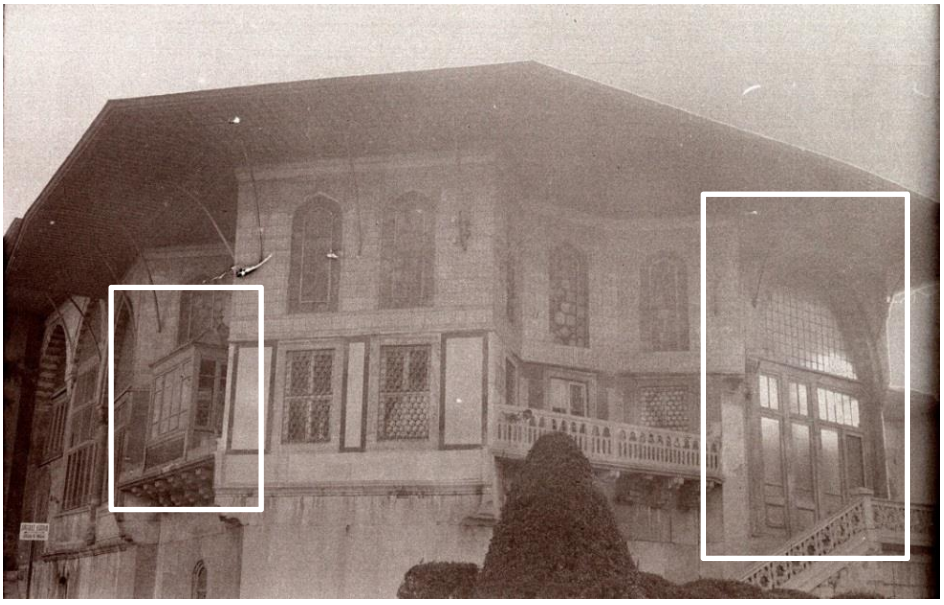
Görsel 96 "Topkapı" film karesinde revakların camekânlı görünümü, 1964, (1:19:53)

Görsel 97 Revakların arasından sökülen camekânların izleri, 2020

Köşkün Lale Bahçesi'ne bakan cephesinde yer alan şahnişin; eski bir fotoğraflarında camekânla kapatıldığı çalışmamız kapsamında tespit edilmiştir

(Görsel 98-99). Şahnişe ait bu camekânların net olarak hangi tarihte kaldırıldığı ise tespit edilememiştir. Ancak 1972 onarımında köşkün revaklarının camekânları kaldırılırken şahnişin camekânlarının da kaldırılmış olabileceği mümkün olmaktadır.

Görsel 98 Revan Köşkü camekânla kapatılmış şahnişi ve revakları, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma Ali Saim Ülgen Arşivi

Görsel 99 Revan Köşkü camekânla kapatılmış şahnişi ve revakları, 1918[308]

[308] Erişim: http://www.eskiistanbul.net/5106/topkapi-sarayi-1918 Erişim Tarihi: 01.02.2020

Görsel 100 Günümüzde şahnişin görünümü, 2020

Araştırmamız kapsamında, 1967 tarihli Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu yazışmasına ulaşılmıştır. Bu yazışmada, Revan Köşkü'nün kırık mermer şebekelerinin tamirinin yapılması geçmektedir.[309]

Ümran Karahasan'ın ulaştığı belgeler neticesinde, köşkün 1994-95 yıllarında onarım yapıldığına ulaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında, köşkün iki cephesinde bulunan çinilerin harap durumda oldukları ve harçlarındaki zayıflamalar tespit edilmiştir. Yapılan bu tespitin ardından nedeni araştırılmış ve çatıdan yağmur suyunun geldiği saptanmıştır. Çalışmalar sürerken bazı çiniler harçlardaki zayıflamalar nedeniyle düşüp kırılmıştır. Hazırlanan hasar rölövesi ardından çiniler onarılmış, derzler enjeksiyon ile yapılan uygulamalarla sağlamlaştırılmıştır. Kırılan çiniler sağlamlaştırılarak yerlerine tespitleri yapılmıştır. Bu yapılan çalışma neticesinde yapıda 2231 adet çini olduğu kayıtlara geçmiştir.[310]

[309] Müteferrik Evrak, SALT Araştırma, **TSHEDOC0049**. Açıklama: Bir dosyaya ait olmayan, dağılmış evrak.
[310] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 202.

Revan Köşkü'nün kubbe süslemeleri özgün halini koruyamamıştır.[311] Özgün süsleme, Sultan V. Mehmed döneminde değiştirilerek, süslemenin 1997-99 yıllarında yapılan restorasyonlarda yenilendiği aktarılmaktadır.[312] 1997-2000 yıllarında Revan Köşkü'ne yapılan diğer onarımlar; iç mekan çinilerin ve pencerelerin onarımları, giriş ve sol yan revakların boya işleri, köşkün giriş basamağı onarımı, saçak onarımları ve çıtakâri süslemelerin altın varak uygulamalarıdır.[313]

Görsel 101 Revan Köşkü restorasyonu, 1997-2000, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi

Revan Köşkü pencerelerinde bulunan lokmaların, Hüsrev Tayla arşivinde bulunan eski bir fotoğrafında gri renkte olduğu görülmektedir. Geçirdiği onarımdan sonra bu lokmalar altın varak rengi ile boyanmıştır.

[311] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.55.
[312] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 66.
[313] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

Görsel 102 Pencere lokmalarının eski ve yeni görünümü

Zaman içerisinde köşkün şahnişi oldukça yıpranarak, 2010-11 yıllarında restorasyon geçirmiştir. Yapılan restorasyonda şahniş tamamen ele alınmış; çürümüş olan ahşap süslemeli tavanı onarılmış, tezyinatı yenilenmiştir.[314]

Görsel 103 Restorasyondan önce harap durumda olan şahniş, İM Mimarlık[315]

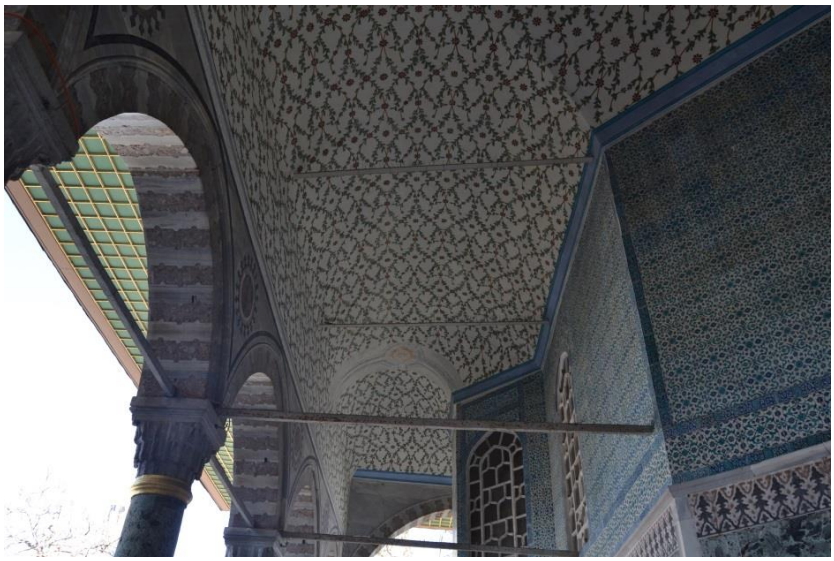
Revan Köşkü 2010-11 yıllarında son restorasyonunu geçirmiştir. Restorasyonundan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, yapılan işleri aktarmıştır. Yapılan restorasyon kapsamında; köşkün

[314] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.
[315] https://immimarlik.com.tr , Erişim Tarihi: 06.02.2020.

çinileri onarılmış, kurşun kaplamaları ve kurşun alt yapısı yenilenmiştir. Kubbe pencereleri değiştirilmiş, kapı-pencere doğramaları onarılmıştır. Revakların kalemişlerinin, sıva altından çıkan orjinal tezyinatı ve 1980'lerde yabancı basım olan bir İstanbul gezi kitabında yer alan, Japon fotoğrafçı tarafından çekilen fotoğrafın ve ulaşılan diğer belgeler doğrultusunda restitüsyon ve restorasyonu yapılmıştır (Görsel 105).

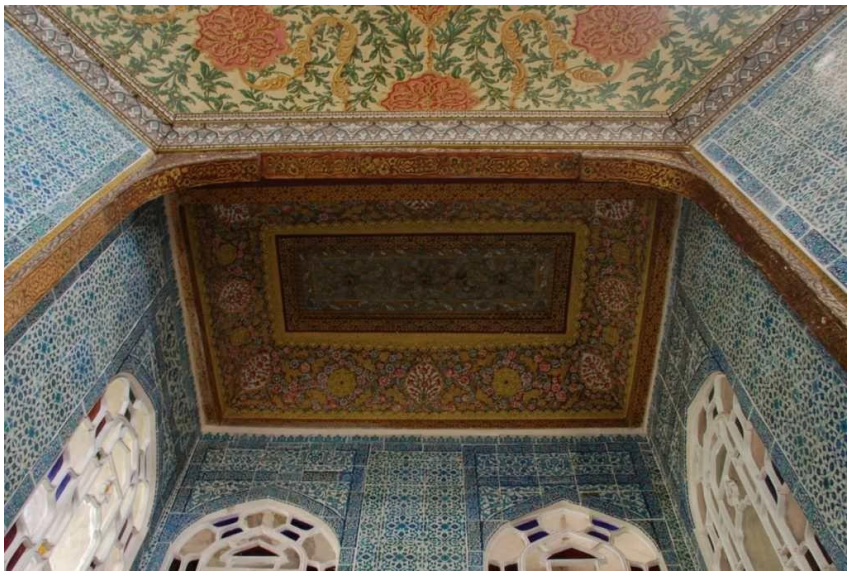

Görsel 104 Revakların restorasyondan önceki sıvalı durumu, 2010, Mustafa Cambaz Arşivi

Görsel 105 Revakların kalemişi süslemeleri, 2020

İç mekan kalemişleri ve edirnekâri konservasyonları tamamlanmıştır. (Görsel 107). Cephede bant kakma eksikleri tamamlanarak, girişte yer alan basamakta okunmayan kakma gün yüzüne çıkarılmıştır. Köşkün Lale Bahçesi'ne bakan cephesinde bulunan şahnişin tavan kaburgası takviyesi ve tonozun içerisindeki edirnekâri konservasyonu yapılmıştır. Son olarak köşkün teşhir tanzimi yapılarak restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır.

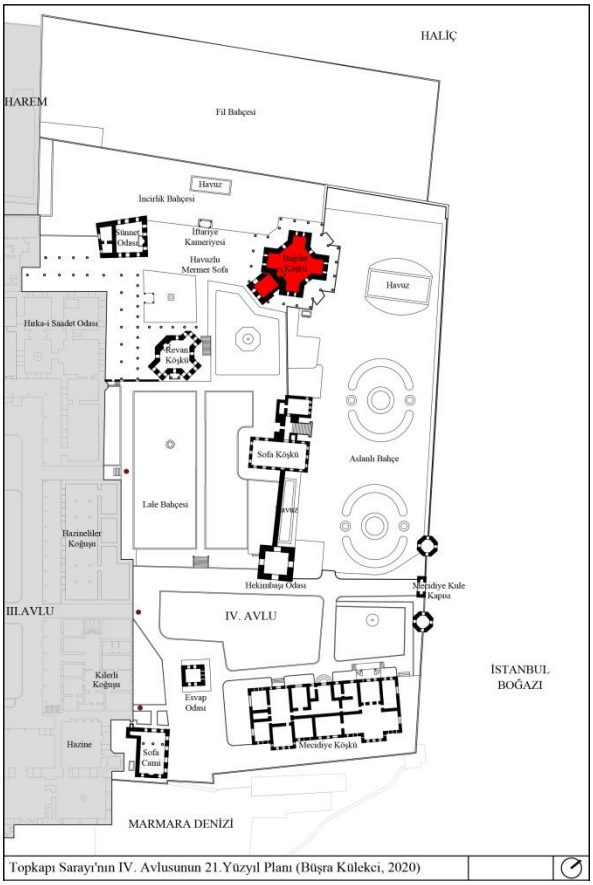
Görsel 106 Restorasyondan önce köşkün iç mekan süslemelerinin durumu, 2008, Caner Cangül Arşivi

Görsel 107 Köşkün iç mekan süslemeleri, 2020

3.1.4. Bağdat Köşkü

Sultan IV. Murad'ın Revan Seferi'nden sonra tertip ettiği Bağdat Seferi'nin anısına yaptırdığı Bağdat Köşkü'nün 1638 yılında yapımına başlanmış, köşkün tamamlanmasına Sultan IV. Murad'ın ömrü yetmemiştir. Köşkün mimarı ile ilgili iki rivayet yer almaktadır. Tarihçi Ahmed Refik tarafından Bağdat Köşkü mimarının Hasan Ağa olduğu aktarılmaktadır.[316] Eyice ise Sultan IV. Murad dönemi Hassa mimarının Koca Kasım Ağa olduğunu dolayısıyla köşkün mimarının da onun olabileceğinden bahsetmektedir.[317]

Görsel 108 Mevcut planda Bağdat Köşkü, 2020, TECU, Büşra Külekci

Bağdat Köşkü gerek mimarisiyle gerek eşsiz süslemeleriyle 17. yüzyıl Osmanlısının oldukça başarılı bir mimarlık ürünüdür. Köşkün süslemeleri olan çinileri, sedefleri ve oymaları 17. yüzyılın en nadide sanat eserleri olarak

[316] Ahmed Refik'ten aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 260.
[317] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 35.

kaynaklarda geçmektedir.[318] Revan Kalesi'nin İranlılar tarafından geri alınmasının ardından Bağdat Seferi ile yeniden Osmanlı'nın eline geçmesi, bu seferin anısına yapılan Bağdat Köşkü'nün yapımını etkilediği düşünülmektedir. Köşkün manzaraya hakim konumlanışı, köşkü çevreleyen bağımsız revağı, Revan Köşkü'ne yapılmamış dördüncü eyvanıyla merkezi güce atfı bu etkinin bir sonucu olarak açıklanabilir.[319]

Görsel 109 Bağdat Köşkü, 2020

Kargir kemerler üzerine inşa edilen köşk merkezi eyvan planlıdır. Dört eyvanlı, sekiz kenarlı plan tipine sahip köşkün güney cephesine bir oda eklenmiştir.[320] Ancak güney cephesine yapılmış bu mekan, köşkün simetrisini bozmaktadır.[321] Kahve ocağı olarak kullanılan odanın içerisinde bir de hela yer almaktadır.

[318] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 25.
[319] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 45.
[320] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 299.
[321] Hasan Fırat Diker, **a.g.e.**, s. 73.

Mekandan ve manzaradan daha çok faydalanma kaygısı ile her iki köşk için de eyvanlı plan tipinin tercih edilmiş olması muhtemeldir.[322] Köşkün orta mekân köşeleri pahlı yapılarak dışa açılımı arttırılmıştır.[323] Eyvanların döşemeleri zemin kotundan yüksekte olup; kubbeyi taşıyan sivri kemerlerle orta mekandan ayrılmıştır. Eyvanların yan duvarlarında çini kaplı nişler bulunmaktadır. Eşsiz çinilerle kaplı köşkün bir köşesinde ocak, üç köşesinde ise kapı yer almaktadır (Görsel 111). Bu kapıların yan kısımlarında ise fildişi, bağa, abanoz ve sedef kakma dolaplar bulunmaktadır. Köşkün bodrum katında ise yalnızca kahve ocağı olarak kullanılan mekanın hizasında penceresiz bir oda bulunmaktadır. Bu odaya giriş köşkü taşıyan kemerlerin arasından, Lale Bahçesi kotundan yapılmaktadır.[324]

Görsel 110 Bağdat Köşkü iç mekanı, 19. yüzyıl, Abdullah Freres, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

[322] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 43.
[323] Nadide Seçkin, **Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma 1453-1755**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 144.
[324] Hasan Fırat Diker, **a.g.e.**, s. 71.

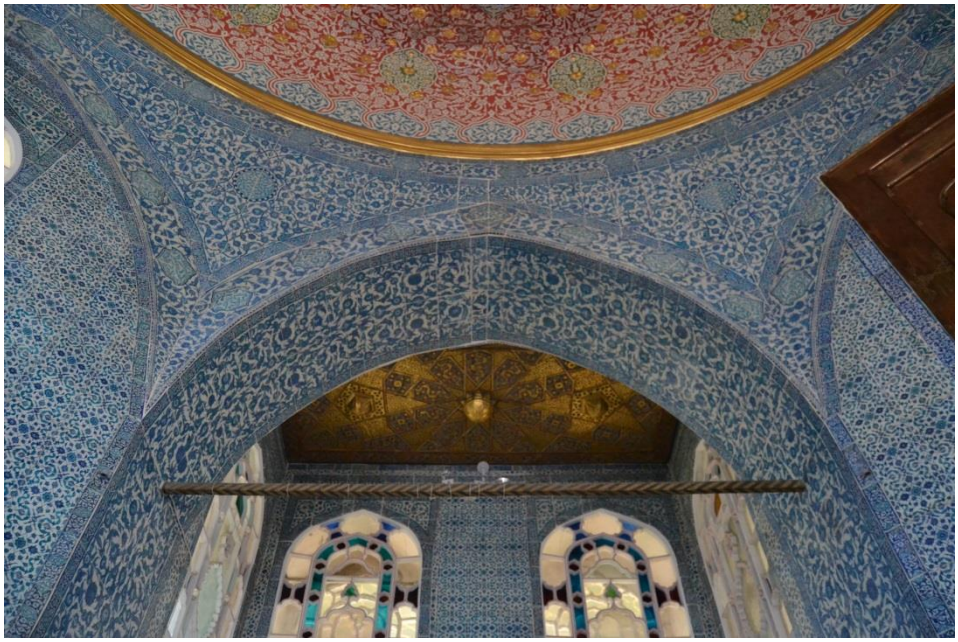
Görsel 111 Bağdat Köşkü ocağı, 2020

Bağdat Köşkü, üslup ve plan tipiyle Revan Köşkü ile benzerlik göstermektedir. Revan Köşkü'nün kubbe pencereleriyle hissedilen çift cidarlı kubbe tekniği Bağdat Köşkü'nde de kullanılmıştır.[325] Bağdat Köşkü'nde de kullanılan çift cidarlı kubbe tekniğinin iç mekanda hissedilmemesi köşkün görkemli bir görünüme sahip olma isteğinden kaynaklanabilir. Kubbenin tepe noktasında bulunan, aydınlatma görevi olmayan fener de Bağdat Köşkü için ayırt edici bir özelliktir. Bu özellik hünkar köşklerinin bir sembolü haline gelmiştir.[326] Çapı 8.90 m'yi bulan fenerli kubbe iç mekanda bulunan sivri kemerler ve pandantifler tarafından taşınmaktadır.[327] Köşkün kubbesi kalemişi bezemelidir. Malakâri süsleme tekniğiyle, nar ve nergis çiçeği motifleri olan altınyaldızlı ve kabartmalı oldukça başarılı bir kubbe tezyinatına sahiptir.

[325] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 76.
[326] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 307.
[327] Hasan Fırat Diker, **a.g.e.**, s. 75.

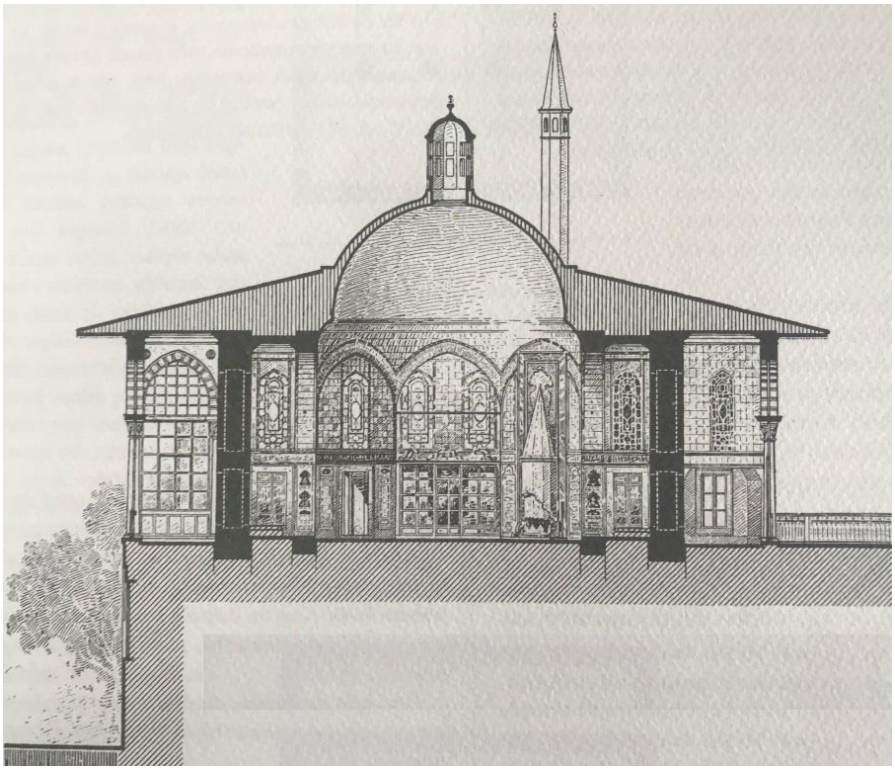
Görsel 112 Bağdat Köşkü kubbesi, 2020

Görsel 113 Köşkün eyvan tavanı, 2020

Dördüncü Avlu'da bulunan Mermer Sofa'nın kuzeydoğusundaki köşede yer alan köşk, manzaraya hakim bir noktada bulunmaktadır. Köşkün kuzey, güney ve batı cepheleri Mermer Sofa'ya otururken doğu cephesi ise yedi metre yüksekliğindeki kemerli taş ayaklarla tonozlu bir bodrum üzerine oturmaktadır

(Görsel 114).[328] Birbirine kemerlerle bağlanmış bu ayakların yapıya ağır kargir bir yapı etkisi verdiği düşünülmektedir.[329]

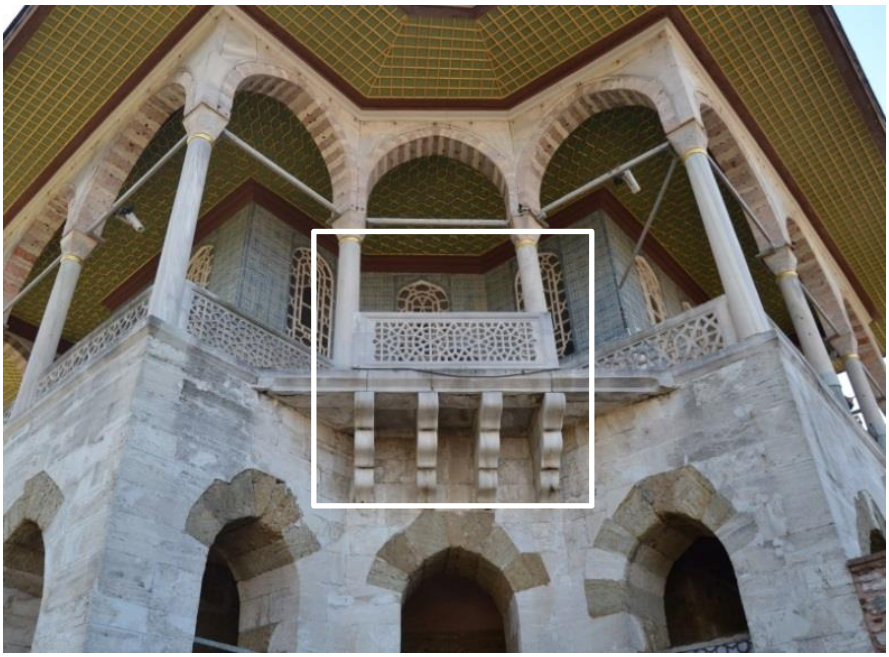
Görsel 114 Bağdat Köşkü kesit rölövesi, 1999, Cornelius Gurlitt[330]

Köşkün cephesinde duvarlar kapı seviyesine kadar mermerle kaplanmış olup üst kısımları ise Türk çiniciliğinin son olgun örnekleriyle kaplanmıştır. Bu çinilerin nar çiçeği ve enginar motifli olup Bağdat Köşkü için özel üretildiği kaynaklarda yer almaktadır.[331] Cephede bulunan alt sıra pencerelerin ahşap doğramalı ve dikey formlu, üst sıra pencerelerin ise renkli camlara sahip revzenli ve kemerli olduğu görülmektedir. İç mekanda bu pencere aralarında "sülüs" hattı ile Besmele, Âyete'l-

[328] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 259.
[329] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 70.
[330] Cornelius Gurlitt, **İstanbul'un Mimari Sanatı Architecture of Constantinople Die Baukunst Konstantinopels**, Çev. Rezan Kızıltan, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 1999, Şekil: 100.
[331] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 260.

Kürsi ve Al-i İmrân Suresi yer almaktadır. Bu yazıların hattatının ise Enderunî Tophaneli Mahmud Çelebi olduğu aktarılmaktadır.[332]

Köşkü saran geniş revakları, köşkün eşsiz manzarasına karşı keyifli bir balkon niteliği taşımaktadır. Revak sütunlarının arasında bulunan beyaz mermer korkuluklar bunu destekler niteliktedir. Genişliği 3 metreyi bulan revakların, Marmara Denizi ve Haliç tarafına bakan kısmında taştan çıkmalar yer almaktadır (Görsel 115).[333] Revakların tavanı özgün olmayıp; çıtalı ve yeşil boyalı ahşap kaplamalı olup kemerleri ise beyaz mermer ve kırmızı hereke taşından oluşmaktadır.[334] Yazları kıymetli perdelerle örtülen revaklar yastık ve minderlerle süslenirken; kışın kalın perde ve kumaşlarla örtülerek zeminde bulunan halkalara sabitlenmekteydi.[335]

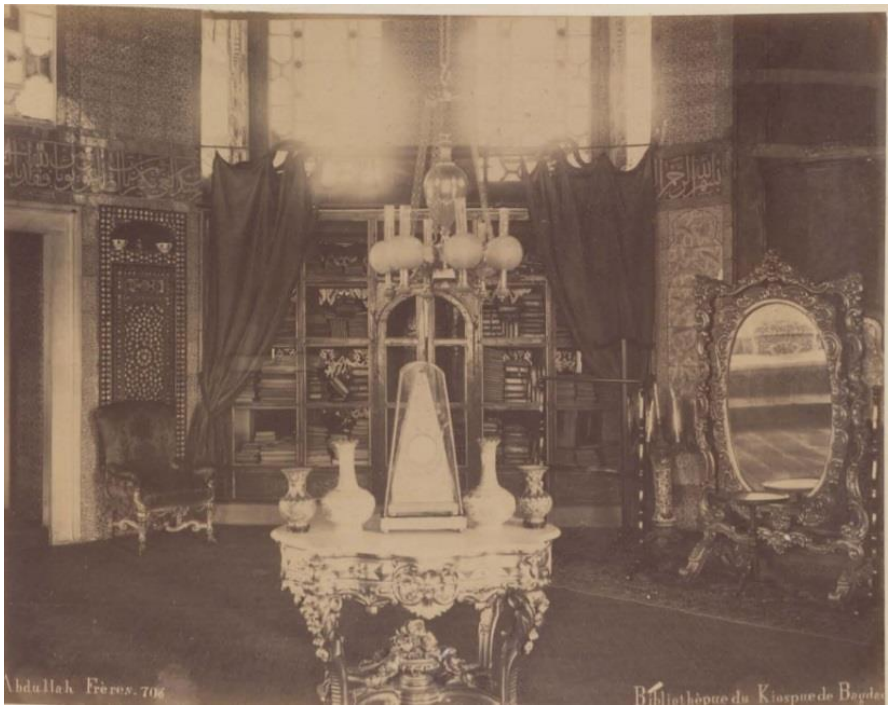

Görsel 115 Taş çıkma, 2020

Bağdat Köşkü'nün padişahlar tarafından toplantı ve istirahat için kullanıldığı kaynaklarda yer almaktadır. Bunun yanı sıra köşkün aynı zamanda kütüphane olarak

[332] Ekrem Hakkı Ayverdi, **Bağdat Köşkü**, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Ansiklopedisi Yayınları, Cilt:4, s. 1807.
[333] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 307.
[334] Bkz. s. 76.
[335] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 307.

kullanıldığı ve içerisinde yazma eserlerden oluşan bir koleksiyonun yer aldığı da aktarılmaktadır.[336] Kütüphane içerisindeki eserleriyle Sultan I. Abdülhamid ve Sultan III. Selim tarafından oluşturulmuştur.[337]

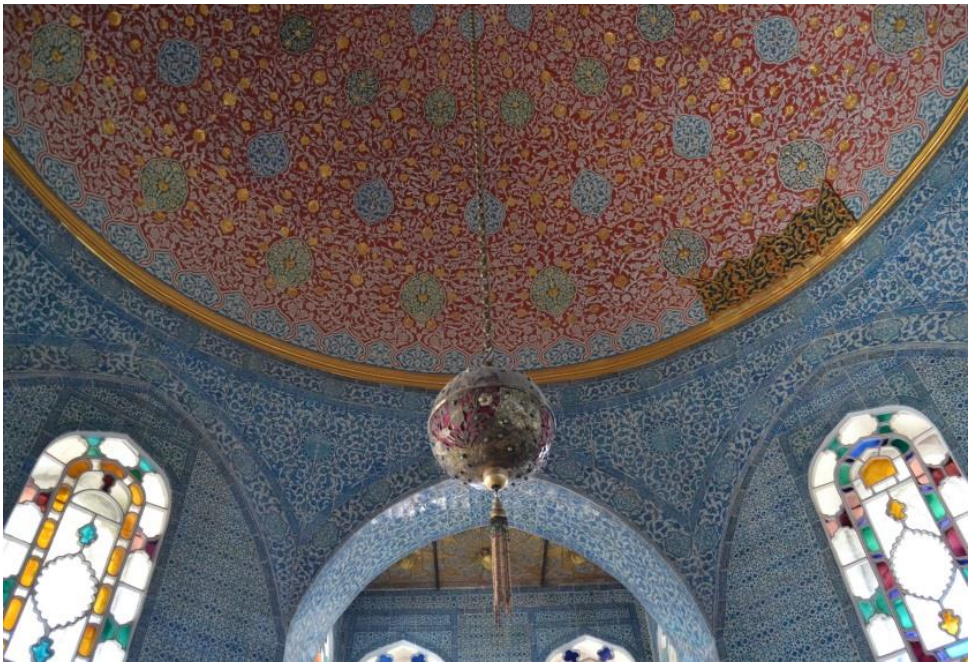

Görsel 116 Köşkün kitaplığa dönüştürülen eyvanı, 19. yüzyıl, TBMM Milli Saraylar Kütüphanesi, Abdullah Freres Albümü

Köşkün ocak bulunan bölümünde kaplı olan çinilerin renk bozulmaları ve desen kontürlerindeki özensizlikler sebebi ile köşkün diğer çinilerinden farklı olarak 17. yüzyılın ikinci yarısına ait olabileceği düşünülmektedir.[338] Semavi Eyice, köşkün iç mekanına ait bir fotoğrafında kubbeden cam fanusun sarkıtıldığını gördüğünü iletmektedir.[339] Günümüzde ise bundan farklı olarak kubbeden zincirle sarkıtılan bakır küre içerisinde kırmızı top ve altından sarkan inciler bulunmaktadır.[340] Buradan

[336] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 261.
[337] Nadide Seçkin, **Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma 1453-1755**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 143.
[338] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 81.
[339] Semavi Eyice, **Bağdat Köşkü**, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, Cilt: 4, s. 444-446.
[340] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 12.

yapacağımız çıkarımla köşkün zaman içerisinde tefrişatında da değişimler olmuştur.[341]

Görsel 117 Kubbeden sarkan top, 2020

Bağdat Köşkü zaman içerisinde birçok restorasyon geçirmiştir. 1766'da Marmara Denizi'nde meydana gelen depremden Bağdat Köşkü kubbesi de hasar görerek yeniden yapılmıştır.[342]

Araştırmamız kapsamında ulaştığımız 1881 tarihli bir saray defterinde, Sultan II. Abdülhamid'in Ramazan ayında saraya teşrif edeceğinden dolayı Bağdat Köşkü'nün onarım geçirdiği yer almaktadır. Bu onarım kapsamında köşkün teşrifatının yenilendiği anlaşılmaktadır (Ek 3).[343]

19. yüzyılda Alman imparatoru İstanbul'a geldiğinde Topkapı Sarayı'nı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretten önce hazırlık yapılarak, 1888-89 tarihli saray defterlerinde Bağdat Köşkü'nün restore edildiği yer almaktadır.[344] Çalışmalarımız

[341] Hasan Fırat Diker, **Revan ve Bağdat Köşkleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000, s. 83.
[342] Sevgi Ağca Diker, **İstanbul depremleri sonrasında Topkapı Sarayı'nda yapılan tamiratlara bakış**, Filiz Çağman'a Armağan, Lale Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 54.
[343] BOA, **TS.MA.e 623/142** (21.07.1881).
[344] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 355.

kapsamında ulaştığımız 1923-33 tarihli bir müteferrik evrakta, 19. yüzyılın sonlarında Bağdat Köşkü'nün kurşun onarımı geçirdiği yer almaktadır.[345] Bu onarımın 1888-89 yıllarında gerçekleşen çalışmalar kapsamında yapılmış olması muhtemeldir.

Topkapı Sarayı'nda 1911-15 yıllarında kapsamlı bir onarım gerçekleşmiştir.[346] Bu onarım kapsamında, Bağdat Köşkü'nün de ele alınarak onarım geçirdiği yer almaktadır. Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni tarafından 1915 tarihinde onarımlara dair yayımlanan raporda; köşkün duvarlarında bulunan çubukluk ve silahlık gibi elemanların kaldırıldığı ve yerlerine başka yerden getirilen çinilerin konulduğu yer almaktadır.[347]

Sultan Abdülaziz döneminde köşkün revaklarına ahşap doğramalı camekânlar yapılmıştır.[348] 19. yüzyılın sonlarında köşkün camekânlar ile kapalı olduğu Mehmet Râif Bey tarafından aktarılmaktadır.[349] Sultan V. Mehmed Reşad döneminde kaldırılan bu doğramaların yerine ise 1939 yılında metal doğramalı camekânlar yapılmıştır (Görsel 118).[350] Özlü, 20. yüzyılın başlarında saraya getirilen yabancı ziyaretçilere ait fotoğraflardan yola çıkarak köşklerin revaklarının camekânla kapalı halde olduğunu belirtmektedir.[351] Revakları kapatan metal doğramalı camekânlar, 1967-68 yılında sarayda gerçekleşen restorasyon sırasında kaldırılmıştır.[352] Sultan V. Mehmed Reşad döneminde yapılan değişikliklerden bir diğeri de, köşkün doğu duvarında bulunan kitapların yer aldığı dolap kaldırılmış, içerisinde bulunan kitaplar taşınmıştır (Görsel 116).[353]

---

[345] Müteferrik Evrak, Atatürk Kitaplığı, **Bel_Mtf_046641**. Açıklama: Bir dosyaya ait olmayan, dağılmış evrak.
[346] Nilay Özlü, **Osmanlı'da Koruma: Topkapı Sarayı**, İnci Aslanoğlu için bir Mimarlık Tarihi Dizimi, 2019.
[347] Muhâfaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Dairesi'nin Topkapı Sarayı Hümâyûnu'nun Tamiratı Münasebetiyle Arz Eylediği Rapor Suretidir, 10 Teşrinevvel 1333, Dar'ül Hilafet-i Aliyye, Matba-i Amire, 1339.
[348] Türkan Çağlayan, **Bağdat Köşkü**, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1952, s. 9.
[349] Mehmet Râif Bey, **Topkapı Sarayı ve Çevresi**, Haz. Ahmet Arslantürk, Ahmet Korkmaz, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 40.
[350] Türkan Çağlayan, **a.g.e.**, s. 10.
[351] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 376.
[352] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 196.
[353] İsmail Baykal, **Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplıkları**, Güzel Sanatlar Dergisi, 1949, Sayı:6, s. 79.

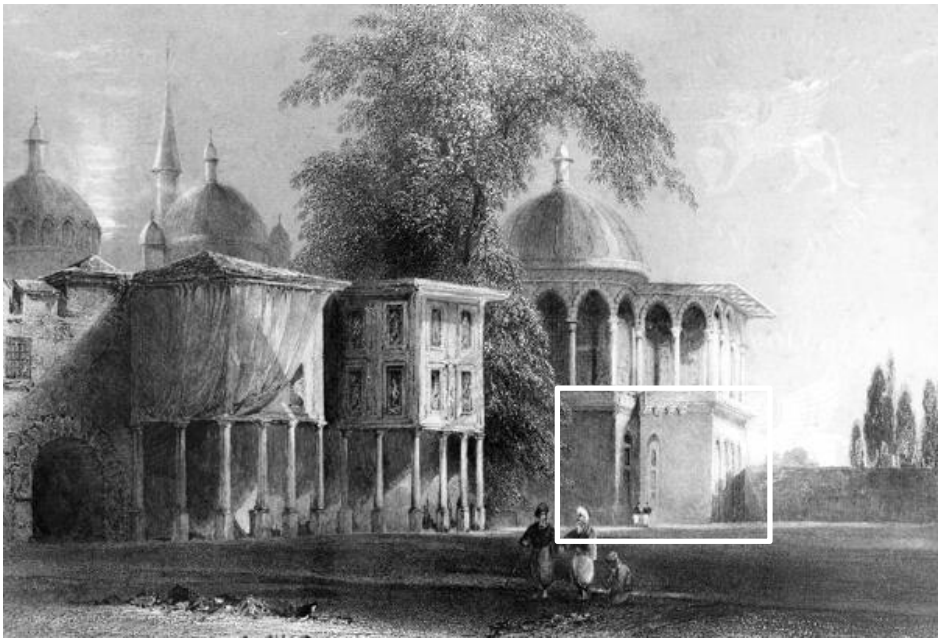
Görsel 118 Bağdat Köşkü revaklarının camekânlı olduğu eski bir fotoğrafı[354]

Abdurrahman Şeref Bey tarafından, Sultan II. Abdülhamid'in, "suikastçiler bodrum kata bomba yerleştirmesin" diye köşkün kemerli taş ayaklarının aralarını ördüttüğü aktarılmaktadır.[355] 19. yüzyıla ait, Abdullah Freres albümünde bulunan bir fotoğrafta köşkün taş ayaklarının arasının ördürüldüğü ve pencere oluştularak cam ile kapatıldığı görülmektedir (Görsel 119). Ancak çalışmamız kapsamında yaptığımız araştırmalarda, W.H.Barlett'e ait ulaştığımız 1838 tarihli bir resimde de köşkün taş ayakların arasının ördürülerek camekânla kapalı olduğu görülmektedir (Görsel 120). Bu tarihlerde Sultan II. Abdülhamid saltanatta olmadığı için köşkün taş ayaklarının daha önce ördürülmüş olduğu, Abdurrahman Şeref Bey tarafından aktarılan bu bilginin yanlışlığı ortaya konulmuştur.

[354] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 263.
[355] Abdurrahman Şeref Bey'den aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **a.g.e.**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 259.

Görsel 119 Camekânla kapatılmış taş sedir ve taş ayakların arasının ördürülmüş görüntüsü, 19. yüzyıl, Abdullah Freres, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

Görsel 120 Taş ayakların camekânla kapalı durumunu gösteren resim, 1838, Alman Arkeoloji Enstitüsü, W.H.Bartlett

Görsel 121 Köşkün ayaklarının günümüzdeki durumu, 2020

Bağdat Köşkü'ne ait eski fotoğrafta; revaklar arasındaki taş çıkmaların da camekânla kapalı olduğu görülmektedir (Görsel 119). Günümüzde açık olan çıkmalardan camekânların net olarak hangi tarihte kaldırıldığı ise tespit edilememiştir. Ancak köşkün revaklarının camekânları kaldırılırken taş çıkmalarda bulunan camekânlarının da kaldırılmış olabileceği düşünülebilir.

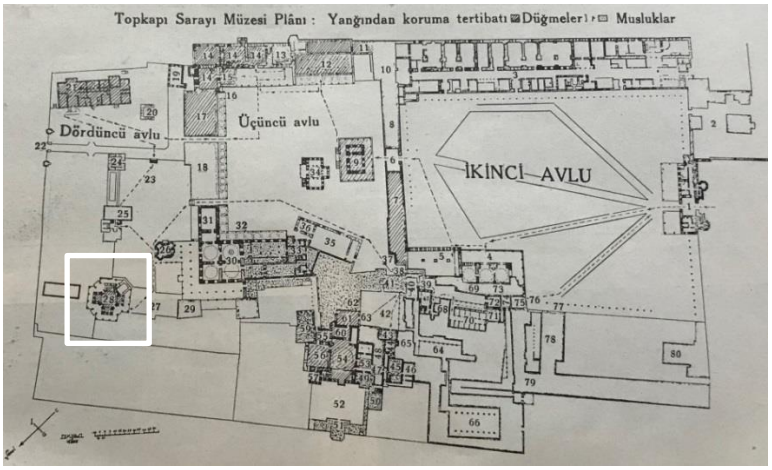
1912 yılında İstanbul'da bir deprem meydana gelmiştir. Ümran Karahasan tarafından yapılan araştırmada, bu depremin sebep olduğu hasardan kaynaklı tespit ve onarım çalışmaları yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında; Bağdat Köşkü'nde bulunan küçük odanın çinilerinin harap durumda olması tespit edilerek; onarımları yapılmıştır. Yine bu odanın tavan sıvaları sökülerek; alçı ve yağlı boya yapılmış ve hazırlanacak projeye uygun kalemişi uygulaması yapılması talep edilmiştir.[356] Sarayın müzeye çevrildiği dönemde köşkün kubbesinden su aldığı ve ilk iş olarak onarımının gerçekleştirildiği Tahsin Öz tarafından aktarılmaktadır.[357]

[356] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 48.
[357] Tahsin Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları 1939-1944**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948, s. 5.

Görsel 122 Bağdat Köşkü'nü gösteren eski bir kartpostal, 20. yüzyılın ikinci yarısı, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi

Anıtları Koruma Komisyonu tarafından 1933-35 yıllarında yürütülen çalışmalarda, 1933 yılında Topkapı Sarayı yangın tertibatı planlanmıştır. Bu çalışma kapsamında Bağdat Köşkü'ne yangın düğmeleri yapılmıştır (Görsel 123). Yine Bağdat Köşkü'nün 1935 yılında restorasyon geçirdiği de kayıtlarda yer almaktadır.[358]

Görsel 123 Topkapı Sarayı yangın tertibatında Bağdat Köşkü'ne yapılan yangın düğmelerini gösteren çizim, 1933-35[359]

[358] **Anıtları Koruma Komisyonunun 1933-1935 Yıllarındaki Çalışmaları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1935, s. 14.
[359] **Anıtları Koruma Komisyonunun 1933-1935 Yıllarındaki Çalışmaları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1935.

1956-57 yıllarında yapılan restorasyon çalışmalarında, Bağdat Köşkü'nün taş bacası külahının konstrüksiyonu yeniden yapılmıştır. Külah bakırla kaplanıp, alemi eklenmiştir. Köşkün kubbe ve saçaklarının kurşunları yenilenmiştir.[360]

Köşke ait eski bir fotoğrafta, köşkün Lale Bahçesi'ne bakan cephesinde yer alan mermer korkulukların birbirinden farklı olduğu görülmektedir (Görsel 124). Sol kısımda yer alan korkulukların, Mermer Sofa'ya Çırağan Sarayı'ndan getirtilen korkuluklarla aynı olduğu görülmektedir. Buradan yapacağımız çıkarımla; 1915 yılında Çırağan Sarayı'ndan getirtilen mermer korkuluklar Mermer Sofa'ya yapılırken, Bağdat Köşkü'nün korkuluklarının da yenilenmiş olması muhtemeldir.

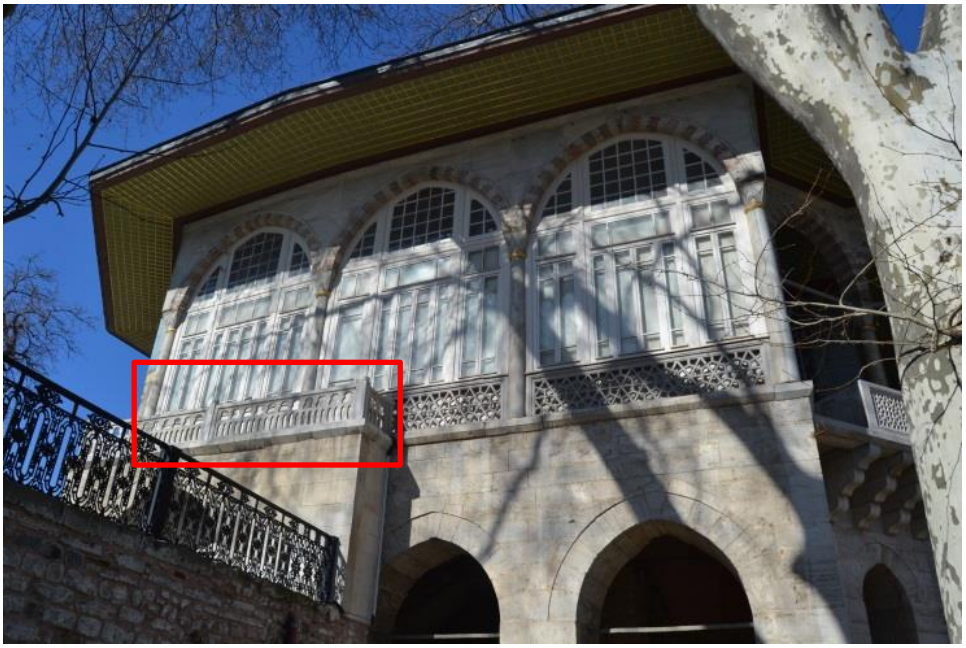

Görsel 124 Bağdat Köşkü eski mermer korkulukları, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Bahsi geçen yenilenmiş korkuluklar ise günümüzde yerinde bulunmamaktadır (Görsel 125). Karahasan'a göre Çırağan Sarayı'ndan getirtildiği düşünülen korkulukların yerine Cumhuriyet dönemi restorasyonlarında günümüzdeki korkuluklar yapılmıştır.[361] Çalışmamız kapsamında ulaştığımız, 1967 tarihli Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu yazışmasında Bağdat

[360] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 196.
[361] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 200.

Köşkü'nün kırık mermer şebekelerinin tamirinin yapılması geçmektedir.[362] Mermer korkulukların bu yapılan yenilemede değiştirilmiş olabileceği düşünülebilir.

Görsel 125 Bağdat Köşkü günümüzdeki mermer korkulukları, 2020

1968-80 yıllarında GEEAYK kararıyla sarayda gerçekleşen restorasyon çalışmalarında; Bağdat Köşkü cephe çinilerinin korunması için cepheden bağımsız saydam bir malzeme yapılarak koruma altına alınmıştır.[363] Yine köşkün kubbesine raspa yapılarak, geç dönem süslemeleri altında 17. yüzyıla ait malakâri süslemeler bulunmuştur.[364] Son dönem süslemeleri kubbenin kısmi yerlerinde bırakılarak 17. yüzyıla ait malakâri süslemelerin onarımı yapılmıştır (Görsel 126).[365] Yine Abdurrahman Şeref Bey, köşkün kubbesinin ceylan derisiyle kaplanarak üzerine süslemelerin yapıldığını aktarmaktadır.[366] Ancak 2006-08 yıllarında yapılan restorasyon çalışmalarında bulunan Hasan Fırat Diker, yapılan çalışmalar sonucunda kubbenin ceylan derisi ile kaplanmadığını, bunun yanlış bir bilgi olduğunu ortaya

[362] Müteferrik Evrak, SALT Araştırma, **TSHEDOC0049**. Açıklama: Bir dosyaya ait olmayan, dağılmış evrak.
[363] İlban Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s. 72-74.
[364] İlban Öz, **a.g.e.**, s. 74.
[365] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 200.
[366] Abdurrahman Şeref, **Topkapı Saray-ı Hümayunu**, Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası, Cilt:2, Sayı:7, s. 412.

koymuştur. Kubbenin iç yüzeyinin malakâri süslemeyle bezendiğini ve bunların büyük kısmının çimentoyla yapılmış yalancı malakâri olduğunu, onarımda çimento malakârilerin raspa edilip özgün teknikle kalan kısmının yapıldığını aktarmıştır.

Görsel 126 Kubbenin geç dönem süslemeleri, 2020

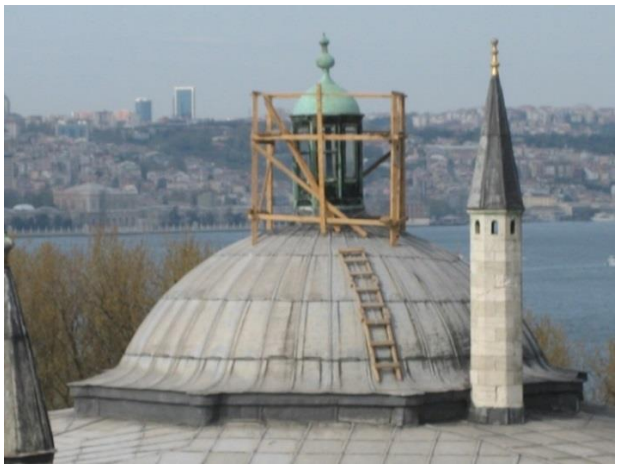
1982-83 yıllarında yapılan onarım çalışmalarında; köşkün çatısı askıya alınarak ahşap takviyeleri ve kurşun onarımı gerçekleştirilmiş, ahşap saçaklar da sökülerek yeniden yapılmıştır.[367]

Çalışmamız kapsamında ulaştığımız arşiv belgelerinde, sarayda 1997-2000 yılları arasında restorasyon çalışmaları yapıldığı yer almaktadır. Bu çalışmalar kapsamında, Bağdat Köşkü'nün saçak ve revak tavanlarının yağlı boyası, gergi demirleri, pencere ve demir korkulukların yağlı boyası yapılmıştır.[368]

[367] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 201.
[368] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

Yine arşivde yapılan bir araştırmada ulaştığımız projede, 2009 yılında avluların özgünlük durum analizi yapılmıştır. Bu analiz çalışmasında Bağdat Köşkü revaklarının zemin döşemelerinin özgün olduğu tespiti yapılmıştır.[369]

Bağdat Köşkü 2006-08 yıllarında son restorasyonunu geçirmiştir. Restorasyonundan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, restorasyon kapsamında yapılan işleri aktarmıştır. Yapılan restorasyon kapsamında; köşkün kurşun kaplamaları ve kurşun alt yapısı yenilenmiştir. Köşkün saçak raspaları yapılarak, kubbede bulunan fenere de varak uygulaması yapılmıştır.

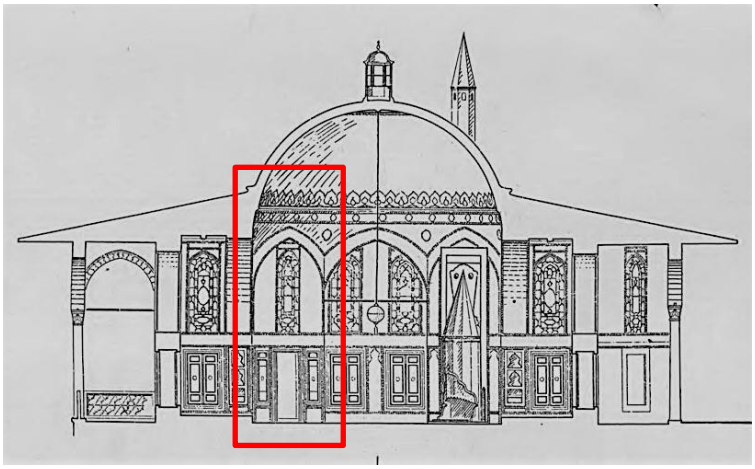
Görsel 127 Köşkün fenerinin varak uygulamasından önceki hali, 2007, Hasan Fırat Diker Arşivi

Görsel 128 Fenerin onarım aşamasındaki durumu, 2007, Hasan Fırat Diker Arşivi

[369] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi.

Statik açıdan bir sorun tespit edilememiş ancak köşkün doğu yönünde bulunan kemer taşında çatlak tespit edilmiştir. Bu çatlağa, ilk kez yapılan bir uygulama olan cam elyafı ile dikiş atılmıştır. Enjeksiyon uygulaması da yapılarak sağlamlaştırılmıştır (Görsel 129). Çatıdan sızan sudan kaynaklı kubbe tezyinatı zarar görmüş ve onarımı yapılmıştır. Bu çalışmada malakâri süslemelerin büyük bir kısmının çimentodan yapıldığı tespit edilerek yapılan raspanın ardından özgün süsleme tekniğiyle yeniden yapılmıştır.

Görsel 129 Cam elyafı dikiş uygulaması yapılan doğu yönündeki kemer, Sedad Hakkı Eldem[370]

Görsel 130 Kubbe tezyinatının onarımdan önceki durumu, Özbersan İnşaat

[370] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 88.

Görsel 131 İç mekan çini onarımları yapılırken, 2006, Hasan Fırat Diker Arşivi

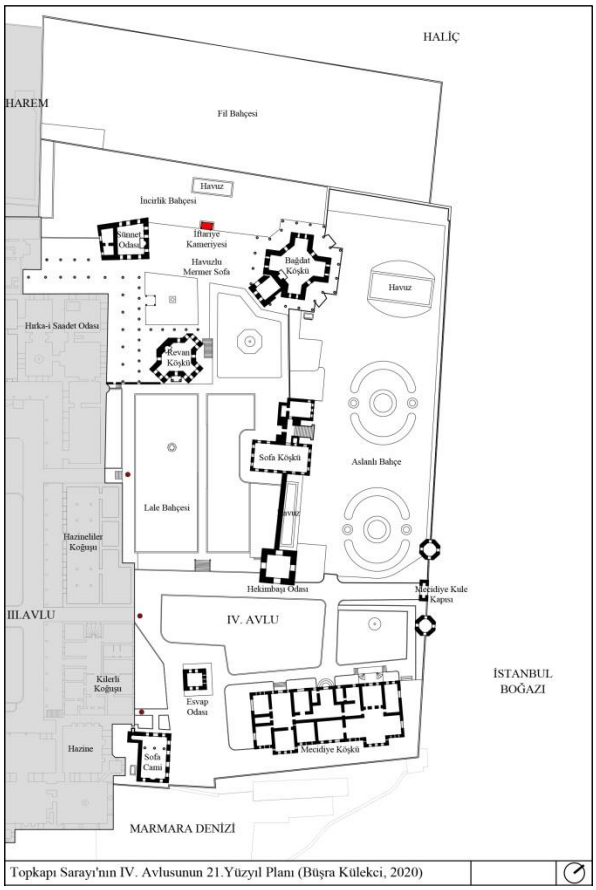
Cephede bulunan çiniler ile iç mekanda bulunan çinilerin ve döşemelerin onarımları yapılmıştır. Alçı içlik ve dışlık pencereleri onarılmıştır. Onaylı projeleri yapılan aydınlatma ve kamera sistemleri köşkün revaklarına uygulanmıştır.

Görsel 132 Pencere içliklerinin onarımları yapılırken, 2006, Hasan Fırat Diker Arşivi

3.1.5. İftariye Kameriyesi

İftariye Kameriye'si 1640 yılında Sultan İbrahim tarafından Sünnet Odası ile Bağdat Köşkü arasında bulunan mermer terasa yapılmıştır.[371] İbrahim Kameriyesi[372] ve Kasr-ı İftariye[373] olarak da adlandırılan kameriyenin iki yanına bir de çardak biçiminde parmaklıklar eklenmiştir.[374]

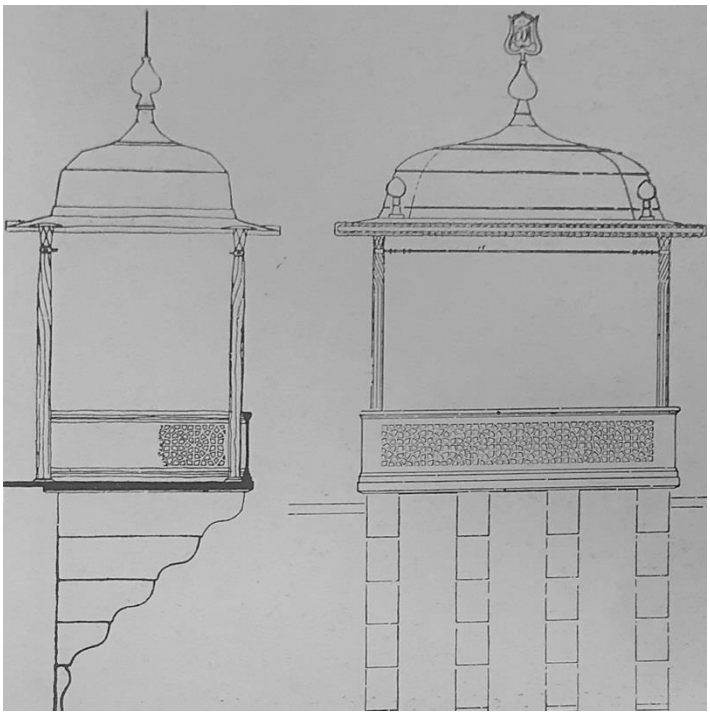

Görsel 133 Mevcut planda İftariye Kameriyesi, 2020, TECU, Büşra Külekci

Fatih Sultan Mehmed döneminde de Hazine'nin önüne benzer şekilde yapılan konsol, zaman içerisinde sarayın çeşitli yerlerine de yapılmıştır. Dört oluklu bakırdan sütunun taşıdığı, saçakları olan ve sekiz dilimli tekne tonozu şeklinde bronz bir çatı

[371] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 7.
[372] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 263.
[373] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 243.
[374] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 79.

ile örtülmektedir.[375] Çatı örtüsünün sivrilen tepe noktasına eklenen topuza alem oturtulmuş, aynı topuzlar dört ayak üzerinde de eklenmiştir. Kameriyenin içeride aynalı tonoz[376] olan tavanı, Orta Asya'ya kadar uzanan, bitki motiflerinden oluşan rumî tezyinat ve yazılarla süslenmiştir.[377] Abdurrahman Şeref Bey'den aktarılana göre, yazıları okuyabildiği kadarıyla, ilk beyitte buranın iftariye; ikincisinde balkon olduğu ve son iki beyitte Sultan İbrahim tarafından yaptırıldığı yazmaktadır.[378]

Görsel 134 İftariye Kameriyesi kesit ve görünüşü, Sedad Hakkı Eldem[379]

İftariye Kameriyesi, Ramazan ayında iftar yapıldığı ve bayramlarda sultanın tebrikleri kabul ettiği belirtilmektedir.[380] Kameriyenin bayramlarda kıymetli kumaşlarla süslenerek saray erkanının bayramlaşması için hazır edildiği de bu işlevi

[375] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 329.
[376] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.52.
[377] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 329.
[378] Abdurrahman Şeref Bey'den aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 264.
[379] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, Resin: 230.
[380] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 34.

destekler niteliktedir.[381] Ramazanda kameriyeye kandil asılarak camilere ve halka iftar vaktinin bildirildiği aktarılmaktadır.[382]

Görsel 135 İftariye Kameriyesi, 2020

Görsel 136 İftariye Kameriyesi İncirlik Bahçesi'nden, Hasan Fırat Diker Arşivi

İftariye Kameriyesi'ne ait eski fotoğraflarda iki yanında günümüzdeki mermer korkulukların yerine demir parmaklıkların olduğu görülmektedir (Görsel 137). Karahasan'a göre geç dönem özelliklerini yansıtması ve Mecidiye Köşkü

[381] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 8.
[382] Necdet Sakaoğlu için bkz: **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 263.

bahçesinde de aynı korkulukların yer almasından dolayı demir korkuluklar Osmanlı'nın son döneminde yapılmıştır.[383]

Görsel 137 İftariye Kameriyesi ve demir korkuluklar, 19. yüzyıl, Avusturya Milli Kütüphanesi

1915 tarihli Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni tarafından yayımlanan raporda, Çırağan Sarayı'ndan getirtilen korkulukların Mermer Sofa'ya yapıldığı yer almaktadır.[384] Çırağan Sarayı'ndan getirtilen geometrik mermer korkuluklar, demir korkulukların yerine yapılırken, kameriyenin konsol yapan üç cephesindeki korkuluklar korunmuştur (Görsel 138).[385] Yine bu tarihlerde çekilmiş İftariye Kameriyesi'nin eski bir fotoğrafında onarım geçirdiği görülmektedir (Görsel 139).

[383] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 206.
[384] Muhâfaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Dairesi'nin Topkapı Sarayı Hümâyûnu'nun Tamiratı Münasebetiyle Arz Eylediği Rapor Suretidir, 10 Teşrinevvel 1333, Dar'ül Hilafet-i Aliyye, Matba-i Amire, 1339.
[385] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 206.

Görsel 138 İftariye Kameriyesi ve Çırağan Sarayı'ndan getirtilen korkuluklar, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Görsel 139 İftariye Kameriyesi onarımı, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

1956-57 yıllarında gerçekleşen restorasyon çalışmalarında, Çırağan Sarayı'ndan getirtilen korkuluklar kaldırılmıştır.[386] Çalışmalar kapsamında yapılan fenni şartnamede, yeni yapılacak korkulukların Surname-i Vehbi minyatürü esas alınarak ve Revan Köşkü korkulukları örnek alınarak projelendirildiği yer almaktadır (Görsel 53).[387] Yapılan çalışmalarda teras korkulukları ile kameriyenin üç cephesindeki özgün korkuluklar günümüzdeki korkuluklar ile değiştirilmiştir.

1956-57 yıllarındaki restorasyon çalışmalarında, İftariye Kameriyesi'ne strüktürel sağlamlaştırma yapılmıştır. Çalışmalarda, kameriyenin Haliç cephesindeki dört adet küfeki taşından olan konsolları, bağlı oldukları duvardan çıkarılarak, yeni konsollar yerleştirmiş ve üstleri küfeki taşı ile kaplanarak aynı karakterde yapılmıştır. Kameriyenin döşemesi onarılarak, yekpare bir basamak eklenmiştir.[388]

Karahasan tarafından ulaşılan onarımlara dair bir evrakta, 1966 yılında İftariye Kameriyesi'nin onarım geçirdiği yer almaktadır. Bu kapsamda, kirlenmiş ve oksitlenmiş altın yaldızlar temizlenmiştir. Tavanda oluşan kirlilik nedeniyle okunamayan yazı ve nakışların temizlemesi kimyevi madde kullanılmadan yapılmıştır.[389]

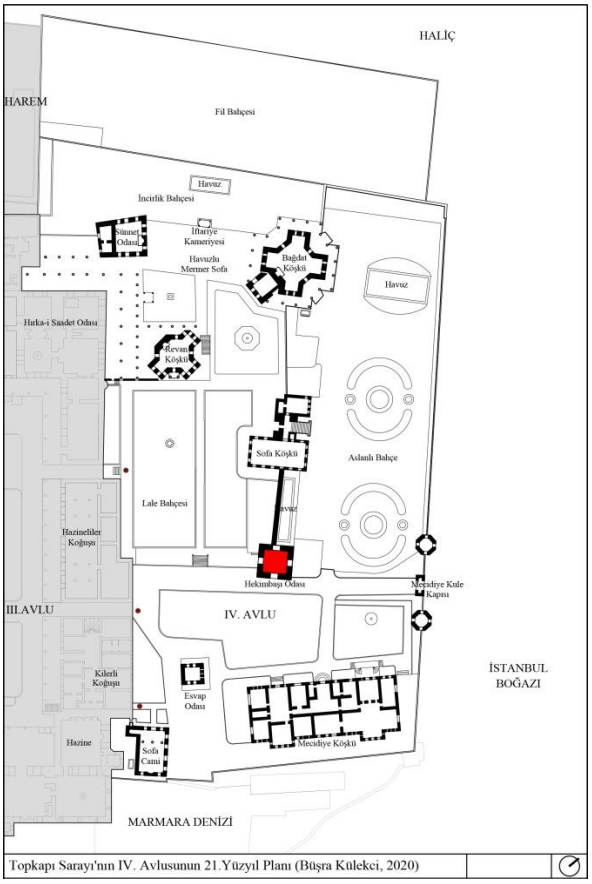
Araştırmalarımız kapsamında ulaştığımız bir arşiv belgesinde, 1997-2000 yıllarında İftariye Kameriyesi'nin Sünnet Odası ile arasında bulunan korkuluklardan hasarlı olanların tespiti yapılmıştır. Hasarlı korkulukların sökülerek, yerine yeni korkulukların yapıldığı belgede yer almaktadır.[390]

---

[386] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 206.
[387] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 206.
[388] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 206.
[389] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 208.
[390] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

3.1.6. Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi

Hekimbaşı Odası diğer ismi ile Baş Lala Kulesi'nin inşası Fatih Sultan Mehmed dönemine tarihlendirilmektedir.[391] Taş Kule olarak da adlandırılan[392] kule, Lale Bahçesi ile alt kotta bulunan Aslanlı Bahçe'nin arasında yer almaktadır.

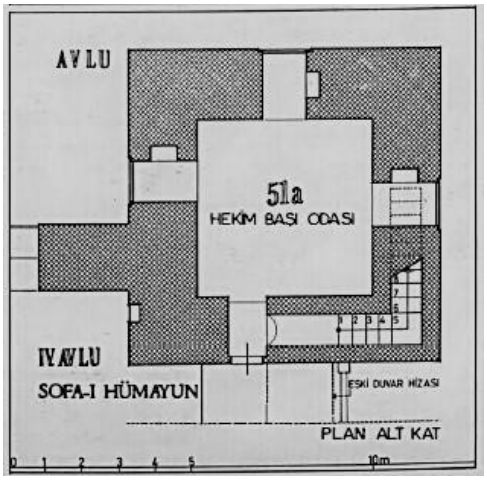
Görsel 140 Mevcut planda Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi, 2020, TECU, Büşra Külekci

[391] Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953, s. 296; Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 30; Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.56.
[392] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 26.

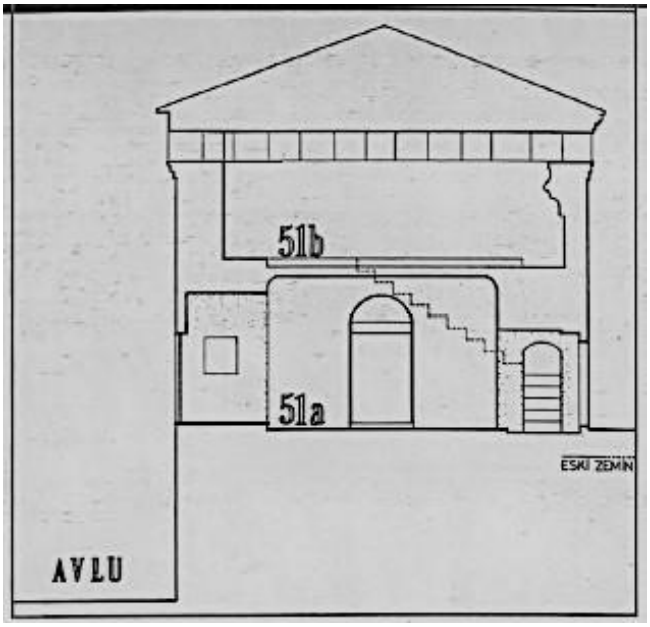
Görsel 141 Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi'ne, Lala/Lale Bahçesinden bakış, 2020

Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi kare plan tipine sahip, iki katlı bir yapıdır. Duvarları oldukça kalın olan yapının, duvar kalınlığının 1.7 m. olması[393] kule olarak inşa edildiğine bir delil teşkil etmektedir. Kapıdan girilince bir kapıyla daha karşılaşılarak buradan 14 basamakla üst kata çıkılmaktadır.[394]

Görsel 142 Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi zemin kat plan rölövesi, Sedad Hakkı Eldem[395]

[393] Kumbaracızade Üsküplü İzzet için bkz: **Hekim-Başı Odası, İlk Eczane, Baş-Lala Kulesi**, Kader Matbaası, İstanbul, 1933, s. 6.
[394] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 239.
[395] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 91.

Görsel 143 Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi kesit rölövesi, Sedad Hakkı Eldem[396]

Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi'nin cephesi sıvalı olup, kirpi saçaklı kırma çatı ile örtülüdür. Kot farkından dolayı yapının güneybatı yönündeki cephesi Lale Bahçesi'ne otururken, kuzeydoğu ve güneydoğu yönündeki cepheleri Aslanlı Bahçe'ye, kuzeybatı yönündeki cephesi ise her ikisine de oturmaktadır. Üç cephesinin alt sırasında dikdörtgen, demir lokmalı birer pencere ve bu pencerelerin üstlerinde birer kemerli pencere bulunmaktadır. Kulenin Lale Bahçesine bakan cephesinde ise bir kapı yer almaktadır. Kulenin üst katının cephelerinde demir lokmalı kare pencereler sıralıdır.

[396] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 91.

Görsel 144 Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi, 2020

Hekimbaşı diğer ismi ile de *Ser Etibbâ-i hassa*, 1836 tarihine kadar saray hekimlerinin amiri olup, imparatorluğun tüm tabiplerinin nezareti ile de görevlendirilmiştir.[397] Saray baş-tabibi olarak, padişah ve hanedanı için ilaç tertibi ve hastalıklarının iyi edilmesinden sorumludur.[398] Baş lala ise hekimbaşının kontrolünden sorumludur.[399] Baş lalanın bu sorumluluk altında yerine getirmesi gereken görevlerinden biri, hekimbaşı ile sarayda bulunan ecza ve ilaç dolaplarını açıp kapatmaktır.[400] Bunun yanı sıra padişaha hazırlanan ilaçlar hem baş lala hem de hekimbaşının mühürleri ile sunulmaktadır.[401] Bundan dolayıdır ki Hekimbaşı Odası'nın bir diğer ismi de Baş Lala Kulesi'dir. Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi,

[397] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 351.
[398] Arzu Terzi, **Osmanlı Saray Eczanesinin Teşkilat ve İdaresi (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında)**, Osmanlı Bilimi Araştırmaları/Studies in Ottoman Science, Cilt:XI, Sayı:1-2, İstanbul , 2009-2010, s. 49.
[399] Kumbaracızade Üsküplü İzzet için bkz: **Hekim-Başı Odası, İlk Eczane, Baş-Lala Kulesi**, Kader Matbaası, İstanbul, 1933, s. 8.
[400] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 366.
[401] Sevgi Ağca Diker, **a.g.e.**, s. 366.

hekimbaşının dairesi olmasının yanı sıra, ilaç tertibinin yapıldığı ve bunun için kullanılan malzemelerin, hokka, şişe ve billur kase[402] gibi eşyaların ve Hazine'ye kayıtlı kitapların[403] yer aldığı yapıdır. Kulede ilaçların yanı sıra çeşitli macunlar, bitkiler, buhurlar, güzel kokular ve karışımlar da bulunmuştur.[404] Sarayın taşınmasıyla Baş Lala Kulesi'nin içerisinde bulunan malzemeler yeni saraylara taşınmış, 19. yüzyılın ortalarında ise silah tamirhanesi olarak kullanılmıştır.[405] Daha sonraları Enderunlular tarafından Meşkhane olarak da kullanılmıştır.[406]

Görsel 145 Kulenin iç mekanında bulunan masa üzerinde ilaç hokkaları, 20. yüzyıl[407]

Hekimbaşı Odası'nın bulunduğu yer, önceleri kale biçiminde, kulelerin bulunduğu, dendanlı duvarlarla çevrili bir alan olarak aktarılmaktadır.[408] Fatih Sultan Mehmed dönemi kulelerinden olan Hekimbaşı Odası'nın üstünde, bir zamanlar konik

[402] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 240.
[403] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 367.
[404] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 240.
[405] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 241.
[406] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.56.
[407] Kumbaracızade Üsküplü İzzet için bkz: **Hekim-Başı Odası, İlk Eczane, Baş-Lala Kulesi**, Kader Matbaası, İstanbul, 1933, Şekil: 9.
[408] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 67.

külahlı bir seyir katı bulunmaktaydı.[409] Hekimbaşı Odası'nın seyir katı eklenmiş haline benzer bir kulemsi köşk, 1498-99 tarihli bir minyatürde betimlenmiştir (Görsel 146).[410] 18. yüzyılda sarayda baş lala olarak görev yapan Tayyar Efendi'nin yine sarayda yetişmiş oğlu Tarihi Ata Bey, 1807 isyanında pederini kulenin günümüze ulaşmayan bu seyir katında gördüğünden bahsetmektedir.[411] Kulenin üst katının Sultan Abdülmecid döneminde yok olduğu muhtemel görülmektedir.[412] Seyir köşkünün yok olmasının ardından kulenin üzeri ahşap külah ile daha sonra ise kirpi saçaklı bir çatı ile örtülmüştür.[413] 19. yüzyılda yapıldığı muhtemel görülen çatıda kullanılan kirpi saçağın, Barok mimari etkisiyle tekrar görülmeye başlaması ve 18. yüzyıl yapılarında rastladığımız örnekler bu iddiaya olanak sağlamaktadır.

Görsel 146 Hekimbaşı Odası'nın günümüze ulaşmayan köşküne benzer betimlenmiş bir kulemsi köşk minyatürü, 1498-99, Hatıfî, Hüsrev ile Şirin[414]

[409] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 240.
[410] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 240.
[411] Tarihi Ata'dan aktaran Kumbaracızade Üsküplü İzzet için bkz: **Hekim-Başı Odası, İlk Eczane, Baş-Lala Kulesi**, Kader Matbaası, İstanbul, 1933, s. 6.
[412] Kumbaracızade Üsküplü İzzet, **a.g.e.**, s. 6.
[413] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 239.
[414] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, Resim: 105b.

Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi zaman içerisinde birçok restorasyon geçirmiştir. Kule, Sultan Abdülmecid tarafından saraya yaptırılan değişiklerde tadilat geçirerek günümüzdeki görünümüne ulaşmıştır.[415]

Nilay Özlü tarafından yapılan çalışmada, sarayda 1911-15 yıllarında yapılan kapsamlı restorasyonda, Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi'nin de onarım geçirdiğine ulaşılmıştır.[416] Yapılan onarımdan sonra Hazine'de yer alan bir sandık içinde bulunan kuleye ait eşyalar buraya konulmuştur.[417]

Görsel 147 Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi'ne Lala/Lale Bahçesi'nden bir bakış, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi

Ümran Karahasan tarafında yapılan çalışmalarda, Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi'nin, 1953 yılında restorasyon geçirdiğine ulaşılmıştır. Restorasyon raporunda, sıva raspası, iç mekan ve cephe sıvası, ahşap pencere imal edilmesi, ahşap ve metallerin boyanması, yeni cam takılması, çatı kaplaması gibi onarıma ait çalışmaların yanı sıra; kirişli ahşap döşeme, tuğla duvar, ahşap çatı takviyesi, kirpi saçaklık ve betonarme imalatı gibi sağlamlaştırma çalışmalarının da yer aldığı

[415] Kumbaracızade Üsküplü İzzet, **Hekim-Başı Odası, İlk Eczane, Baş-Lala Kulesi**, Kader Matbaası, İstanbul, 1933, s. 6.
[416] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 521.
[417] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.56.

aktarılmaktadır.[418] 1954 yılında yapı bir onarım daha geçirmiştir. Bu onarım çalışmalarında; çatıya kurşun döşenmiş, şömine bacaları temizlenmiş, yağmur boruları onarılmış, döşeme altı su kanalları temizlenmiş ve ahşap kaplama onarımları yapılmıştır.[419] 1951-67 yıllarında GEEAYK kararıyla sarayda gerçekleşen restorasyon çalışmalarında, Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi onarım geçirmiştir.[420]

Çalışmamız kapsamında ulaştığımız arşiv belgelerinde, sarayda 1997-2000 yılları arasında restorasyon çalışmaları yapıldığı yer almaktadır. Bu çalışmalar kapsamında, Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi'nin çatı kurşunları toplanarak izabe edilmiş ve yeniden döşenmiştir. Cephe boyası, kapı- pencere ile demir lokmaların boyası yapılmıştır.[421]

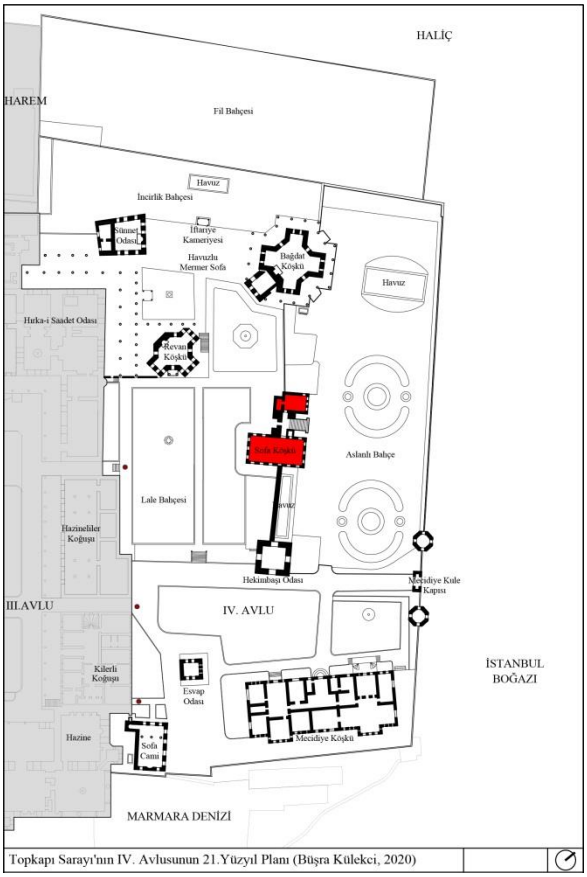
Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi 2018 yılında son onarımını geçirmiştir. Onarım çalışmalarından sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, yapının periyodik olarak onarıldığı aktarılmıştır.

3.1.7. Kara Mustafa Paşa Köşkü/ Sofa Köşkü

17. yüzyıl vezir-i azamı olan Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılan köşkün inşa tarihi net olarak bilinmemektedir. Ancak Silahtar Tarihine göre, 1682 yılında Rus elçisi bu köşkte kabul edilmiştir.[422] Bundan dolayıdır ki 17. yüzyılda köşkün mevcut olduğu bilinmektedir. Kara Mustafa Paşa Köşkü ve Sofa Köşkü olarak bilinen köşk, Merdivenbaşı Kasrı, Arz Odası ve Has Oda olarak da adlandırılmıştır.[423]

---

[418] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 215- 216.
[419] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 216.
[420] İlban Öz, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.66.
[421] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.
[422] Silahtar Tarihinden aktaran Hülya Tezcan için bkz: **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 18.
[423] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 241.

Görsel 148 Mevcut planda Sofa Köşkü, 2020, TECU, Büşra Külekci

Köşk, Lale Bahçesi'ni çevreleyen, Hekimbaşı Odası'ndan Bağdat Köşkü'ne uzanan ve günümüze bir kısmı ulaşmış duvarın üzerine inşa edilmiştir. Köşkün, bu duvarda Lale Bahçesi ile alt kotta bulunan Aslanlı Bahçe'yi birbirine bağlayan iki yanında kuleleri olan bir kapının üzerine inşa edildiği aktarılmaktadır.[424] Köşkün inşası sırasında kuleler yıktırılmış, köşk kapının iki yanına konumlandırılmıştır.

17. yüzyıl öncesinde yapılan kalın duvarlı kargir, kubbeli ve revaklı köşk tipolojisi yerine, 17. yüzyıl ikinci yarısı itibari ile ince duvarlı, ahşap, geniş pencereli, kırma çatılı köşklerin yapımına başlanmıştır.[425] Sofa Köşkü, farklı kotlarda bulunan

[424] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 252.
[425] Nadide Seçkin, **Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma 1453-1755**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 154.

iki bahçeye cephesi olmasından dolayı zülvecheyn[426]; Aslanlı Bahçe'ye kolonlar üzerinde yükseltilmiş konumlanışından dolayı da fevkanî özelliklere sahiptir.

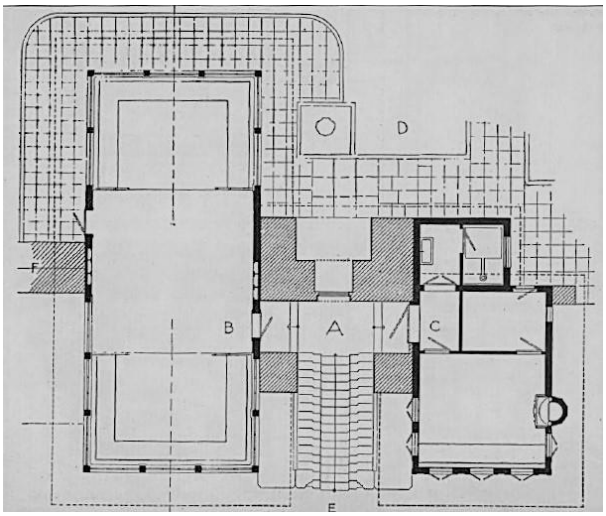
Görsel 149 Sofa Köşkü'ne Lale Bahçesi'nden bakış, 2020

Köşk, bahçeleri birbirine bağlayan kapının iki yanına konumlandırıldığından farklı büyüklükte iki ayrı kütle olarak tasarlanmıştır. Büyük kütle dikdörtgen plan tipine sahip Divanhane'dir. Divanhane ortada sofası ve bahçeye konumlanan kuzeydoğu ve güneybatı yönündeki cephelerinde iki sekisi ile üç bölümden oluşmaktadır (Görsel 150). Odanın orta bölümünde bulunan kapılar ile Lale Bahçesi'ne ve Aslanlı Bahçe'ye inen merdivene çıkılmaktadır. Kapının diğer yanına konumlandırılmış köşkün küçük kütlesi ise içerisinde ocak bulunan salon ile heladan oluşan Namaz Odası diğer adı ile Şerbet Odası'dır.

[426] Nadide Seçkin, **Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma 1453-1755**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 154.

Görsel 150 Köşkün orta sofası ile sekileri[427]

Görsel 151 Sofa Köşkü plan rölövesi, Sedad Hakkı Eldem[428]

Sofa Köşkü'nün mimarisi bir Türk Rokokosu örneğidir.[429] Divanhane'nin içi ahşapla kaplı olup, duvarlarında yer alan nişlerin ve kapıların süslemeleri de ince bir ahşap işçiliğinin sonucudur.[430] Odanın tavan süslemeleri ise oldukça hareketli bir kurgu içerisinde çiçek motifleriyle bezenmiştir.

[427] Erişim: https://i.pinimg.com/originals/f8/33/50/f8335015b8039510103e7bea1e8c8dd0.jpg Erişim Tarihi: 17.10.2019.
[428] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar II**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, Resim: 221.
[429] İstanbul Asarıatika Müzeleri , **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 127.
[430] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 20.

Görsel 152 Sofa Köşkü Divanhanesi tavan süslemesi, 2020

Divanhane'nin Lale Bahçesi'ne bakan cephesi ile Aslanlı Bahçe'ye bakan cephesi sedir döşelidir. Fransa Kralı XV. Lui'nin Sultan I. Mahmud'a gönderdiği altın yaldızlı bronz mangal[431] iç mekanda bulunmaktadır. Köşke ait eski bir fotoğrafta iç mekanda konsollu saatler, Edirnekari masa, Japon işi şamdanlar gibi oldukça kıymetli eserler yer almaktadır (Görsel 154). Şerbet Odası'na ait en dikkat çekici özelliği ise alçı ocağıdır. Odanın duvarları yarıya kadar ahşap kaplamalı olup, üst kısmı ise sıvalıdır.

Görsel 153 Sofa Köşkü Divanhanesi, 2020

[431] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 245.

Görsel 154 Sofa Köşkü Divanhanesi'nin eski teşrifatı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Kara Mustafa Paşa Köşkü/ Sofa Köşkü'nün güneybatı yönündeki cephesi Lale Bahçesi'nde, kuzeybatı yönündeki cephesi ise Aslanlı Bahçe'ye çıkma yapacak şekilde sütunlar üzerinde bulunmaktadır. Geniş saçaklara sahip ahşap köşkün Divanhane bölümü iki kırma çatı ile örtülü olup, tepe noktasında alem yer almaktadır. Şerbet Odası ise tek kırma çatı ile örtülü olup, tepe noktasında yine alem bulunmaktadır.

Köşkün cepheleri ahşap kaplamadır. Divanhane'nin cephelerinin alt sırasında geniş, ahşap doğramalı sürgü pencereler yer alırken üst sırada ise alçı süslemeli, yatay dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Lale Bahçesi'ne bakan cephesinde ahşap kaplamalar mermer bir süpürgeliğin üzerine oturtularak su ile teması engellenmiştir. Şerbet Odası'nın cephelerinin alt sırasında Divanhane'nin pencerelerine göre daha dar ve dikey dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Üst sırada yine Divanhane'nin pencerelerinden farklı olarak alçı süslemeli, dikey dikdörtgen pencereler yer almaktadır.

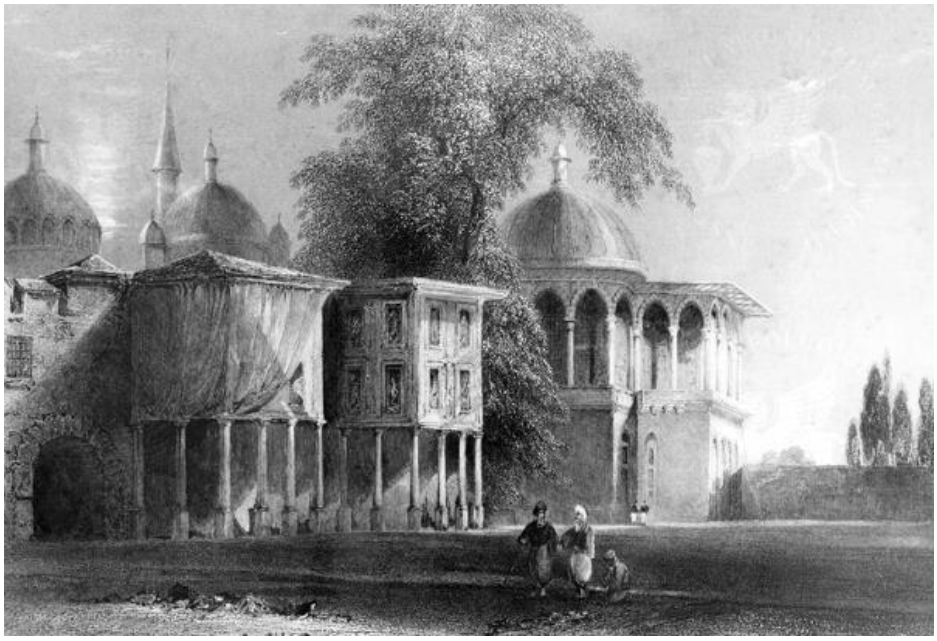

Görsel 155 Sofa Köşkü, 2019[432]

Sofa Köşkü padişahlar tarafından sıklıkla tercih edilerek, eğlencelerin yapıldığı, önemli toplantı ve kararların alındığı mekan olarak kullanılmıştır. Sultan III. Ahmed'in köşkte yazın çırağan eğlencelerini, kışın da helva sohbetlerini tertip ettiği aktarılmaktadır.[433] Yine 1710 yılında, köşkün Divanhanesi'nde yapılan görüşmede Rusya'ya karşı savaş ilanı alınmıştır.[434] Sultan III. Ahmed'den sonra tahta çıkan Sultan I. Mahmud tahta çıkışından hemen sonra Sofa Köşkü'ne gelerek Has Odalılara hediyeler vermiştir.[435] Sultan III. Osman'ın burada musiki faslı dinlediği, pencereden tomak oyunlarını izlediği, yemek yediği, kahvesini içtiği ve Namaz Odası'nı kullandığı aktarılmaktadır.[436] Sultan I. Abdülhamid'in Ramazanlarda huzur derslerini burada yaptığı, 1779 yılında kızı Hatice Sultan'ın doğumu münasebetiyle mehter eşliğinde Enderunlulara hediyeler dağıttığı

[432] Erişim: https://twitter.com/topkapi_sarayi/status/1159750894608687104/photo/1 Erişim Tarihi: 17.10.2019.
[433] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 243.
[434] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 184.
[435] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 20.
[436] Hülya Tezcan, **a.g.e.**, s. 20.

belirtilmektedir.[437] Sultan III. Selim'in 1806 yılında bir Kurban Bayramı Arefesinde Sofa Köşkü'nde mehter dinleyip eğlendiği aktarılmaktadır.[438]

Görsel 156 Sofa Köşkü'nün perde ile örtülü resmi, 1838, Alman Arkeoloji Enstitüsü, W.H.Bartlett

Yapımından sonra, Sultan IV. Mehmed ile kendinden sonra gelen üç padişahında genellikle Edirne Saray'ında olmalarından dolayı köşk bakımsız kalmıştır.[439] Bakımsızlıktan harap olan köşkün, Sultan III. Ahmed döneminde, 1704 yılında esaslı bir tamirat geçirdiği köşkün üzerindeki kitabesinde yer almaktadır.[440] Yapılan bu tamirat kapsamında, kitabesinden anlaşılana göre köşkün sofasından duvarlarına kadar detaylı bir onarım geçirdiği ve Hekimbaşı Odası ile köşkün arasındaki havuzun inşa edildiği aktarılmaktadır.[441]

[437] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 184.
[438] Mehmet Ali Beyhan'dan aktaran Sevgi Ağca Diker için bkz: **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 215.
[439] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 243.
[440] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 18.
[441] Necdet Sakaoğlu, **a.g.e.**, s. 243.

Görsel 157 Sofa Köşkü ile Hekimbaşı Odası arasında yer alan havuz, 2020

Köşkün Lale Bahçesi'ne bakan kitabesinde, Sultan I. Mahmud tarafından 1752 yılında tamirat geçirdiği yer almaktadır.[442] Kitabede şunlar yazmaktadır:

"İhtimâm-ı ahd-i âsaf ile 'ilâ-i râyegân
Arş-ı Belkısa muvaffak oldu Sultan-ı cihân
O mah-ı meh üzre bir târih olur ki lâ-nazîr
Gül gibi yazılsa ism-i eltâf-ı Mahmud Han 1166"

Sultan I. Mahmud, Sofa Köşkü'nün onarımı için Köse Bahir Mustafa Paşa'yı görevlendirmiştir.[443] Yapılan bu tamirat kapsamında, köşkün tüm kaplamaları değiştirilmiş, pencere kepenkleri kaldırılarak yerine geniş sürgü pencereler yapılmış, üst sıra pencereler ise günümüzdeki büyüklükte alçı süslemeli olarak

[442] İstanbul Asarıatika Müzeleri, **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 127.
[443] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 244.

değiştirilmiştir.[444] Köşkün Aslanlı Bahçe'ye bakan cephelerinin üzerine oturduğu ahşap sütunlar da yine bu kapsamda kompozit başlıklı mermer sütunlar ile değiştirilmiştir (Görsel 158).[445] Köşkün Rokoko süsleme tarzı dönemsel bir etki olup, köşkün altın varaklı tavanı, iç mekan motifleri bu tamirat esnasında yapılmıştır (Görsel 159).

Görsel 158 Köşkün günümüzdeki mermer sütunları[446]

Görsel 159 Köşkün Rokoko süsleme detayları, 2020

[444] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar II**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 262.
[445] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 245.
[446] Erişim: http://wikimapia.org/7236342/Sofa-Kiosk#/photo/3872969 Erişim Tarihi: 18.10.2019.

Tez çalışmamız kapsamında ulaştığımız bir saray defterinde, 1793 yılında Sofa Köşkü'nün onarım geçirdiği yer almaktadır (Ek 4).[447] Bu kapsamda, Namaz Odası ve içerisinde bulunan hela onarılmış, odanın pencere doğramaları yenilenerek camları onarılmıştır.

Nilay Özlü tarafından ulaşılan bir başka saray defterinde, 1911-15 yıllarında yapılan restorasyonda, Kara Mustafa Paşa Köşkü/ Sofa Köşkü'nün de onarım geçirdiği yer almaktadır.[448] Sultan V. Mehmed Reşad döneminde yapılan onarım kapsamında, köşkün saçakları, pencereleri ve kaplamalarının bir kısmı yenilenmiş, o dönemde sıvalı olan Şerbet Odası ahşap kaplanmıştır.[449] Eldem'e göre bu yapılan onarımlarda köşk sade olan üslubunu kaybetmiştir. Onarım çalışmaları tamamlandıktan sonra köşk turistik ziyarete açılmıştır.[450]

Görsel 160 Sofa Köşkü turistik ziyarete açıldıktan sonra ziyaretçilerle, 1910, Getty Kütüphanesi

[447] BOA, **TS.MA.d 3130 y.003** (07.08.1793)
[448] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 521.
[449] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar II**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 263.
[450] Nilay Özlü, **a.g.e.**, s. 430.

Sofa Köşkü'nün eski fotoğraflarında Divanhane'nin baş pencerelerinin günümüzde bulunan alçı dışlıklarının yerine, ahşap çıtaların olduğu görülmektedir (Görsel 161-162). Yine odanın Lale Bahçesi'ne bakan cephelerine eklenen yağmur iniş boruları görülmektedir (Görsel 163). Yaptığımız araştırmada, köşkün 20. yüzyıl başlarına tarihlenen eski fotoğraflarında ve 1980 tarihli "4. Murat" dizisinde geçen sahnede bahsi geçen değişimlerin mevcut olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak bu değişimlerin 1980 sonrasındaki onarımlar sırasında kaldırıldığı sonucuna ulaşmaktayız.

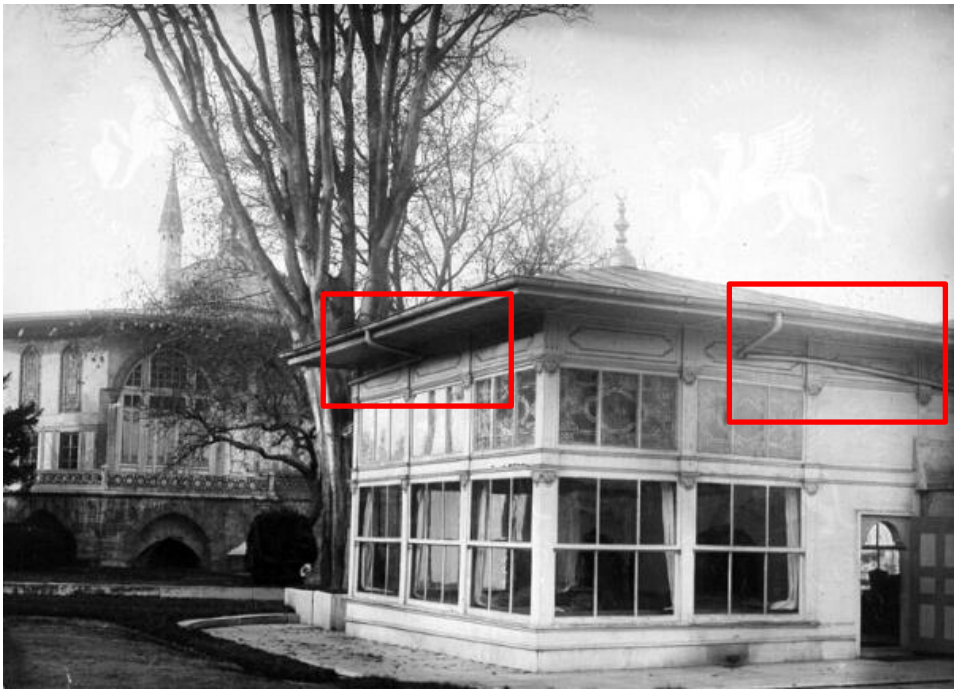
Sultan IV. Murad köşkün yapıldığı tarihte hayatta olamamasına karşın, hayatını konu alan dizide Sofa Köşkü dekor olarak kullanılmıştır. Tarihi konu alan dizilerde mekan seçimlerinin daha gerçekçi olması bir gerekliliktir.

Görsel 161 Divanhane üst sıra pencerelerinin eski görünümü, 1940-60, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Görsel 162 "4. Murad" dizisinde Divanhane üst sıra pencerelerinin eski görünümü, 1981, (3. bölüm 35:45)

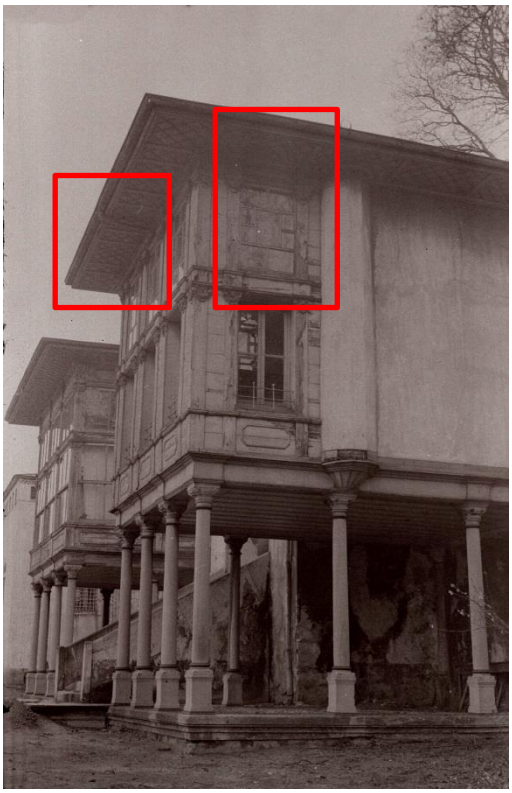

Görsel 163 Divanhane'ye eklenen yağmur iniş boruları, Alman Arkeoloji Enstitüsü

Köşkün Şerbet Odası'nın baş pencerelerinin eski fotoğrafında mevcut durumundan farklı olarak dikdörtgen formunda ve ahşap çıtalı olduğu dikkat

çekmektedir (Görsel 164). Günümüzde, saçak altına eklenen yağmur iniş boruları da görülmektedir.

Tez çalışmamız kapsamında ulaştığımız Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne ait bir müteferrik evrakta restorasyon ve onarım geçiren yapılar ile onarımları planlanan yapılar yer almaktadır. Bu evrakta, 1940 yılında Sofa Köşkü de onarım geçiren yapılar arasında yer almaktadır.[451]

Görsel 164 Şerbet Odası dikdörtgen formundaki üst sıra pencereleri ve saçak altı yağmur iniş borusu, 1940-60, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Sofa Köşkü, 1953-54 yıllarında onarım geçirmiştir. Köşkün onarım raporunda, sıva raspası, takviyeli sıva ve bağdadi sıva işlerinin yapıldığı yer almaktadır.[452] Ümran Karahasan tarafından ulaşılan yazışmalarda, 1955 yılında köşkün çökmüş durumundaki ahşap döşemelerine strüktürel sağlamlaştırma

[451] Müteferrik Evrak, Atatürk Kitaplığı, **Bel_Mtf_046665**. Açıklama: Bir dosyaya ait olmayan, dağılmış evrak.
[452] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 211.

yapıldığına ulaşılmıştır. Çalışmalar kapsamında, ahşap kirişlerin çürüyen kısımlarına ahşap takviyesi yapılmış, çürüyen ahşap döşemeler yenilenmiştir.[453]

Çalışmalarımızda ulaştığımız, GEEAYK tarafından 1967 yılında sarayın onarımına dair alınan karar raporunda; Sofa Köşkü'nün dış kaplamalarının 1900 yılında yapıldığı, eski fotoğraf ve gravürler ışığında özgün halinin tespit edilerek aslına uygun yapılmasına karar verildiği yer almaktadır.[454]

Çalışmalarımız sonucunda ulaştığımız arşiv dosyasında, 1976-77 yılında köşkün durum tespiti yapılarak, restorasyon çalışmaları planlanmıştır. Yapılan durum tespitinde, köşkün iç ahşap taşıyıcılarda çürümeler olduğu ve Divanhane'nin cephelerinde bozulmalar meydana geldiği yer almaktadır. Ahşap sütunların terazide olmadığı ve alçı pencerelerde çatlak ve kırıkların olduğu tespit edilmiştir. Buna karşı hazırlanan restorasyon raporunda, köşkün taşıyıcı sisteminde sağlamlaştırma, pencerelerin ahşap doğrama ve alçılarının onarımı, cephe ve iç mekan ahşap kaplamalarının yenilenmesi planlanmıştır.[455]

1981 yılında Sofa Köşkü'nde yapılan incelemelerde, ahşap strüktürde çürümeler olduğu, buna bağlı olarak yapıda oturmalar ve süslemelerde bozulmalar tespit edilmiştir.[456] Hazırlanan raporda, taşıyıcı sistem, ahşap çatı, kurşun işleri ve cephe kaplamalarının yapılmasının gerekliliği yer almaktadır. Köşkün ODTÜ Restorasyon bölümü tarafından fotogrametrik sistemi ile rölövesi hazırlanmıştır.[457] Yapılan çalışmaların sonucunda restorasyon çalışmaları için GEEAYK tarafından onaylanarak izin verilmiştir.[458]

1983 yılında Sofa Köşkü'nde restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında köşkün çatı, kurşun, ahşap taşıyıcı elemanlar, cephe

[453] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 211.
[454] Müteferrik Evrak, SALT Araştırma, **TSHEDOC0049**. Açıklama: Bir dosyaya ait olmayan, dağılmış evrak.
[455] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Sofa Köşkü Restorasyon Dosyası**.
[456] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 211.
[457] İlban Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.74.
[458] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 211.

kaplamaları, ahşap doğrama ve alçı içliklerinin onarımı yapılmıştır.[459] Ahşap tavan, duvar nişleri ve köşkün süslemelerinin mevcut hali korunmuştur. 1985 yılında köşkün orijinal kalemişi süslemeleri ortaya çıkarılmıştır. Yeni hazırlatılan kumaşlar ile köşke minder ve perdeler dikilmiş ve iç mekana eklenmiştir.[460]

Tez çalışmamız kapsamında ulaştığımız arşiv dosyasında, 1997-2000 yıllarında gerçekleşen restorasyon çalışmalarında Kara Mustafa Paşa Köşkü de ele alınmıştır. Bu kapsamda, çatı kurşunları toplanarak izabe edilmiş ve kurşunlar döşenmiştir. Cephelerin badana ve yağlı boya işleri yapılmıştır. Köşkün ortasında bulunan, Lale Bahçesi'nden Aslanlı Bahçe'ye inen merdivenin mermer basamakları onarılmıştır. Şerbet Odası'nın tavanı halatlar ile teraziye getirilmiş, tavan kaplamaları yenilenmiştir. Süslemelerin konservasyonu ve restorasyonları yapılmıştır.[461]

Görsel 165 Sofa Köşkü restorasyon sonrası, 1997-2000, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi

Sofa Köşkü 2007 yılında onarım geçirmiştir. Bu kapsamda, köşkün ahşap kaplamalarında ve teziyinatında temizleme işi yapılmıştır. Kalemişi onarımları ve altın varak uygulamaları yapılmıştır.

---

[459] Topkapı Sarayı Müzesi 1985 Yılı Faaliyetleri, **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık: 1**, İstanbul, 1986, s. 154.
[460] Topkapı Sarayı Müzesi 1985 Yılı Faaliyetleri, **a.g.e.**, s. 154.
[461] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

Görsel 166 Restorasyon çalışmaları tavan süsleme detayı, 2007, Adım Restorasyon

Görsel 167 Restorasyon çalışmaları kapı süsleme detayı, 2007, Adım Restorasyon

Sofa Köşkü'nde 2009-11 yılında restorasyon çalışmaları yürütülmüştür. Restorasyonundan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, köşkün çatı karkas takviye ve gerdirme işlerinin yapıldığını aktarmıştır. Çalışmalarda cephe, tavan ve süsleme onarımları gerçekleşmiştir (Görsel 169-170). Günümüzde ise köşkte onarım çalışmaları gerçekleşmektedir. Bu çalışmalar kapsamında köşkün cephe ahşap onarımları yapılmaktadır.

Görsel 168 Onarımdan önce süslemelerin durumu, Hasan Fırat Diker Arşivi

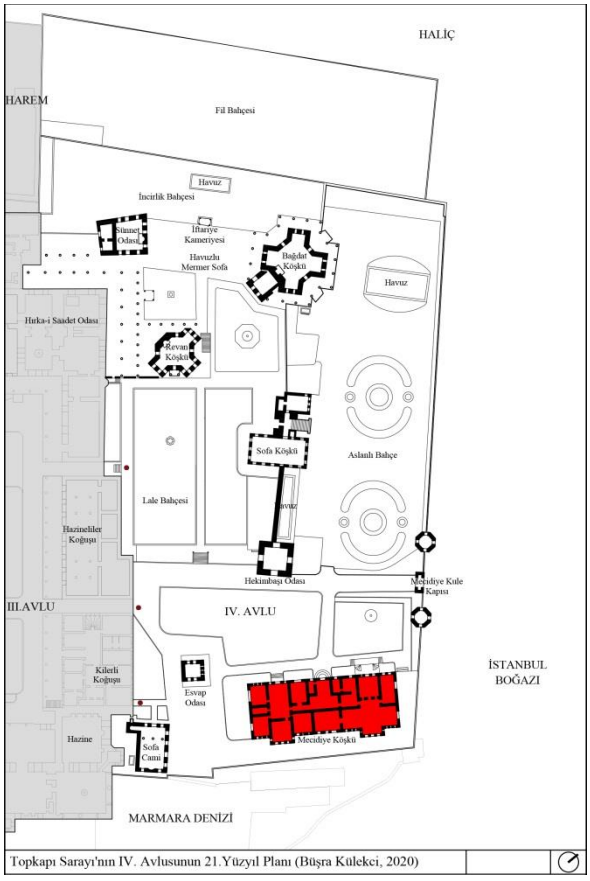
Görsel 169 Sofa Köşkü çatı onarımları sırasında, 2010, Hasan Fırat Diker Arşivi

Görsel 170 Sofa Köşkü tavan onarımları sırasında, 2010, Hasan Fırat Diker Arşivi

3.1.8. Mecidiye Köşkü

Mecidiye Köşkü, 19. yüzyılda Sultan Abdülmecid tarafından[462] Dördüncü Avlu'nun kuzeydoğu köşesinde manzaraya hakim bir alana yaptırılmıştır. Köşk, saray yapılarından farklı olarak Fransız tarzında, Ampir üslubunda Nikoğos Bey Balyan tarafından tasarlanmıştır.[463] Saraya yapılan son köşk olduğundan dolayı Yeni Köşk[464] ve Mecidiye Kasr-ı Hümayun'u[465] olarak da adlandırılmaktadır.

Görsel 171 Mevcut planda Mecidiye Köşkü, 2020, TECU, Büşra Külekci

1856 yılında gerçekleşen yangından sonra Enderun Avlusu'nda yapılan tamir ve inşa sırasında Dördüncü Avlu da ele alınmıştır.[466] Bu tamiratlarda, bahçe setleri ve avlu biçimleri de düzenlenmiştir. Dördüncü Avlu'nun Marmara Denizi'ne bakan

[462] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 23.
[463] Selman Can, **Balyan ve Dolmabahçe Sarayı Mimari Sorunu**, Milli Saraylar Kültür- Sanat- Tarih Dergisi, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 2010, Sayı:6, s. 28.
[464] Hülya Tezcan, **a.e.**, , s. 23.
[465] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 269.
[466] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 95.

terası, Boğaz yönüne doğru tonoz ilaveleri ile 17 metre genişletilmiştir.[467] Bu set üzerinde bulunan bulunan köşkler, bahçe seviyesine kadar yıktırılarak yerine Mecidiye Köşkü inşa edilmiştir.[468] Köşkün üzerine oturduğu duvarların bir kısmı da Bizans devrine aittir.[469]

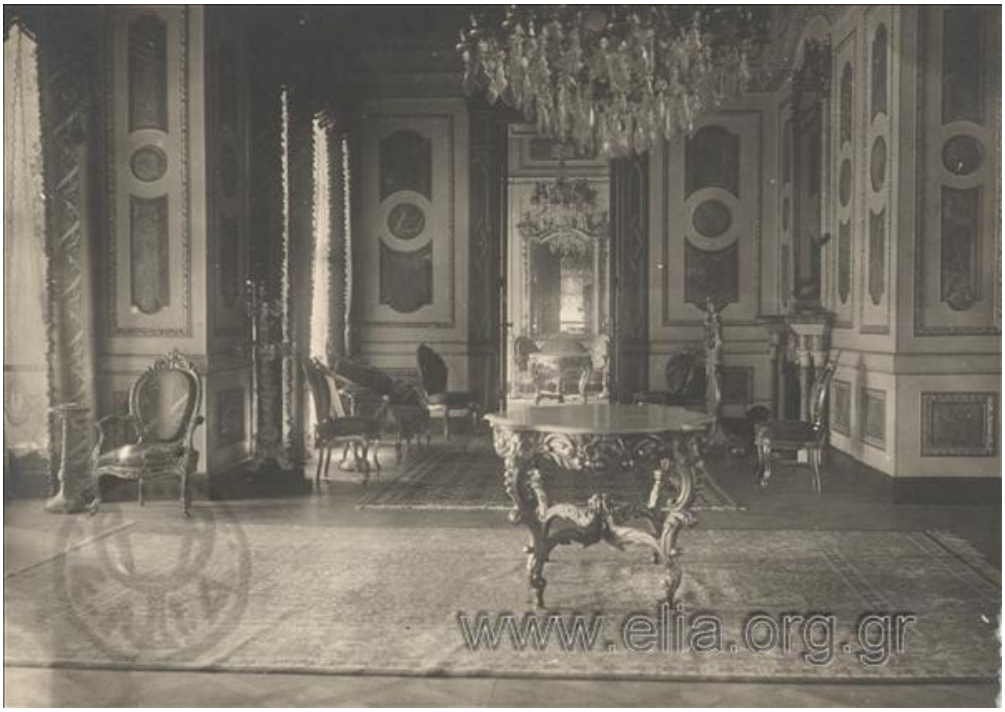

Görsel 172 Mecidiye Köşkü, 2020

Dikdörtgen plan tipine sahip Mecidiye Köşkü'nün plan şeması Avrupa mimarisinin etkileri ile biçimlenmiştir. Köşkün ortasında bulunan büyük kapıdan girilince, geniş bir giriş holü ile karşılaşılmaktadır. Batıdan alınan giriş holünün[470] kullanımı köşkün Fransız mimarisinin etkileri ile şekillendiğine delil niteliğindedir. Giriş holünden sonra ulaşılan koridor ile iki yanda yer alan biri büyük iki adet salona ulaşılmaktadır. Büyük salonun olduğu bölüm Mabeyn Dairesi olarak adlandırılmaktadır. Köşkte bu salonların haricinde ise küçük odacıklar ve bir de

[467] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 79.
[468] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 87.
[469] İstanbul Asarıatika Müzeleri , **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 120.
[470] Selim Sezer, **Topkapı Sarayı'nın Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1992, s. 78.

tuvalet yer almaktadır. Köşkün bölümlerine çift kanatlı boydan camlı kapılarla sağlanmaktadır.

Görsel 173 Mecidiye Köşkü iç mekanı, 1920, Elia Arşivi

Köşkün plan ve cephelerinde etkili olan Batı etkisi, iç mekan tefrişatında ve bezemelerinde de görülmektedir. Köşkün tefrişatında Louis- Philippe dönemine ait mobilyalar kullanılmıştır.[471] Sarayın diğer köşklerinin iç mekanında görülen sedir, ocak, çini panolar Mecidiye Köşkü'nde yerini; kanepe, koltuk, kristal avizeler, boy aynaları, şömineler ve resimlere bırakmıştır. İç mekan bezemelerinde kabartmalı ve yaldızlı bitkisel motifler hakimdir.

[471] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 270.

Görsel 174 İç mekan tavan süslemesi, 19. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Mecidiye Köşkü'nün bahçeye bakan cephesinde, biri padişaha özgü[472] ortada kemerli büyük kapı, iki yanda daha küçük iki kapı ile boydan kemerli pencereler bulunmaktadır. Köşkün Marmara Denizi'ne bakan cephesinde iki yanda çıkma yapılmış ve boydan kemerli pencereler kullanılmıştır. Bu cephede yer alan mermer teras ise manzaraya açılan bir balkon niteliğindedir. 18. yüzyıl itibari ile iç mekan bezemelerinde görülen Batılı elemanlar[473], Mecidiye Köşkü cephelerinde de görülmektedir. Küfeki taşından inşa edilen[474] köşkün cephesinde kabartmalı bitkisel süslemeler yer almaktadır. Bahçeye bakan cephede bulunan pencerelerin iki yanında plastırlar yer almaktadır. Yine Marmara Denizi'ne bakan cephede korint başlıklı sütunlar bulunmaktadır. Cephede yer alan kemerli kapı-pencerelerin üzerinde ve saçak altı silmesinde Fransız ekolü Neoklasik süslemeler yer almaktadır.[475]

[472] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 270.
[473] Selim Sezer, **Topkapı Sarayı'nın Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1992, s. 78.
[474] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.57.
[475] Selim Sezer, **a.g.e.**, s. 79.

Görsel 175 Mecidiye Köşkü, Mustafa Cambaz Arşivi

Görsel 176 Mecidiye Köşkü'nün bahçesinde bulunan fıskiyeli havuz, 2020

Mecidiye Köşkü sarayın taşınmasının ardından inşa edildiği için, Hırka-i Saadet ziyareti, cülüs merasimi, resmi törenlerde kullanılacak ve yabancı konukların ağırlanacağı modern bir mekan amacı ile inşa edildiği düşünülmektedir.[476] Aynı

[476] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 270.

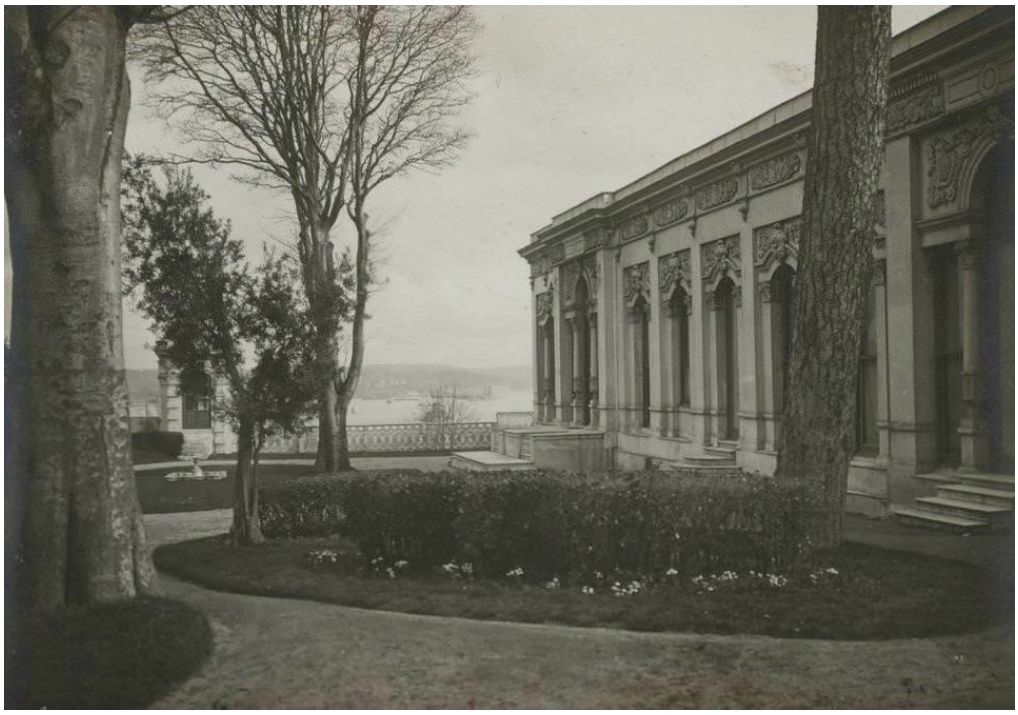
yıllarda inşası tamamlanan Dolmabahçe Sarayı'nın mimarı[477] ile Mecidiye Köşkü'nün mimarının aynı olması, köşkün mimari üslubunda etkili olmuştur. Topkapı Sarayı'na inşa edilen son yapı olan Mecidiye Köşkü, gerek inşa edildiği dönemin etkileri, gerekse tasarlayan mimarından dolayı sarayın genel mimari üslubuyla uyum göstermemektedir. Köşkün inşasından sonra Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz saraya geldiklerinde Mecidiye Köşkü'nde oturmuşlardır.[478] Hülya Tezcan ise Sultan Abdülmecid'in köşkü yaptırdıktan sonra beğenmediği sadece bir gece kaldığını aktarmaktadır.[479] Sultan II. Abdülhamid yabancı konukları Mecidiye Köşkü'nde ağırlatmış ve burada ikramlarda bulunulmuştur. 1893 yılında İngiliz sefaretinde görevli oğlunu ziyarete gelen Max Müller gönderdiği mektuplardan birinde Mecidiye Köşkü'nde ağırlandıklarından bahsetmektedir.[480] Köşke ait eski fotoğraflarda, Sultan Mehmed Reşat döneminde İstanbul'a gelen Avusturya İmparatoru ve heyetinin saray gezisinde Mecidiye Köşkü'nü de ziyaret ettikleri görülmektedir.

Görsel 177 Avusturya imparatorunun Mecidiye Köşkü ziyareti, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi

[477] Selman Can, **Balyan ve Dolmabahçe Sarayı Mimari Sorunu**, Milli Saraylar Kültür- Sanat- Tarih Dergisi, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 2010, Sayı:6, s. 28.
[478] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 270.
[479] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 25.
[480] Feryal İrez'den aktaran Selim Sezer için bkz: **Topkapı Sarayı'nın Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1992, s. 79.

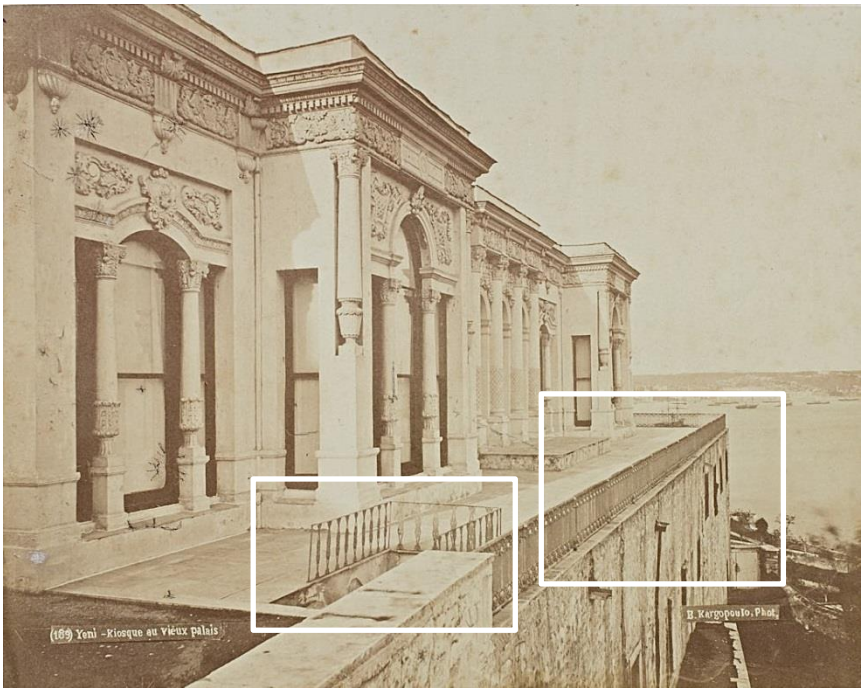
Mecidiye Köşkü yapımından sonra birçok restorasyon geçirmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde köşkün sıklıkla yenileme geçirdiği, yapısal iyileştirmeler yapıldığı ve denize bakan terasındaki mermerlerin yenilendiği aktarılmaktadır.[481] 19. yüzyılda Alman imparatorunun ziyaretinden önce yapılan çalışmalarda, 1888-89 tarihli saray defterlerinde Mecidiye Köşkü'nün restore edildiği yer almaktadır.[482] Yine Sultan Mehmed Reşad döneminde, 1911-15 yıllarında yapılan onarım kapsamında Mecidiye Köşkü de onarılmıştır.[483]

Görsel 178 Mecidiye Köşkü onarım sonrası, 1918[484]

Köşkün eski fotoğraflarında mermer terastan bodrum kata inen etrafı korkuluklarla çevrili merdiven görülmektedir. Yine aynı fotoğrafta terasın mermer korkuluklar yapılmadan önceki demir korkulukları yer almaktadır (Görsel 179-180). Günümüzde terasta bu merdiven bulunmamaktadır. Merdivenler Cumhuriyet dönemi onarımlarında kaldırılmıştır.

[481] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 374.
[482] Nilay Özlü, **a.g.e.**, s. 355.
[483] Nilay Özlü, **Osmanlı'da Koruma: Topkapı Sarayı**, İnci Aslanoğlu için bir Mimarlık Tarihi Dizimi, 2019.
[484] Erişim: http://www.eskiistanbul.net/5099/topkapi-sarayi-mecidiye-kosku-1918 Erişim Tarihi: 08.10.2019.

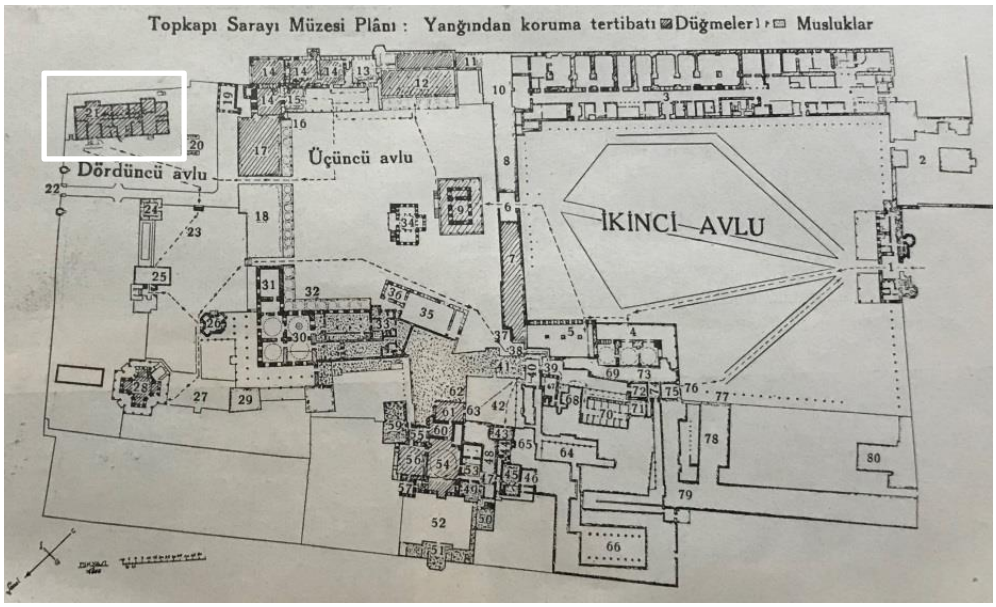
Görsel 179 Terastan bodrum kata inen merdivenler ve terasın eski demir korkulukları, 19. yüzyıl ikinci yarısı, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

Görsel 180 Terastan bodrum kata inen merdivenler ve terasın yenilenen mermer korkulukları, 20. yüzyıl[485]

[485] Erişim: https://twitter.com/IstanLOOK/status/631152210315997185 Erişim Tarihi: 05.10.2019.

Anıtları Koruma Komisyonu tarafından 1933-35 yıllarında yürütülen çalışmalarda, 1933 yılında Topkapı Sarayı yangın tertibatı planlanmıştır. Bu çalışma kapsamında Mecidiye Köşkü'ne yangın düğmeleri yapılmıştır.

Görsel 181 Topkapı Sarayı yangın tertibatında Mecidiye Köşkü'ne yapılan yangın düğmelerini gösteren çizim, 1933-35[486]

Mecidiye Köşkü'nün 1952 yılında bakımsızlıktan harap bir durumda olduğu, yağmur suyunun sebep olduğu cephe kirliliği, cephede çatlamalar, kısmi parça kayıpları ve tavanların üzerinde hasarların olduğu ve ahşap kısımlarda çökmeler olduğu aktarılmaktadır.[487] 1953 yılında kapsamlı bir onarıma alınan köşkün bu kapsamda, ahşap kaplamaların bir kısmı yenilenmiş, çatıya yeni kurşunlar döşenmiş, yağmur boruları ile çinko su haznesi yapılmış, mermer döşeme altındaki su kanalları temizlenerek gerekli kısımlara boru döşenmiştir.[488] Köşke yapılan yağmur borularının köşkün cephelerindeki süslemeleri tahrip edilerek uygulanması ve muhdes ek olmasından dolayı tartışmaya sebep olmuştur. [489] Bu tartışma neticesinde

[486] **Anıtları Koruma Komisyonunun 1933-1935 Yıllarındaki Çalışmaları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1935.
[487] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 219.
[488] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 219.
[489] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 220.

alınan bir karar ve yapılan bir uygulamaya ulaşılamamaktadır. Köşkün 1960 tarihli fotoğrafında cephelerde yağmur boruları görülmemektedir (Görsel 182).

1957 yılından sonra Mecidiye Köşkü restorasyon çalışmalarında strüktürel sağlamlaştırma yapılmıştır.[490] Bu kapsamda ulaşılan belgede, köşkün ahşap çatısında çürüyen ahşapların yenilendiği, çalışmalarda çimento malzemenin kullanıldığı aktarılmaktadır.[491] Ümran Karahasan'a göre betonarme malzeme köşkün terasının betonarme tabliyesi ve izolasyonunda kullanılmıştır.

Görsel 182 Mecidiye Köşkü onarımlardan sonra, 1960, Walter B. Denny[492]

1968-80 yılları arasında yapılan çalışmalarda Mecidiye Köşkü'nün cephelerinin onarım geçirdiği aktarılmaktadır.[493] Bu onarım kapsamında, 1968-69 yıllarında köşkün cephesi su çekme özelliğinin fazla olması sebebi ile saydam mineral içerikli bir malzeme ile kaplanmıştır.[494] Bu çalışmalarda GEEAYK tarafından Mabeyn Dairesi'nde bulunan ve alt kata ulaşımı sağlayan merdivenin

[490] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 220.
[491] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 221.
[492] Erişim: https://archnet.org/sites/14944/media_contents/7712 Erişim Tarihi: 10.10.2019
[493] İlban Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.74.
[494] Ümran Karahasan, **a.g.e.**, s. 223.

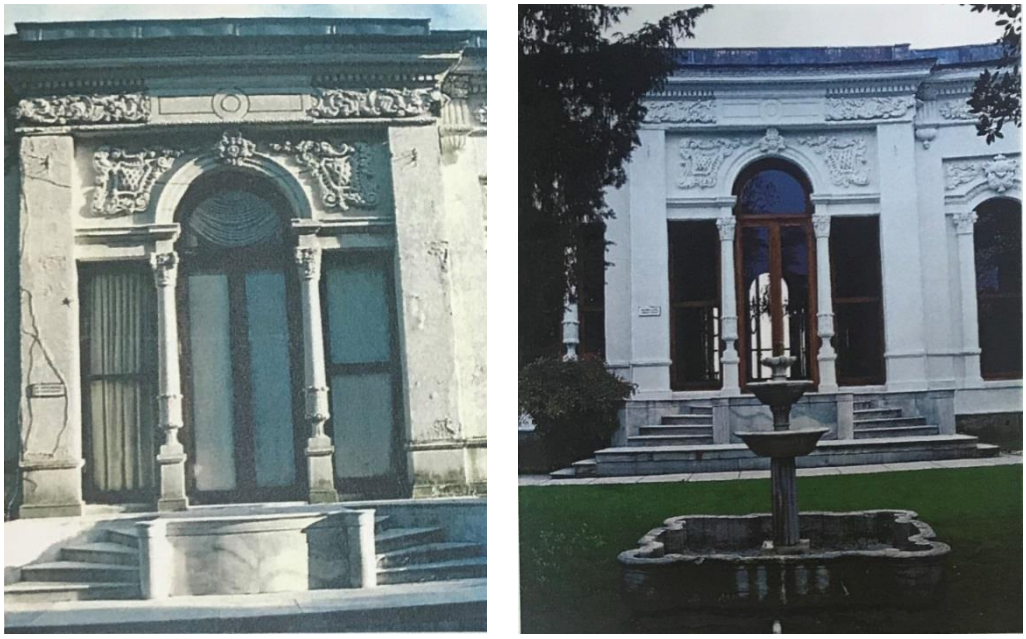
kaldırılması kararı alınmıştır.[495] 1985 yılında yapılan onarımlarda köşkün ahşap çatısı ve kurşun onarımı yapılmış, iç mekan altın yaldızlı kabartma süslemeleri onarılmıştır.[496]

Çalışmamız kapsamında 1999 yılında Mecidiye Köşkü'nün onarıldığına ulaşılmıştır. Onarım çalışmaları kapsamında köşkün çatı kalkan duvarı, saçak ve duvarın arkasındaki çürüyen derenin ahşap kısımları yenilenmiştir. Çatı kurşunları izabe edilerek, kurşun kaplamaları yapılmıştır. Cephede kabaran sıva ve boyaların raspaları yapılarak aslına uygun şekilde sıvanmış, cephe süslemeleri onarılmıştır. Köşkün giriş cephesi ve yan cephesinde kırık mermer denizlikler yenilenmiştir. Köşkün çürümüş ahşapları, pencerelerin ve giriş kapılarının doğramaları yenilenmiştir.[497]

Görsel 183 Mecidiye Köşkü restorasyon sırasında, 1999, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi

[495] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 224.
[496] Topkapı Sarayı Müzesi 1985 Yılı Faaliyetleri, **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık: 1**, İstanbul, 1986, s. 154-155.
[497] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **1999 Yılı Mecidiye Köşkü ve Esvab Odası Onarım Dosyası**.

Görsel 184 Mecidiye Köşkü restorasyon öncesi ve sonrası, 1999

İç mekanda çürümüş ahşap döşeme kaplamaları ve süpürgelikler yenilenmiştir. İç mekan tavan ve duvarlarındaki sıva ile boyaların raspaları yapılarak yeni sıva ve boya işleri yapılmıştır. Salon tavanında yapılan raspa neticesinde kirişin sarktığı tespit edilmiş ve kiriş sağlamlaştırılmıştır. İç mekanda bulunan süslemelerin altın varak kaplamaları yapılmıştır.[498]

Mecidiye Köşkü 2015 yılında restorasyon geçirmiştir. Restorasyonundan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, köşkün kısmi güçlendirilmesinin yapıldığını aktarmıştır. Köşkün ahşap çatı takviyesi yapılarak kurşunları onarılmıştır. Cephe, kapı-pencere, iç mekan süslemeleri ile ahşap parke onarımları yapılmıştır. Günümüzde ise köşkte onarım çalışmaları yapılmaktadır. Bu kapsamda köşkün Marmara Denizi'ne bakan cephesi onarılmaktadır.

2015 yılında Mecidiye Köşkü'nün altında yapılan güçlendirme çalışmalarında mermer sütunlar ve antika parçaların bulunduğu aktarılmaktadır.[499] Köşkün üzerine

[498] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **1999 Yılı Mecidiye Köşkü ve Esvab Odası Onarım Dosyası**.
[499] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 161.

oturduğu duvarların bir kısmının Bizans dönemine ait olması da göz önünde bulundurularak burada sarayın inşasından önce eski bir yapılaşma olduğu ihtimaller dahilindedir.

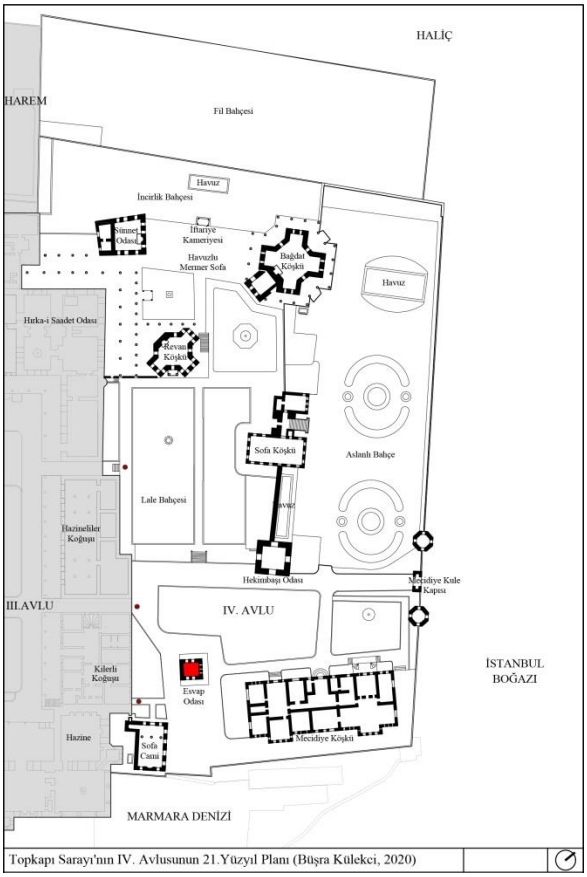
Görsel 185 Mecidiye Köşkü restorasyon sırasında, 2015, Elçi Design

Görsel 186 Mecidiye Köşkü restorasyon sonrası, 2015, Elçi Design

3.1.9. Esvap Odası

Mecidiye Köşkü'nün güneybatısında yer alan Esvap Odası, köşk ile birlikte 19. yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir.[500] Mecidiye Köşkü'nün küçük boyutlara sahip bir modeli olan Esvap Odası da eklektik üslubun özelliklerini taşımaktadır.[501]

Görsel 187 Mevcut planda Esvap Odası, 2020, TECU, Büşra Külekci

Kare plana sahip oda tek katlı olup, kırma çatı ile örtülmektedir. Odanın kuzeybatı ve güneydoğu yönündeki cephelerinde kemerli boydan iki penceresi, kuzeydoğu yönündeki cephesinde ise kemerli bir kapı ve iki yanında boydan dikdörtgen pencereler yer almaktadır. Küfeki taşından inşa edilen odanın kapı-pencere yanlarında ve saçak altı silmesinde Mecidiye Köşkü'nde olduğu gibi Neoklasik ve Neobarok süslemeler yer almaktadır.

[500] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 79.
[501] Selim Sezer, **Topkapı Sarayı'nın Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1992, s. 80.

Görsel 188 Esvap Odası, 2020

Esvap Odası, Osmanlı tarihinde Tanzimat sonrası bir teşkilat olarak karşımıza çıkmaktadır.[502] Ancak esvapcıbaşı Osmanlı tarihinin başından beri varlığını göstermektedir.[503] Esvapcıbaşı sorumluluğunda olan Esvap Odası, padişah kıyafetlerinin ve aksesuarlarının hazırlanması ile muhafaza edilmesinin yanı sıra şehzadelerin, sultan efendilerin ve sarayda misafir edilenlerin de kıyafetlerinin hazırlandığı yer olarak aktarılmaktadır.[504] Dördüncü Avlu'da bulunan Esvap Odası'nın sarayın taşınmasının ardından inşa edilmesi ve küçük ebatlarda olmasından dolayı, tören kıyafetleri ve aksesuarlarının muhafazası için kullanılmış

[502] Sevgi Ağca, **Esvab Odası ve Esvabcıbaşılık**, Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık: 6, İstanbul, 2013, s. 98.
[503] Sevgi Ağca, **a.g.e.**, s. 98.
[504] Sevgi Ağca, **a.g.e.**, , s. 100.

olabileceği düşünülmektedir. Yine saraya gelen misafirlerin padişahın huzuruna çıkmadan önce hazırlandıkları bir mekan olarak kullanıldığı aktarılmaktadır.[505]

Görsel 189 Esvap Odası, 2018[506]

Esvap Odası'nın dönüşümüne dair restorasyon uygulamaları ile ilgili çok fazla bilgi yer almamaktadır. 1888-89 tarihli saray defterinde, Alman imparatorunun ziyaretinden önce yapılan çalışmalarda Esvap Odası'nın da restore edildiğine ulaşılmaktadır.[507]

[505]İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 190.
[506] Erişim: http://culturecityistanbul.blogspot.com/2018/01/wardrobe-chamber-esvap-odasi.html Erişim Tarihi: 22.01.2020
[507] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 355.

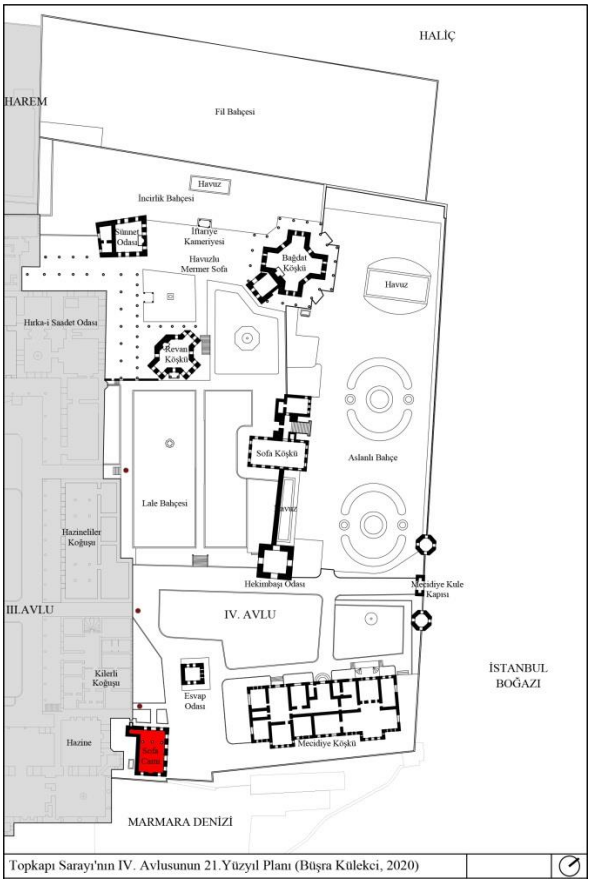
Görsel 190 Esvap Odası, 20. yüzyıl ilk yarısı, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Çalışmalarımız kapsamında ulaştığımız 1997-2000 yılları arasındaki restorasyon çalışmalarında, Esvap Odası'nın çatı kurşunlarının izabe edildiği ve çatı izolasyonu yapılarak kurşun döşendiği yer almaktadır. Çürümüş durumdaki ahşap kapı-pencere doğramaları ve ahşap parke döşemesi mevcut malzemeye uygun şekilde yenilenerek, cila işlemleri yapılmıştır. Odanın iç mekanına macun çekilecek mat yağlı boya ile cepheleri ise silikon esaslı astar ve yağ bazlı polyester esaslı malzemeyle boyanmıştır.[508] Sofa Köşkü'nün 2010 yılında dış cephesi boyanmıştır.

[508] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **1999 Yılı Mecidiye Köşkü ve Esvab Odası Onarım Dosyası**.

3.1.10. Sofa Cami

Sofa Cami 1858 yılında Sultan Abdülmecid tarafından[509] Dördüncü Avlu'nun güneyinde Marmara Denizi'ne bakan kısmına yaptırılmıştır. Caminin kapısında yer alan kitabeye göre Hazine Kethüdalığı ve Hazine Koğuşu'nda bulunan Enderunluların namaz kılması için yaptırılmıştır.[510]

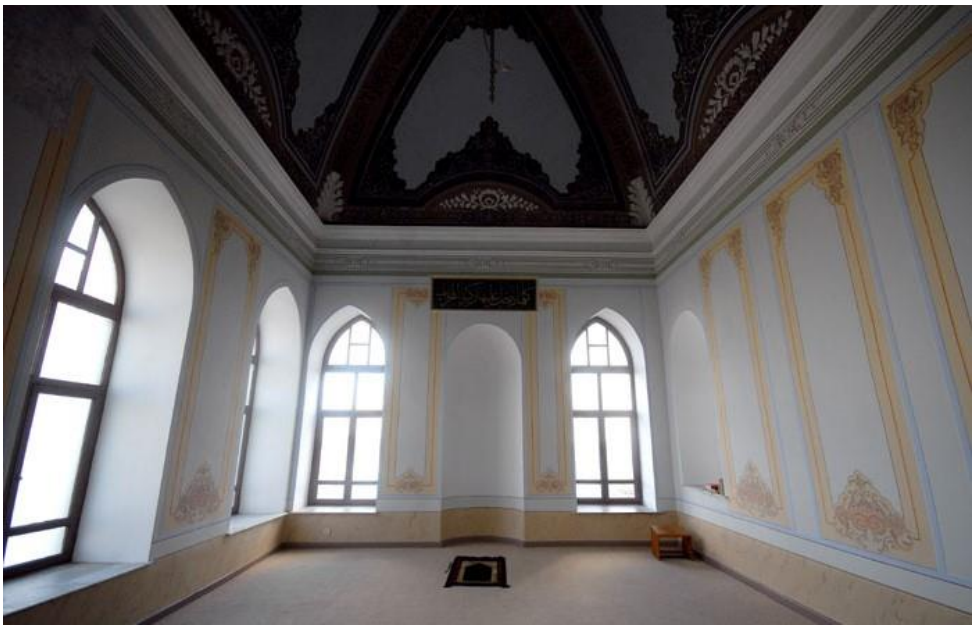
Görsel 191 Mevcut planda Sofa Cami, 2020, TECU, Büşra Külekci

Sofa Cami dikdörtgen plan tipine sahip olup, tonoz çatı ile örtülmüştür. Caminin Enderun Avlusu'na bakan yöndeki cephesinde tek şerefeli bir minare yer almaktadır. Kıble mihrabı caminin Marmara Denizi'ne bakan cephesinde bulunmaktadır (Görsel 193).

[509] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 29.
[510] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 269.

Görsel 192 Sofa Cami, 2020

Görsel 193 Sofa Cami mihrabı, 2011, Mustafa Cambaz Arşivi

Batı mimarisi üslubuna sahip[511] Sofa Cami, diğer saray yapılarına göre oldukça yalın bir mimariye sahiptir. Caminin tavanı Barok tarzı kalemişi ile süslenmiştir. Duvarların tezyinatı yine Barok tarzında olup, pencere alt kotu ile tavan eteğine şerit çekilerek arası dikdörtgen şablonlarla süslenmiştir.

Görsel 194 Tavan süslemeleri, 2011, Mustafa Cambaz Arşivi

Sofa Cami'nin giriş cephesinde kemerli tepe penceresi olan ahşap bir kapı, üzerinde kitabesi ve kapının iki yanında boydan kemerli ahşap pencereler yer almaktadır. Caminin kuzeydoğu ve güneydoğu yönündeki cepheleri de boydan kemerli ahşap pencereli olup, Enderun Avlusu'na bakan cephesi ise sağırdır. Caminin Enderun Avlusu'na bakan yönünde küçük bir bahçesi ve şadırvanı yer almaktadır.

Sofa Cami'nin Safvet tarafından yazılan kitabesinde caminin Hazine Kethudalığı ve Hazine Koğuşu'na bağlı Enderunluların namaz kılması için yaptırıldığı aktarılmaktadır.[512] Kitabede şunlar yazmaktadır:

[511] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 29.
[512] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 269.

Hazreti Abdülmecid Han uluvv-i himmeti

Oldu ıslâh-ı umura ba'is-i hüsn-i husul

Münhasır i'mâr-ı mülke himmet-i şâhânesi

Feyz-i lutf-i pâki el-hak olmada âlem-şümül

Enderunda bendegân-ı hassını tâltif içün

Yapdı Sofa Camiin ol hâdim-i şer'-i Resul

Beş vakitde eyler ol Hakan-ı Zişâna dua

Subesu hayrat-ı vâlâsın gören ehl-i ukul

Söyledim Safvet münacaat eyleyüb târihini

Mâbed-i dilcüy-i Han Abdülmecid olsun kabul 1275[513]

Görsel 195 Sofa Cami kitabesi, 2020

Ata Tarihi'nden aktarılana göre, Sofa Cami ilk olarak Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır.[514] Çalışmalarımızda ulaştığımız bir saray defterinde, Sultan I. Mahmud tarafından 1731 yılında Sofa Cami'nin *müceddeden* (yeniden) yaptırıldığı geçmektedir (Ek 5).[515] Buradan yapacağımız çıkarımla caminin Sultan I. Mahmud tarafından yeniden yaptırılmış olması, öncesinde bir cami daha olduğuna işaret eder ki, bu da Ata Tarihi'nde geçen Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan ilk cami olmalıdır. 1740 yılında İstanbul'a gelen Fransız tüccar[516] Jean Claude Flachat tarafından aynı yerde bir caminin bulunduğu aktarılmaktadır.[517] Flachat tarafından görülen cami Sultan I. Mahmud tarafından

[513] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 269.
[514] Tarihi Ata'dan aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 252.
[515] BOA, **TS.MA.e 830/13** (17.06.1795).
[516] Barış Atalay, **Batılıların Gözüyle Topkapı Sarayı**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2003, s. 140.
[517] Flachat'dan aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **a.g.e.**, s. 252.

yaptırılan Sofa Cami'dir. Sultan II. Mahmud dönemine gelindiğinde ise 1809 yılında buraya yine Sofa Cami inşa edilmiştir.[518] Çalışmalarımızda ulaştığımız bir saray defterinde, 1856 yılında burada bulunan Sofa Cami'nin yıktırılması yer almaktadır (Ek 6).[519] 19. yüzyılda ise Mecidiye Köşkü inşasıyla birlikte Sofa Cami yeniden yapılmıştır.[520]

Sofa Cami zaman içerisinde birçok onarım geçirmiştir. Ulaştığımız bir saray defterine göre 1870 yılında Sofa Cami tamir geçirmiş, minaresi yeniden yapılmıştır.[521]

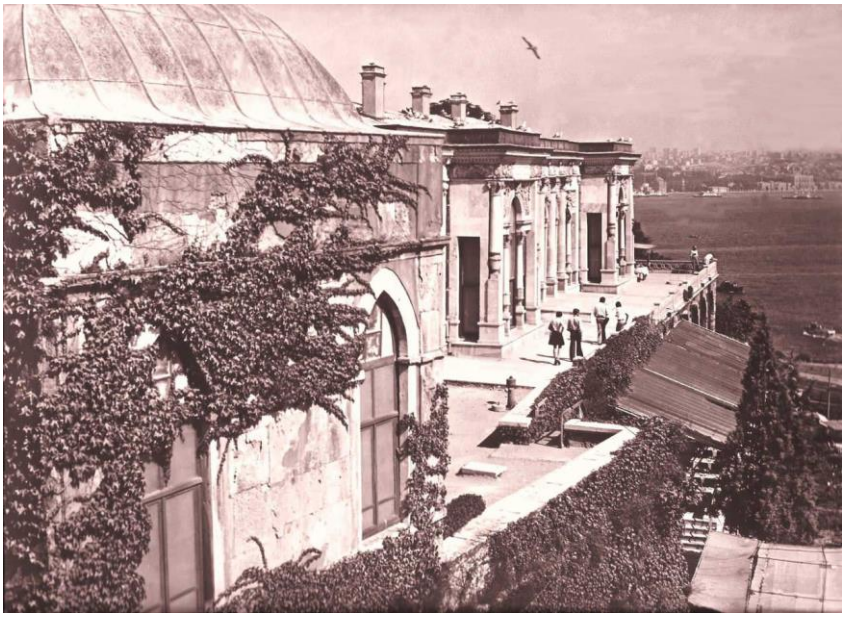
Sofa Cami'nin 1918 tarifli eski bir fotoğrafında, giriş kapısının önüne eklenmiş saçaklı câmekan bir mekan yer almaktadır. Günümüzde bulunmayan bu karşılama holünün hangi onarımlarda yapıldığına ve kaldırıldığına dair bir belgeye ulaşılamamaktadır.

Görsel 196 Sofa Cami girişine eklenen camekânlı mekan, 1918, Avusturya Milli Kütüphanesi

[518] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 189; Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 29.
[519] BOA, **TS.MA.d 4613** (1856).
[520] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 232.
[521] BOA, **HH.d 22045** (27.03.1870).

Sofa Cami'de 1968 yılında yapılan incelemelerde; küfeki ve malta taşından yapılmış minarenin külah, petek, şerefe kısımları ile gövdesinin şakülde olmadığı ve bazı taşların yerinden oynadığı saptanmıştır.[522] Yıkılma tehlikesi olan minare çalışmalar kapsamında yeniden yapılmıştır.[523] Sofa Cami'nin 1973 tarihli eski bir fotoğrafında cepheyi saran bitkilenme sorunu olduğu görülmektedir.

Görsel 197 Sofa Cami cephesinde bitkilenme, 1973[524]

1982-83 yıllarında Sofa Cami'nin iç süslemeleri onarıldığı aktarılmaktadır.[525] 1990-91 yıllarında sarayda gerçekleşen restorasyon çalışmalarında, Sofa Cami'nin ahşap doğramaları, döşemesi, alçı kornişleri onarılmış, duvarlarındaki nem sebebi ile kalemişi süslemeleri kısmen yapılmıştır.[526]

1997 yılında yapılan restorasyonlarda, minarenin kaidesinde oluşan rutubeti engellemek amacıyla yonu taşı tozu harç ile meyil betonu uygulaması yapılmıştır.[527]

[522] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 212-213.
[523] İlban Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları**, Sanat Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, Sayı: 7, s.74.
[524] Erişim: http://www.eskiistanbul.net/3958/topkapi-sarayi-1973 Erişim Tarihi: 02.02.2020
[525] Ümran Karahasan, **a.g.e.**,, s. 214.
[526] Topkapı Sarayı 1990-1991, **1990-1991 Yılları Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları**, Topkapı Sarayı Müzesini Sevenler Derneği Yayını, İstanbul, 1992, s. 38.
[527] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 214.

Çürüyen ahşap kapı ile pencere doğramaları yenilenerek kumlu cam yapılmıştır.[528] İç mekanda dökülen sıvalara raspa yapılarak kalemişi süslemeler onarılmıştır.[529]

Sofa Cami 2010 yılında restorasyon geçirmiştir. Restorasyonundan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, bakım-onarım çalışmalarının yapıldığını aktarmıştır. İç mekan süslemeleri onarılmıştır (Görsel 198). Çalışma kapsamında, cami minaresinin yıpranan şerefe taşlarının konservasyonları yapılmıştır. Günümüzde ise Sofa Cami'nin giriş kapısı yerinden sökülerek onarım çalışmaları yapılmaktadır.

Görsel 198 Sofa Cami onarım sırasında, 2010, Hasan Fırat Diker Arşivi

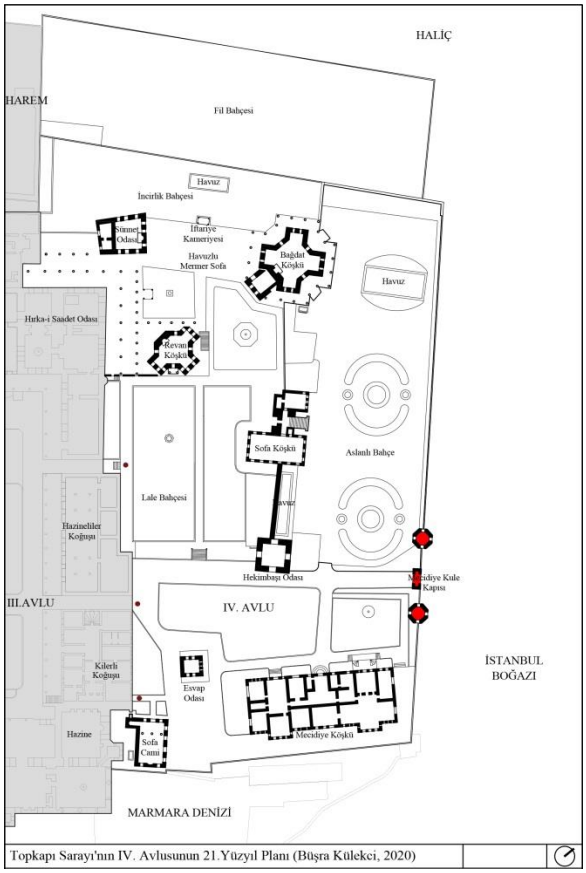
3.1.11. Avlu Düzeni ve Ögeleri

3.1.11.1. Mecidiye Kule Kapısı

İç sarayı çevreleyen surlar üzerinde bulunan Mecidiye Kule Kapısı, Dördüncü Avlu ile dış bahçeyi birbirine bağlamaktadır. 19. yüzyılda, Sultan Abdülmecid

[528] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 214.
[529] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 214.

tarafından Dördüncü Avlu'da yapılan değişiklikler sırasında var olan kapı yıktırılarak yerine dönemin mimari üslubu ile çift kuleli kapı inşa edilmiştir.[530]

Görsel 199 Mevcut planda Mecidiye Kule Kapısı, 2020, TECU, Büşra Külekci

Mecidiye Kule Kapısı Sarayburnu'nda bulunan Hasbahçe'ye oradan da sahil sarayına ulaşım sağlanmak için kullanılmıştır.[531] Günümüzde ise protokol girişleri için kullanılmaktadır.

Mecidiye Kule Kapısı, Sultan Abdülmecid döneminde inşa edilen Dolmabahçe Sarayı İmparatorluk Kapısı ile oldukça benzerdir. Ortada bulunan kemerli kapısı ve iki yanında kuleleriyle Neoklasik üslupta bir kapıdır. Kulelerinde kemerli ahşap kapı-pencereler ile Sultan Abdülmecid döneminde yaygın olan Rokoko çelenk süslemeler yer almaktadır.

[530] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 79.
[531] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 29.

Görsel 200 Mecidiye Kule Kapısı, 2020

Dördüncü Avlu yapılarında zaman içerisinde yürütülen restorasyon çalışmalarında Mecidiye Kule Kapısı da çeşitli onarımlar geçirmiştir. 19. yüzyılda Alman imparatorunun ziyaretinden önce yapılan çalışmalarda, 1888-89 tarihli saray defterlerinde kapının da onarıldığı yer almaktadır.[532]

Çalışmalarımız kapsamında ulaştığımız arşiv dosyasında, 1997-2000 yıllarında gerçekleşen restorasyon çalışmalarında Mecidiye Kule Kapısı da restore edilmiştir. Bu kapsamda kapı ve kuleleri onarılmıştır. Kapının üzerinde ve iki yanında Cumhuriyet Döneminde yapıldığını tespit ettiğimiz günümüzden farklı korkuluklar 1997-2000 restorasyonundan hemen önce çekilmiş eski bir fotoğrafta görülmektedir (Görsel 201). 1997-2000 restorasyonunda bu korkulukların yerine özgün döküm korkuluklardan yapılarak uygulanmıştır.[533]

[532] Nilay Özlü, **From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteen Century**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2018, s. 355.
[533] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

Görsel 201 Restorasyonda değiştirilen korkuluklar, 1997-2000, Atatürk Kitaplığı, Hüsrev Tayla Arşivi

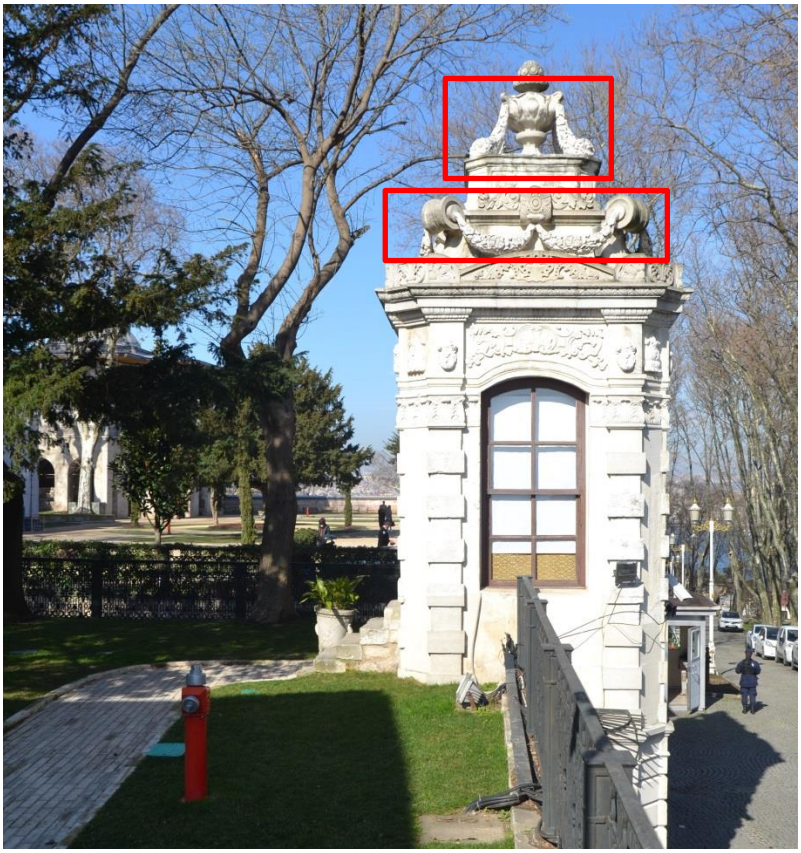
2012 yılında oldukça yıpranmış olan Mecidiye Kule Kapısı restore edilmiştir. Kiremitle örtülü olan kapının çatısı kurşunla kaplanmıştır. Kulelerin cephe temizliği yapılmış, ahşap kapı-pencereleri onarılmıştır. Kulelerde parça kopmaları tespit edilen elemanların yeniden üretimi yapılmıştır. Yeniden üretilen elemanlar ile özgün yüzeylerin renk farklılıkları yapılan incelemelerde görülmektedir (Görsel 204).

Görsel 202 Restorasyondan önce, 2008, Caner Cangül Arşivi

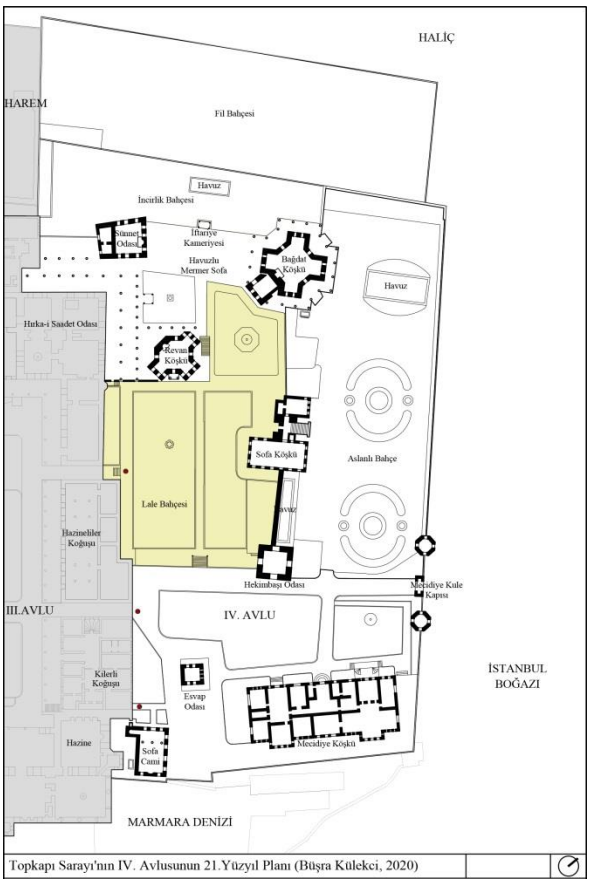
Görsel 203 Restorasyon sırasında ve sonrasında, 2012, Özbersan İnşaat

Görsel 204 Kulelerin mimari elemanlarında görülen renk farklılıkları, 2020

3.1.11.2. Lale Bahçesi

Lale Bahçesi Havuzlu Mermer Sofa'nın alt kotunda, Hekimbaşı Odası'ndan Bağdat Köşkü'ne uzanan duvarla çevrili, alt kotta bulunan Aslanlı Bahçe'den ayrılan alandır. Lale Bahçesi'nden; Hazine Dairesi'nin yanındaki geçitle Üçüncü Avlu'ya, Revan Köşkü ile Has Oda'nın yanında bulunan merdivenler ile Havuzlu Mermer Sofa'ya, Sofa Köşkü ile Esvap Odası'nın karşısında bulunan merdivenler ile de Aslanlı Bahçe'ye ulaşılmaktadır.

Görsel 205 Mevcut planda Lale Bahçesi'nin gösterimi, 2020, Büşra Külekci

Lale Bahçesi Sofa-i Hümayun[534] ve Lala Bahçesi[535] olarak da adlandırılmaktadır. Bu hususta kaynaklar iki farklı görüş belirtmektedir. Reşad Ekrem Koçu'ya göre, Topkapı Sarayı'nda Lale Bahçesi, hasbahçenin doğusunda,

[534] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Topkapı Sarayı, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 2000, s. 136.
[535] Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 30.

günümüzde var olmayan Yalı Köşkü ve İncili Köşkü'n arasında yer almaktadır.[536] Sarayda laleye karşı ilginin ilk olarak Sultan III. Ahmed zamanında başladığını ve Baş Lala Kulesi'nden dolayı Lala Bahçesi olarak adlandırıldığını, Lale Bahçesi isminin sonradan verildiğini savunmaktadır.[537] Ancak tarihi bilgelere bakıldığında, Sırkatibi Ahmed Bey; 1794 tarihli iftarı anlatırken buradan *Lâlezar* olarak, Tarihi Ata Bey; *Lâlelik* olarak, Abdurrahman Şeref Bey ise *Lale Bahçesi* olarak bahsetmektedir.[538]

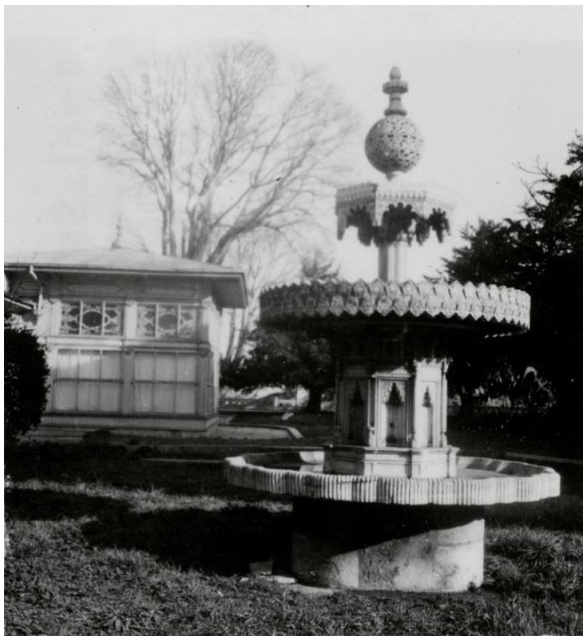
Osmanlı'da 18. yüzyıl'da Lale Devri ile ilginin yoğunlaştığı lalelerin; camileri, namazgahları, çeşmeleri ve büyük binaları da süslediği aktarılmaktadır.[539] Sultan III. Ahmed tarafından sevilen laleler[540] ile süslenen Lale Bahçesi'nde, Çırağan alemleri, helva sohbetleri gibi eğlenceler tertip edilmiştir.[541]

Görsel 206 Lale Bahçesi, 2010, Mustafa Cambaz Arşivi

[536] Reşad Ekrem Koçu, **Topkapı Sarayı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 113.
[537] Reşad Ekrem Koçu, **a.g.e.**, s. 113.
[538] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 238.
[539] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 181.
[540] İlber Ortaylı, **a.g.e.**, s. 181.
[541] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 243.

Zaman içerisinde Lale Bahçesi'nin de düzenlemesi değişmiştir. Bahçeye Yıldız Sarayı'ndan getirtilen neoklasik üsluptaki fıskiyeli havuz eklenmiştir. Günümüzde altıgen bir havuzun üzerine oturan fıskiyeli havuzun, eski fotoğraflarda toprağa gömülü olduğu görülmektedir.

Görsel 207 Havuzun eski durumu, 20. yüzyıl, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

Görsel 208 "4. Murad" dizisinde Lale Bahçesi ve fıskiyeli havuz, 1981, (4.bölüm, 10:18)

1997-2000 arasındaki restorasyon çalışmalarında bahçenin düzenlemesi onaylı projeye göre yapılmıştır. Bahçenin kırık mermer döşemeleri yenilenerek, Revan Köşkü'nün yanında bulunan merdiven korkuluğu onarılmıştır. Bahçede bulunan fıskiyeli havuzun ıslahı yapılmıştır.[542]

2016-19 arası yapılan restorasyon çalışmalarında Dördüncü Avlu'nun bahçe düzenlemeleri yapılmıştır. Restorasyondan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, Lale Bahçesi'nin rölöve-restitüsyon çalışmaları yapılarak son döneme göre düzenlemesinin yapıldığını aktarmıştır.

Görsel 209 Yıldız Sarayı'ndan getirilen fıskiyeli havuz ve Lale Bahçesi'nin günümüzdeki görünümü, 2020

[542] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

3.1.11.3. Mermer Taht

Hekimbaşı Odası'nın kuzeydoğu cephesinin altında mermerden bir taht bulunmaktadır. Bu taht Sultan IV. Murad tarafından yaptırılmıştır.[543] Sultanın burada oturarak Enderunluların cirit, lobut, ve tomak müsabakalarını izlediği aktarılmaktadır.[544] Tahtın bulunduğu bahçe, Mecidiye Köşkü'nün inşasına kadar müsabakaların tertip edilmesi için boş bir alandan oluşmaktadır. Mermer Taht müsabaka sahasının merkezinde konumlandırılmış olacağından, Mecidiye Köşkü'nün yapımıyla bu alanın bütünlüğü bozulmuş, taht kenarda kalmıştır.

Görsel 210 Mermer Taht, 2020

Tahtın kitabesinde Sultan IV. Murad'ın lobut yaparken gösterdiği başarı yer almaktadır.[545] Kitabede şunlar yazmaktadır:

[543] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 186.
[544] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Topkapı Sarayı, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 2000, s. 149.
[545] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 186.

Pâdişâhın-ı bahr ü berr Sultan Murad-ı Kâmrân

Dergehinde bendedir cümle selâtîn-i cihân

Kim odur Cem bezm ü Rüstem rezm Gâzî-yi ehl-i dil

Avn-i Hakk'la şark ü garba hâliyen sâhib-kırân

Hicret'in bin kırk altısındadır mâh-ı sıyân

Heb tâzı süvar olub şeh-i âli-nişân

Hem mübârek destine bir mîşe nobudu alub

At sürüb bu taşdan ol taşa varınca bî-gümân

Heybetile öyle rezk etdi ki ol mişe nobudu

Sa'd Vakkas oku gibi gayb olub nice zamân

Cüst ü cü edüb arayub buldular hem ölçdüler

Geldi yüz on beş zıra'-i binâ cihanca ayân

Hem bu taşdan dahî bir küçük hurde zerk eyleyüb

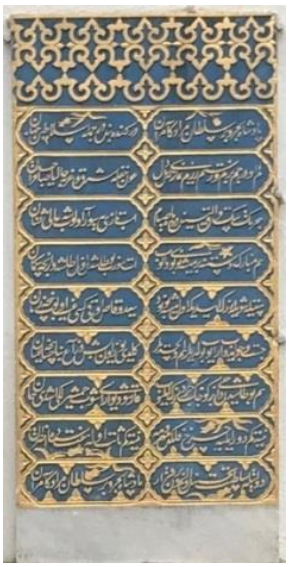
Karşu dıvarı aşub Cemşirliği aşdı hemân

Nitekim çerh-i felekde devreyleye mihr ü mâh

Nitekim sâbit ola heft semâda ahterân

Devletile saltanat tahtında olsun berkarar

Pâdişâh-ı bahr ü ber Sultân Murâd-ı Kâmrân[546].

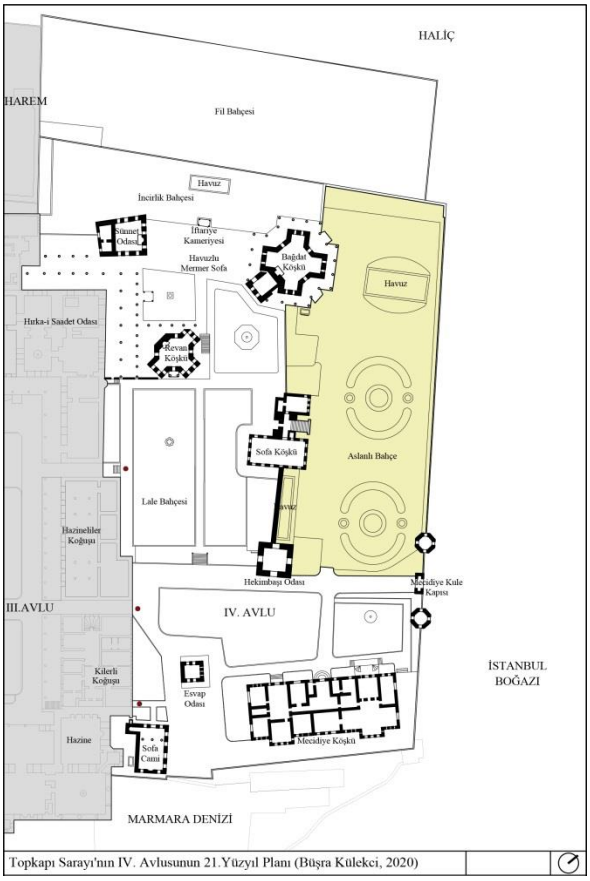

Görsel 211 Tahtın kitabesi, 2020

[546] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 248.

3.1.11.4. Aslanlı Bahçe

Aslanlı Bahçe, Dördüncü Avlu ile dış bahçeyi ayıran duvarlarla sınırlandırılan, Lale Bahçesi'nin alt kotunda bulunan alandır. Aslanlı Bahçe, Şimşirlik Bahçesi[547] ve Beşinci Yer[548] olarak da adlandırılmaktadır. Bahçe'den meyilli bir yol ile Mecidiye Kule Kapısı'ndan dış bahçeye geçiş yapılmaktadır.

Görsel 212 Mevcut planda Aslanlı Bahçe, 2020, TECU, Büşra Külekci

Bahçede; Bağdat Köşkü'nün kuzeydoğu yönündeki cephesinin önünde dikdörtgen uzunca bir havuz ve Hekimbaşı Odası ile Sofa Köşkü arasında bir havuz olmak üzere toplamda iki havuz yer almaktadır. Yine bahçede bronz aslan heykelleri bulunmaktadır (Görsel 213). Sultan Abdülaziz tarafından 1864 yılında Fransa'dan

[547] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 186; Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 248.
[548] İstanbul Asarıatika Müzeleri , **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 123; Mualla Eyüboğlu Anhegger, **Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem)**, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul, 1986, No:9, s. 16.

sahil sarayları için bronz ve mermer heykeller sipariş verilmiştir.[549] Aslanlı Bahçe'de bulunan aslan heykellerinin benzerlerinin sahil saraylarında da bulunması, bu sipariş neticesinde Aslanlı Bahçe'ye de getirtilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Görsel 213 Aslan heykelleri, 2016, Caner Cangül Arşivi

Görsel 214 Bağdat Köşkü'nün önünde bulunan havuz, 2020

[549] Erişim: https://www.millisaraylar.gov.tr/blog/saray-bahcesinin-sessiz-konuklari-heykeller Erişim Tarihi: 02.03.2020

Aslanlı Bahçe'de, 19. yüzyıla kadar Enderunlular tarafından tomak, tüfenk, cirit, lobut gibi müsabakalar yapılmıştır.[550] Sipahilik eğitimi alanların sınavları da burada gerçekleşmiştir.[551] Buradan yapacağımız çıkarımla, 19. yüzyıla kadar bu bahçe oldukça boş ve geniş bir alandır.

Çalışmalarımız kapsamında ulaştığımız arşiv dosyasında, Cumhuriyet döneminde Aslanlı Bahçe'nin bir kısmının asfalt ile kaplandığı yer almaktadır. Mecidiye Köşkü girişi ile Lale Bahçesi'ne çıkan merdivenlere, Kilerli ve Seferli Koğuşları'nın arasındaki geçit ile Mecidiye Kule Kapısı'na kadar kaplı olan asfaltlar 1997 yılında kaldırılmıştır. Yapılan çalışmada bu yollara 1998 yılında kayan taşı döşenmiştir.[552]

2016-19 yılları arasında gerçekleşen restorasyon çalışmalarında Aslanlı Bahçe ele alınmıştır. Restorasyondan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, bahçede bulunan havuza drenaj sistemi yapıldığı ve bahçenin düzenlemesinin son döneme göre yapıldığını aktarmıştır.

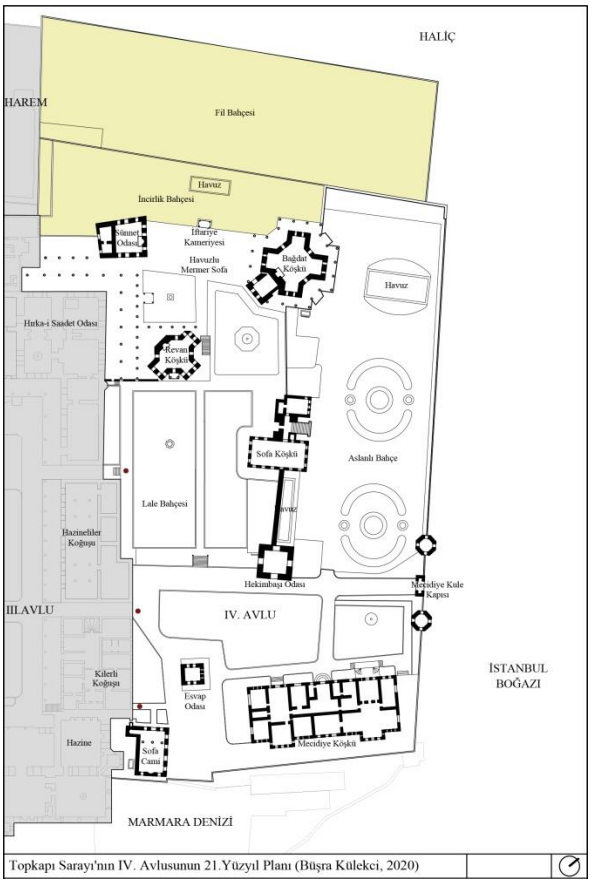

Görsel 215 Aslanlı Bahçe düzenlemeden sonra, 2019, İRAM

[550] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 241.
[551] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 186.
[552] İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi, **Topkapı Sarayı 1997-1998-1999-2000 Yılları Restorasyon Çalışmaları Dosyası**.

3.1.11.5. İncirlik ve Fil Bahçeleri

İncirlik Bahçesi, İftariye Kameriyesi'nin yaklaşık 15 metre altında kotunda kalan, Harem duvarları ile ayrılan alandır. Fil Bahçesi ise İncirlik Bahçesi'nin alt kotunda bulunan, Harem duvarları ile Harem'den ayrılan, sarayın dış duvarları ile dış bahçeden ayrılan alandır. Burada önceleri çeşitli hayvanlar ve fil beslenildiği düşünüldüğü için Fil Bahçesi ismi ile adlandırılmıştır.[553]

Görsel 216 Mevcut planda İncirlik ve Fil Bahçeleri, 2020, TECU, Büşra Külekci

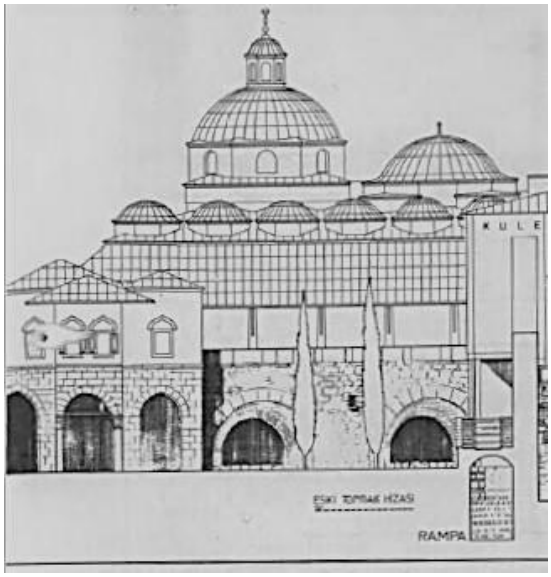
İncirlik Bahçesi'nde bulunan rampa bahçe boyunca devam edip, iki bahçeyi ayıran duvardaki kemerli geçişe gelince 90 derece kırılarak duvara paralel bir şekilde Fil Bahçesi'ne bağlanmaktadır. Buradan önceleri Mabeyn Taşlığı'na oradan da Has Oda'ya ulaşıldığı aktarılmaktadır.[554] Eldem'e göre mevcut rampa belirlenemeyen bir

[553] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 168.
[554] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 80.

tarihte zemin seviyesinin yükselmesinden dolayı ilk rampanın üzerine yapılmıştır.[555] İncirlik Bahçesi'nde bulunan Bağdat Köşkü'nün yanındaki kapı ile de Aslanlı Bahçe'ye ulaşım sağlanmaktadır.

Görsel 217 İncirlik Bahçesi rampası, 2019[556]

Görsel 218 İncirlik Bahçesi'nin eski toprak hizasını gösteren kesit çizimi, Sedad Hakkı Eldem[557]

[555] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 80.
[556] Erişim: https://pbs.twimg.com/media/D0m8dv4X0AAAteL.jpg Erişim Tarihi: 11.03.2020.

İncirlik Bahçesi'nde Dördüncü Avlu'nun diğer bahçelerinde olduğu gibi dikdörtgen uzunca bir havuz yer almaktadır. Bahçede havuzdan ayrı Bizans kalıntıları da bulunmaktadır.

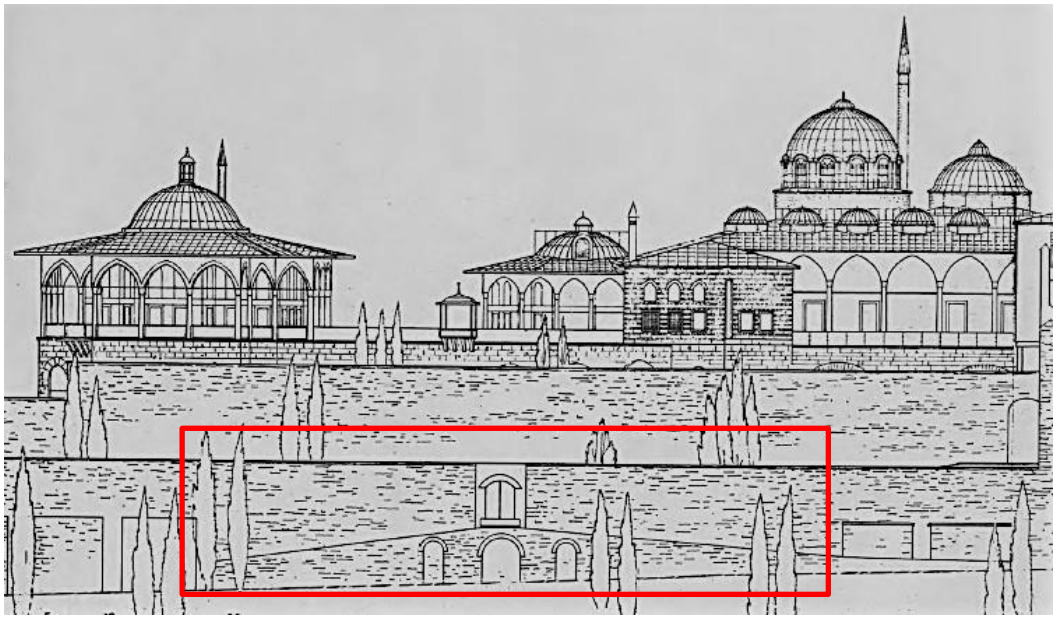
Görsel 219 İncirlik Bahçesi, 2009, Mustafa Cambaz Arşivi

Fil Bahçesi'nden bir kapı ile dış bahçeye bağlanılmaktadır. Kapının iki yönünde, kemerli nişlere sahip rampaları bulunmaktadır. Bu kapı Abdurrahman Şeref Bey'in saray çiziminde "Fil Kapısı" olarak adlandırılmıştır. Kapının sultanlar ve sadrazamlar tarafından kullanıldığı aktarılmaktadır.[558]

Osmanlı Döneminde İstanbul'un çeşitli yerlerinde ve Topkapı Sarayı'nda aslan, fil, zürafa, geyik gibi çeşitli hayvanların yaşadığı hatıratlarda yer almaktadır.[559] 1554 yılında Kanuni Sultan Süleyman'a elçi olarak gönderilen Belçikalı diplomat Busbecq tarafından, İstanbul'a yaptığı yolculuk sırasında burada bulunan zürafanın öldüğü, gömüldüğü ve kendisi tarafından kemiklerin tetkik edildiği aktarılmaktadır.[560] Zürafa ile ilgili hazin bir öykü olarak, soğuk bir kış gününde yağan karla beraber soğuktan öldüğü kaynaklarda yer almaktadır.

---

[557] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 93.
[558] H. Canan Cimilli, **Topkapı Sarayı'nın Anıtsal Kapılarının İşlev ve Sembolizm Açısından İncelenmesi**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007, s. 329.
[559] Feza Günergün, "**Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş**", I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri, Elazığ, 2006, s. 185-218.
[560] Feza Günergün, **a.g.e.**, s. 185-218.

Görsel 220 Sarayın 16. ve 18. yüzyıllarına ait silüet çiziminde Fil Bahçesi ile dış bahçeyi bağlayan kapı, Sedad Hakkı Eldem[561]

Fil Bahçesi'nin dış bahçeye bakan Harem bahçeleri genişletmek için yapılan duvarın bir kısmı 2005 yılında çökmüş, yerine yeniden duvar örülmüştür.[562] İncirlik ve Fil Bahçeleri 2016-19 arası gerçekleşen restorasyon çalışmalarında ele alınmıştır. Restorasyondan sorumlu kontrol amiri Y. Mimar Nevhiz Koyukan ile yapılan görüşmede, Fil Bahçesi'nin duvarına güçlendirme çalışmalarının yapıldığını aktarmıştır.

3.1.11.6. Bizans Kalıntıları

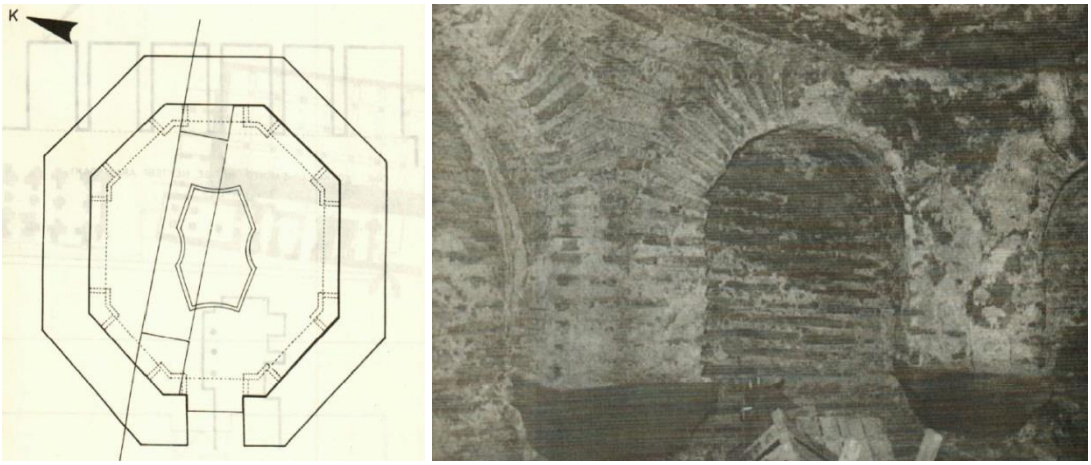
İstanbul'un Osmanlı Devleti'nden önce çeşitli medeniyetlere başkentlik etmiş olmasından dolayı, şehrin her noktasında olabileceği gibi, Sur-ı Sultanî'nin içerisinde de Geç Antik veya Bizans'a ait izlerin varlığı söz konusudur. Zaman içerisinde yapılan kazılarda Dördüncü Avlu'da da birçok Bizans Devri kalıntısı bulunmuştur.

1965 yılında Mualla Eyüboğlu Anhegger tarafından yürütülen bahçe hafriyatında Bağdat Köşkü'nün altında içi moloz dolu Roma ve Bizans dönemine ait

[561] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 30.
[562] İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 168.

iki tonoz bulunarak Fil Bahçesi'ne yerleştirilmiştir.[563] Yine İncirlik Bahçesi'nde sergilenmek üzere sütun başlığı gibi birçok kalıntı yer almaktadır.

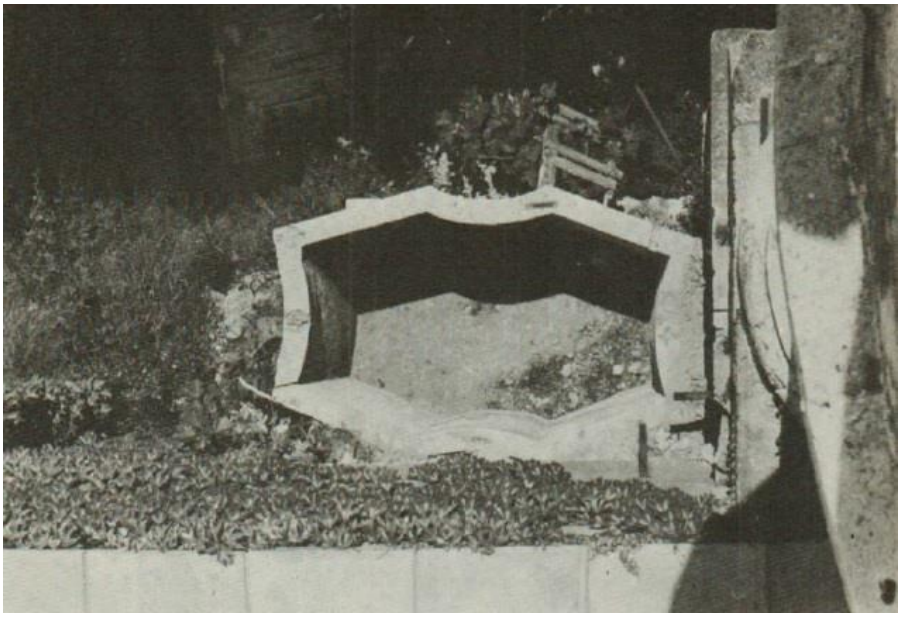
1968 yılında Mecidiye Köşkü'nün Gülhane'ye bakan istinat duvarının tamiri sırasında yarısı kesilmiş sekizgen bir yapıya ait izler bulunmuştur (Görsel 221).[564] Orta Bizans Devri'nden kalma Martyrion veya Babtistere olduğu düşünülmektedir.[565] Buradan yapılacak çıkarımla, Dördüncü Avlu'da Antik veya Bizans devrine ait yapıların bulunmuş olabileceği ihtimaller dahilindedir.

Görsel 221 Kalıntının restitüsyon planı ve fotoğrafı[566]

Sofa Cami'nin Enderun Avlusu'na bakan bahçesinde mermer bir hazne bulunmaktadır. Yapılan çalışmalarda Mecidiye Köşkü altında bulunan mekanın vaftiz teknesi olarak düşünülmektedir.[567] 1981 onarımlarında çıkarılan kitabeye göre buraya bir Enderunlu tarafından çeşme yaptırıldığı, hazne olarak da vaftiz teknesinin kullanıldığı sonucuna varılmıştır.[568]

[563] Hülya Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, Türkiye Turing ve Otomotiv Kurumu, İstanbul, 1989, s. 29.
[564] Hülya Tezcan, **a.g.e.**, s. 29.
[565] Kemal Çığ, **1960-1969 Seneleri Arasında Topkapı Sarayı'nda Yapılan Restorasyonlar Esnasındaki Buluntular**, VII. Türk Tarih kongresi, II. Cilt, Ankara, 1970, s. 694.
[566] Hülya Tezcan, **a.g.e.**, Levha:4c, Resim: 122.
[567] Hülya Tezcan, **a.g.e.**, s. 110.
[568] Hülya Tezcan, **a.g.e.**, s. 112-113.

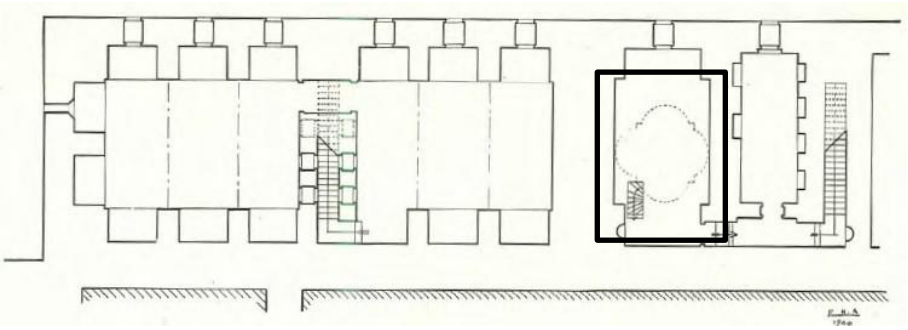
Görsel 222 Sofa Cami yanında bulunan vaftiz teknesi, 1983-89[569]

Lale Bahçesinde günümüzde yonca planlı bir mermer havuz bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından Fatih Köşkü'nün bodrum kat rölöve planında vaftiz teknesine benzer yonca planlı bir çizim yapılmıştır (Görsel 224).

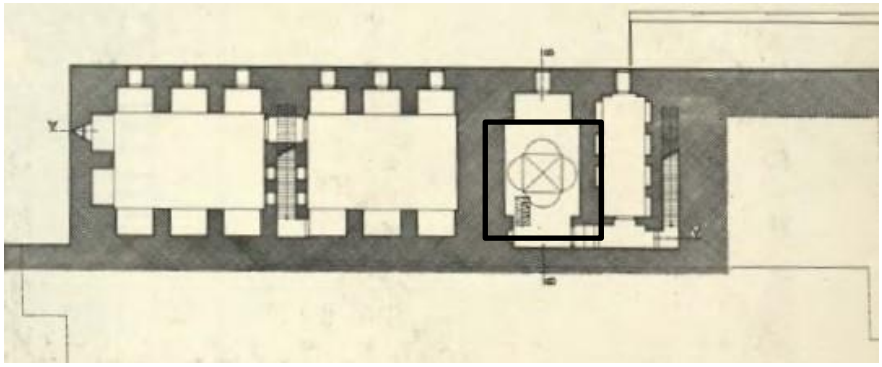
Görsel 223 Lale Bahçesi'nde yonca planlı mermer havuz, 2020

[569] Hülya Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, Türkiye Turing ve Otomotiv Kurumu, İstanbul, 1989, Resim: 128.

Görsel 224 Fatih Köşkü bodrum kat rölövesinde vaftizhane, Ekrem Hakkı Ayverdi[570]

Yine aynı çizim Sedad Hakkı Eldem tarafından Fatih Köşkü bodrum kat rölöve planında da yer almaktadır. Eldem tarafından bu çizim şapel olarak adlandırılmıştır.[571]

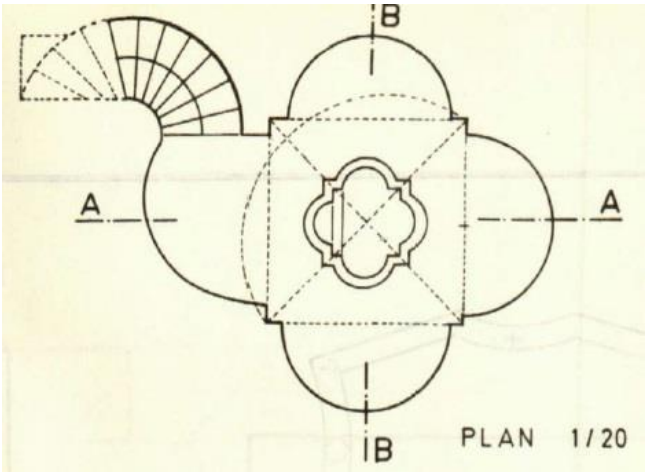

Görsel 225 Fatih Köşkü bodrum kat rölövesinde vaftizhane, Sedad Hakkı Eldem[572]

Yapılan çalışmalarda bu çizimlerin olduğu yerin vaftiz binası olduğu ve önceleri bir de havuzun olduğuna ulaşılmıştır.[573] Hülya Tezcan tarafından yapılan çalışmada, mermer havuz vaftiz binasının ortasına gelecek şekilde çizimleri çakıştırıldığında uyum sağladığına ulaşılmış ve yonca planlı benzer vaftiz teknelerinin olduğu göz önünde bulundurularak, mermer havuzun vaftiz binasının vaftiz teknesi olabileceği sonucuna varılmıştır.

---

[570] Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953, Resim: 328.
[571] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 61.
[572] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **a.g.e.**, Levha: 71.
[573] Hülya Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, Türkiye Turing ve Otomotiv Kurumu, İstanbul, 1989, s. 105.

Görsel 226 Vaftizhane ile havuzun çakıştırıldığı çizim, Hülya Tezcan[574]

Bağdat Köşkü'nün güneydoğu yönündeki Aslanlı Bahçe'ye oturan cephesinin ayaklarında, yeşil breşten boş bir tekne bulunmaktadır. Teknede yaptığımız incelemelerde, malzeme ve boyutları değerlendirildiğinde lahit olabileceği kanısına varmaktayız.

Görsel 227 Aslanlı Bahçe'de bulunan lahit, 2020

[574] Hülya Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, Türkiye Turing ve Otomotiv Kurumu, İstanbul, 1989, Levha: 3c.

Yapılan incelemelerde üzerinde bulunan deliklerde önceleri musluk tespit edilmiş olması boyut açısından uygun görülmektedir. Kapaksız olması da göz önünde bulundurularak lahdin, Osmanlı'da çeşme olarak kullanıldığını tahmin etmekteyiz. Lahdin biçimi üzerine yaptığımız araştırmada, çerçevesi dört yüzünü dolanan Roma dönemine ait sandık lahitler[575] ile benzerlik göstermektedir. Ebersolt'tan aktarılana göre ise V. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen yeşil breş lahitleri Bizans imparatorları için kullanılmıştır.[576] Ayasofya'da bulunan ve imparatoriçe lahdi olarak sergilenen yeşil breş lahit biçim olarak da saray bahçesindeki ile oldukça benzerlik göstermektedir.

Görsel 228 Lahit, 2020

[575] Guntram Koch, **Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri**, Çev. Z. Zühre İlkgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001, s. 238-239.
[576] Ebersolt'tan aktaran Hülya Tezcan için bkz: **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, Türkiye Turing ve Otomotiv Kurumu, İstanbul, 1989, s. 258.

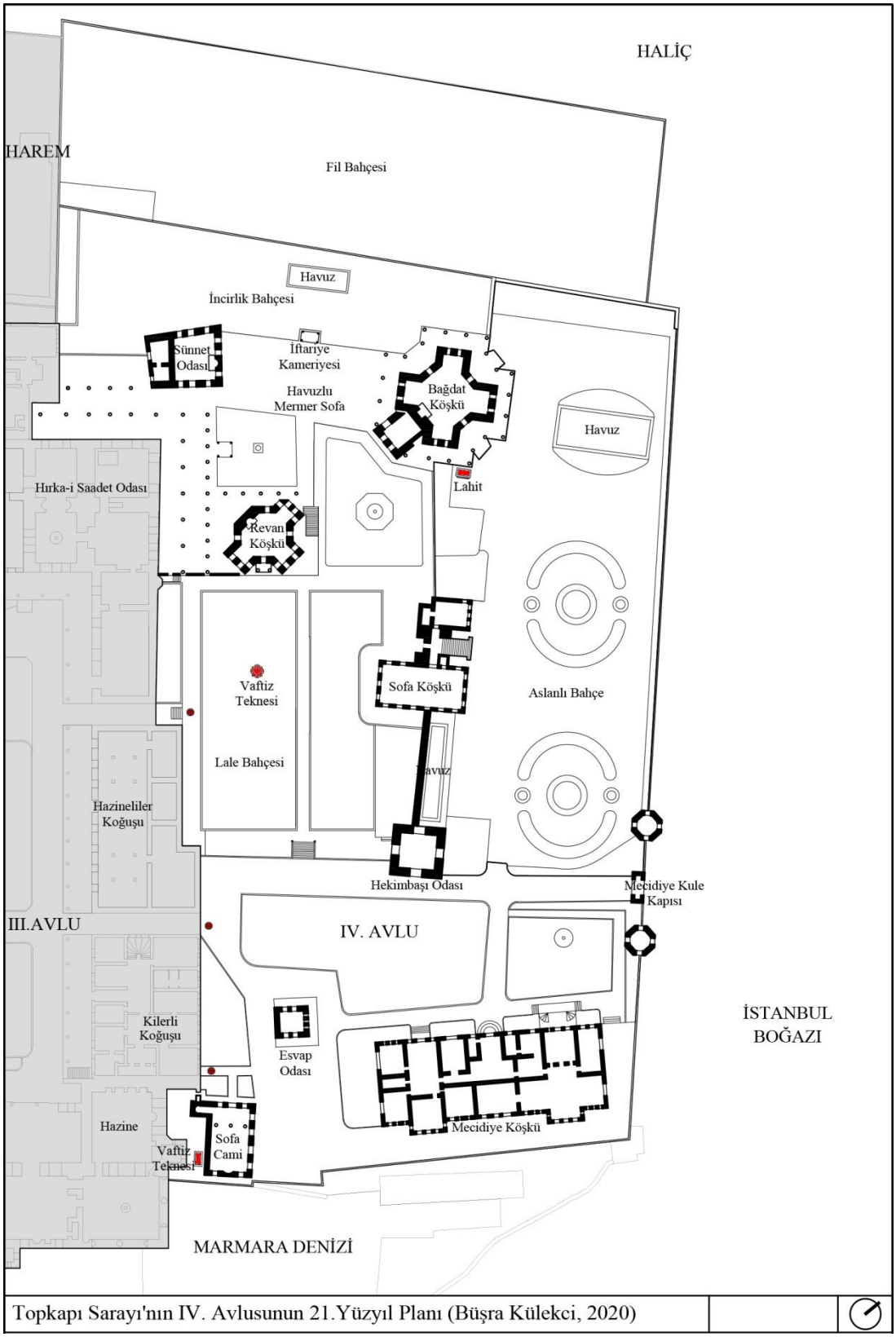
Görsel 229 Ayasofya'da bulunan imparatoriçe lahdi, Caner Cangül Arşivi

Sofa Köşkü altında, Aslanlı Bahçe'de mermerden bir çeşme ve altında pembe breşten bir haznesi yer almaktadır. Haznenin biçim ve malzeme açısından değerlendirmesi yapıldığında, yeşil breş lahitle benzer olması da göz önünde bulundurularak lahit olduğu tespitini yapmaktayız. Araştırmalarımızda Semavi Eyice tarafından da Bizans lahdi olarak tanımlanmaktadır.[577]

Görsel 230 Sofa Köşkü altındaki çeşme ve lahit, 2020

[577] Semavi Eyice, **İstanbul Arkeoloji Müzesinde Bizans-Türk Çeşmesi**, Belleten, Türk Tarih Kurumu, 1975, Cilt:XXXIX, Sayı:155, s. 442.

Görsel 231 Mevcut planda Bizans Kalıntıları'nın gösterimi, 2020, Büşra Külekci

3.2. YOK OLMUŞ YAPILAR

Çeşitli kaynaklarda ve arşivlerde birden fazla yapının saray içerisinde gerçekleşen mimari faaliyetlerle ortadan kaldırıldığına ya da deprem, yangın gibi afetler ile Batılılaşma etkisinden ötürü günümüze ulaşamadığına rastlamaktayız. Çalışmamız kapsamında ulaştığımız ve detaylıca inceleyeceğimiz bu kayıp mekanlar: Kristal Köşk/ Camlı Köşk, Çadır Köşkü ve Üçüncü Yeri Köşkü, Silahdarağa Köşkü, Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkü, Sofa Ocağı, Karakolhane, Dendanlı/Mazgallı Duvar, Yasemin ve Asma Çardakları'dır.

3.2.1. Kristal Köşk/ Camlı Köşk

Çeşitli belgelerden ulaştığımız eski tarihlerde saray ziyaretinde bulunmuş elçiler, seyyahlar ya da içoğlanların hatıratları sarayla ilgili bizlere bilgi sağlamaktadır.

Bunlardan biri olan Cenevizli içoğlan Menavio 1504-1515 yıllarında Has Oda yanında bir köşkün tasvirini yapmaktadır:

> Bu sarada metal çubuklarla birbirine bağlanıp tutturulmuş tümüyle saydam cam karolardan yapılmış bir oda var, belli bir uzaklıktan bakıldığında gerilmiş bir çadıra benzeyen yuvarlak bir kubbe görünümündedir. Geçmişte şaşırtıcı bir düzenekle kubbesinden aşağı su akarak bahçeye dağılırdı. Hünkar yazın oraya sık sık giderek suyun serin ve tatlı şırıltısında gündüz uykusuna yatardı.[578]

Nicolas de Nicolay, 1551 yılında bu mevkide bulunan bir köşkten şu şekilde bahsetmektedir:

> Bira daha aşağıda, yuvarlak bir yarım küre şeklinde, madenî çubuklarla birbirine eklenmiş ve bağlanmış tamamiyle berrak camdan yapılmış bir küçük ev (köşk) bulunuyordu. Bunun altında gayet sanatkârane bir şekilde güzel ve temiz bir çeşme (su) akıyor, ve buradan tatlı bir döküşle, bütün bağçeye yayılıyordu. Bayezıd buraya yazın sık sık gelir ve serinlenirdi.. Fakat şimdi büyük kısmı yıkık olduğundan, sular başka yerlere doğru akagelmektedir.[579]

[578] Menavio'dan aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 240.
[579] Nicolas de Nicolay'dan aktaran Sedad Hakkı Eldem için bkz: **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 307

Yine sarayda köşk yapımında çalışmış Michael Heberer von Bretten 1587 tarihinde aynı kristal köşkten bahsettiği aktarılmaktadır.[580] Köşkü gören bir başka isim de Dördüncü Avlu'yu ilk gezen Sultan III. Murad'ın doktoru Domenico Hierosolimitano'dur. Domenico avlu ve köşkün betimlemesini: "Güzel kokulu çiçeklerle dolu bahçeden geçilerek bahçe köşklerine gidilmektedir. Bunlardan, altı cepheli olanı sütunlar arasından kurşun kaplı ve fenerli kubbesiyle çok güzel bir görünüm vermektedir. Kubbesi güneşte göz kamaştırır. Bulunduğu yüksek yerden, her taraf görünmektedir."[581] olarak yapmaktadır.

Köşkün yapımı ile ilgili iki görüş vardır. Menavio (1504-15) su düzeneğinin geçmiş zamanda çalışıyor olmasına değinmesi üzerine, o tarihe kadar bozulmuş olabileceği düşünülerek, köşkün önceki dönem padişahı Sultan II. Mehmed tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.[582] Yine Raby tarafından aktarılana göre, Sultan II. Mehmed'in Venedikli "christallini" yapıcısını çağırmasına sebep olarak bu köşkün yapılışı olabileceği düşünülmektedir.[583] Vezir-i Azam Sokollu Mehmed Paşa'nın Üsküdar'daki sarayında kristal köşkün benzeri olmasından dolayı 16. yy'dan önce bu köşkün var olduğu ve beğeni almış olması düşünülerek Sultan II. Mehmed zamanına atfedilmektedir.[584]

Sedad Hakkı Eldem'e göre ise betimlemesi yapılan bu yapı Sultan II. Bayezid'e atfedilmektedir.[585] Asmabahçeyi çeviren sur duvarının üzerinde bulunan Hekimbaşı Odası'nın karşılığı olarak Bağdat Köşkü'nün yerinde bulunduğu düşünülmektedir.[586] 1559 tarihli İstanbul panoromasında bu köşk görülmektedir.[587]

---

[580] Michael Heberer von Bretten'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 245.
[581] Penzer'den aktaran Necdet Sakaoğlu için bkz: **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 232.
[582] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 245.
[583] Raby'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **a.g.e.**, s. 263.
[584] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 245-246.
[585] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 301.
[586] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 78.
[587] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 249.

Görsel 232 Sarayburnu panoramasında Kristal Köşk, 1559, Melchior Lorich, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi

Köşkün tam olarak hangi tarihte yok edildiğine ulaşılamamaktadır. Sultan IV. Murad zamanında yeniden düzenlenen Havuzlu Mermer Sofa'nın inşai faaliyetleri sırasında, harap halde olan bu köşkün yıktırılmış olabileceği düşünülmektedir.[588]

3.2.2. Çadır Köşkü ve Üçüncü Yeri Köşkü

Dördüncü Avlu'nun Marmara Denizine bakan kısmında, Mecidiye Köşkü'nün yerinde Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilen Çadır Köşkü ve daha sonra inşa edilen Üçüncü Yeri Köşkü bulunmuştur.[589] 19. yüzyılda Sultan Abdülmecid tarafından bu alan yenilenerek Boğaz'a doğru büyütülmüştür. Bu yenilemeler sırasında, Üçüncü Yeri Köşkü ve Çadır Köşkü yıktırılarak yerine

[588] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 301.
[589] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 87; Reşad Ekrem Koçu, **Topkapı Sarayı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 127; Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 270.

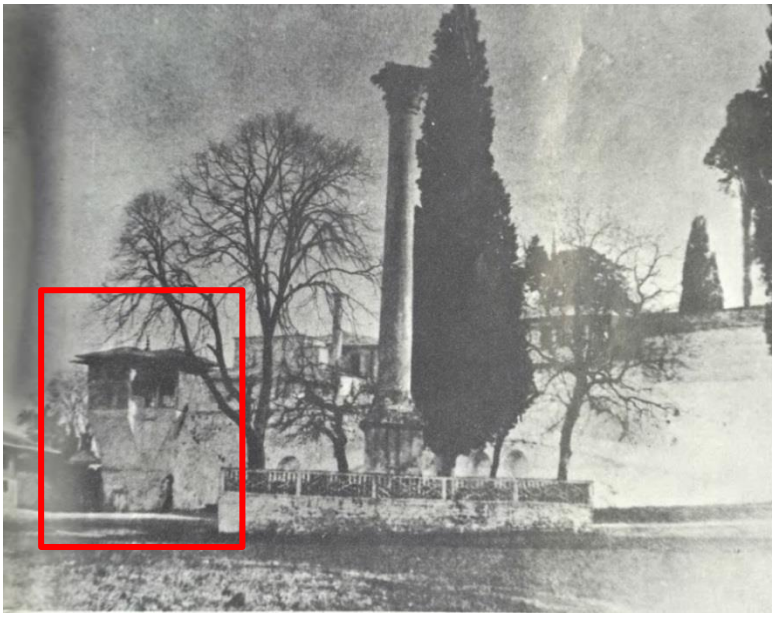
Mecidiye Köşkü yaptırılmıştır.[590] Çalışmalarımız kapsamında ulaştığımız saray belgesinde 1856 yılında Çadır Köşkü'nün yıktırılması yer almaktadır (Ek 6).[591]

Tarihte yer alan Genç Osman Olayı'nı anlatan kaynaklarda; Sultan Genç Osman'ın 1622 yılında isyancılardan kurtulmak için Çadır Köşkü'ne oradan da sahil köşklerinden birine kaçarak saklandığı anlatılmaktadır.[592] Melchior Lorich panoromasında Mecidiye Köşkü'nün yerinde bahsedilen Çadır Köşkü görülmektedir (Görsel 233). Yine sarayın dış bahçesinden çekilmiş eski bir fotoğrafta Mecidiye Köşkü'nün yerindeki Üçüncü Yeri Köşkü görülmektedir (Görsel 234).

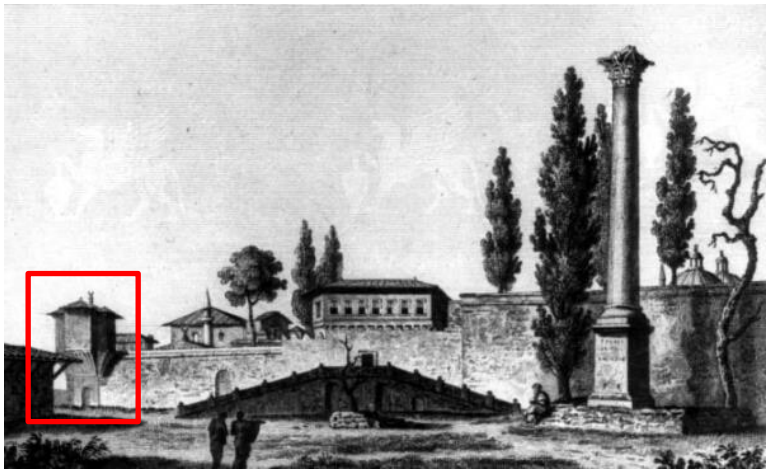

Görsel 233 Sarayburnu panoromasında Çadır Köşkü, 1559, Melchior Lorich, Leiden Üniversitesi Kütüphanesi

[590] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 79.
[591] BOA, **TS.MA.d 4613** (1856).
[592] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 229.

Görsel 234 Mecidiye Köşkü yerinde bulunan Üçüncü Yeri Köşkü, 1852[593]

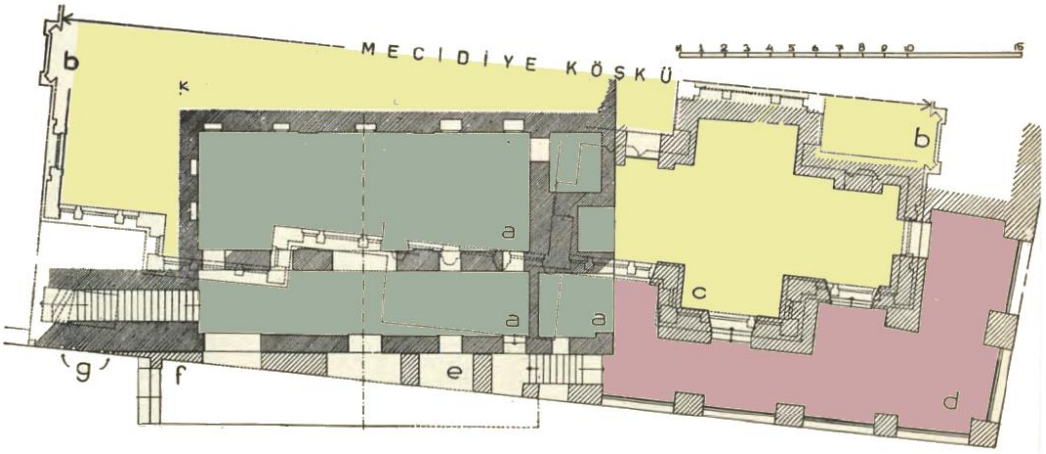
Görsel 235 Üçüncü Yeri Köşkü, Alman Arkeoloji Enstitüsü

Mecidiye Köşkü'nün altında günümüzde Çadır Köşkü'nün alt katı mevcut bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemine kadar depo olarak kullanılan köşke Cumhuriyet döneminde lokanta fonksiyonu verilerek günümüzde işlevine aynı şekilde devam etmektedir.

Avlunun setli yapısından dolayı köşkten üst bahçeye ulaşım sağlamak için iki katlı bir yapı olduğu tahmin edilmektedir.[594] Fatih Sultan Mehmet dönemine

[593] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 189.

atfedilen Çadır Köşkü'nün bodrum katı terasın altında, üst katı ise bahçe kotundadır.[595]

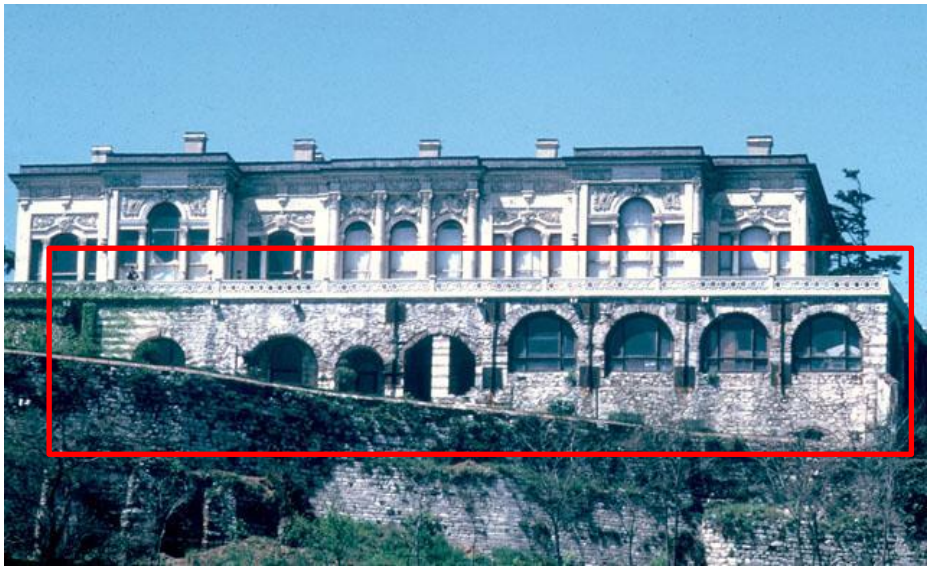

Görsel 236 Çadır Köşkü(a) ve Mecidiye Köşkü'nün(c) çakıştırılmış planı, Sedad Hakkı Eldem[596]

Bahçe kotuna kadar yıktırılan köşkün alt katı depo haline getirilip muhafaza edilmiştir. İç mekanda tonozlu bir oda, küçük birkaç oda ve merdiven kalıntıları vardır.[597] Özgün köşkün mimarisi incelendiğinde Bursa ekolünün etkisi ile inşa edildiği düşünülmektedir.[598] Tuğla ve taş almaşık örgü sistemine sahip köşk yuvarlak kemerli dikdörtgen pencere düzenine sahiptir.[599] Köşk, cephe işçiliği ve horasanlı derzleri ile oldukça itinalı olup Fatih Sultan Mehmed devri yapılarının özelliğini taşımaktadır.[600] Yine özgün köşk cephesinin, Bab-ı Hümayun'un üst katındaki günümüze ulaşmamış köşkün cephesi ile benzerlik göstermesi[601] Fatih Sultan Mehmed dönemine atfedilmesine bir delil niteliği taşımaktadır.

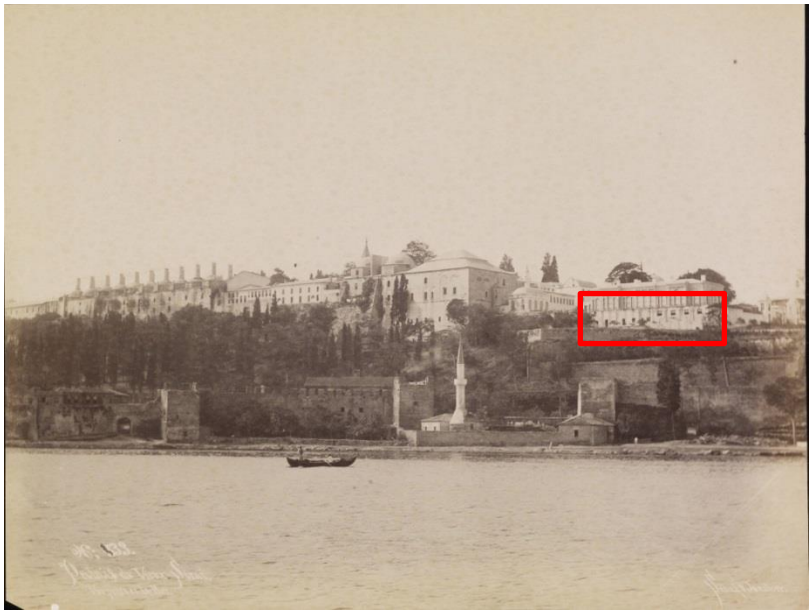
---

[594] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 23.
[595] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 87.
[596] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, Resim: 56. Açıklama: Yeşil: Çadır Köşkü, Sarı: Mecidiye Köşkü, Pembe: Mermer teras.
[597] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 252.
[598] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 88.
[599] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 252.
[600] Sedad Hakkı Eldem, **a.g.e.**, s. 88.
[601] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 252.

Görsel 237 Çadır Köşkü cephesi önüne eklenen kemer ve tonozlarla, 1960, Walter B. Danny[602]

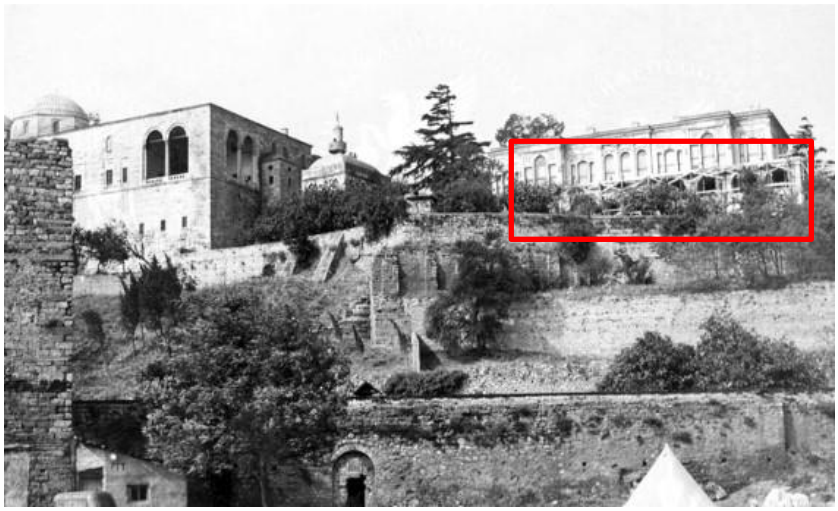
Çadır Köşkü'nün 19. yüzyıla ait eski bir fotoğrafında, depo olarak kullanılırken cephesinin farklı olduğu görülmektedir. Fotoğrafta cephenin sıvalı ve dikdörtgen pencereli olduğu görülmektedir.

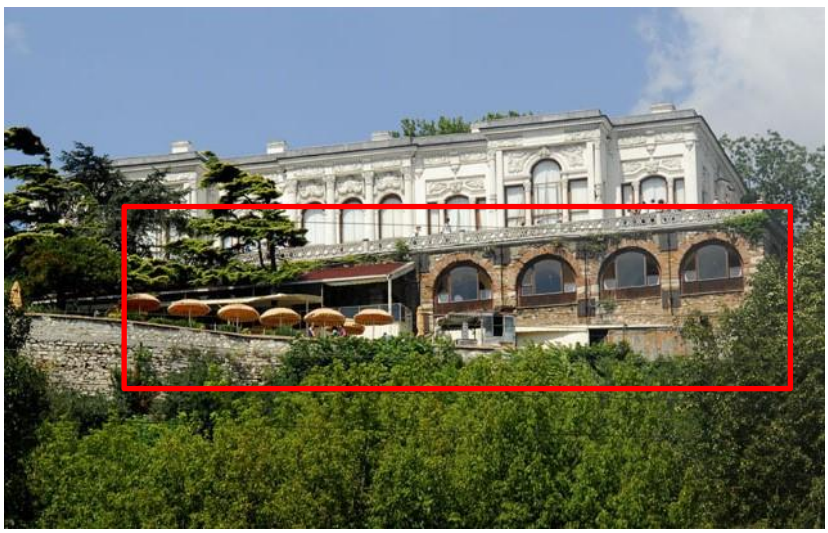
Görsel 238 Restorasyondan önce depo olarak kullanılan Çadır Köşkü'nün cephesi, 1883, Sebah-Joaillier, Getty Kütüphanesi

[602] Erişim: https://archnet.org/sites/14944/media_contents/7711 Erişim Tarihi: 10.10.2019

1957 yılından sonra Çadır Köşkü'ne lokanta fonksiyonu verilmek için restorasyon çalışmaları yapılmıştır. 1958 yılında köşkün cephesine betonarme göğüsleme ayağı, kemerlerine betonarme takviye ve kemerlere ahşap doğrama pencereler yapılmıştır.[603] Onarımlar kapsamında köşkün alt katı temizlenmiş, içeride bulunan malakari tezyinat ise yok olmuştur.[604]

Görsel 239 Restorasyonlar sırasında Çadır Köşkü cephesi, 1959, Alman Arkeoloji Enstitüsü

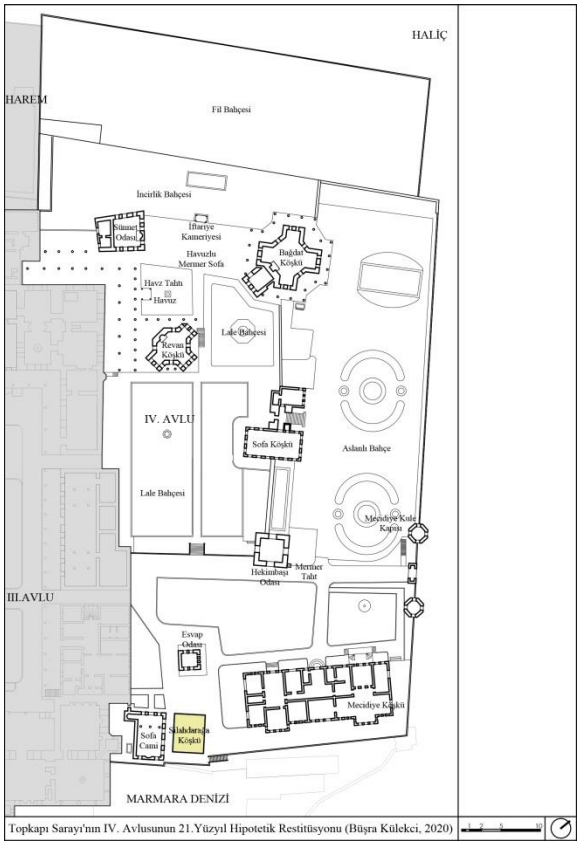

Görsel 240 Çadır Köşkü, 2009, Mustafa Cambaz Arşivi

[603] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 221.
[604] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 87.

3.2.3. Silahdarağa Köşkü

Dördüncü Avlu'da Üçüncü Yeri Köşkü ve Çadır Köşkü ile birlikte Silahdarağa Köşkü'nün de olduğu kaynaklarda yer almaktadır.[605] Silahdarağa'ya tahsis edilen köşkün sultanlar tarafından da iftar etmek, spor müsabakalarını izlemek ve merasimlerden sıkılınca ferahlamak amacıyla kullanıldığı aktarılmaktadır.[606]

Görsel 241 Mevcut planda Silahdarağa Köşkü'nün muhtemel yeri, TECU, Büşra Külekci

Kaynaklarda Silahdarağa Köşkü'nün 1807 ihtilalinde Sultan III. Selim karşıtları tarafından karargah olarak kullanıldığı için Sultan II. Mahmud tarafından 1809 yılında yıktırılarak yerine Sofa Cami'ni yaptırdığı geçmektedir.[607] Çalışmalarımız kapsamında ulaştığımız saray defterinde 1827 yılında "Sofa Cami

[605] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, s. 87; Semavi Eyice, **Topkapı Sarayı**, Epoch Yayınları, İstanbul, 1985, s. 7.
[606] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 245.
[607] Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 268; İlber Ortaylı, **Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yayınları, 2007, s. 189; İstanbul Asarıatika Müzeleri, **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 119.

bitişiğinde bulunan Silahdarağa Dairesi'nin tamirat masrafları" yer almaktadır (Ek 7).[608] Bu belgeye göre kaynaklarda yer alan iddia geçerliliğini yitirmektedir.

Sultanlar tarafından spor müsabakalarının izlendiği bir daire olması köşkün müsabakaların gerçekleştiği Aslanlı Bahçe'ye cephesi olduğunu ortaya koymaktadır. 1795 yılında köşkün alt katının geçirdiği tamiratın yer aldığı saray belgesinden yapılacak çıkarımla, Silahdarağa Köşkü'nün iki katlı bir yapı olduğu düşünülmektedir.[609]

Köşkün bulunduğu yer ile ilgili net bir bilgiye ulaşamamaktayız. Aslanlı Bahçe'ye cephesi olduğu ve Sofa Cami'nin bitişiğinde yer alması düşünülünce manzaraya hakim bir noktada, cami ile Mecidiye Köşkü'nün arasında bulunması ihtimaller dahilindedir. Caminin Mecidiye Köşkü'ne bakan cephesinde geçmişte bir sundurmanın bulunması, belirli bir boşluk oluşturan sundurmadan sonra köşkün yer almasını olağan kıldığından bu ihtimali desteklemektedir.[610]

Silahdarağa Köşkü'nün hangi tarihte yok edildiği bilinmemektedir. Çalışmalarımızda ulaştığımız 1870 tarihli bir saray defterinde, "Yeni Kasır ve Küçük Silahdarağa Kasrı Hümayunları tamiratı ve etrafındaki mermerlik döşemesinin tamiratı" yer almaktadır (Ek 8).[611] Belgeye göre birbirine yakın iki kasır ve etraflarında mermer döşemeler bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak yaptığımız değerlendirmede; Mecidiye Köşkü'nün "Yeni Köşk" ismi ile adlandırılması, Silahdarağa Köşkü'nün Mecidiye Köşkü'ne yakın bir yerde yer alması ve etrafında mermer döşemelerin bulunması, belgede ismi geçen "Küçük Silahdarağa Kasrı"nın Silahdarağa Köşkü olabileceğine imkan tanımaktadır. Yine aynı tarihli diğer bir saray defterinde "Yeni ve Küçük Silahdarağa Kasrı Hümayunları ile cami-i şerif için yapılan harcamalar" yer almaktadır (Ek 9).[612] Bu belgeye göre ismi geçen iki kasrın yakınlarında bir caminin olduğu anlaşılmaktadır. İsmi geçen caminin ise yine Silahdarağa Köşkü'nün bitişiğinde bulunan Sofa Cami olması ihtimali bu varsayımı desteklemektedir.

---

[608] BOA, **TS.MA.e 1100/6** (28.01.1827).
[609] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 246.
[610] Sevgi Ağca Diker, **a.g.e.**, s. 246.
[611] BOA, **HH.d 22045 y.004** (27.03.1870).
[612] BOA, **MB.İ 23/122** (23.08.1870)

Osmanlı'da Silahdarlık makamı 1831 yılında kaldırılarak "silahdar" ünvanı ile istihdam da yasaklanmıştır.[613] Silahdarlık makamının kaldırılmasından sonra Silahdarağa Köşkü'nün kullanılmayarak bakımsız kalmış olması ihtimaller dahilindedir. Sofa Cami 1856 yılında yıkılarak yeniden yapılırken, Silahdarağa Köşkü'nün de ufak çaplı bir yenileme geçirmesi söz konusu olabilmektedir. Bu yenileme sonucunda eskiye göre daha küçük bir köşk olmasından kaynaklı "Küçük Silahdarağa Kasrı" olarak isimlendirilmiş olması da mümkündür.

3.2.4. Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkü

Dördüncü Avlu ile dış bahçeyi birbirine bağlayan Mecidiye Kule Kapısı yapılmadan önce yerinde Üçüncü Yeri Kapısı ve üzerinde bir köşkü bulunmuştur.[614] 1740 yılında sarayda bulunmuş olan Flachat tarafından aktarılana göre, kapının üzerine köşk Sofalılar için inşa edilmiştir.[615] Çalışmamız kapsamında ulaştığımız 19. yüzyılın başlarına tarihlenen resimlerde, Üçüncü Yeri Kapısı ve üzerindeki köşkü görülmektedir (Görsel 242-243). Yine 1852 tarihli eski bir fotoğrafta köşkün bir kısmı görülmektedir (Görsel 244).

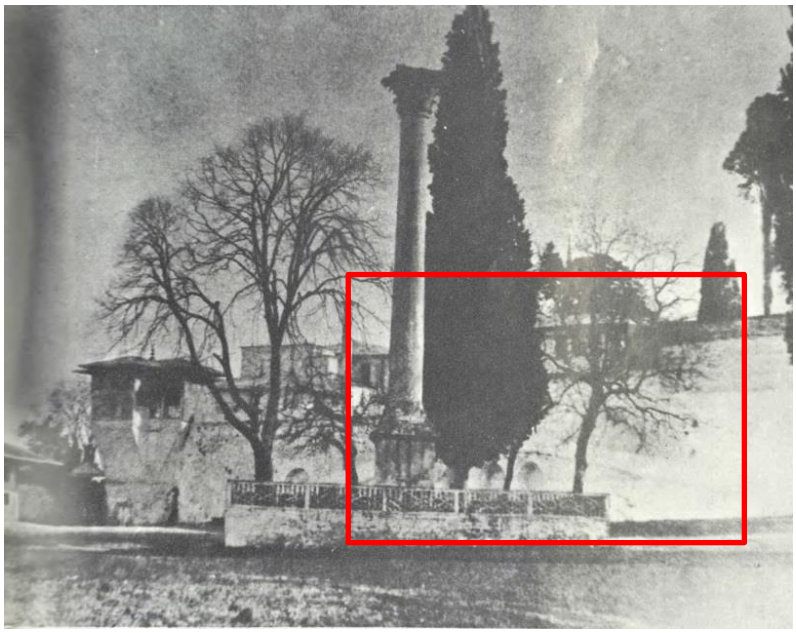

Görsel 242 Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkü, 1800-20, Michel Francois Preaulx, Victoria&Albert Müzesi

[613] Şerafettin Turan, **Silâhdar**, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:97, 2009, s. 191-193.
[614] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, s. 79.
[615] Flachat'dan aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 253.

Görsel 243 Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkü, 1835-38, Thomas Allom[616]

Görsel 244 Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkünün kısmı olarak görüldüğü fotoğraf, 1852[617]

[616] Erişim: https://tr.travelogues.gr/item.php?view=38923 Erişim Tarihi: 18.03.2020
[617] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 189.

Elimizdeki verilerle yaptığımız incelemelerde, kapının üzerinde bulunan kırma çatılı köşk ile Bab-ı Hümayun'un üzerinde bulunan günümüze ulaşmamış köşk benzerlik göstermektedir (Görsel 17). Buradan yola çıkarak, sarayın ilk inşasında Dördüncü Avlu ile dış bahçenin de ayrılmış olduğu da göz önünde bulundurularak, kapı ile köşkün Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırıldığı ihtimaller dahilindedir. Alt kotta bulunan bahçeden kapıya ulaşmak için önüne iki yönlü rampa yapılmıştır. Aynı rampa Fil Bahçe'si ile dış bahçeyi birbirine bağlayan kapıda görülmektedir (Görsel 220).

3.2.5. Sofa Ocağı

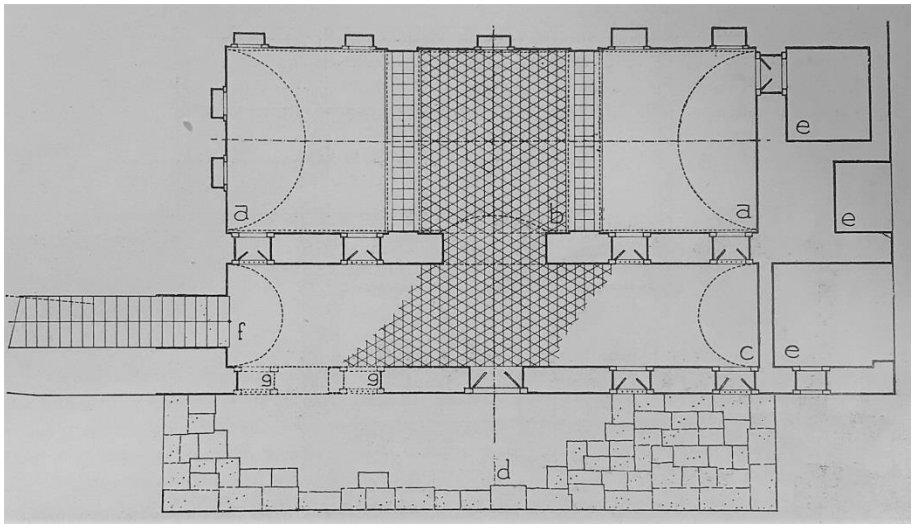
Çalışmalarımız kapsamında ulaştığımız saray defterlerindeki yazışmalar, Topkapı Sarayı'nda Sofa Ocağı'nın varlığına delalet etmektedir (Ek 10).[618] Havuzlu Mermer Sofa ve üzerinde bulunan binaların bakımı ve temizliğinden sorumluların koğuşu olan Sofa Ocağı, Dördüncü Avlu'da yer almıştır.[619]

Ata Tarihi'nden aktarılana göre, Sofa Ocağı ilk olarak camisi ile birlikte Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır.[620] Sofa Ocağı'nın yeri ile ilgili iki farklı görüş yer almaktadır. İlk görüşe göre Sofa Ocağı Mecidiye Köşkü'nün yerinde bulunan köşklerin alt katındadır.[621] Flachat tarafından 18. yüzyılda aktarılan diğer görüş ise Üçüncü Yeri Kapısı'nın üzerindeki köşk Sofa Ocağı'dır.[622]

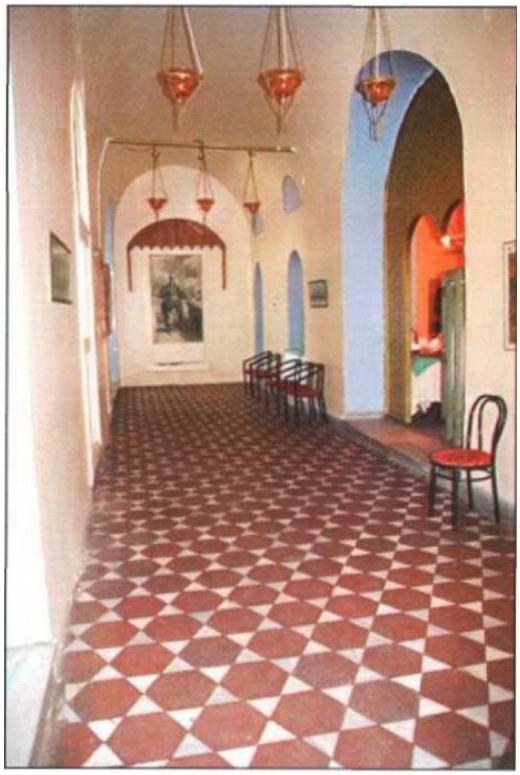
Yaptığımız araştırmalar sonucunda Sofa Ocağı'nın Mecidiye Köşkü'nün yerinde bulunan köşklerin alt katında bulunması, yapılan incelemelere göre mümkün görülmektedir. Sofa Ocağı'nın kıdem olarak düşük olması, koğuşlarını da nitelik olarak etkilediğinden, köşkün alt katında yer almasına olanak sağlamaktadır. Yapılan incelemeler ve restitüsyon çizimlerine göre köşkün alt katı koğuş düzenine uygundur.

---

[618] BOA, **TS.MA.e 927/86** (31.03.1844).
[619] Hülya Tezcan, **Köşkler**, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1978, s. 17.
[620] Tarihi Ata'dan aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 252.
[621] İstanbul Asarıatika Müzeleri , **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 120; Necdet Sakaoğlu, **Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı**, Denizbank Yayınları, 2002, s. 270.
[622] Flachat'dan aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **a.g.e.**, s. 253.

Görsel 245 Sofa Ocağı olarak tahmin edilen Çadır Köşkü bodrum katı restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem[623]

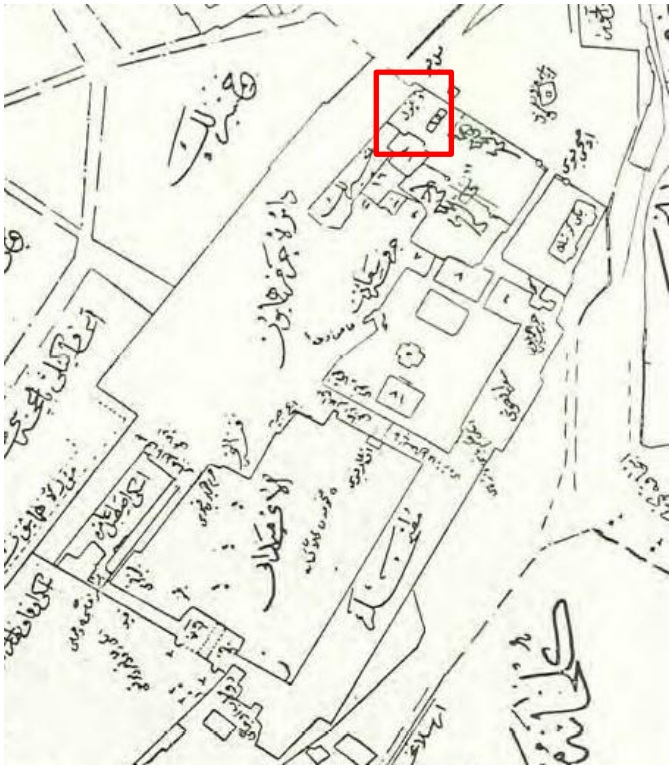
Görsel 246 Sofa Ocağı olarak tahmin edilen Çadır Köşkü bodrum katı[624]

[623] Sedad Hakkı Eldem, **Köşkler ve Kasırlar I**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1969, Resim: 57.

Bütün bunlar göz önünde bulundurularak, Flachat tarafından aktarılan bilgi tartışmaya açıktır. Flachat tarafından işaret edilen köşk oldukça havadar ve manzaraya hakim bir noktada olmasından, bir hizmet koğuşunun burada yer alması mümkün görülmemektedir. Çalışmalarımız kapsamında ulaştığımız saray defterinde, Sofa Ocağı'nın 1856 yılında Sofa Cami ve Çadır Köşkü ile birlikte yıktırılması yer almaktadır (Ek 6).[625]

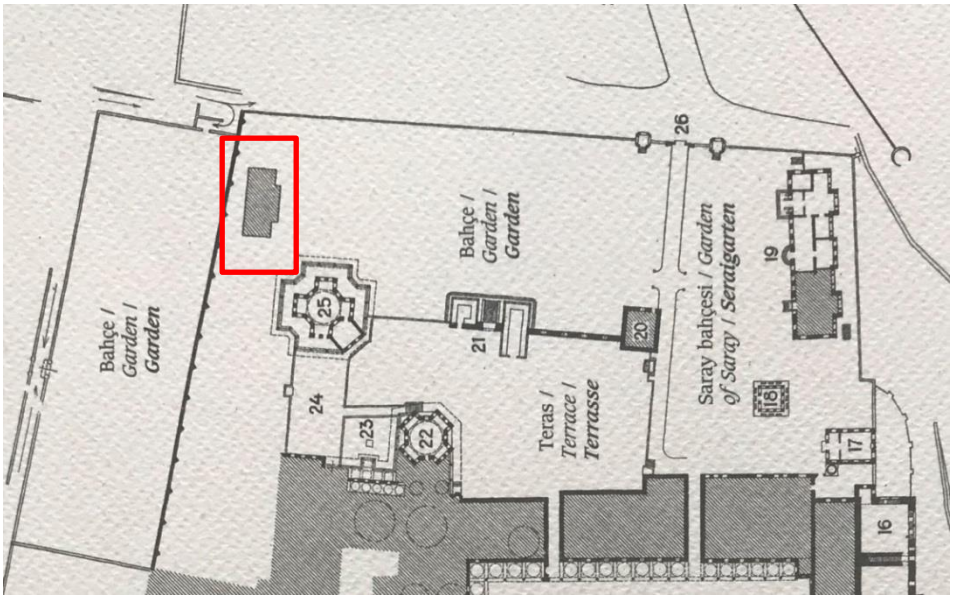
3.2.6. Karakolhane

Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız araştırmalarda ulaştığımız saray yazışmalarında, Sultan II. Abdülhamid döneminde Dördüncü Avlu'da Bağdat Köşkü'nün altında bulunan bölgeye karakolhane yapıldığı yer almaktadır. 20. yüzyıl başlarında çizilmiş olan saray planlarında karakolhane görülmektedir.

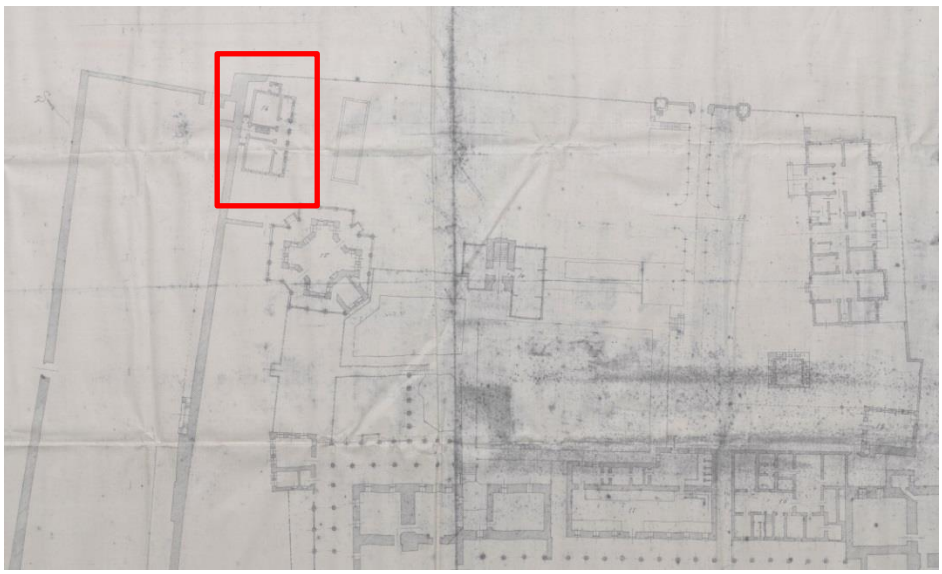

Görsel 247 Abdurrahman Şeref haritasında karakolhane, 1908-11[626]

[624] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, Resim: 3.3.10.10. Açıklama: Çadır Köşkü'nün günümüze ulaşan alt katı restaurant olarak kullanılmaktadır.
[625] BOA, **TS.MA.d 4613** (1856).
[626] Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953, Resim: 277.

Görsel 248 Gurlitt Topkapı Sarayı planında karakolhane, 1910[627]

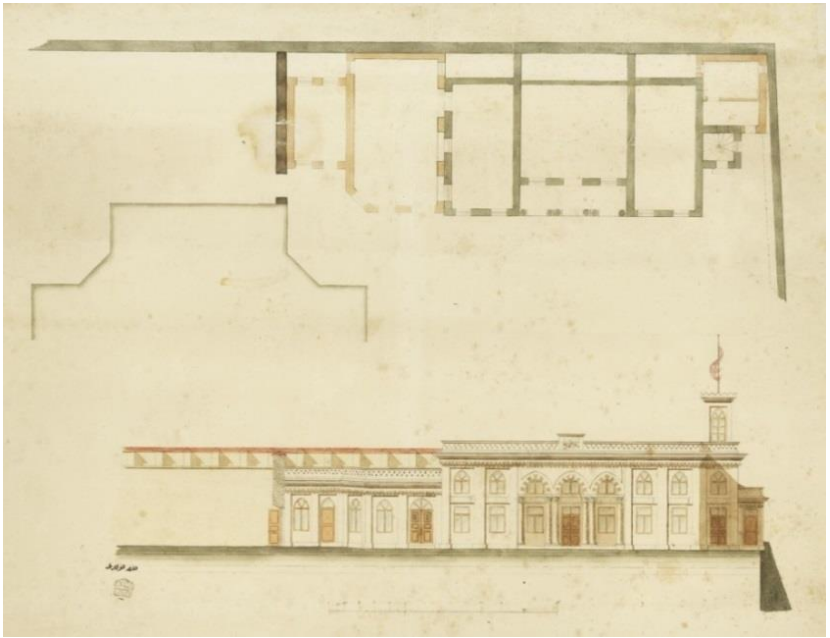
Görsel 249 Topkapı Sarayı planında karakolhane, 20. yüzyıl başları, SALT Araştırma, Ali Saim Ülgen Arşivi

1889 yılında Bağdat Köşkü tamiratından dolayı, geceleri sarayı teftiş eden askerlerin dış bahçede bulunan meşkhanede ikamet etmelerine, kapının geceleri açılmasından dolayı uygun görülmemiş ve sultan tarafından Bağdat Köşkü

[627] Cornelius Gurlitt, **İstanbul'un Mimari Sanatı Architecture of Constantinople Die Baukunst Konstantinopels**, Çev. Rezan Kızıltan, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 1999, LXVII 12e.

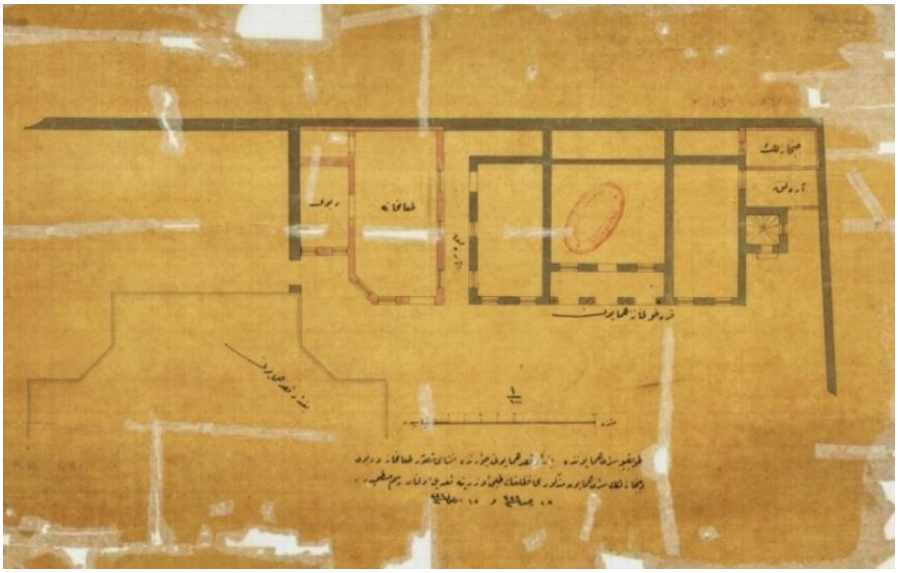
mahalinde özel bir yerin tahsis edilmesi emredilmiştir (Ek 11).[628] 1886 tarihli bir saray defterinde Bağdat Köşkü'nün altında bir karakolhanenin bulunduğu yer almaktadır (Ek 12).[629] Bu karakolhane daha sonra yıktırılmış olmalıdır ki, 1889 tarihinde uygun yer olmadığı için yeni karakolhane inşası emri verilmiştir.

Verilen inşa emrinin ardından yine 1889 yılında keşif yapılarak karakolhanenin yeri belirlenmiş, çizimleri yapılmıştır (Ek 13) (Görsel 250).[630] Yapılan çizimlere göre karakolhane tam olarak Aslanlı Bahçe'nin kuzeyinde, Dördüncü Avlu'yla dış bahçeyi ayıran duvar ile Bağdat Köşkü'yle İncirlik Bahçesi'ni ayıran duvar arasında yer almaktadır. Arşivde karakolhaneye ait iki ayrı çizim yer almaktadır. İlk yapılan plan çizimine talep üzerine değişiklik yapılarak ikinci plan çizimi yapılmıştır. İkinci yapılan plan çiziminde depo, taamhane, cephanelik ve kule mahalleri bulunmaktadır (Görsel 251). Karakolhaneye ait fotoğraf incelendiğinde sonradan eklenmesi talep edilen depo, taamhane birimlerinin yapılmadığı görülmektedir (Görsel 253).

Görsel 250 Karakolhanenin ilk çizilen plan ve görünüşü[631]

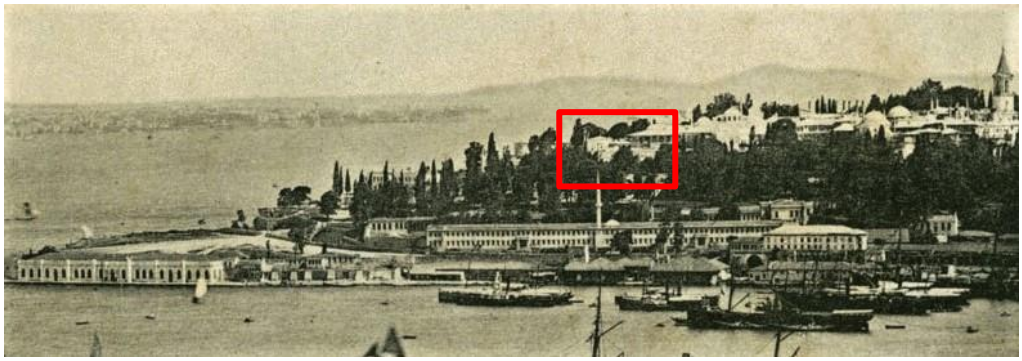
[628] BOA, **Y.PRK.BŞK 15/14** (02.03.1889).
[629] BOA, **TS.MA.e 607/5** (08.11.1886).
[630] BOA, **TS.MA.e 599/89** (02.06.1889).
[631] BOA, **PLK.p 481** (28.03.1905).

Görsel 251 Karakolhanenin değiştirilen son planı[632]

Karakolhanenin mimarisini incelediğimizde, sivri kemerli pencereleriyle simetrik cephe düzenine sahip iki katlı bir yapı olup dönemin mimari dilini yansıtmaktadır. Mimar Ohannes Efendi tarafından tasarlanan karakolhanenin inşası 1890 yılında tamamlanmıştır (Ek 14).[633] 19. yüzyılda inşa edilmiş askeri yapılar ile ilgili yapılan bir çalışma kapsamında ulaşılan saray belgesinde, 1916 yılında karakolhanenin yıkım emrinin verilerek yıktırıldığı yer almaktadır.[634] 2016-19 arasında Aslanlı Bahçe restorasyon çalışmalarında yapılan kazılarda, karakolhanenin izlerine rastlanmıştır. İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile bu izler kapatılmıştır.

[632] BOA, **PLK.p 481** (28.03.1905).
[633] BOA, **ML.EEM 124/47** (05.03.1890)
[634] Milli Saraylar Arşivi, 3787/30 (17.01.1916) aktaran için bkz: Aynur Çiftçi, **19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askeri Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapılar**, Cilt:I, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2004, Ek:73, s. 275.

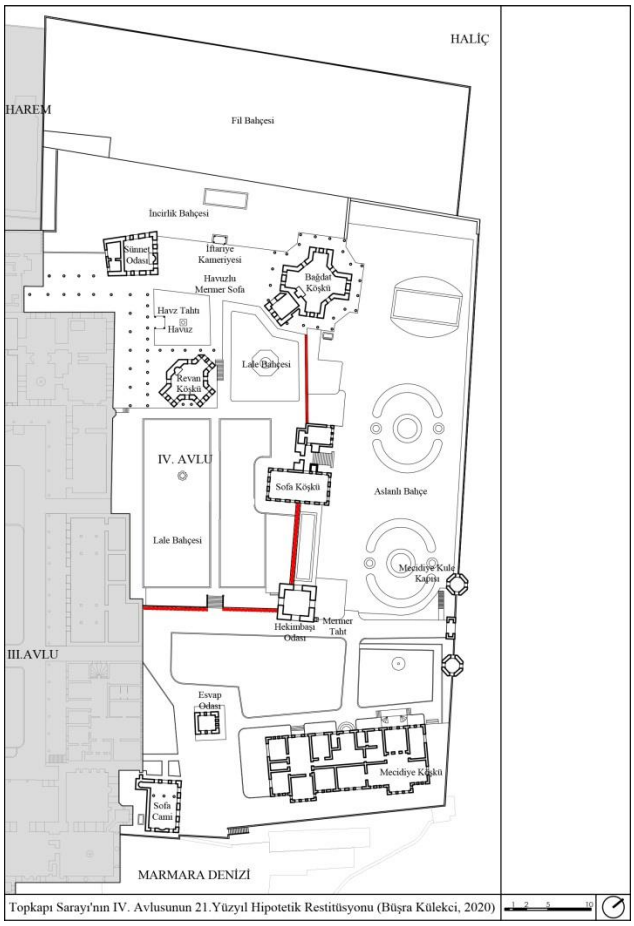
Görsel 252 Haliç cephesinden Karakolhane ve kulesi, 19. yüzyıl ikinci yarısı, Antonio Zellich, Atatürk Kitaplığı

Görsel 253 Karakolhane'ye ait bir fotoğraf, Kongre Kütüphanesi, II. Abdülhamid Koleksiyonu

3.2.7. Dendanlı/Mazgallı Duvar

Dördüncü Avlu'nun Bağdat Köşkü ile Hekimbaşı Odası arasını oluşturan setin dendanlı sur ile çevrili olduğu aktarılmaktadır.[635] Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından Fatih Sultan Mehmed dönemine tarihlenerek *şimal sur'u* olarak tanımlamaktadır.[636]

Görsel 254 Mevcut planda Dendanlı/Mazgallı duvar, TECU, Büşra Külekci

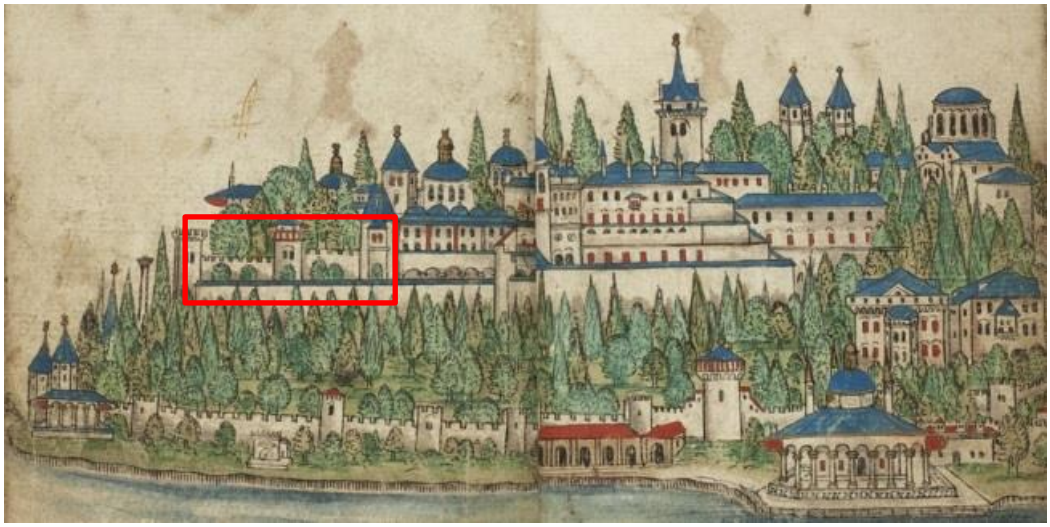
1493-94'te Cafer Çelebi'nin *Sıfât-ı Sarây-ı Hümâyûn* adlı şiirinde dendanlı duvarlara "sofanın gülümseyen dudakları arasında görülen dişler" benzetmesi yapılmıştır.[637] Matrakçı Nasuh'un 1537 yılına ait minyatüründe kuleler arasında

[635] Neriman Sınar, **Dördüncü Avlu**, Topkapı Sarayı, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 2000, s. 136; Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 121.
[636] Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953, s. 300.
[637] Cafer Çelebi'den aktaran Gülru Necipoğlu için bkz: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 187.

mazgallı duvarlar yer almaktadır (Görsel 255). Yine 16. yüzyıl sonlarında yapılmış bir resimde dendanlı duvar görülmektedir (Görsel 256).

Görsel 255 Matrakçı Nasuh, Minyatürden detay, 1537[638]

Görsel 256 Dendanlı/Mazgallı duvar, 1580, Dryden Albümü, R. 14.23, f54r, Trinity Koleji Kütüphanesi, Cambridge

[638] Nasihü's-Silahi (Matrakçı), **Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn**, Haz: Hüseyin Gazi Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu, 2014; İÜ, T. 5964, y.8b.

Abdurrahman Şeref Bey bu duvarların dendanlarının Sultan II. Abdülhamid tarafından güvenlik açısından yıktırıldığını aktarır[639] ancak duvarlarda yer alan pencereler de aynı güvenlik zafiyetine sebep olmaktadır. Bu pencerelerin ördürülmemesi göz önünde bulundurularak bu bilginin doğruluğu tartışmaya açıktır. Sultan II. Abdülhamid'den sonra tahta gelen Sultan Mehmed Reşad zamanında çekilen bir fotoğrafta duvarların pencereleri açık şekilde görülmektedir (Görsel 147).

Hisar-peçe duvarı niteliğini kaybetmiş olan dendanlı sur[640] duvarlarının bir kısmı günümüzde mevcuttur. Duvarlardan açılan pencereler Hekimbaşı Odası ile Sofa Köşkü arasında görülmektedir. Bağdat Köşkü ile Sofa Köşkü arasındaki duvarlar ise belirli bir seviyeye kadar yıktıldığından pencereler bulunmamaktadır.

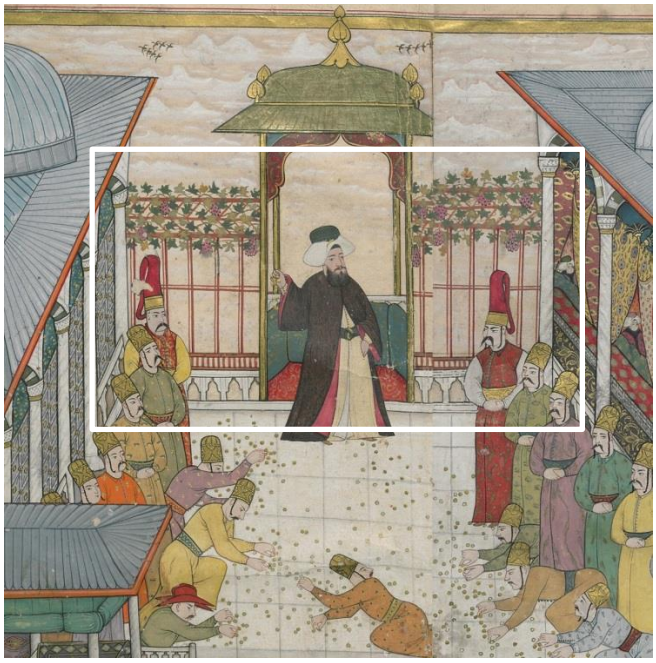
Görsel 257 Hekimbaşı Odası ile Sofa Köşkü arasında dendanları yıkılan duvar, 2020

3.2.8. Yasemin ve Asma Çardakları

Dördüncü Avlu'nun asmabahçesinde Kanuni Sultan Süleyman döneminde portakal, karanfil, limon, sakız ağaçları ve çeşitli çiçekler yetiştirilmiştir.[641] Yine bahçede yasemin ve asma çardaklarının varlığından bahsedilmektedir.[642]

[639] Abdurrahman Şeref Bey'den aktaran Ekrem Hakkı Ayverdi için bkz: **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953, s. 300.
[640] Mualla Eyüboğlu Anhegger, **Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem)**, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul, 1986, No:9, s. 15.
[641] Sevgi Ağca Diker, **Has Oda ve Teşkilatı**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, s. 126.

Saray defterlerinde sofa yakınındaki yasemin çardaklarının yenilenmesine ait masraflar yer almaktadır.[643] Saraya org kurma göreviyle gelen Dallam, asma çardaklarında yetişen üzümlerden yediğinden bahsetmektedir.[644] Surname-i Vehbi'nin Havuzlu Mermer Sofa'yı gösteren minyatüründe asma dalları da görülmektedir.

Görsel 258 Görsel 52 detayında asma dalları

3.3. YÜZYILLARA GÖRE DÖNÜŞÜM

Çalışmamız kapsamında yaptığımız araştırmalar neticesinde Topkapı Sarayı Dördüncü Avlusu'nun geçirdiği yapısal dönüşümlerin her yüzyıl için hipotetik restitüsyon çizimleri yapılmıştır. Yapılan çizimler arşiv belgeleri ve yapılar üzerinde bulunan kitabeler, minyatür ve gravürler, saraya ait çizilmiş eski harita ve planlar, eski fotoğraflar, restorasyon raporları ile yazılı ve görsel kaynaklardan istifade edilerek yapılmıştır. Bunların yanı sıra yerinde incelemeler ile Ekol Yapı İnşaat'ın 2015 yılına ait plan çizimi ve Tures Mimarlık'ın 2009 yılına plan çiziminden faydalanılmıştır.

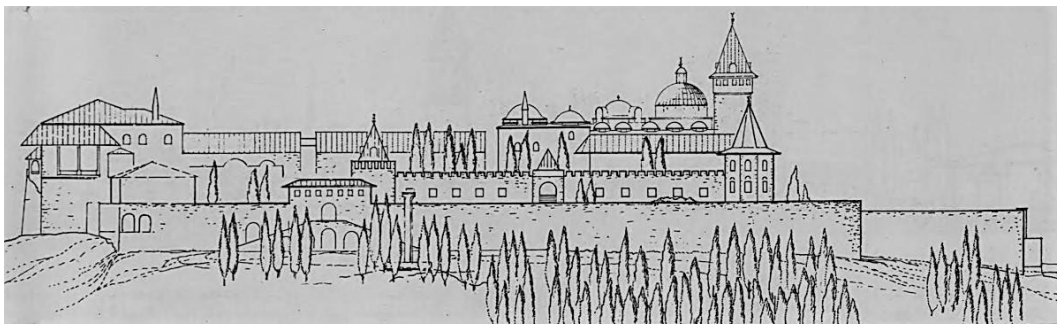
---

[642] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 253.
[643] Gülru Necipoğlu, **a.g.e.**, s. 252.
[644] Stanley Mayes, **Sultan'ın Orgu**, Çev. M. Halim Spatar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 195.

Dördüncü Avlu'da bulunmuş ve günümüze ulaşmamış yapılar, araştırmalar neticesinde şematik olarak çizilmiştir. Dördüncü Avlu yapılarına uygulanan ekler ve değişimler ise çizimlere aktarılmıştır. Tüm bunlar neticesinde, Dördüncü Avlu'nun dönüşümünü gösteren planda, avlunun her yüzyıla ait durumu belirtilmiştir. Dördüncü Avlu'nun her yüzyıla ait hipotetik restitüsyon çizimleri yapılarak güvenilirlik lejantları hazırlanmıştır.

3.3.1. 15. Yüzyıl

Topkapı Sarayı yüzyıllar boyunca dönüşüm geçirerek günümüze ulaştıysa da, sarayın ana kurgusunun Fatih Sultan Mehmed tarafından yapıldığı kabul görmektedir.[645] Saray inşa edildiğinde, üç avlu ve ardından asmabahçe ve köşklerle çevrelenen bir duvar ile dış bahçenin oluştuğu bir görünüme ulaştığı aktarılmaktadır.[646] Necipoğlu tarafından aktarılan bu bilgiyi, çalışmamızda yer alan Hekimbaşı Odası ile Bağdat Köşkü arasında bulunan Fatih Sultan Mehmed dönemine tarihlenen dendanlı/mazgallı duvarlar[647] destekler niteliktedir.

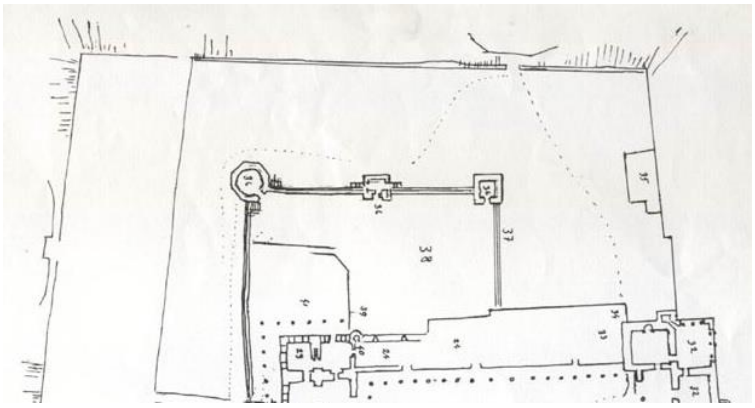
Görsel 259 15. yüzyıl Haliç cephesi restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem[648]

Eldem tarafından yapılan restitüsyon çiziminde Dördüncü Avlu sınırları Üçüncü Avlu ile dış bahçe arasından oluşmaktadır. 15. yüzyıla tarihlenen avlunun

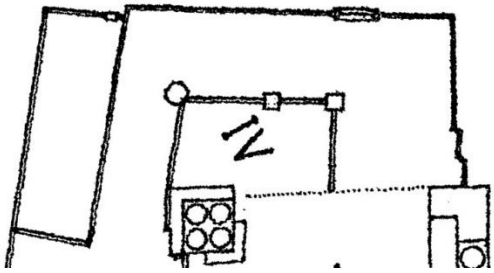
[645] Wolfgang Müller-Wiener, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 496; Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 195.
[646] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 32.
[647] Bkz. 195-197.
[648] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 26.

asmabahçesini çevreleyen dendanlı/mazgallı duvarlar ile üzerinde bulunan kule köşkler görülmektedir.

Çalışmamız kapsamında yaptığımız araştırmalar neticesinde, 15. yüzyılda Dördüncü Avlu genel itibari ile sınırları ve bahçeleriyle mevcut yerleşime yakın bir durumdadır. 15. yüzyılda avluda inşa faaliyetleri Marmara Denizi'ne bakan mermer terasta ve asmabahçeyi çevreleyen dendanlı sur duvarının üzerinde gerçekleşmiştir. Burada yer alan ve günümüze ulaşmış Hekimbaşı Odası ve Çadır Köşkü'nün mimarileri incelendiğinde 15. yüzyıl mimarisine ait oldukları görülmektedir. Sarayın ilk inşası ile Dördüncü Avlu'nun ana kurgusu da genel olarak oluşmuştur.

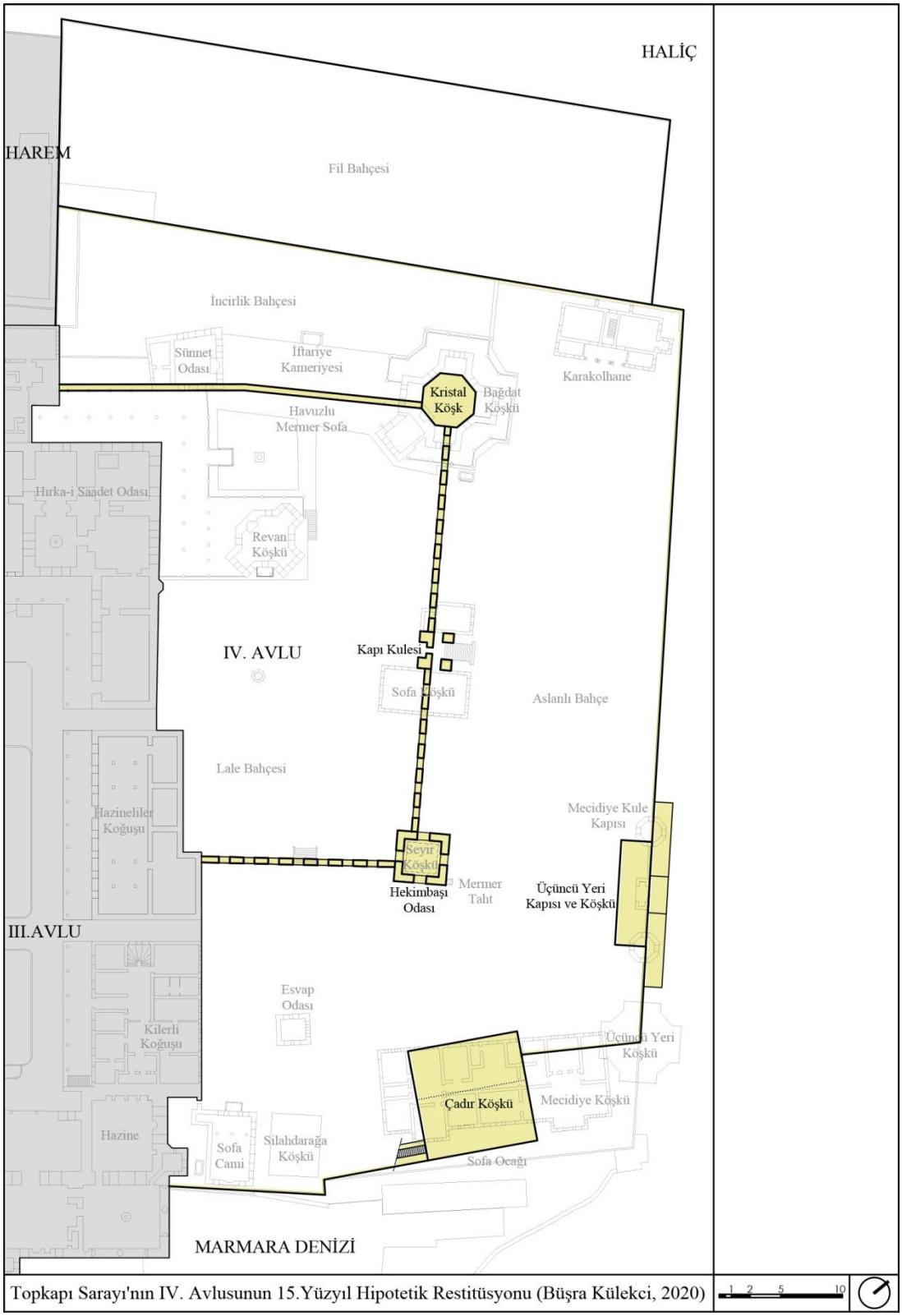

Görsel 260 Dördüncü Avlu planı, 1472-1520, Mualla Eyüboğlu Anhegger[649]

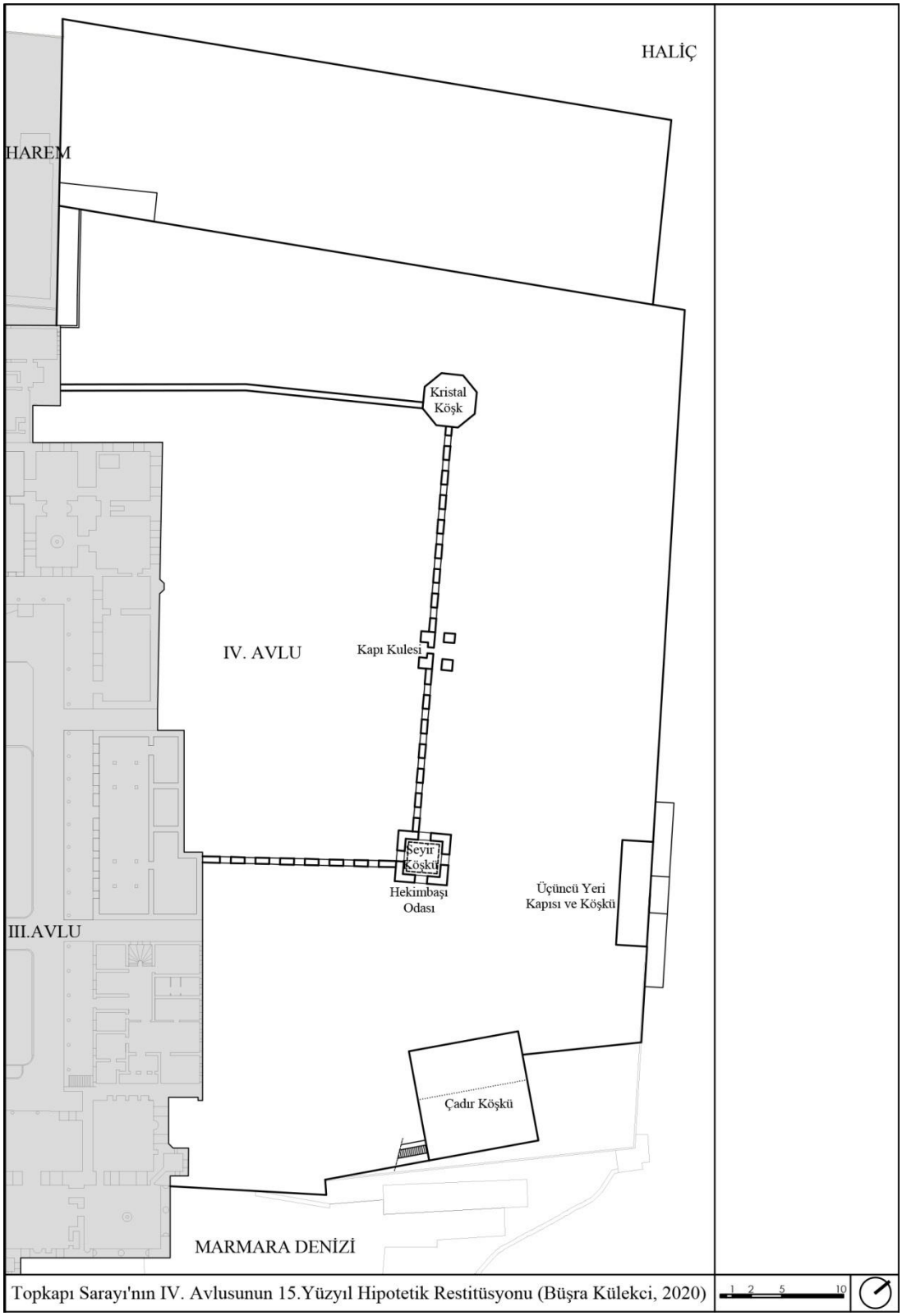

Görsel 261 Dördüncü Avlu planı, 15. yüzyıl, Nadide Seçkin[650]

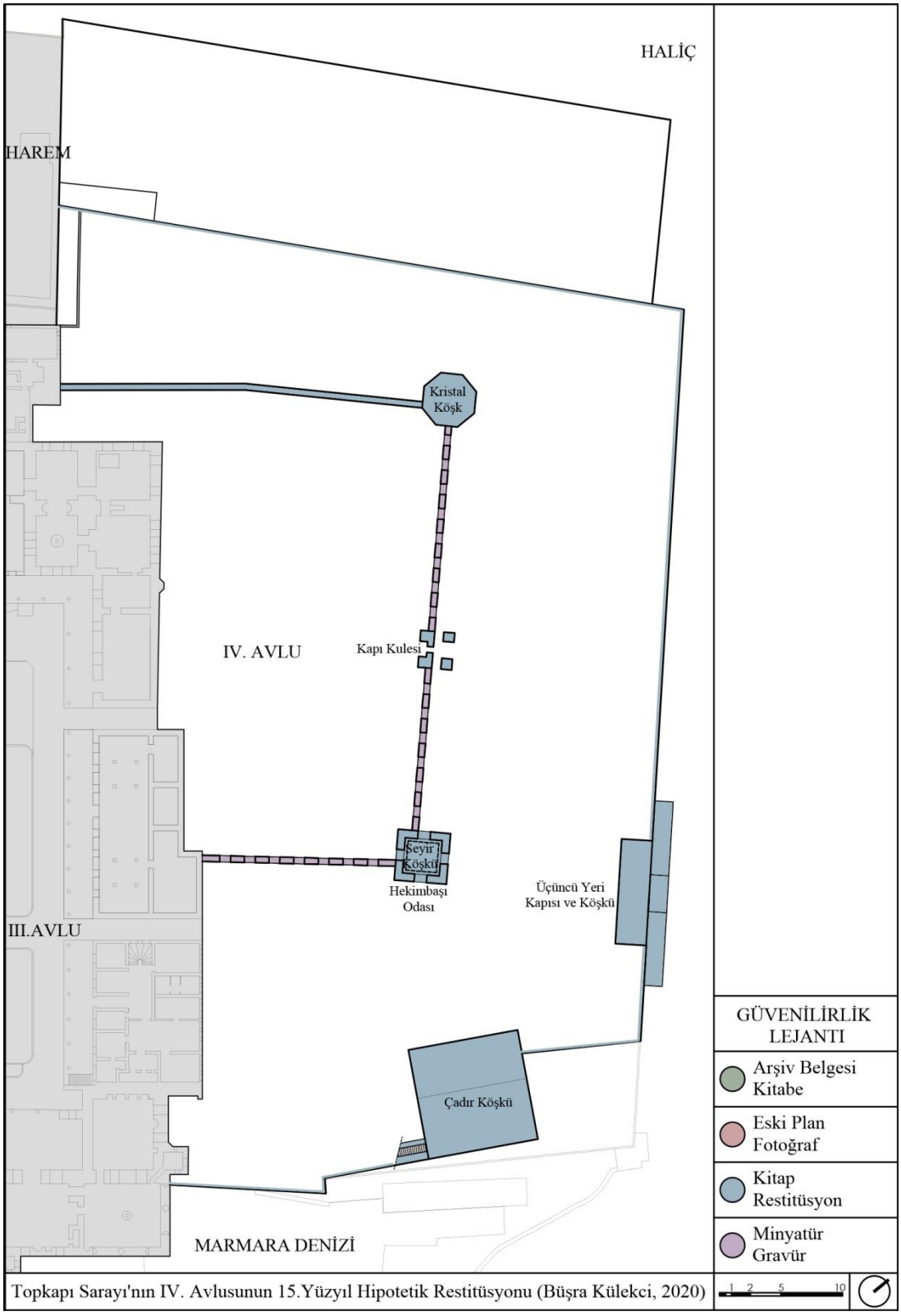
[649] Mualla Eyüboğlu Anhegger, **Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem)**, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul, 1986, No:9, Plan: 3.
[650] Nadide Seçkin, **Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma 1453-1755**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, Şekil 3.1.

Görsel 262 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 15. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 263 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 15. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

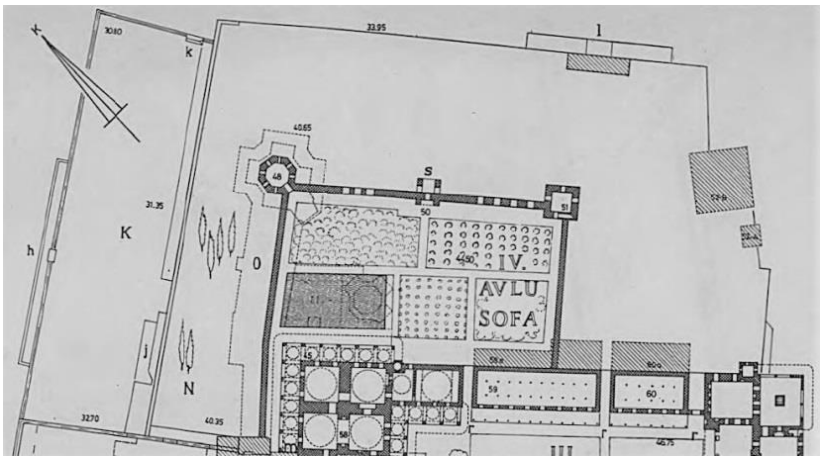
Görsel 264 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 15. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020

3.3.2. 16. Yüzyıl

Topkapı Sarayı'nda gerçekleşen en kapsamlı inşa faaliyetleri Kanuni Sultan Süleyman döneminde olmuştur.[651] Osmanlı Devleti'nin Yavuz Sultan Selim ile siyasi ve mali olarak güç kazanmasının ardından Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki güçlü impatorluk düşüncesinin de etkisi dönemin mimarisine de yansımıştır. 15. yüzyıl yapılarıyla kıyas edildiğinde gerek süslemeleriyle gerekse mimari dil olarak oldukça ihtişamlı yapılar inşa edilmiştir. Bu dönemde gerçekleşen inşa faaliyetleri Dördüncü Avlu'da da görülmektedir. Sultan yeni yaptırdığı yapıların yanı sıra peyzajda da düzenlemeler yaptırmıştır.

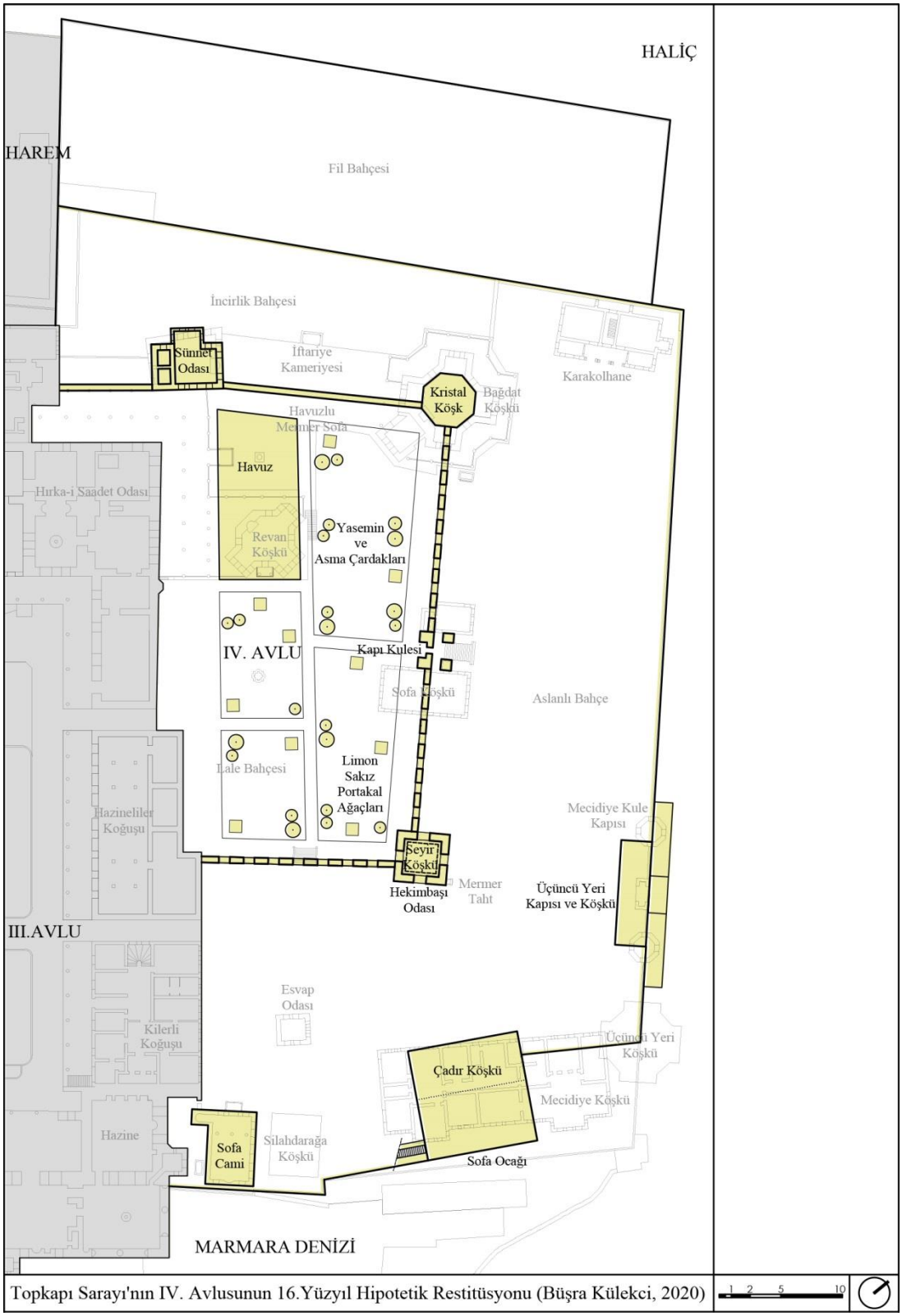
16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman tarafından avlunun Haliç'e bakan manzaraya hakim bir noktasına, Sünnet Odası'ndan önceki köşk yapılmıştır. Sultan tarafından Sofa Ocağı kurularak Sofa Cami ile koğuşu da avlunun Marmara Denizi'ne bakan kısmına inşa edilmiştir.

16. yüzyılda Sultan II. Selim'in saltanatının sonunda sarayda yangın çıkmıştır.[652] İkinci Avlu'da bulunan mutfakları büyük ölçüde etkileyen yangından, Dördüncü Avlu zarar görmemiştir.

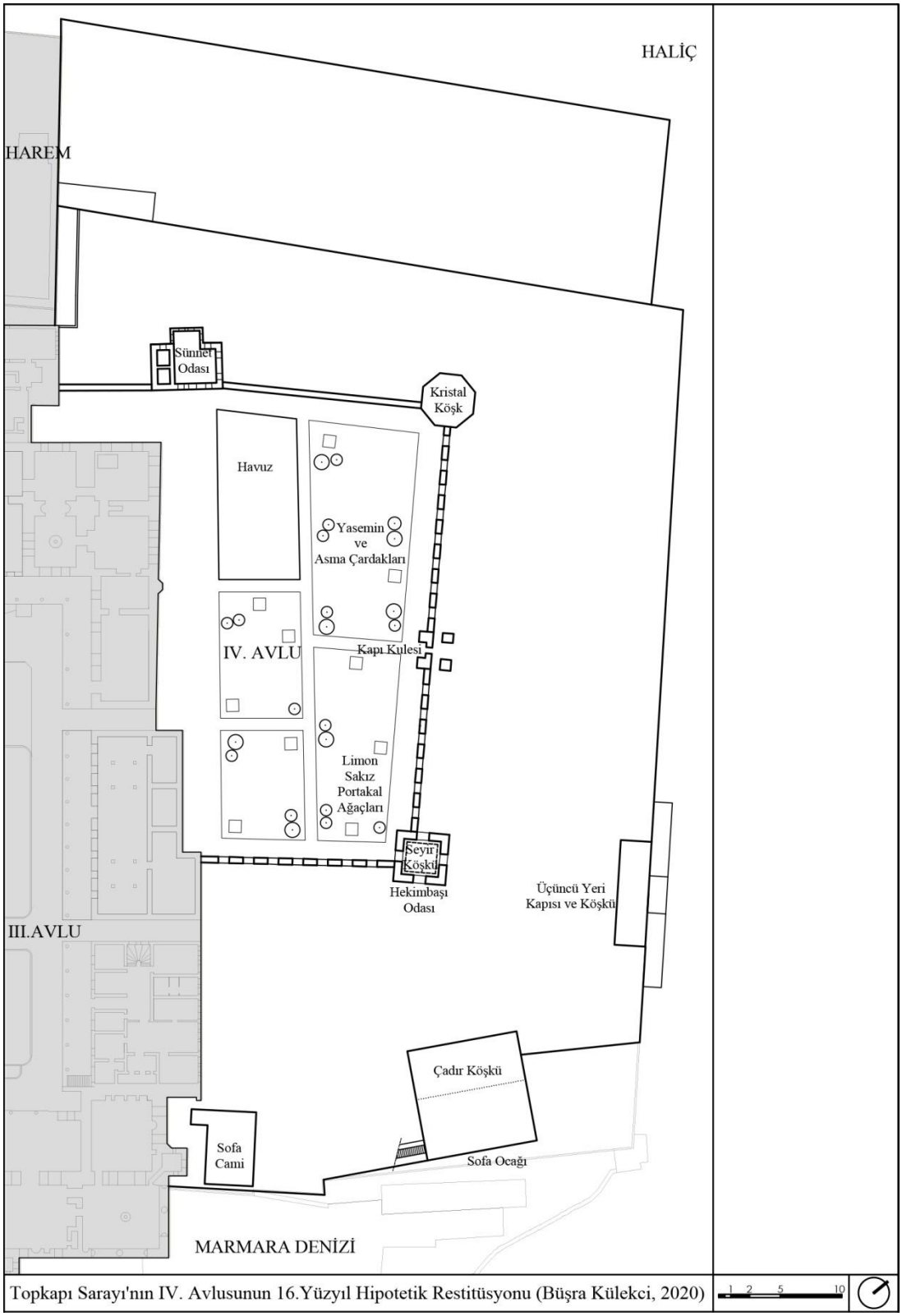

Görsel 265 Dördüncü Avlu 16. yüzyıl restitüsyon planı, Sedad Hakkı Eldem[653]

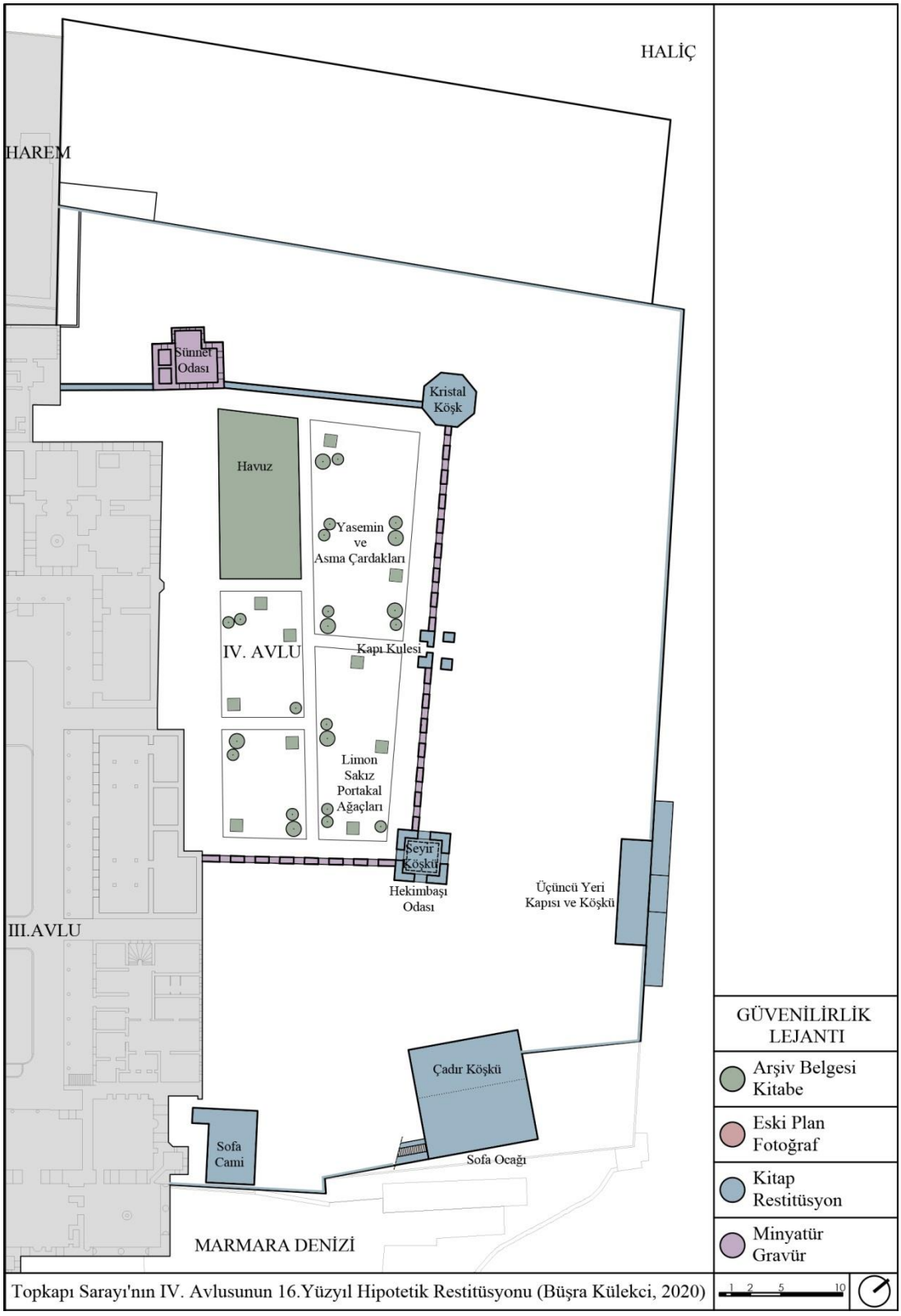
[651] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 47.
[652] Wolfgang Müller-Wiener, **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 500.
[653] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 21.

Görsel 266 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 16. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 267 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 16. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 268 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 16. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020

3.3.3. 17. Yüzyıl

Dördüncü Avlu'da yapılan inşa faaliyetlerinin yoğun olarak 17. yüzyılda gerçekleştiği görülmektedir. 1633 yılında çıkan yangının ardından Havuzlu Mermer Sofa yeni bir görünüm kazanmıştır. Sultan IV. Murad tarafından elde edilen askeri başarılar Dördüncü Avlu mimarisine de yansımıştır. Elde edilen askeri başarının ardından inşa edilen Revan Köşkü ve ikinci kez elde edilen askeri başarıyla inşa edilen Bağdat Köşkü bu durumun somut örnekleridir. Yine Sultan IV. Murad'ın ardından tahta çıkan Sultan İbrahim'de Dördüncü Avlu'nun şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Dördüncü Avlu'nun Haliç'e bakan kısmı, Sultan IV. Murad ve Sultan İbrahim tarafından yapılan inşa faaliyetleriyle günümüzdeki görünümüne ulaşmıştır.

Görsel 269 Topkapı Sarayı tasviri, 17. yüzyıl başları, Piri Reis, Melchior Lorichs Albümü[654]

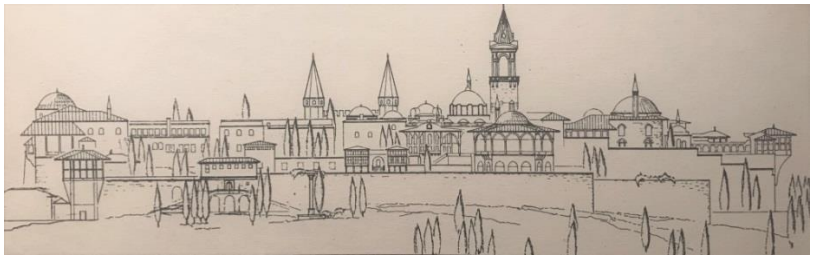
İngiliz din adamı Edmund Chishull 1699'da Dördüncü Avlu'yu görme fırsatı bulmuştur.[655] Avlu ile ilgili yaptığı betimlemede Mermer Sofa'nın günümüzdeki plan kurgusunda olduğu anlaşılmaktadır.

[654] Erişim: https://tr.travelogues.gr/travelogue.php?view=263&creator=819030&tag=10060 Erişim Tarihi:23.04.2020. Açıklama: Kaynağı Kitab-ı Bahriye olan Piri Reisin çalışması Melchior Lorichs Albümünden alınmıştır.

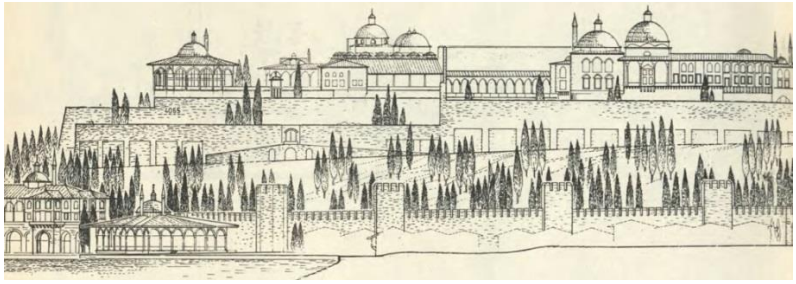
[655] Gülru Necipoğlu, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari, Tören, İktidar**, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 243.

Görsel 270 Topkapı Sarayı tasviri, 1680, Grelot[656]

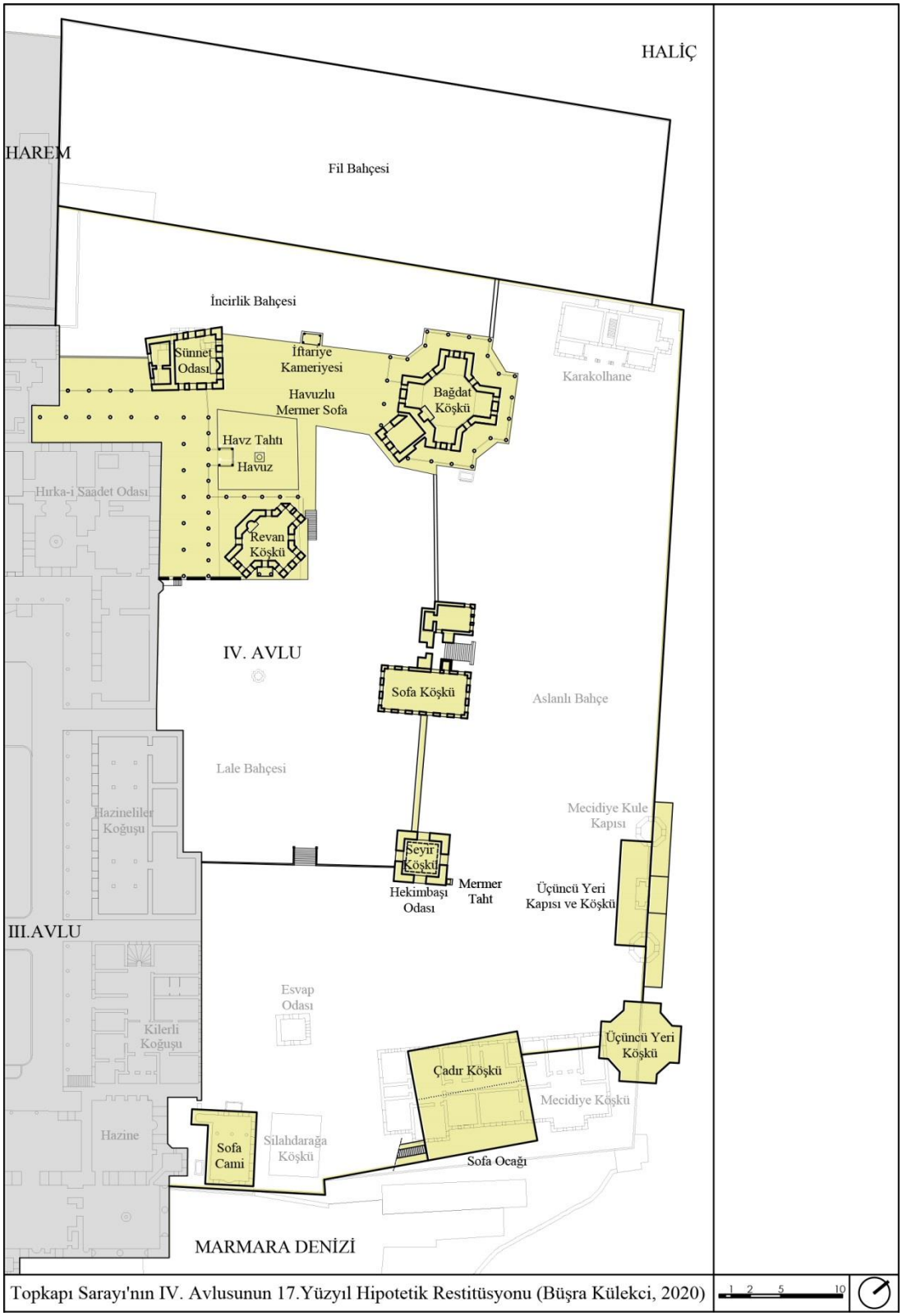

Görsel 271 17. yüzyıl Haliç cephesinden görünüş restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem[657]

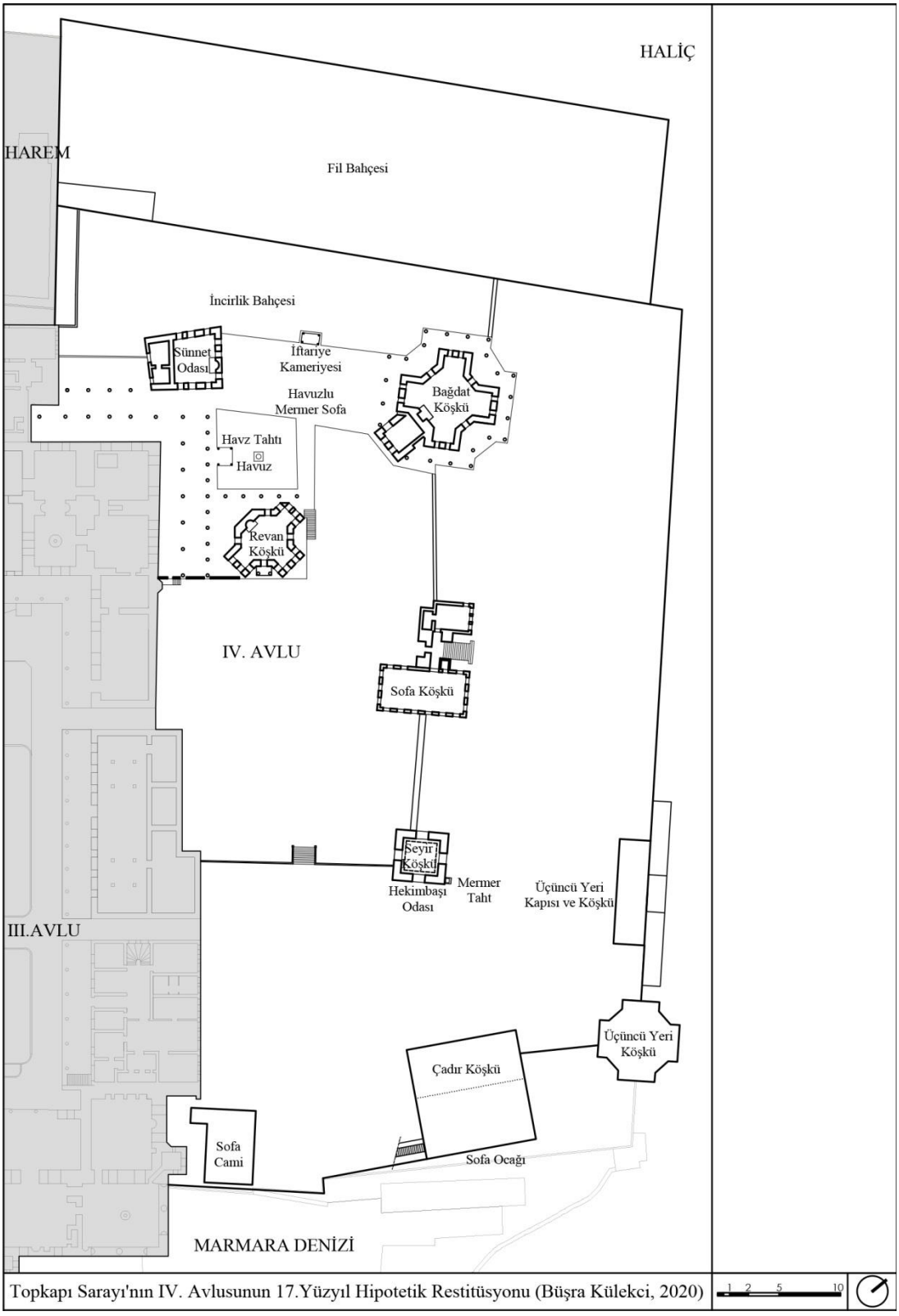

Görsel 272 17. yüzyıl Boğaz cephesinden görünüş restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem[658]

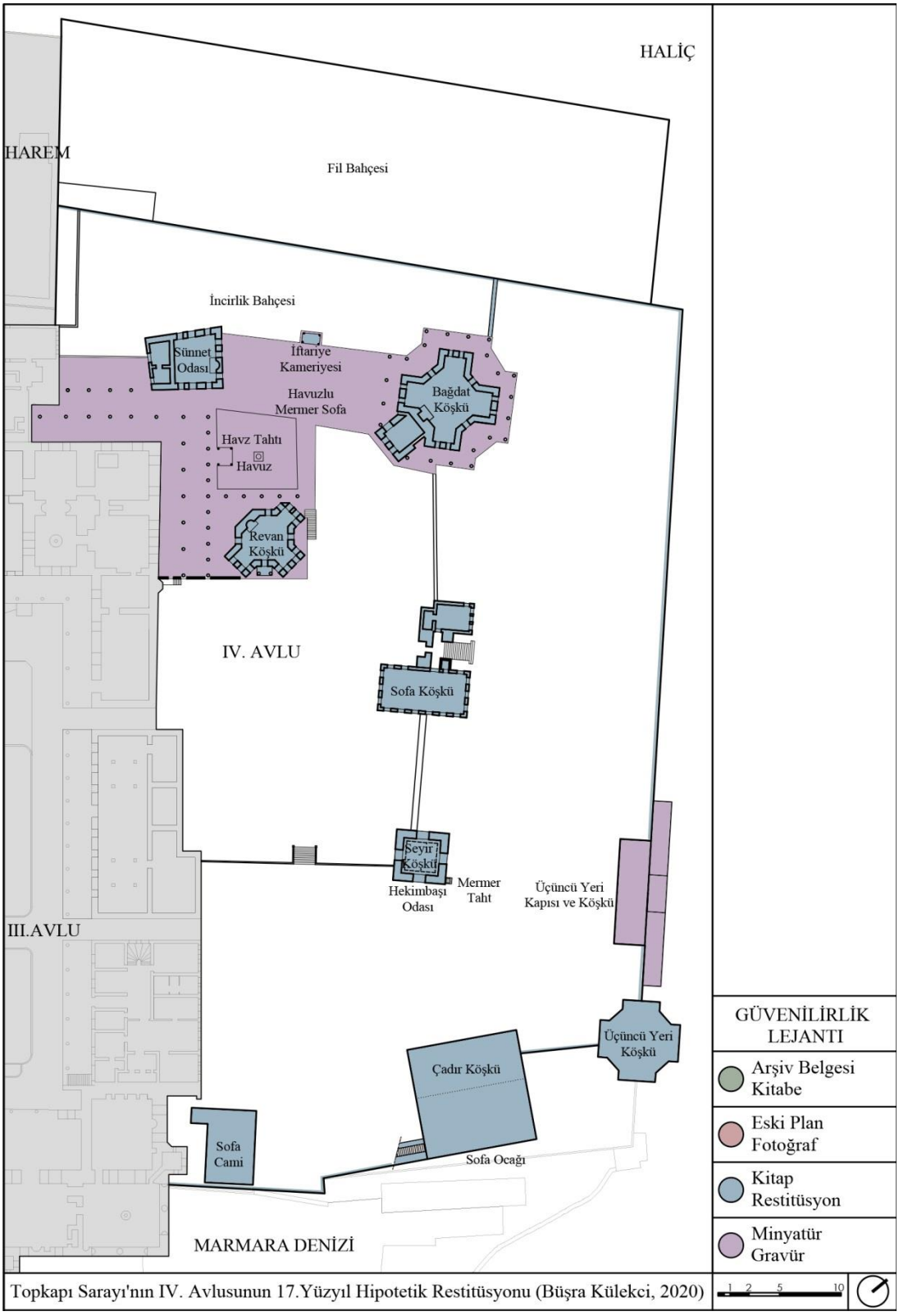
[656] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=152 Erişim Tarihi: 23.04.2020.
[657] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 28.
[658] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 28.

Görsel 273 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 17. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 274 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 17. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 275 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 17. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020

3.3.4. 18. Yüzyıl

18. Yüzyıl'a gelindiğinde Dördüncü Avlu'nun planlaması genel olarak günümüzdeki şemaya yakın bir durumdadır. 18. yüzyıla tarihlenen resimlerde de avlunun görünümünün mevcut haline yakın olarak betimlendiği görülmektedir.

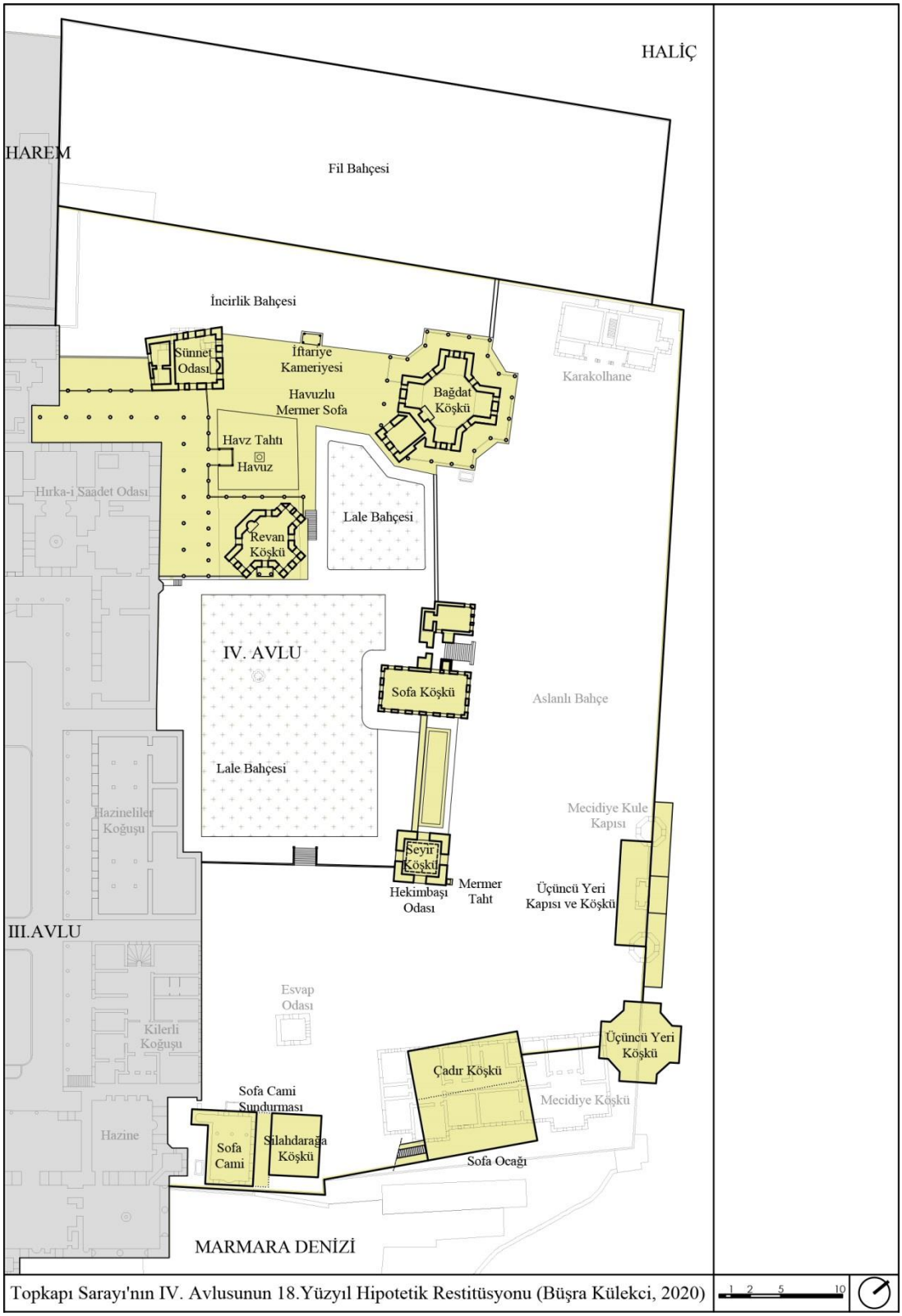
Görsel 276 Sarayburnu panoramasında Topkapı Sarayı, 1729, Chicago Üniversitesi Kütüphanesi

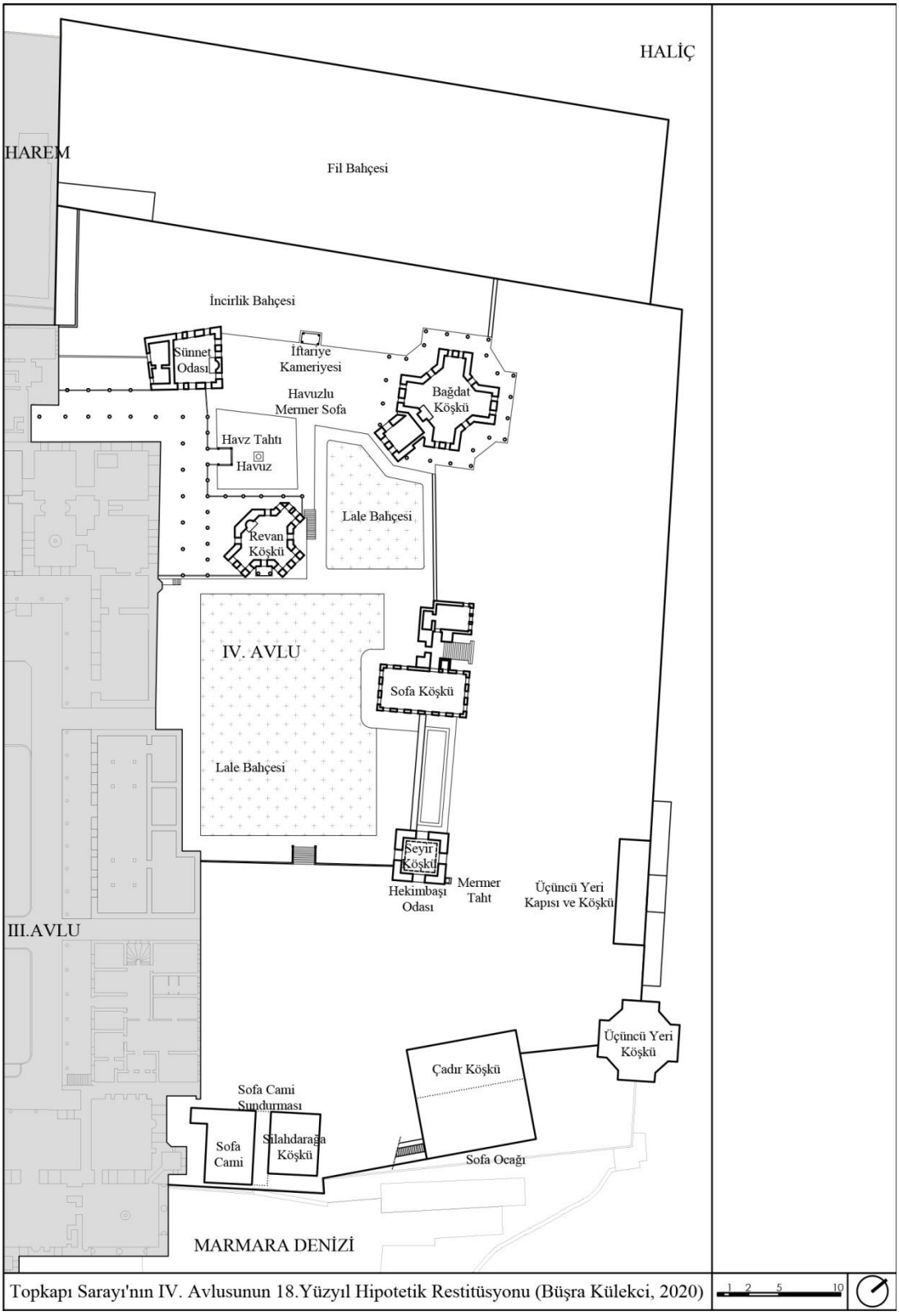
Görsel 277 Topkapı Sarayı tasviri, 1784, Jose Moreno[659]

Dönemin ilk çeyreğinde hakim olan Lale Devri'nin etkisiyle değişen mimari üslup, 18. yüzyılda Dördüncü Avlu'da ele alınan yapılarda etkisini göstermektedir. Sofa Köşkü günümüzdeki görünümüne bu dönemde yapılan tamiratlarla ulaşmıştır. Ele alınan yapıların yanı sıra bu dönemde avlunun peyzajına da düzenlemeler ve eklemeler yapılmıştır. Devrin etkisiyle laleye artan ilginin sonucu olarak Lale Bahçesi çiçeklendirilerek düzenlenmiştir.

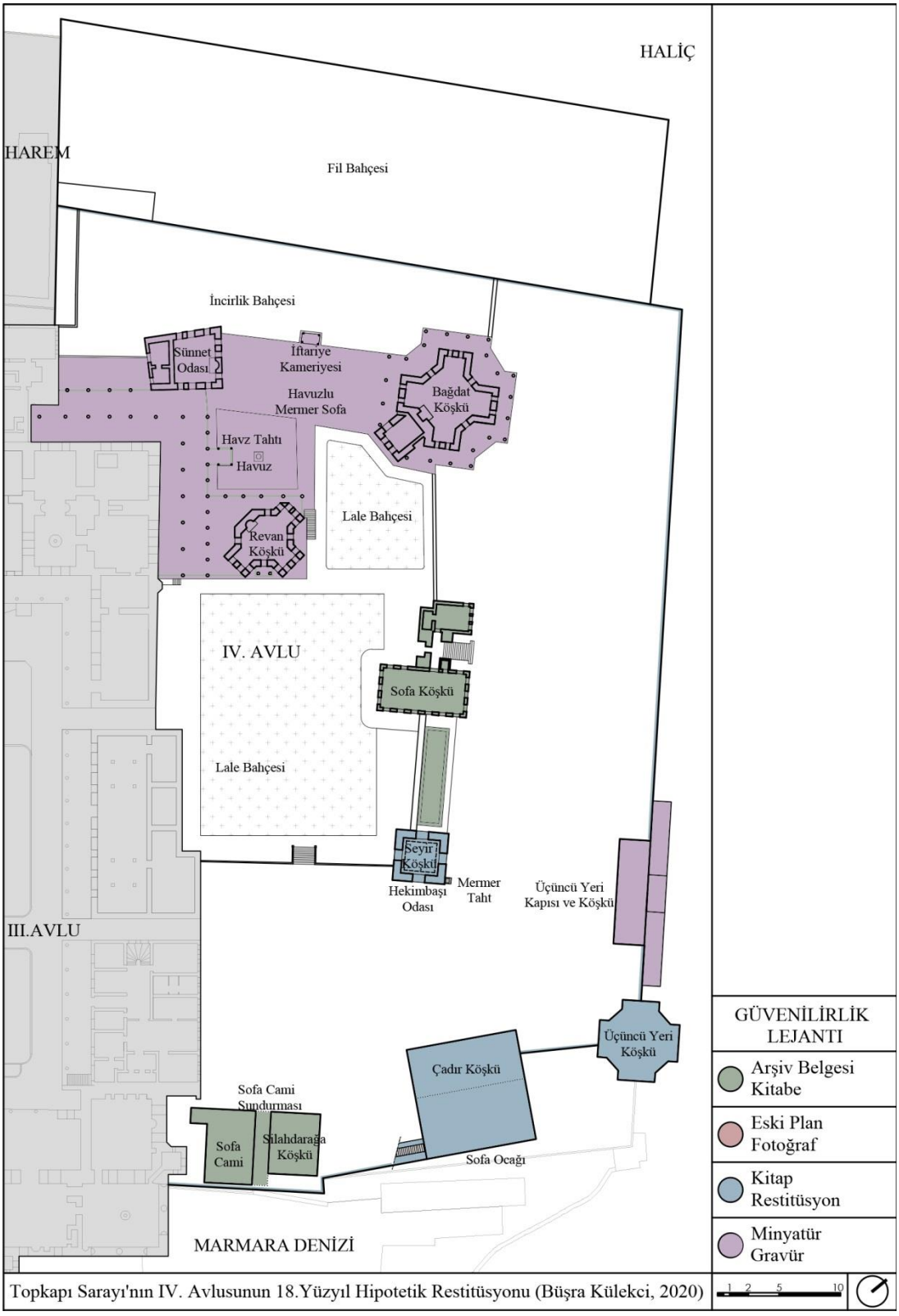
[659] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=44 Erişim Tarihi: 23.04.2020.

Görsel 278 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 18. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 279 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 18. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 280 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 18. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020

3.3.5. 19. Yüzyıl (Taşınma Öncesi)

19. yüzyılın ilk yarısında sarayda inşa faaliyetleri azalmıştır. 1800 tarihli saraya ait planında Dördüncü Avlu'da Çadır Köşkü ve Sofa Cami'nin olduğu yerde yapılaşma görülmektedir (Görsel 281). 1807 yılında Sultan III. Selim'e karşı bir ihtilal düzenlenmiştir. Çalışmalarımızda ulaştığımız yok olmuş yapılardan olan Silahdarağa Köşkü bu ihtilalde karargah olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda Dördüncü Avlu'ya yalnızca Sofa Cami yeniden inşa edilmiştir. 19. Yüzyıl itibari ile sultanların zaman zaman sahil saraylarını tercih etmeleri de bu durumda etkili olmuştur.

Görsel 281 Topkapı Sarayı planında Dördüncü Avlu, 1800, Barbie du Bocage, Jean-Denis[660]

[660] Erişim: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84948951/f1.item.zoom Erişim Tarihi: 25.04.2020.

Görsel 282 Marmara cephesinden Topkapı Sarayı, 1819, Melling[661]

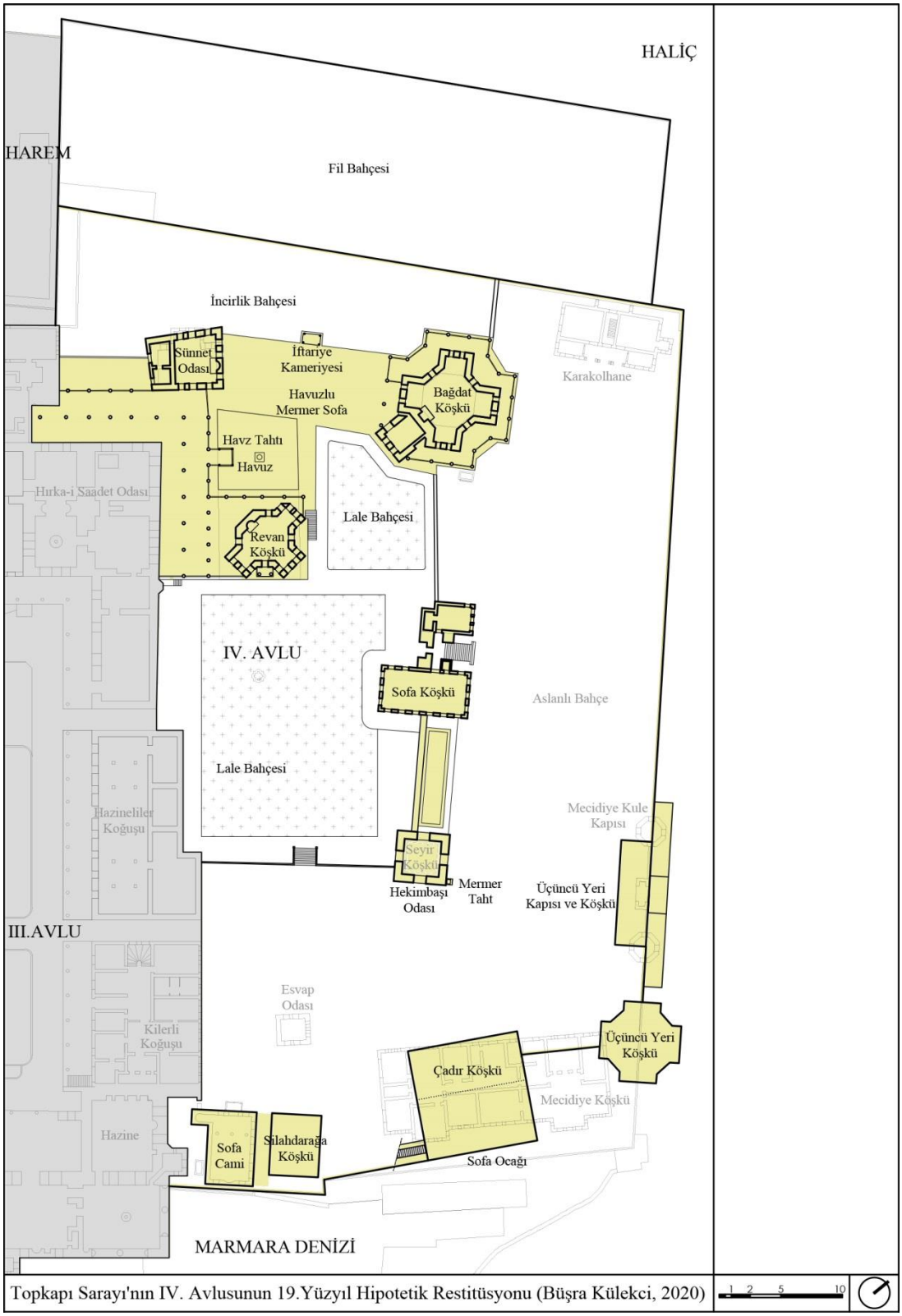

Görsel 283 Haliç cephesinden Topkapı Sarayı, 1822, Gouffier Choiseul[662]

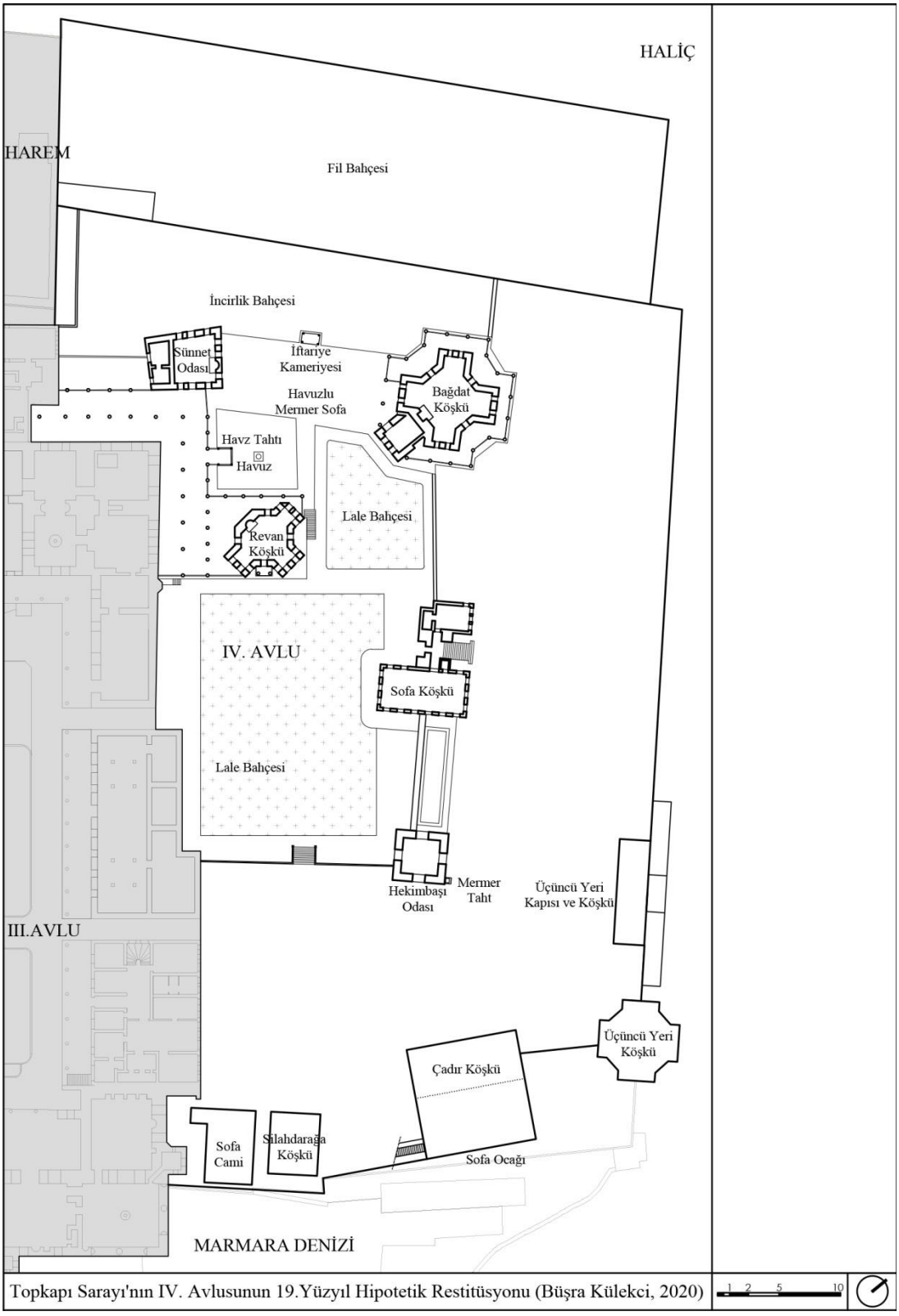

Görsel 284 Haliç cephesinden Topkapı Sarayı fotoğrafı, 1850, James Robertson-Felice Beato[663]

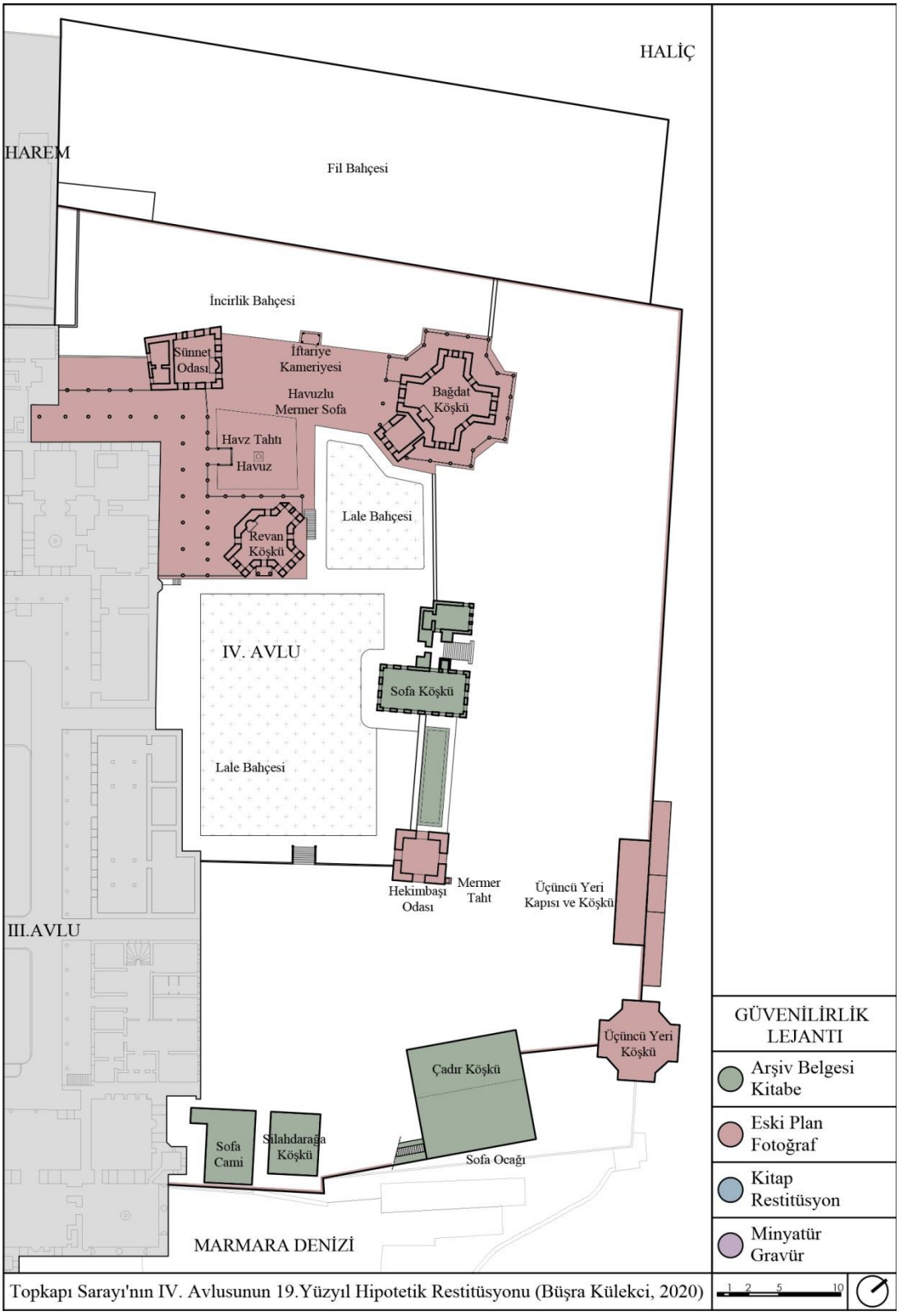
[661] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=221 Erişim Tarihi: 25.04.2020.
[662] Erişim: https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=120 Erişim Tarihi: 25.04.2020.
[663] Erişim: http://www.eskiistanbul.net/tag/james-robertson/ Erişim Tarihi: 25.04.2020.

Görsel 285 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 19. Yüzyıl T.Ö. Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

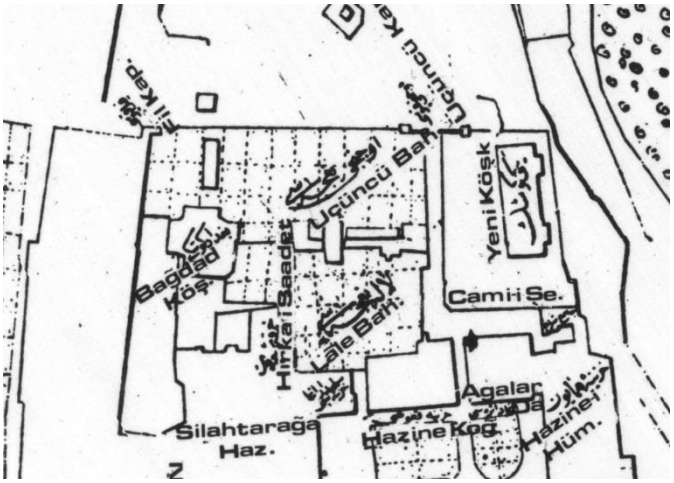
Görsel 286 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 19. Yüzyıl T.Ö. Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

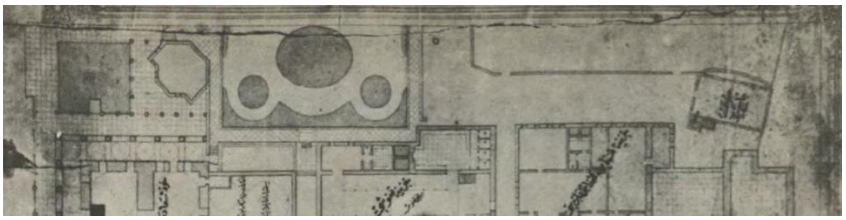
Görsel 287 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 19. Yüzyıl T.Ö. Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020

3.3.6. 19. Yüzyıl (Taşınma Sonrası)

Sultan Abdülmecid 1856 yılında inşası tamamlanan Dolmabahçe Sarayı'nı resmi konut olarak belirlemiş ve Topkapı Sarayı'ndan taşınma gerçekleşmiştir. Aynı yılda çıkan bir yangından Dördüncü Avlu'nun kuzeybatı yönünde bulunan mermer terası da etkilenerek burada inşa faaliyetleri gerçekleşmiştir. Burada yer alan köşklerin yerine inşa edilen Mecidiye Köşkü, Sofa Cami ve Esvap Odası ile Dördüncü Avlu'nun kuzeybatı kısmı tamamen yenilenmiştir. Bu çalışmaların ardından avlu günümüzdeki görünümüne ulaşmıştır.

Görsel 288 Dördüncü Avlu planı, 19. yüzyıl, Ekrem Hakkı Ayverdi[664]

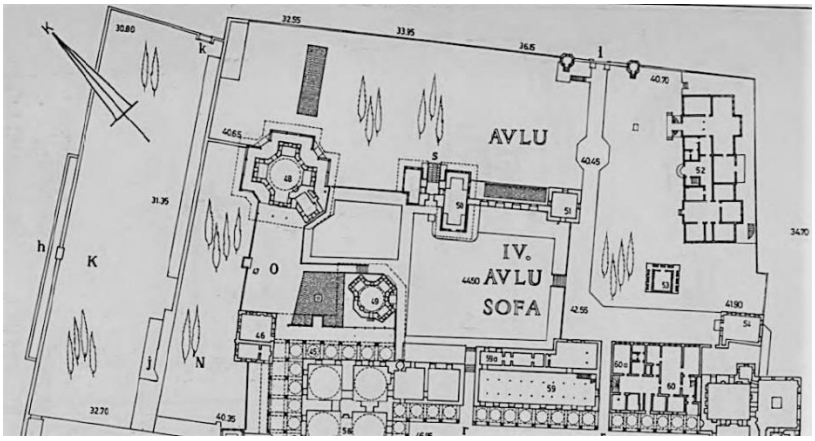

Görsel 289 1856 yangını sonrası Üçüncü Avlu planında Dördüncü Avlu kısmi detayı[665]

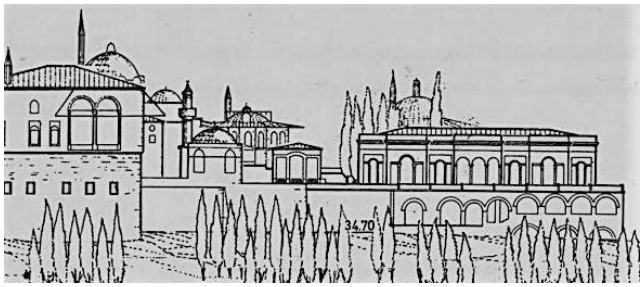
Taşınmanın gerçekleşmesinin ardından önceki dönemlere göre sarayda inşa faaliyetleri devam etmese de bakım onarım çalışmaları yapılmıştır. Kutsal Emanetlerin Topkapı Sarayı'nda muhafazasına devam edilmesiyle sultanlar sarayı

[664] Ekrem Hakkı Ayverdi, **19. Asırda İstanbul Haritası**, Şehir Matbaası, İstanbul, 1958, A 4.
[665] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 66.

sıklıkla ziyaret etmişlerdir. Yine saltanat törenleri ve yabancı misafirlerin ağırlanması için Topkapı Sarayı'na ziyaretler gerçekleşmiştir.

Görsel 290 Dördüncü Avlu 19. yüzyıl planı, Sedad Hakkı Eldem[666]

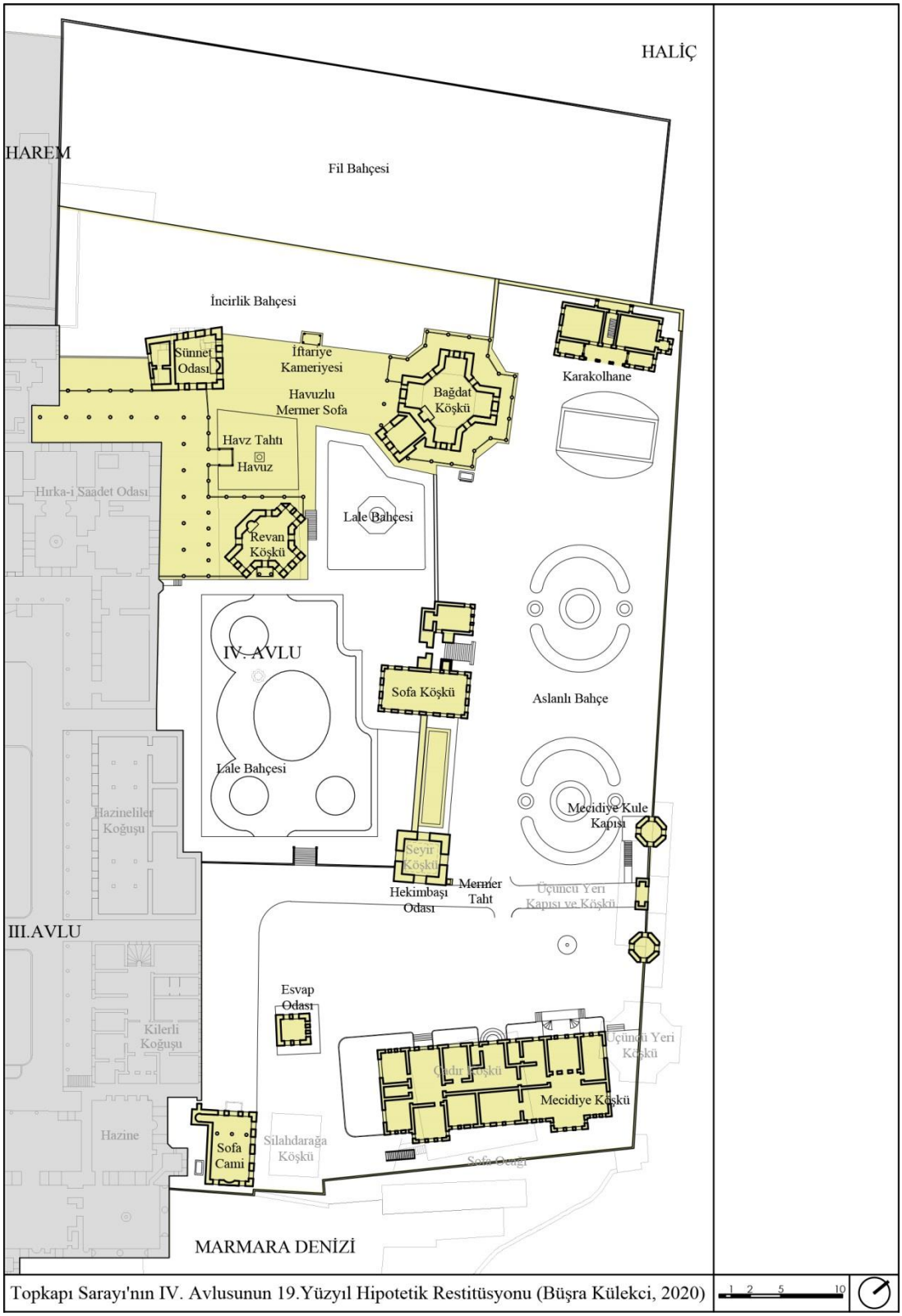

Görsel 291 Marmara cephesinden Dördüncü Avlu restitüsyonu, Sedad Hakkı Eldem[667]

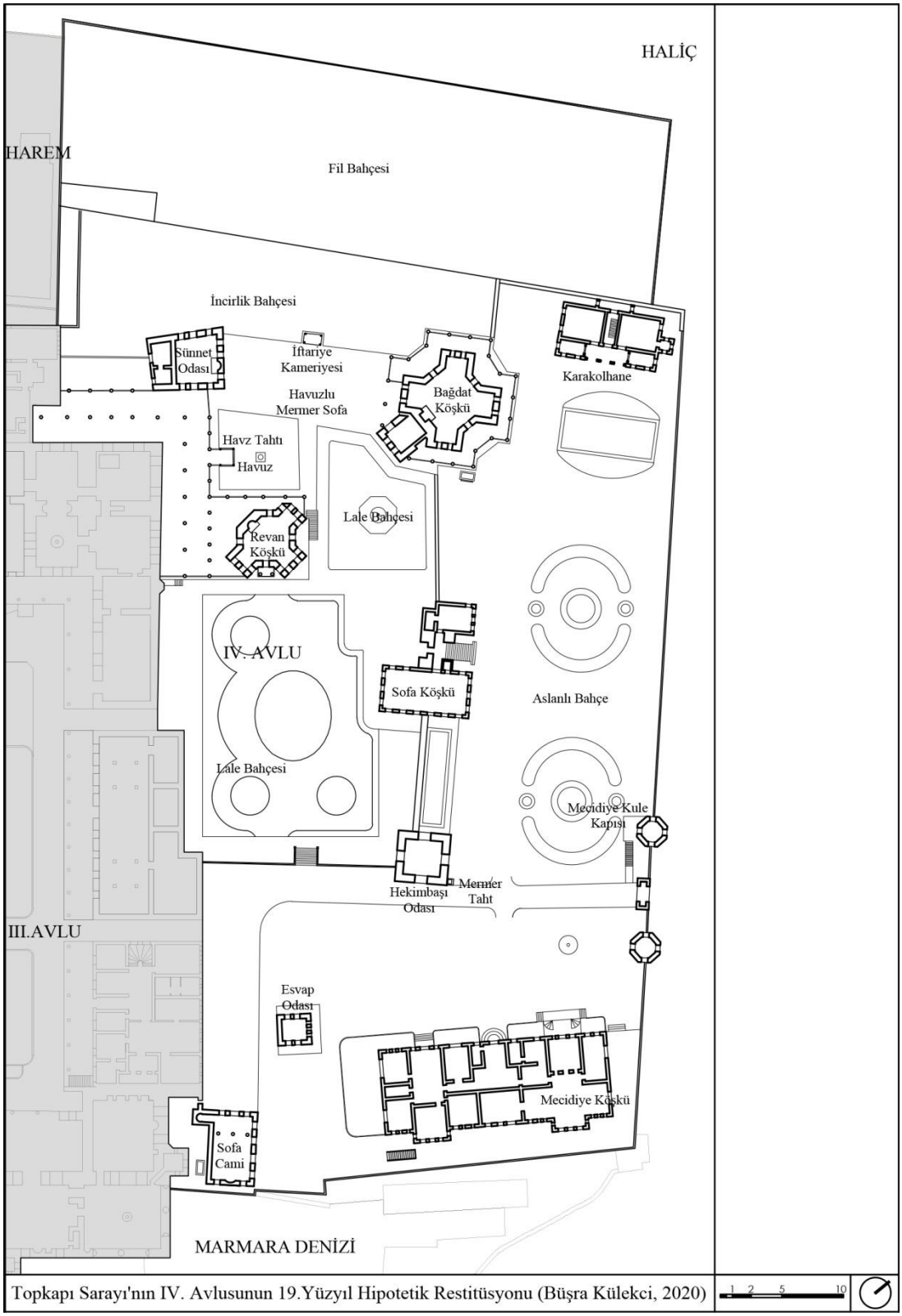

Görsel 292 Haliç cephesinden Topkapı Sarayı fotoğrafı, 19. yüzyıl, Basile Kargopoulo, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi

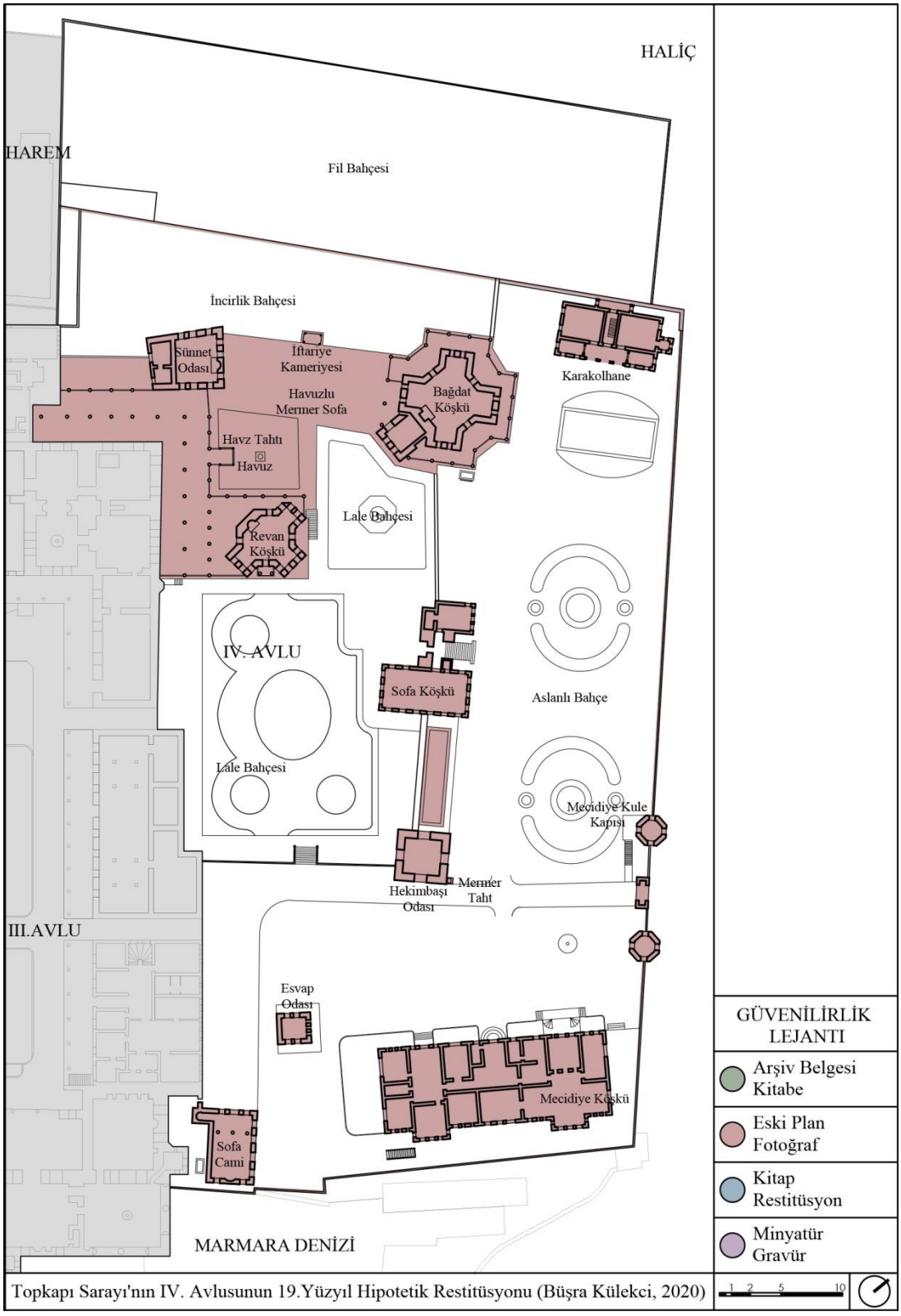
[666] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 23.
[667] Sedad Hakkı Eldem, Feridun Akozan, **Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1982, Levha: 27.

Görsel 293 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 19. Yüzyıl T.S. Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

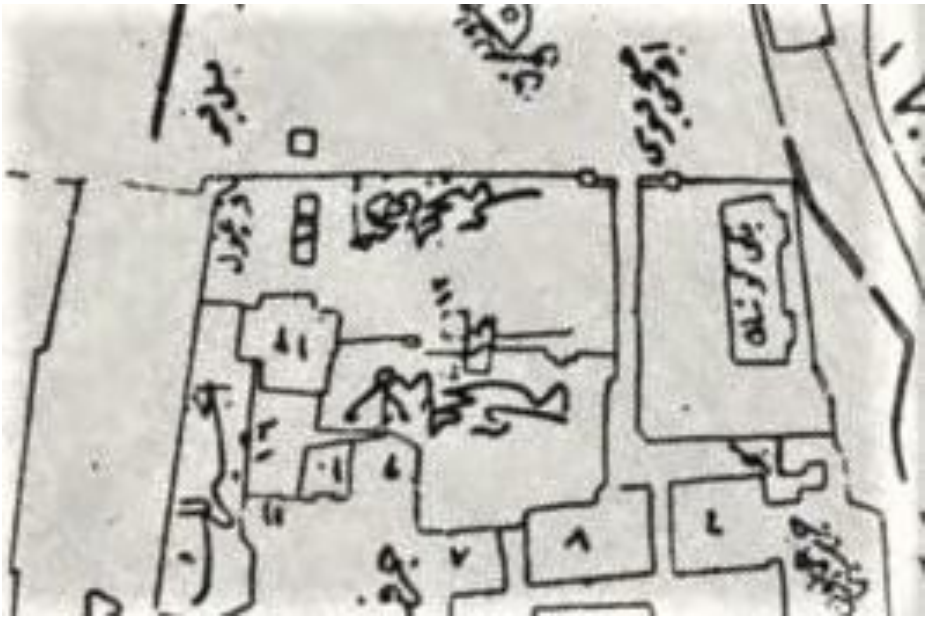
Görsel 294 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 19. Yüzyıl T.S. Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 295 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 19. Yüzyıl T.S. Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020

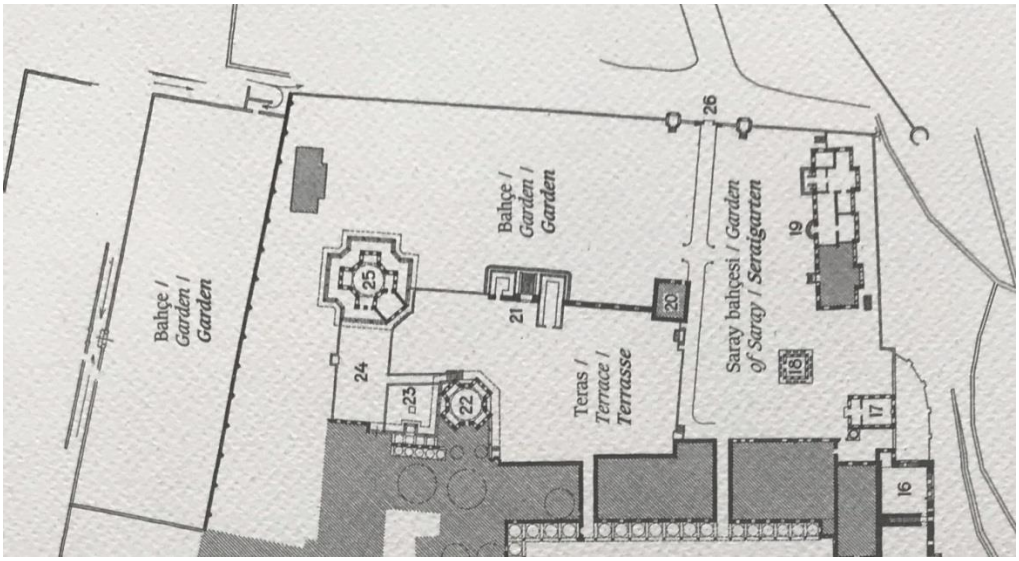
3.3.7. 20. Yüzyıl (Müzeleşme Öncesi)

Yapılaşmanın 20. yüzyılda pek fazla görülmediği sarayda devam eden bakım onarımlar, genellikle sultanların saray ziyaretinden önce ve kullanılacak mekanların güzergahında gerçekleşmiştir. Sultanların bu dönemde de sıklıkla tercih ettiği Dördüncü Avlu yapıları da bakım onarım çalışmalarından etkilenmiştir. Sarayın müzeleşme öncesi geçirdiği, 1909-19 yıllarında Sermimar Vedat Tek tarafından yürütülen onarımlar, oldukça fazla tartışmalara yol açmıştır.[668] Bu çalışmaların restorasyon prensiplerine uygun şekilde gerçekleşmesi adına bir çalışma yapılmış ve 1915 yılında Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni raporu yayımlanmıştır. Raporda yapılan restorasyon çalışmalarının yanı sıra sarayın müzeleşmesi yönünde görüş bildirilmiştir.[669] Bu dönemde çizilen saray planları Dördüncü Avlu'nun 20. yüzyıldaki durumunu göstermektedir.

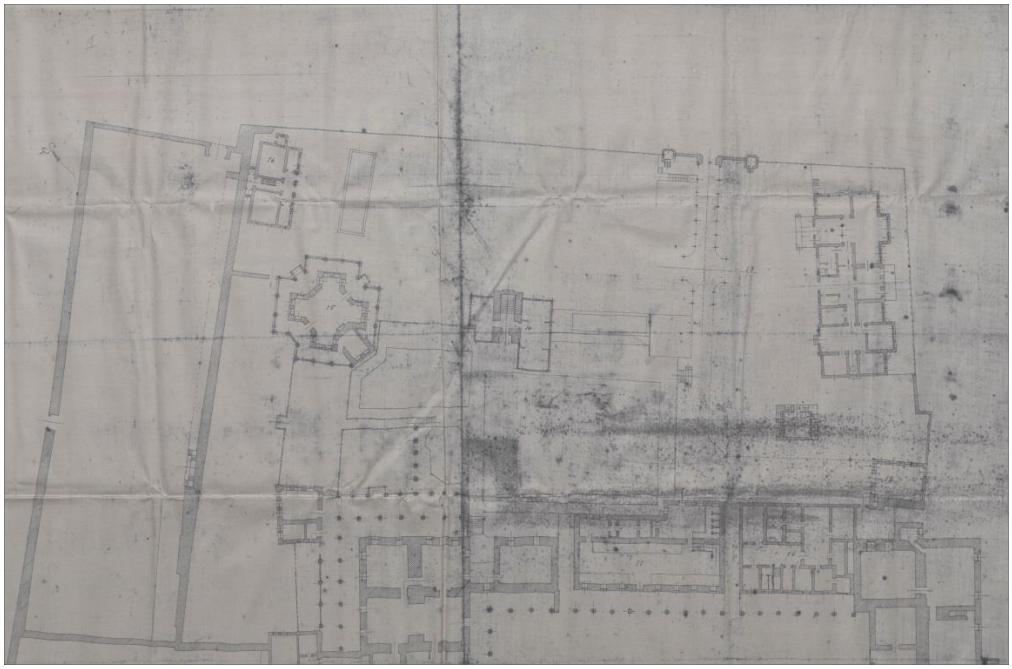

Görsel 296 Dördüncü Avlu, 1908-11, Abdurrahman Şeref[670]

[668] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 37.
[669] Muhâfaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Dairesi'nin Topkapı Sarayı Hümâyûnu'nun Tamiratı Münasebetiyle Arz Eylediği Rapor Suretidir, 10 Teşrinevvel 1333, Dar'ül Hilafet-i Aliyye, Matba-i Amire, 1339.
[670] Ekrem Hakkı Ayverdi, **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1953, Resim: 277. Açıklama: Sarık Odası (Revan Köşkü), Havuz, Sünnet Odası, Bağdad Köşkü, Sultan İbrahim Kameriyesi, Mustafa Paşa Köşkü, Lale Bahçesi, Karakol, Fil Kapısı, Üçüncü Bahçesi, Yeni Köşk, Mescid.

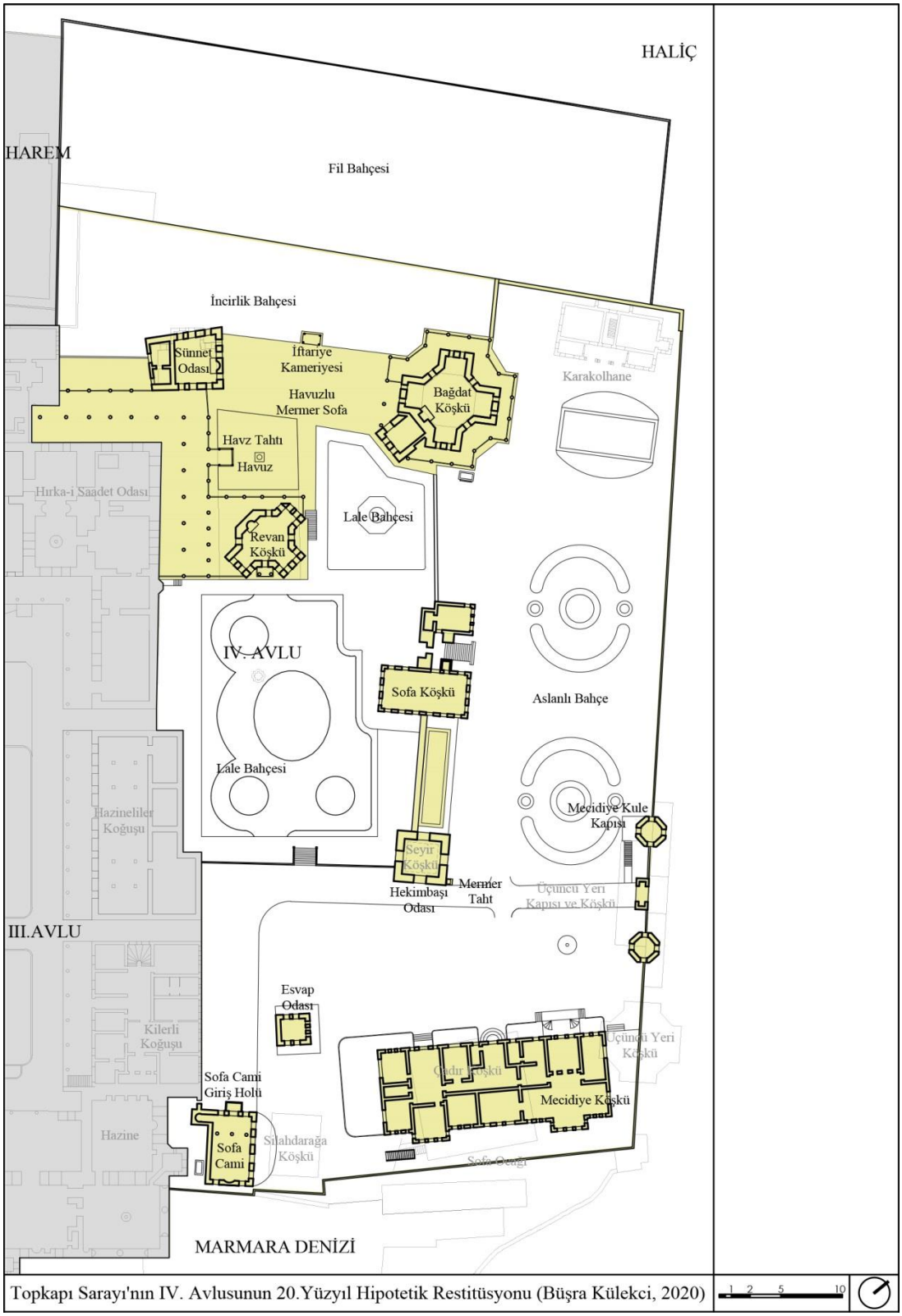

Görsel 297 Dördüncü Avlu, 1912, Gurlitt[671]

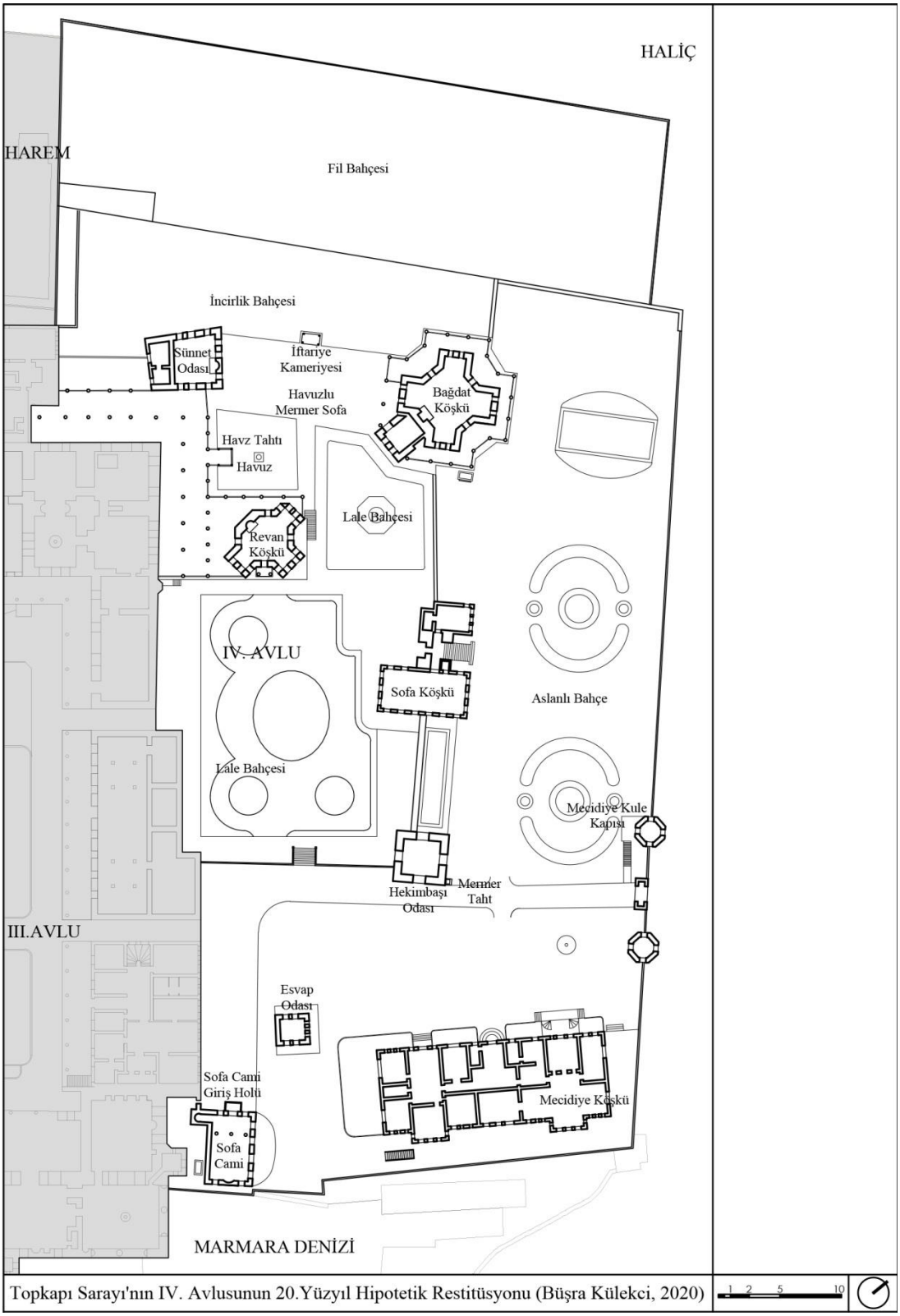

Görsel 298 Dördüncü Avlu, 20. yüzyıl başları, Ali Saim Ülgen, SALT Araştırma

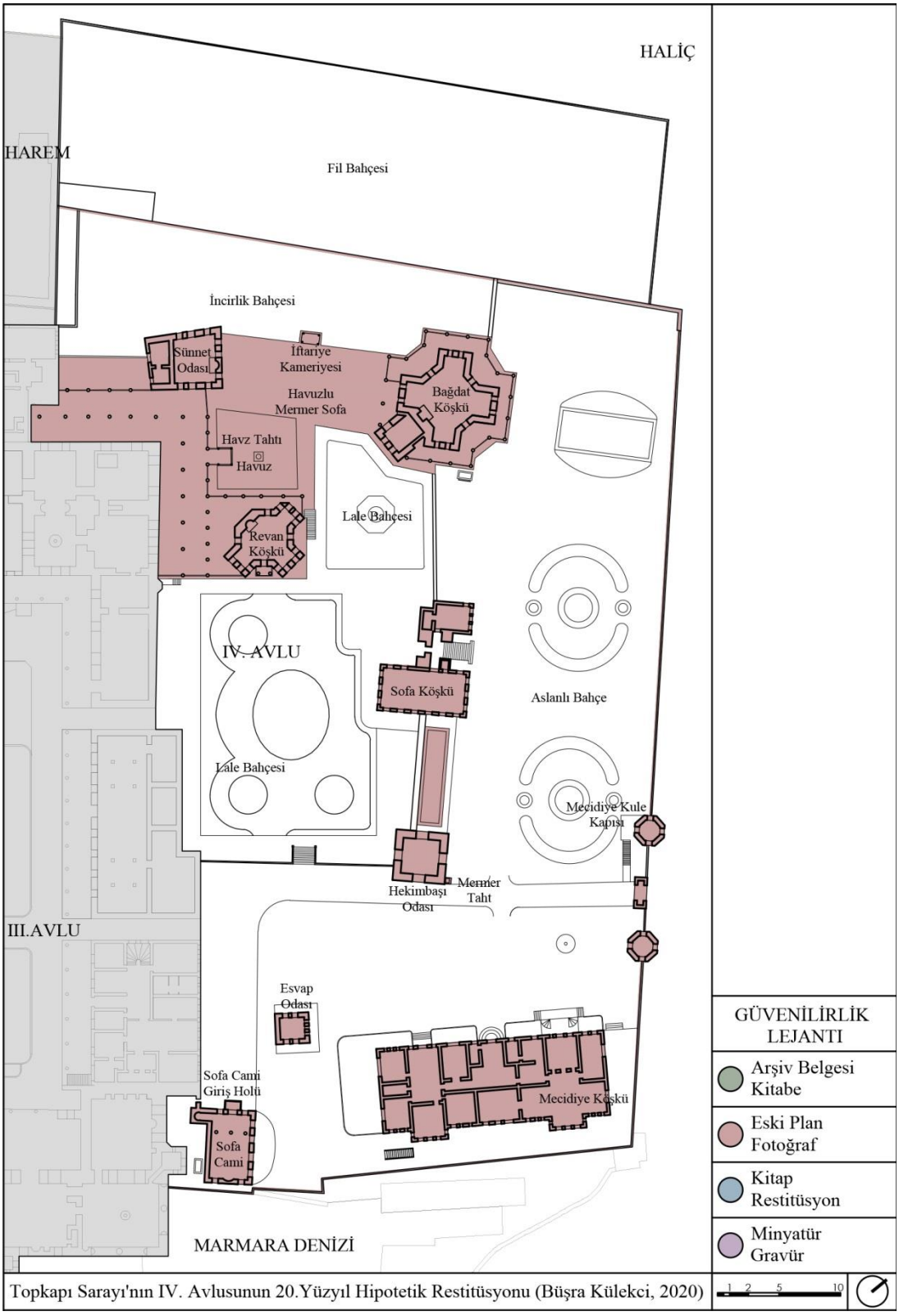
[671] Cornelius Gurlitt, **İstanbul'un Mimari Sanatı Architecture of Constantinople Die Baukunst Konstantinopels**, Çev. Rezan Kızıltan, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 1999, Şekil: 100.

Görsel 299 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 20. Yüzyıl M.Ö. Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 300 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 20. Yüzyıl M.Ö. Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

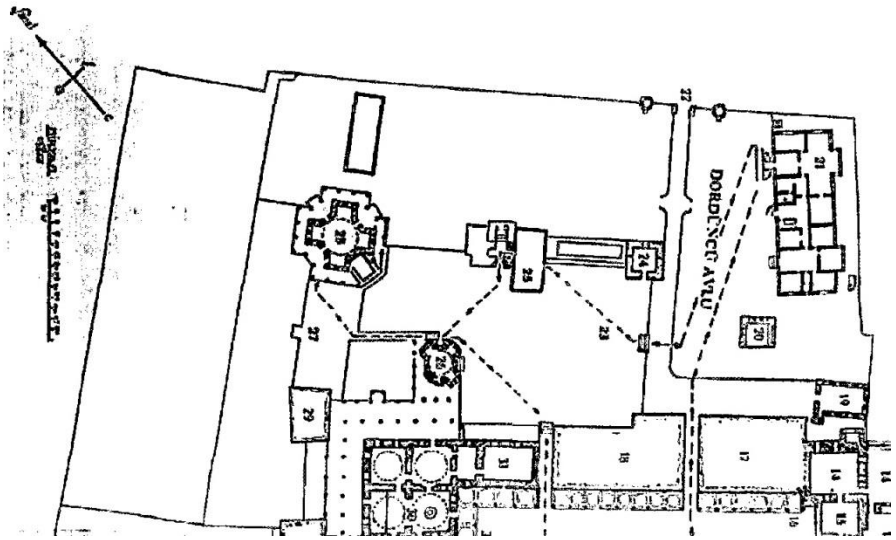

Görsel 301 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 20. Yüzyıl M.Ö. Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020

3.3.8. 20. Yüzyıl (Müzeleşme Sonrası)

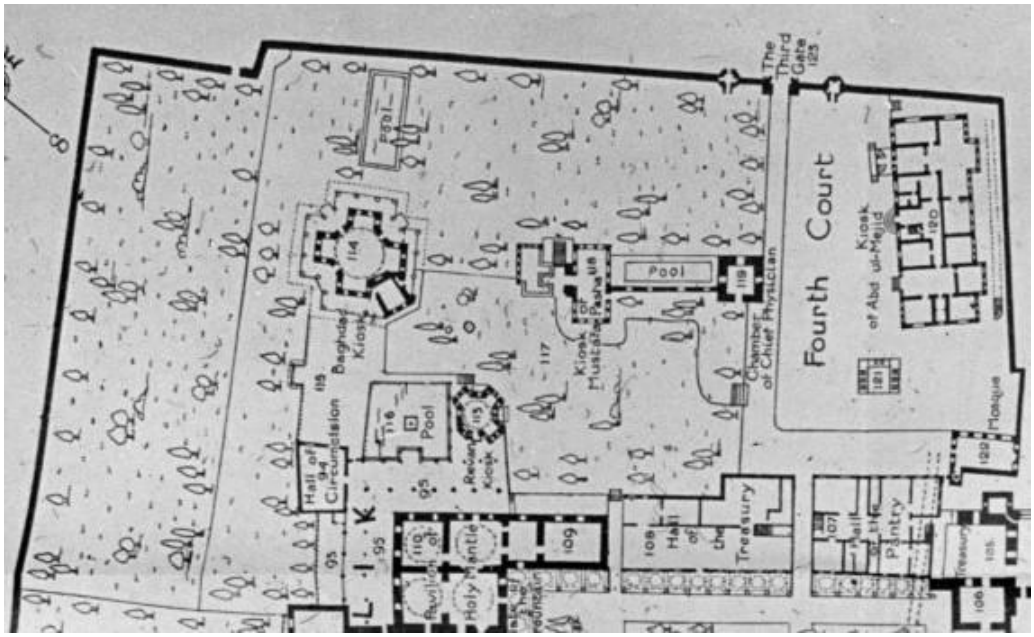
Topkapı Sarayı'na müze işlevi verilmeden önce, son padişahlar tarafından saray ve kıymetli eserleri yabancı misafirler başta olmak üzere çeşitli konuklara gezdirilerek tanıtılmıştır. Devletin yönetimi sahil saraylarında devam etse de yüzyıllar boyunca devletin yönetim merkezi olan Topkapı Sarayı ve içerisinde bulunan hazinelere oldukça değer verilmiştir. Savaş yıllarında saray ve içerisinde bulunan eşyaların muhafazası için bir takım önlemler alınmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra 3 Nisan 1924 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararla Topkapı Sarayı Asar-ı Atika Müzeleri Müdürlüğü'ne bağlanarak müze olarak işlevlendirilmiştir.[672] Saray müzeye çevrilmeden önce meydana gelen afetlerden dolayı çeşitli tahribatlar oluşmuştur.[673] Müzeleşmenin ardından müze müdürü Tahsin Öz önderliğinde 1924-39 yıllarında sarayda koruma onarım çalışmaları yürütülerek acil müdahale önlemleri uygulanmıştır.[674] Bu çalışmalarda Dördüncü Avlu yapıları da ele alınmıştır.

Görsel 302 Dördüncü Avlu planı, 1933[675]

[672] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 33.
[673] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 34.
[674] Tahsin Öz, **Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları 1939-1944**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948, s. 5.
[675] İstanbul Asarıatika Müzeleri , **Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

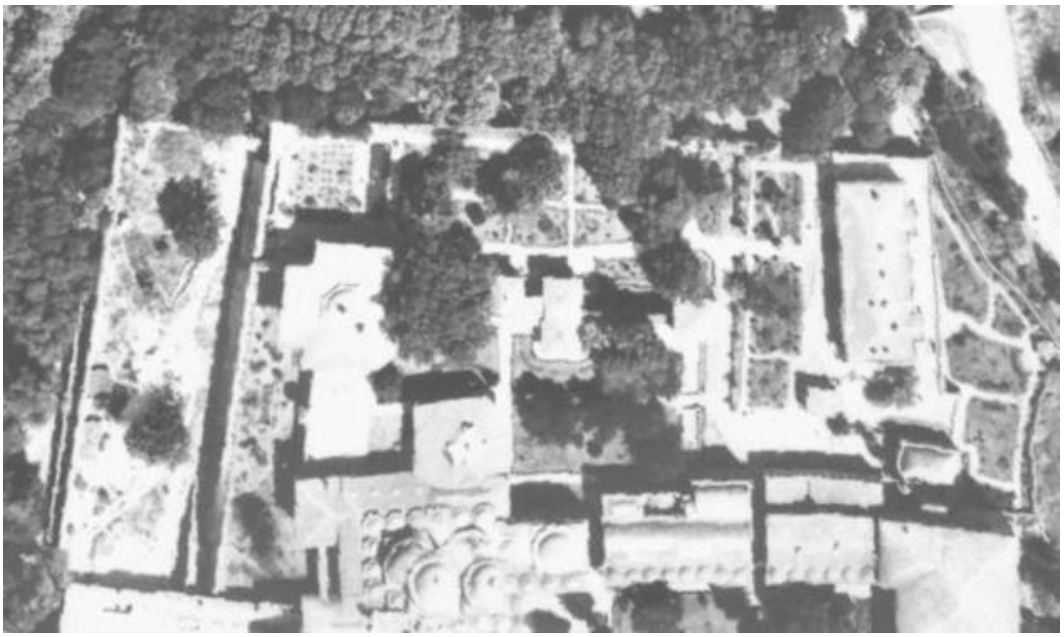
Görsel 303 Dördüncü Avlu planı, N. M. Penzer, 1936[676]

Topkapı Sarayı'nda koruma onarımının ardından 1940-51 yıllarında Tahsin Öz tarafından yürütülen restorasyon çalışmalarının, Stilistik Rekompozisyon yaklaşımıyla yapıldığı aktarılmaktadır.[677] GEEAYK'ın kurulmasıyla 1951-80 yıllarında yapılan restorasyon çalışmaları kurul kararına bağlanmıştır. Tarihi Restorasyon yaklaşımıyla yapılan bu çalışmalarda çağdaş malzemelerden olan betonarme uygulamalar yapıldığı tespit edilmiştir. Yine bu dönemde yapılan restorasyonlarda Çadır Köşkü ele alınarak yeniden işlevlendirilmiştir. 1984-2000 yıllarında gerçekleşen çalışmaların Çağdaş ve Bilimsel Restorasyon yaklaşımı ile yürütüldüğü düşünülse de, yapılan restorasyonların bu yaklaşımla gerçekleşmediği kanaatine araştırmalarımız sonucunda varmaktayız. Tüm bu yapılan çalışmalar kapsamında Dördüncü Avlu ve yapıları da ele alınmıştır. Yapılan restorasyonlarda Dördüncü Avlu'da sağlamlaştırma, temizleme ve taşıma teknikleri kullanılmıştır.[678]

[676] Erişim: http://images.doaks.org/artamonoff/items/show/2119 Erişim Tarihi: 27.04.2020.
[677] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 332.
[678] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, s. 344-345.

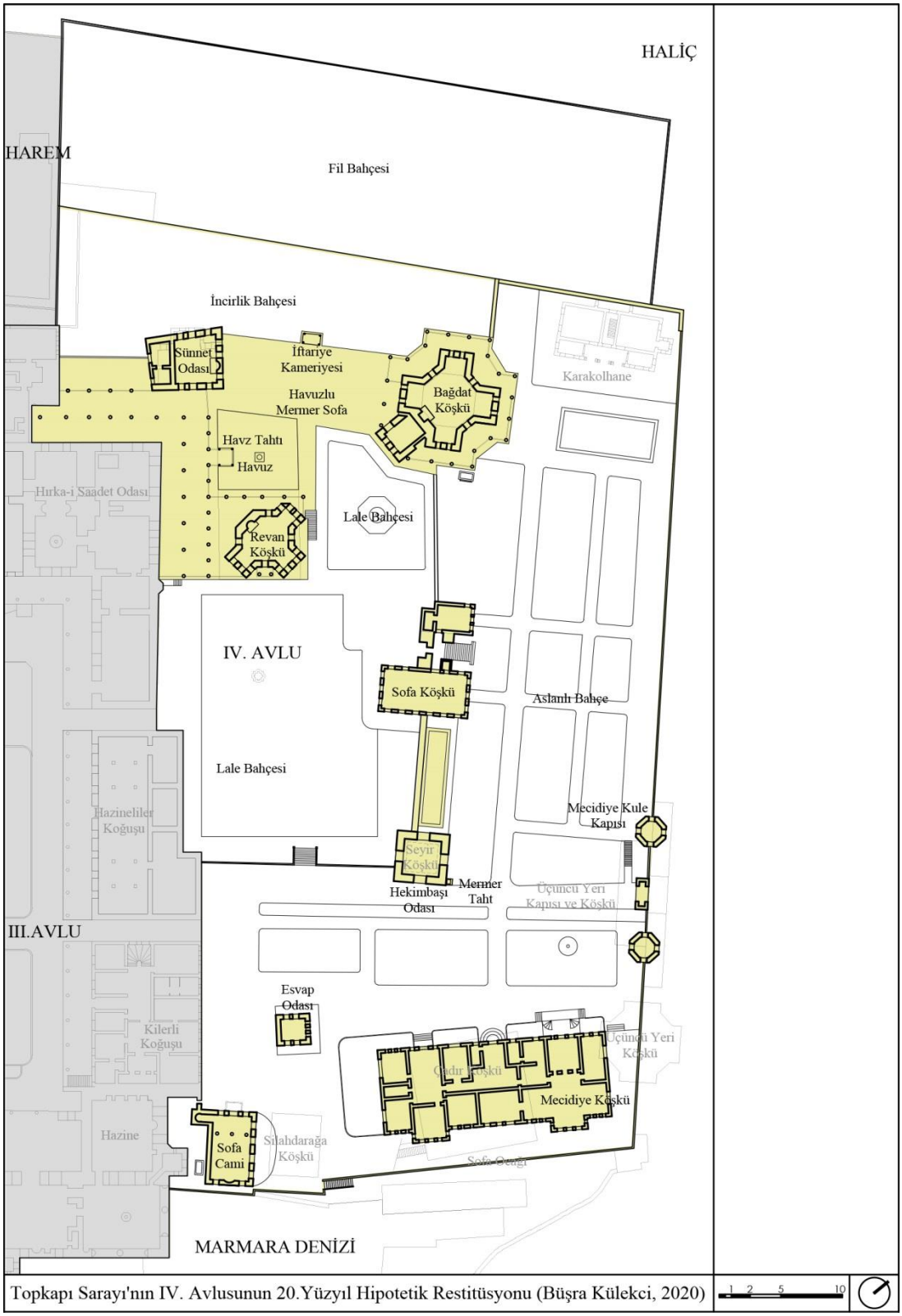
TOPKAPI SARAYI MÜZESİ CUMHURİYET DÖNEMİ RESTORASYONLARI							K3
Dönem: 1923-2000	Restorasyon Teknikleri						Yeni Bina Yapımı
Dördüncü Avlu Yapıları	Sağlamlaştırma	Bütünleme (Reintegrasyon)	Yenileme (Renovasyon)	Yeniden Yapım (Rekonstrüksüyon)	Temizleme Arındırma	Taşıma	
Havuzlu Taşlık Havuz-Havuz Köşkü	+	–	–	–	+	+	–
Bağdat Köşkü	+	–	–	–	+	–	–
Revan Köşkü	+	–	–	–	–	–	–
İftariye Kameryesi	+	–	–	–	+	–	–
Sünnet Odası	+	–	–	–	–	–	–
Sofa Köşkü	+	–	–	–	–	–	–
Sofa Camisi	+	–	–	–	–	–	–
Hekimbaşı Odası	+	–	–	–	–	–	–
Esvap Odası	+	–	–	–	+	–	–
Mecidiye Köşkü Çadır Köşkü	+	–	+	–	+	–	–

Görsel 304 Cumhuriyet Dönemi restorasyonlarında Dördüncü Avlu'da kullanılan teknikler, Ümran Karahasan[679]

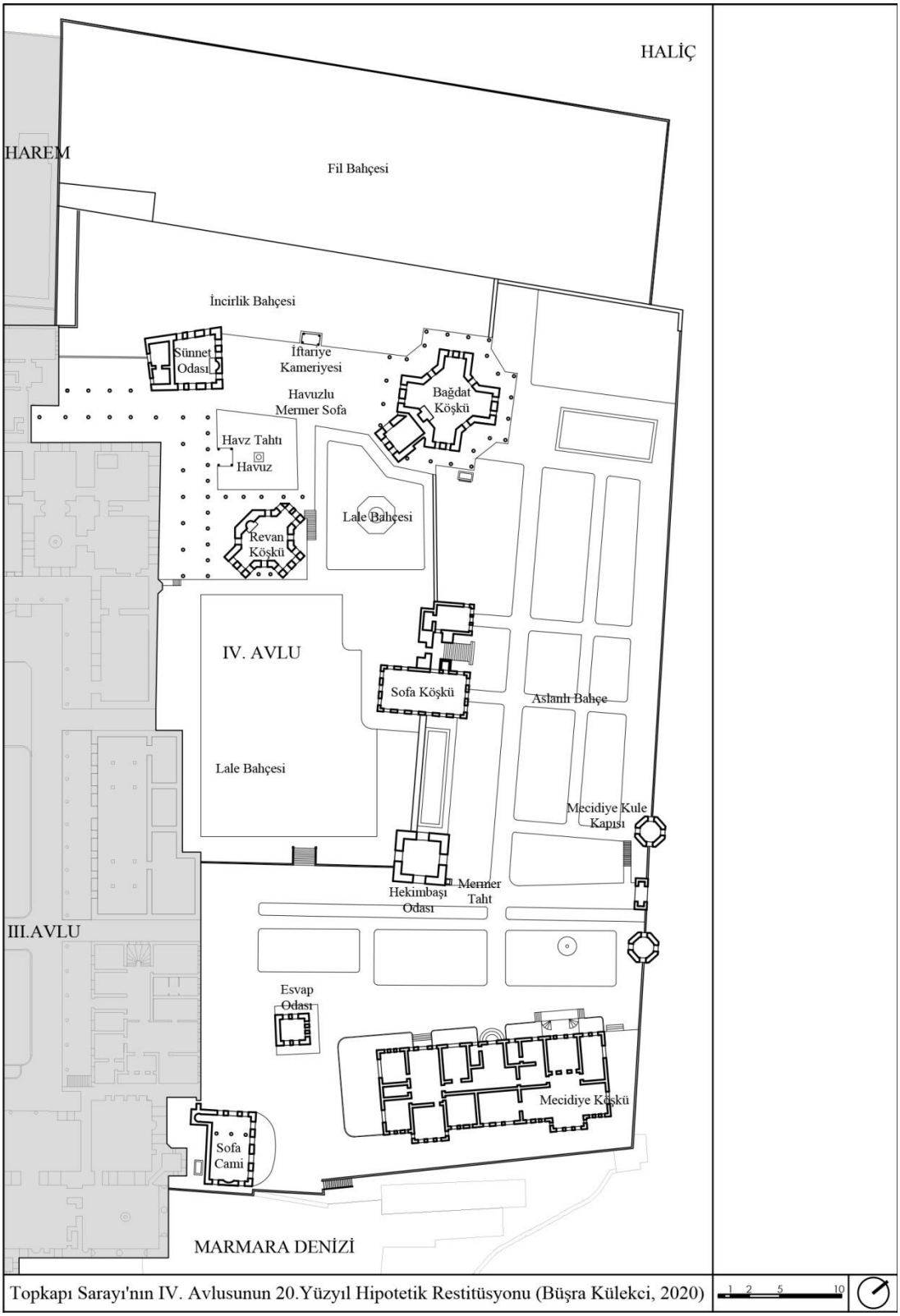

Görsel 305 Dördüncü Avlu kuşbakışı görünümü, 1966, İBB Hava Fotoğrafları[680]

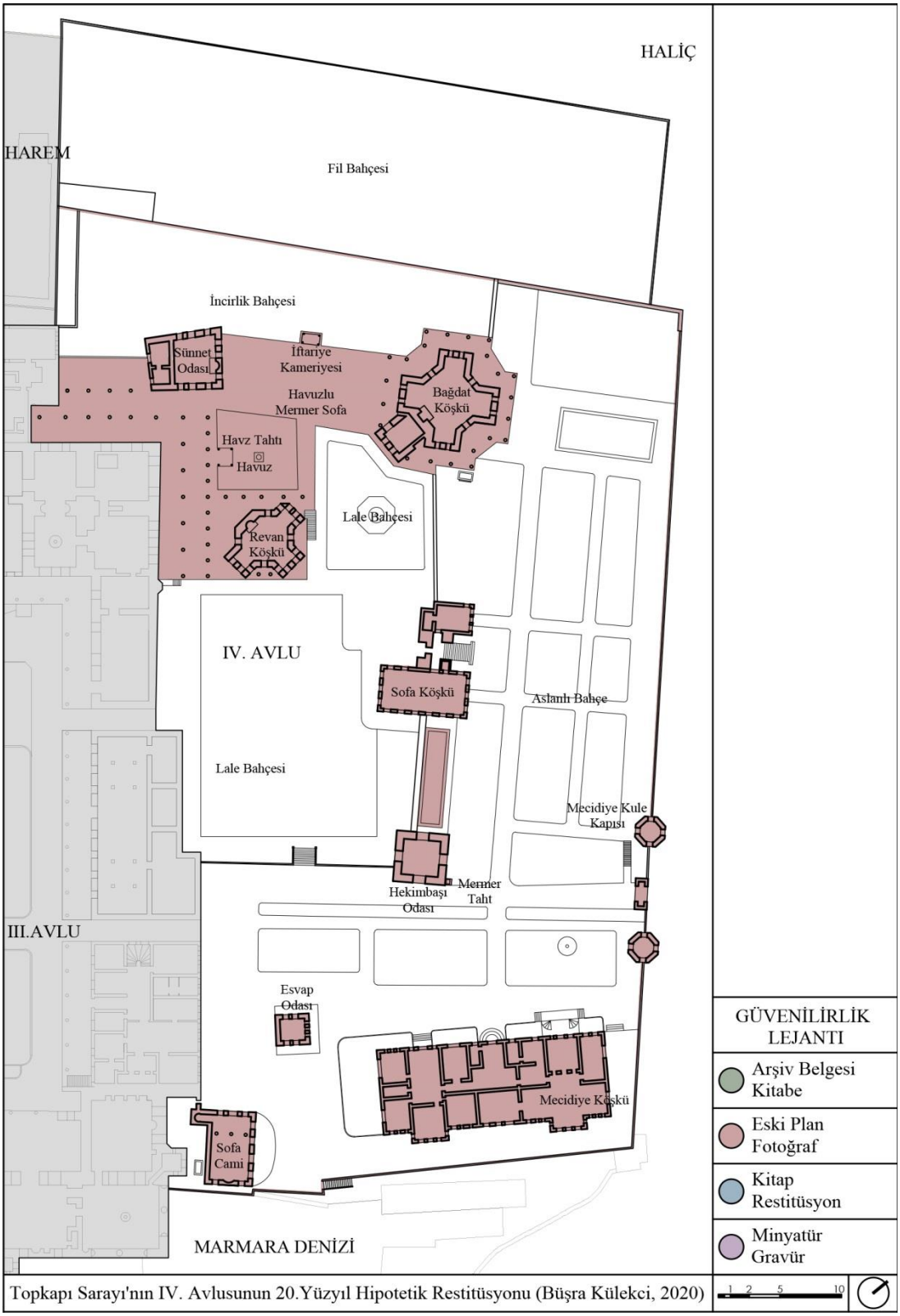
[679] Ümran Karahasan, **Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Onarımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2005, Tablo: 4.3.1.
[680] Erişim: https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/ Erişim Tarihi: 27.04.2020.

Görsel 306 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 20.Yüzyıl M.S. Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 307 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 20. Yüzyıl M.S. Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 308 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 20. Yüzyıl M.S. Hipotetik Restitüstonunun Güvenilirlik Lejantı, TECU, Büşra Külekci, 2020

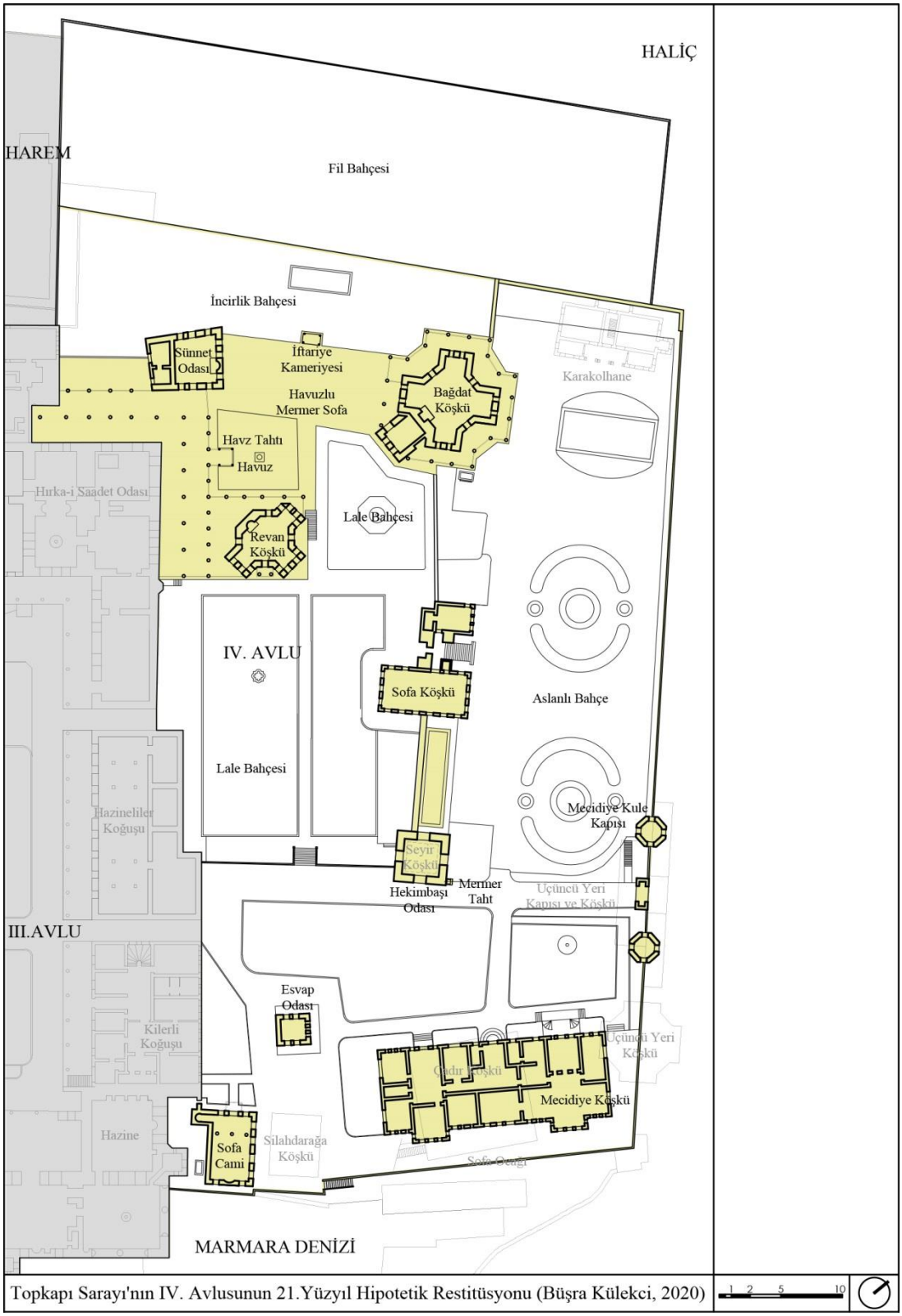
3.3.9. 21. Yüzyıl

Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu günümüzdeki görünümüne, yüzyıllar boyunca eklenen ve yok olan yapılar ile yapıların geçirdiği restorasyonlarla dönüşerek ulaşmıştır. Avluda bulunan yapıları incelediğimizde, avlunun gelişimini etkileyen farklı dönem izleri açıkça görülmektedir. Avluda bulunan yapıların bakım onarım çalışmaları günümüzde de periyodik olarak sürdürülmektedir.

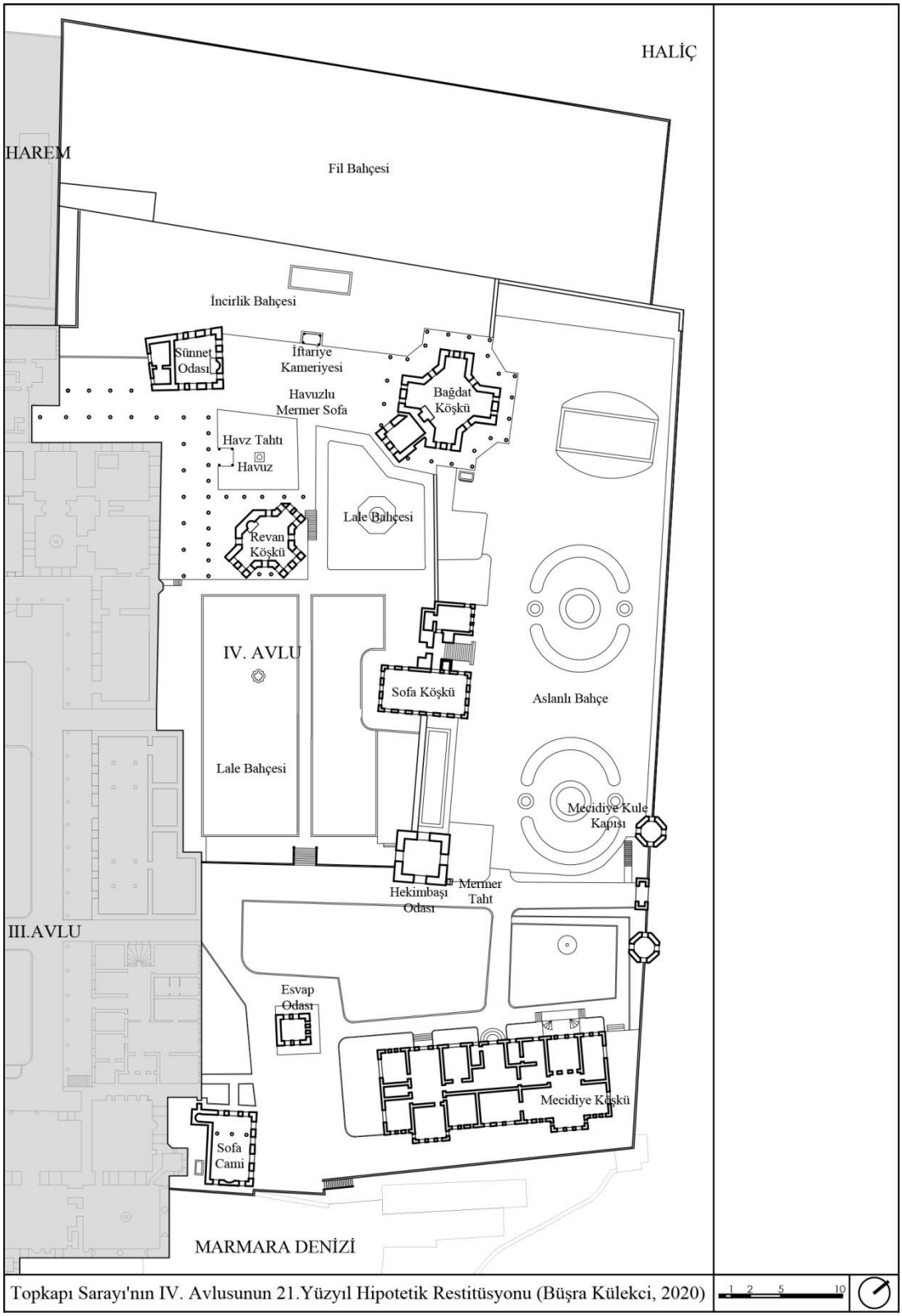
Topkapı Sarayı günümüzde müze olarak işlevine devam etmektedir. Kültür Bakanlığı'nın denetiminde olan müze, 2019 yılında Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na aktarılmıştır. Dördüncü Avlu'da bulunan; Sünnet Odası, Revan Köşkü, Bağdat Köşkü, Sofa Köşkü, Esvap Odası ve Sofa Cami ziyarete açık bölümlerdir.

Görsel 309 Dördüncü Avlu kuşbakışı görünümü, 2019, Fatih Belediyesi Kent Rehberi

Görsel 310 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'ndaki Dönüşüm Geçiren Tüm Yapılarda 21. Yüzyıl Döneminin Gösterimi, TECU, Büşra Külekci, 2020

Görsel 311 Topkapı Sarayı'nın Dördüncü Avlusu'nun 21. Yüzyıl Hipotetik Restitüstonu, TECU, Büşra Külekci, 2020

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Topkapı Sarayı yüzyıllar boyunca eklenerek ve dönüşüm geçirerek farklı dönem mimari yapılarını içerisinde barındırmaktadır. Bu dönüşümün sebepleri incelendiğinde birçok etken ortaya çıkmaktadır. Sarayda devletin yönetim merkezi olarak kullanıldığı her dönemin ihtiyacına yönelik eklemeler ve yıkımlar olmuştur. Yangın, deprem gibi afetlerin de saray yapılarında etkili olduğu görülmektedir. Yüzyıllar içerisinde değişen mimari üsluplar, yapılan restorasyonlar da yapıların farklı kimlik kazanmalarında etkili olmuştur. Bu farklılıkların sonucunda ortaya çıkan yapılar bütünü, 15. yüzyıldan günümüze kadar gelen mimari değişimleri okumamızda somut bir örnektir.

Dördüncü Avlu asma bahçesi ve sınırlarıyla sarayın ilk inşasında planlanmıştır. Saraya eklenen son yapı ile sarayın ilk inşasından itibaren günümüze ulaşan yapılar ve dönüşümleri avluda görülmektedir. Dördüncü Avlu'nun çoğunlukla köşklerden oluşmasıyla, avluda farklı dönemlere ait birçok köşk mimarisi örnekleri yer almaktadır. Avlunun özel kullanıma mahsus olması ve padişah tarafından tercih edilmesi dönüşümü etkileyen unsurlardandır.

15. Yüzyılda Dördüncü Avlu: Asma bahçesi ve sınırlarıyla mevcut haline yakın bir durumdadır. Asma bahçeyi çevreleyen dendanlı sur duvarının üzerinde Sofa Köşkü'nden önce Kapı Kulesi bulunmaktadır. Bu hizada yer alan Hekimbaşı Odası/ Baş Lala Kulesi 15. yüzyılda inşa edilerek günümüze kadar korunmuştur. Simetrisinde bulunan Bağdat Köşkü'nün yerinde ise başka bir köşk yer almaktadır. Avluyu dış bahçeye bağlayan Mecidiye Kule Kapıları'nın yerinde, üzerinde köşkü bulunan başka bir kapı bulunmaktadır. Mecidiye Köşkü'nün yerinde başka bir köşkün bulunmasının yanı sıra mermer terasın sınırları günümüzdeki ile farklıdır.

16. Yüzyılda Dördüncü Avlu: Haliç'e bakan mermer terasa Sünnet Odası'ndan önceki köşk inşa edilmiştir. Havuzun durumu günümüzdekinden daha

büyük ve Revan Köşkü'nün altına kadar olan bir alanı kaplamaktadır. Sofa Cami ve Sofa Ocağı da ilk olarak bu yüzyılda yapılmıştır.

17. Yüzyılda Dördüncü Avlu: Havuzlu Mermer Sofa ve üzerindeki yapılar günümüzdeki mevcut durumundadır. Avluda Sünnet Odası, İftariye Kameriyesi, Revan Köşkü, Bağdat Köşkü, Sofa Köşkü ve günümüze ulaşmamış Üçüncü Yeri Köşkü bulunmaktadır.

18. Yüzyılda Dördüncü Avlu: Avluda günümüze ulaşmayan Silahdarağa Köşkü'nün bulunduğu tespit edilmiştir. Sofa Cami Sultan I. Mahmud tarafından yeniden inşa edilmiştir.

19. Yüzyıl (Taşınma Öncesi) Dördüncü Avlu: Yeni bir yapı inşası bulunmamaktadır. 19. yüzyılda niçin yıktırıldığı bilinmeyen yıktırıldığı aktarılan Silahdarağa Köşkü'nün varlığı arşiv belgeleriyle tespit edilmiştir.

19. Yüzyıl (Taşınma Sonrası) Dördüncü Avlu: Avlunun en çok dönüşüm geçiren kısmı geçirdiği yangından sonra Sultan Abdülmecid döneminde yeniden düzenlenen kuzeydoğu kanadıdır. Bu yapılan yenilemede mermer teras büyütülmüştür. Bu kısımda bulunan Üçüncü Yeri Köşkü ile Çadır Köşkü yıktırılarak yerine Mecidiye Köşkü yapılmıştır. Sultan IV. Murad'ın Mermer Tahtı'na oturarak müsabakaları izlediği bu alanın bütünlüğü Mecidiye Köşkü'nün yapımıyla bozulmuştur. Sultan II. Mahmud tarafından yaptırılan cami yerine yine Sofa Cami inşa edilmiştir. Mecidiye Köşkü'nün yakınına Esvap Odası yine bu yenilemelerde yapılmıştır. Son olarak Üçüncü Yeri Kapısı ve Köşkü yıktırılarak Mecidiye Kule Kapısı inşa edilmiştir. Sofa Cami bitişiğinde bulunan Silahdarağa Köşkü de bu dönemde yıktırılmıştır. Dördüncü Avlu'ya ait Osmanlı'nın klasik peyzaj düzeni bu dönemde yapılan inşa çalışmalarında yok edilmiştir. 19. yüzyılın sonlarında ise günümüze ulaşmayan Karakolhane inşa edilmiştir.

20. Yüzyıl (Müzeleşme Öncesi) Dördüncü Avlu: Avluda yeni bir yapı inşası bulunmamaktadır. Sofa Cami girişine camekanlı bir hol eklenmiştir. Bağdat Köşkü'nün altına inşa edilen Karakolhane bu dönemde yıktırılmıştır.

20. Yüzyıl (Müzeleşme Sonrası) Dördüncü Avlu: Avluda yeni bir yapı inşası bulunmamaktadır. Sofa Cami girişinde bulunan camekanlı hol kaldırılmıştır. Bu dönemde avlu yapılarında restorasyon çalışmaları yoğun olarak sürdürülmüştür.

21. Yüzyıl Dördüncü Avlu: Günümüzde avlu yapılarında bakım onarım çalışmaları sürdürülmektedir. Sarayın müze olarak işlevi devam ettiğinden avluda bulunan yapıların çoğunluğu ziyarete açıktır.

Topkapı Sarayı'nın inşasıyla ana kurgusu oluşan Dördüncü Avlu'nun yapısal dönüşümlerini etkileyen birçok gerekçe bulunmaktadır. Deprem, yangın gibi doğal afetler sebebiyle avlu yapıları harap olmuş ya da onarım geçirmiştir. Bunların yanı sıra keyfi tutumlar sebebi ile yapılar yıktırılmış, mevcut yapılar üzerinde değişimler ya da eklemeler gerçekleşmiştir. Yapılan restorasyonlarda ise her yüzyılın mimari üslubuna uygun olarak çalışmalar gerçekleştirilmiş; yapılar farklı görünümlere ulaşmıştır.

16. yüzyılda gerçekleşen dönüşümünde, yeni yapı inşaları ile peyzaj düzenlemeleri gerçekleşmiştir. Bu yüzyılda 15. yüzyıla ait herhangi bir yapı yok edilmemiştir. 17. yüzyılda gerçekleşen dönüşümde, 15. yüzyıla ait yapılardan yıktırılarak yerlerine yeni köşkler inşa edilmiştir. Ayrıca avlunun asmabahçesinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. 18. yüzyılda gerçekleşen dönüşümde, yeniden yapım gerçekleşmiştir. 19. yüzyılda deprem sebebiyle ve keyfi tutumlar ile mevcut yapılar yıktırılarak yerlerine yeni yapılar inşa edilmiştir. Avlunun klasik peyzaj düzenlemesi de Batılılaşma etkisiyle yenilenmiştir. 20. yüzyılda ise yine mevcut yapı yıkımı gerçekleşmiştir. Yeni yapı inşası görülmeyen dönemde ağırlıklı olarak restorasyon çalışmaları yürütülmüştür. Günümüzde ise mevcut yapıların bakım-onarım çalışmaları gerçekleşmektedir.

Dördüncü Avlu'nun dönüşümü üzerine yapılan bu çalışmada mevcut yapılar ve değişimleri ile yok olmuş yapılar tespit edilmiştir. Avlu yapılarının dönüşümünü etkileyen gerekçeler araştırılmıştır. Her bir etken irdelenerek avlunun dönüşümü üzerinde doğru tespitlerin yapılması hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında literatür detaylı olarak taranmıştır. Topkapı Sarayı ve tarihçesi ile ilgili birçok veriye ulaşılırken, yapılar üzerinde gerçekleşen çalışmalar ile yapısal dönüşümler ile ilgili

veriler oldukça yetersizdir. Çalışmamızda istifade ettiğimiz veriler bir arada bulunmadığından, araştırmalarımızda ulaştığımız bilgi ve belgeleri toparlamak oldukça güç olmuştur. Osmanlı Arşivi'nde bulunan yazışmalarda yapıların farklı isimler ile adlandırılması, detaylı bilginin belgelerin içeriğinde yer almaması da araştırmayı güçleştirmiştir. Öte yandan bir belge üretme amacının dışında çekilmiş eski fotoğraflar ile sarayın resmedildiği görseller ise çalışmamıza oldukça katkı sağlamıştır. Avlunun görünümü ve hangi yüzyılda hangi yapının var olduğuna dair yapılan araştırmalarda, Osmanlı döneminde sarayı görme fırsatı bulan seyyahların hatıratları da yardımcı olmuştur. Avlu yapılarının değişimleri araştırılırken incelediğimiz restorasyon çalışmalarına ait raporlar çalışmamıza ışık tutsa da yapılan çalışmalara dair bilgiler yetersiz kalmaktadır.

Yapılan tüm araştırmalar neticesinde elde edilen veriler ışığında, Dördüncü Avlu'nun her yüzyıla ait hipotetik restitüsyon planları çizilmiştir. Mimarisi ile ilgili elimizde net bir verinin bulunmadığı yok olmuş yapıların, yapılan araştırmalarla yaklaşık olarak şematik çizimleri yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA, TS.MA.d 9917/0027.

BOA, TS.MA.e 596/116.

BOA, TS.MA.e 623/142.

BOA, TS.MA.d 3130 y.003.

BOA, TS.MA.e 830/13.

BOA, TS.MA.d 4613.

BOA, HH.d 22045.

BOA, TS.MA.e 1100/6.

BOA, MBİ 23/122.

BOA, TS.MA.e 927/86.

BOA, Y.PRK.BŞK 15/14.

BOA, TS.MA.e 607/5.

BOA, TS.MA.e 599/89.

BOA, PLK.p 481.

BOA, ML.EEM 124/47.

TSMK. H. 1523, y. 158b-159a.

TSMK. H. 1523, y. 232a- y. 231b.

TSMK. H. 1523, y. 15b.

TSMK. Y. B. 2670.

TSMK. H. 1517, y. 18a.

TSMK. H. 1523, y. 18b.

TSMK. H. 1523, y.19a.

TSMK. H. 1524, y. 242a.

TSM. 17/163.

TSMK. H. 1124, y. 49a.

TSMK. A. 3593, y. 174Bb- 175a.

TSMK. A. 3593, y.

Kitaplar, Süreli Yayınlar, Tezler ve Makaleler

Ağca, S. (2013). "Esvab Odası ve Esvabcıbaşılık", Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık:6, İstanbul, 2013, s. 98-105.

Ahunbay, Z. (2017). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayın, İstanbul.

Aksu, B. T. (2017). Evliya Çelebi ve Topkapı Sarayı, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.

Altındağ, Ü. (1982). Topkapı Sarayı, Birinci Avlu, İkinci Avlu, Üçüncü Avlu (Enderun), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Dergisi, Sayı: 7, s. 12-43.

Atalay, B. (2003). Batılıların Gözüyle Topkapı Sarayı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Ar, B. (2013). Osmanlı Döneminde Aya İrini ve Yakın Çevresi, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Aydın, H. (2013). Resimli Belgelerde Topkapı Sarayı, Kültür A.Ş., İstanbul.

Ayverdi, E. H. (1953). Fatih Devri Mimarisi, İstanbul Matbaası, İstanbul.

Ayverdi, E. H. (1958). 19. Asırda İstanbul Haritası, Şehir Matbaası, İstanbul.

Ayverdi, E. H. (1991). "Bağdad Köşkü", İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Ansiklopedisi Yayınları, C: 4, s. 1801-1808.

Baykal, İ. (1949). Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları, Güzel Sanatlar Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Sayı:6, s. 75-84.

Bey, M. R. (2010). Bir Osmanlı Subayının Kaleminden Topkapı Sarayı ve Çevresi Topkapı Saray-ı Humayunu ve Parkının Tarihi, Okur Kitaplığı, İstanbul.

Bitlisî, İ. (2019). Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481, Düz: Muhammed İbrahim Yıldırım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Bobovius, A. (2013). Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Byzantios, S. (2019). Constantinople, Çev: Haris Theodorelis-Rigas, İstos Yayınları, C: 1, İstanbul.

Can, S. (2010). Balyanlar ve Dolmabahçe Sarayı Mimari Sorunu, Milli Saraylar Kültür- Sanat- Tarih Dergisi, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, No:6.

Cezar, M. (1963). Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Afetler, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Cimilli, H. C. (2007). Topkapı Sarayı'nın Anıtsal Kapılarının İşlev ve Sembolizm Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Coşkun, B. S. (2012). İstanbul'daki Anıtsal Yapıların Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçleri, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Coşkun, B. S., & Binan, D. (2013). "Cumhuriyet Dönemindeki Koruma ve Onarım Süreçlerine İstanbul'daki Anıtsal Yapılar Üzerinden Bir Bakış", Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi Tasarım+Kuram, Sayı: 15, s. 103-126.

Çağlayan, T. (1952). Bağdat Köşkü, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Çiftçi, A. (2004). 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askeri Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapılar, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Çığ, K. (1970). "1960-1969 Seneleri Arasında Topkapı Sarayı'nda Yapılan Restorasyonlar Esnasındaki Buluntular" VII. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 693-697.

Diker, H. F. (2000). Topkapı Sarayında Revan ve Bağdat Köşkleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Diker, H. F. (2015). "Topkapı Sarayı Müzesi'nde Güncellenmiş Bir Sergi Mekânı 2", Yapı Dergisi, Sayı: 409, s. 72-77.

Diker, H. F. (2008). "Revan Köşkü", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C: 35, s. 29-30.

Diker, S. A. (2018). "İstanbul depremleri sonrasında Topkapı Sarayı'nda yapılan tamiratlara bakış", Filiz Çağman'a Armağan, Lale Yayıncılık, İstanbul, s. 53-60.

Diker, S. A. (2019). Has Oda ve Teşkilatı, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Doğan Kardeş Yayınevi. (1969). Hünername Minyatürleri ve Sanatçıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Eldem, S. H. (1969). Köşkler ve Kasırlar I, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul.

Eldem, S. H. (1969). Köşkler ve Kasırlar II, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul.

Eldem, S. H., & Akozan, F. (1982). Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Erdoğdu, A. (2018). Topkapı Sarayı'nı Anlatmak, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.

Erkins, Z. (1959). Topkapı Sarayı, Motif Basımevi, İstanbul.

Ethem, H. (1931). Topkapı Sarayı, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.

Eyice, S. (1975). "İstanbul Arkeoloji Müzesinde Bizans-Türk Çeşmesi", Belleten Dergisi, C: XXXIX, Sayı:155, s. 429-446.

Eyice, S. (1979). "Mimar Kasım Hakkında", Belleten Dergisi, C: LXIII, Sayı: 172, s. 767-808.

Eyice, S. (1985). Topkapı Sarayı, Epoch Yayınları, İstanbul.

Eyice, S. (1991). "Bağdat Köşkü", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C: 4, s. 444-446.

Eyice, S. (1992). "Beşir Ağa Camii", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C: 6, s. 1.

Eyüboğlu, M. A. (1986). Topkapı Sarayı'nda Padişahın Evi (Harem), Sandoz Kültür Yayınları, No:9, İstanbul.

Gurlitt, C. (1999). İstanbul'un Mimari Sanatı Architecture of Constantinople Die Baukunst Konstantinopels, Düz: Hasan Duman, Çev: Rezan Kızıltan Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.

Günergün, F. (2006). "Türkiye'de Hayvanat Bahçeleri Tarihine Giriş", I. Ulusal Veteriner Hekimliği Tarihi ve Mesleki Etik Sempozyumu Bildirileri, Elazığ, s. 185-218.

İlban, Ö. (1982). Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Dergisi, Sayı: 7, s. 65-75.

İskender, Ö. (1995). Yaşayan Kültür Mirası Olarak Topkapı Sarayı Bahçeleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

İstanbul Asarıatika Müzeleri. (1933). Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, Devlet Matbaası, İstanbul.

İstiklal, B. (1958). Revan Köşkü, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Karahasan, Ü. (2005). Topkapı Sarayı Müzesi Cumhuriyet Dönemi Restorasyonları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Kartal, B. (2009). İstanbul'daki Tarihi Saray Bahçeleri'nin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Koch, G. (2001). Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri, Çev: Z. Zühre İlkgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Koç, H. (2018). "Topkapı Sarayı birinci avlusu (belgelerle 20. yüzyıl başları)", Filiz Çağman'a Armağan, Lale Yayınları, s. 341-356, İstanbul.

Koçu, R. E. (2004). Topkapı Sarayı, Doğan Kitap, İstanbul.

Kritovulos (2018). Kritovulos Tarihi (1451-1467), Çev: Ari Çokona, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kuban, D. (2017). İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kumbaracızade, Ü. İ. (1933). Hekim-Başı Odası, İlk Eczane, Baş-Lala Kulesi, Kader Matbaası, İstanbul.

Küçükerman, Ö. (2010). Bir İmparatorluk İki Saray "Topkapı" ve "Dolmabahçe", Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Mahir, B. (1993). "Şahkulu", İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, C: 7, s. 127-129, İstanbul.

Mayes, S. (2000). Sultan'ın Orgu, Çev: M. Halim Spatar, İletişim Yayınları, İstanbul.

Necipoğlu, G. (2017). 15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Necipoğlu, G. (2018). “Yeni bir belge ışığında "sanal arkeoloji": On altıncı yüzyıl başlarında Topkapı Sarayı”, Filiz Çağman'a Armağan, Lale Yayıncılık, s. 377-402, İstanbul.

Ortaylı, İ. (2007). Mekânlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Osman, R. (1989). Edirne Sarayı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Öz, T. (1948). Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları (1939-1944), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Öz T. (1949). Topkapı Sarayı Müzesi Onarımları, Güzel Sanatlar Dergisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Sayı:6, s. 6-73.

Öz, T. (1953). Topkapı Sarayında Fatih Sultan Mehmet II. Ye Ait Eserler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Özlü, N. (2018). From Imperial Palace to Museum: The Topkapı Palace During The Long Nineteenth Century, Doctor of Philosophy, Boğaziçi University.

Özlü, N. (2019). “Osmanlı'da Koruma: Topkapı Sarayı”, İnci Aslanoğlu için bir Mimarlık Tarihi Dizimi.

Ralamb, C. (2008). İstanbul'a Bir Yolculuk 1657-1658, Çev: Arda Arel, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Sağdıç, E. (2018). Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlusunun Dönüşümü ve Kayıp Mekanları, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Sakaoğlu, N. (2002). Tarihi, Mekanları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı, Denizbank Yayınları.

Seçkin, N. (1998). Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma (1453-1755), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Sertoğlu, M. (1974). Topkapı Sarayında Gündelik Hayat, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul.

Sezer, S. (1992). Topkapı Sarayı'nın Mimarisinde Batılılaşma Süreci, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Sınar, N. (1982). Dördüncü Avlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sanat Dergisi, Sayı: 7, s. 12-43.

Sınar, N. (2000). Dördüncü Avlu, Topkapı Sarayı, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, s. 136-151, İstanbul.

Sözen, M. (1990). Devletin Evi Saray, Sandoz Kültür Yayınları, No:12, İstanbul.

Şen, F. M. (2002). Tâcîzâde Câfer Çelebi Divanı'nda XV. ve XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Tandoğdu, H. İ. (2015). Tarihi Anıt ve Sitlerde Önleyici Koruma Olarak Ziyaretçi Yönetimi: Topkapı Sarayı Müzesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Tavernier, J. B. (2007). 17. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Düz: Necdet Sakaoğlu, Düz: Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Terzi, A. (2009/2010). "Osmanlı Saray Eczanesinin Teşkilat ve İdaresi (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında), Osmanlı Bilimi Araştırmaları", C: XI, s. 49-64, İstanbul.

Tezcan, H. (1978). Köşkler, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul.

Tezcan, H. (1989). Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul.

Tuğlacı, P. (1978). Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul.

Tuncay, H. (1980). Çinili Köşk, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri Yayınları, İstanbul.

Turan, Ş. (2009). "Silâhdar", TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C: 97, s. 191-193.

Uğurlu, A. H. (2012). III. Selim'in İstanbul'u: Siyasi ve Askeri Dönüşümler Işığında İmar Faaliyetleri, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Uzun, E. (2013). Sultan I. Mahmut'a Ait Bir Ruznâme (H.1147/M.1734), Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish, Volume 8/7, s. 688-703, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H. (2014). Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Ülgen, A. S. (1943). Anıtların Korunması ve Onarılması, Maarif Matbaası, Ankara.

Wiener, W. M. (2016). İstanbul'un Tarihsel Topografyası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Withers, R. (2010). Büyük Efendi'nin Sarayı, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

Yeşilyurt, F. K. (2014). Topkapı Sarayı Dördüncü Avlu'daki Yapılarda Kullanılan Çiniler, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi.

(1915). Muhâfaza-i Asâr-ı Atika Encümeni Dairesi'nin Topkapı Sarayı Hümâyûnu'nun Tamiratı Münasebetiyle Arz Eylediği Rapor Suretidir, 10 Teşrinevvel 1333, Dar'ül Hilafet-i Aliyye, Matba-i Amire, 1339.

(1935). Anıtları Koruma Komisyonunun 1933-1935 Yıllarındaki Çalışmaları, Devlet Basımevi, İstanbul.

(1967). Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 17.07.1967 tarihli, 3821 sayılı kararı.

(1986). Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 1, İstanbul.

(1990). Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 4, İstanbul.

(1992). Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 5, İstanbul Matbaası, İstanbul.

(1992). Topkapı Sarayı 1990-1991, Topkapı Sarayı Müzesini Sevenler Derneği, İstanbul.

(2013). Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 6, BKG Yayınları, İstanbul.

(2018). İstanbul Araştırmaları Yıllığı, No: 7, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

İnternet ve Diğer Kaynaklar

Url 1- <*https://archives.saltresearch.org/*>, erişim tarihi 27.01.2020.

Url 2- <*https://www.onb.ac.at/*>, erişim tarihi 30.01.2020.

Url 3- <*https://arachne.dainst.org/*>, erişim tarihi 12.02.2020.

Url 4- <*https://www.nationalmuseum.se/cornelius-loos-i-det-osmanska-riket*>, erişim tarihi 08.02.2020.

Url 5- <*https://www.gettyimages.com*>, erişim tarihi 12.10.2019.

Url 6- <*https://tr.travelogues.gr*>, erişim tarihi 12.10.2019.

Url 7- <*http://www.eskiistanbul.net*>, erişim tarihi 01.11.2019.

Url 8- < *https://www.flickr.com/photos/one1stanbul/10325351094/*>, erişim tarihi 14.11.2019.

Url 9- <*https://www.wikiwand.com*>, erişim tarihi 25.11.2019.

Url 10- <*http://web.abo.fi/fak/hf/konstvet/filer/2KarlXII.pdf*>,erişim tarihi 15.03.2020.

Url 11- <*https://immimarlik.com.tr*>, erişim tarihi 06.02.2020.

Url 12- <*https://archnet.org*>, erişim tarihi 10.10.2019.

Url 13- <*https://www.millisaraylar.gov.tr*>, erişim tarihi 02.03.2020.

Url 14- <*https://archnet.org*>, erişim tarihi 10.10.2019.

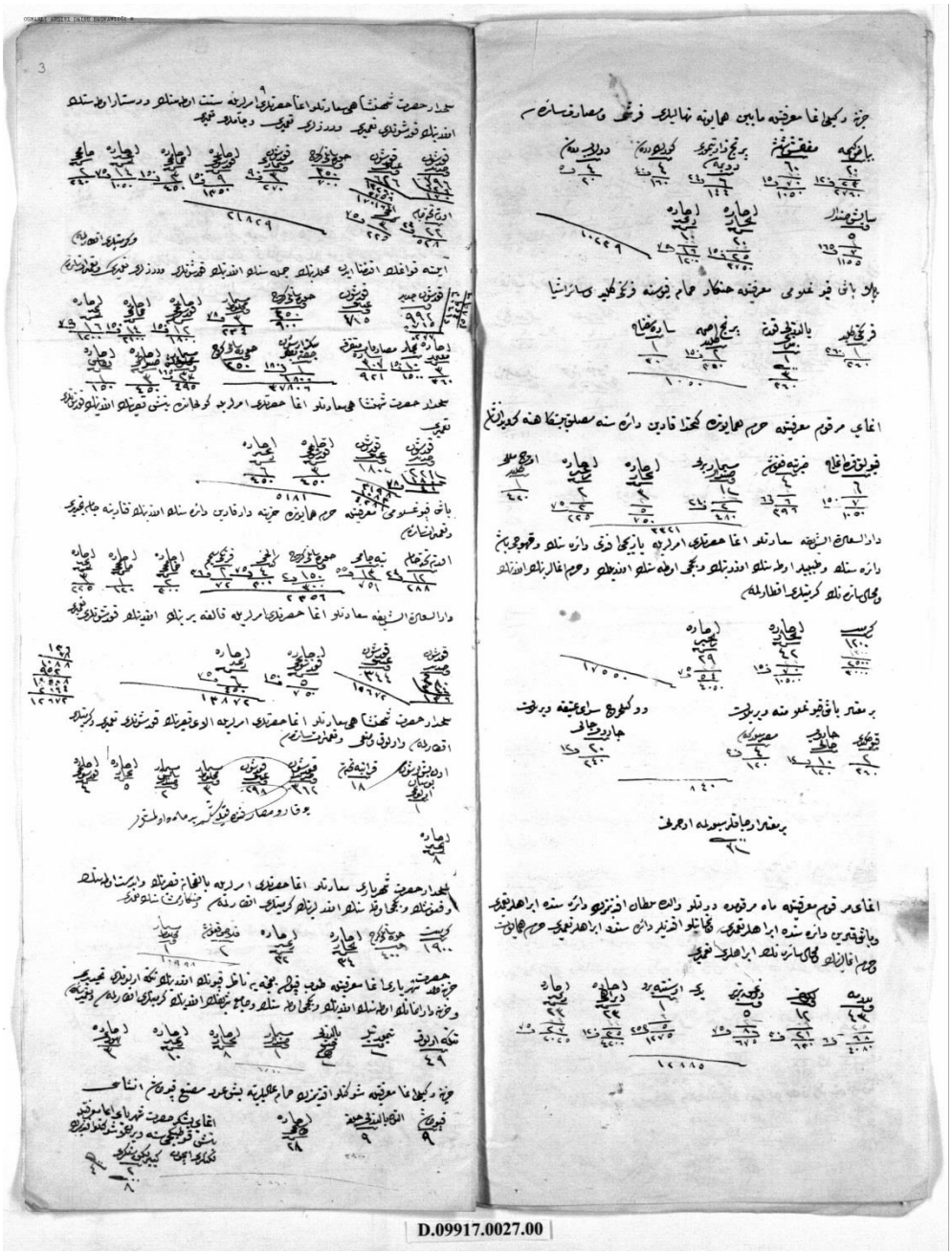
Url 15- <*https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84948951/f1.item.zoom*>, erişim tarihi 25.04.2020.

Url 16- <*http://images.doaks.org/artamonoff/items/show/2119*>, erişim tarihi 27.04.2020.

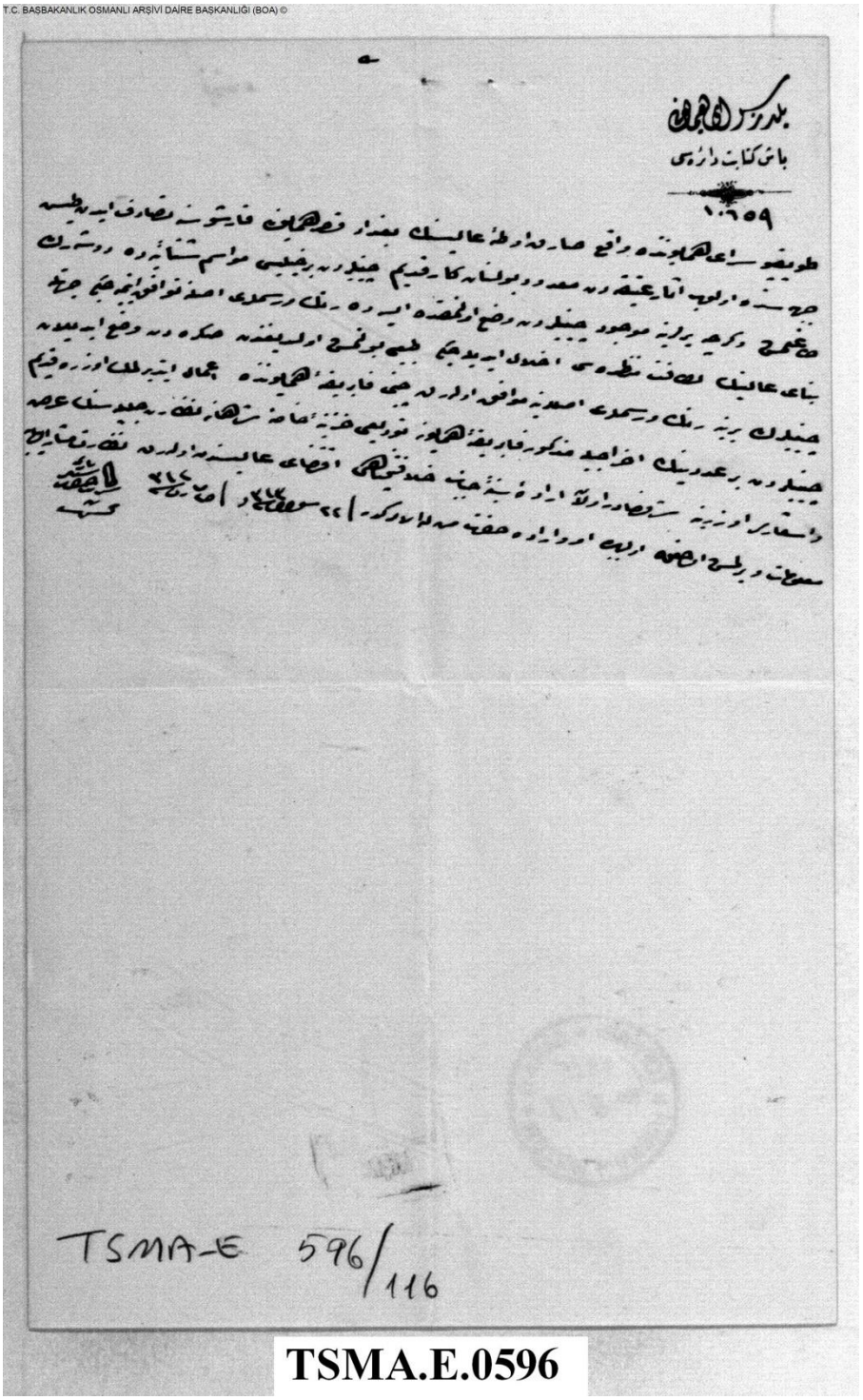
Dassin, J. (1964). "Topkapi" Filmi, Filmways Pictures.

Çakmaklı, Y. (1981). "4. Murat" Dizisi, Taç Yapım.

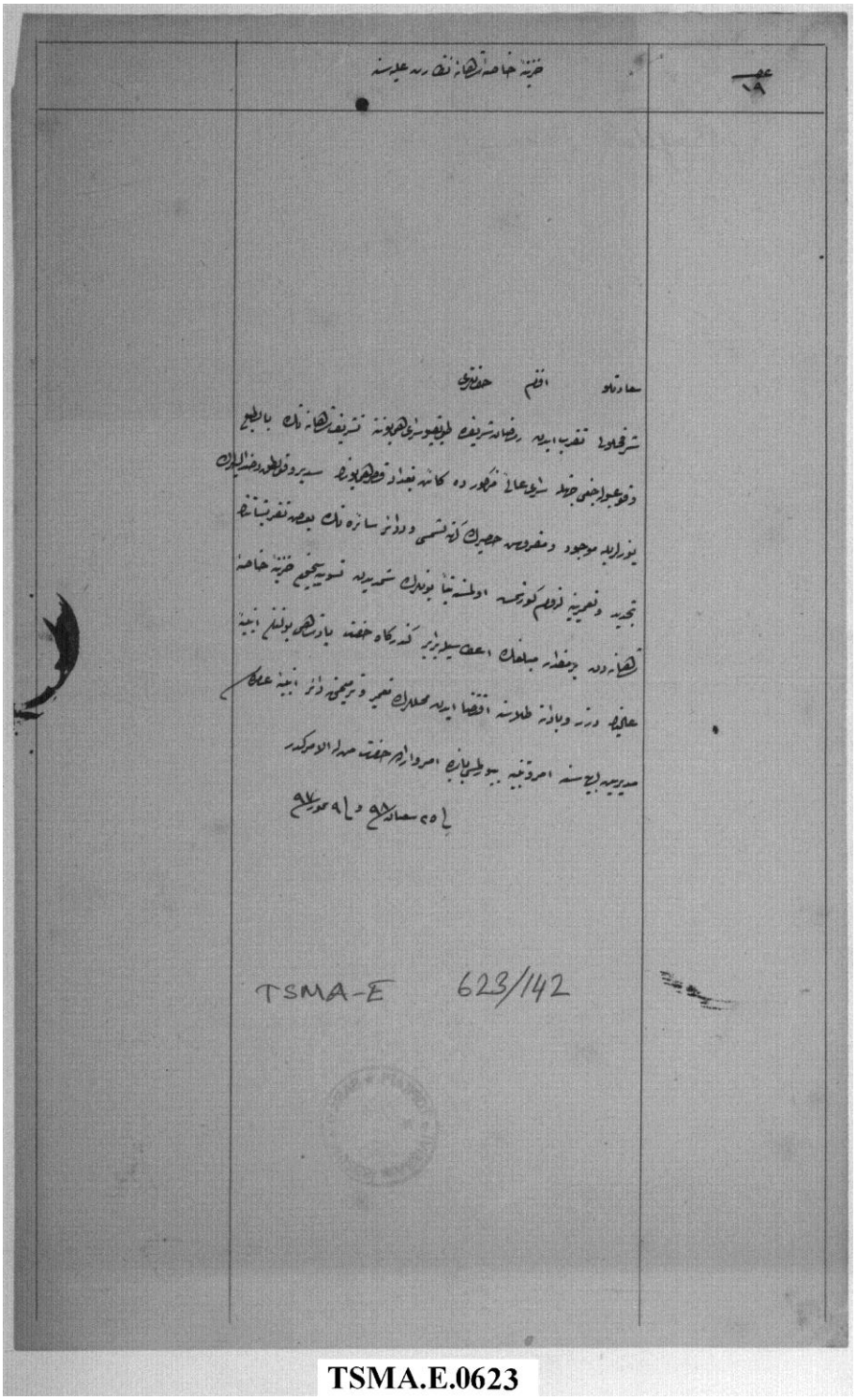
EKLER

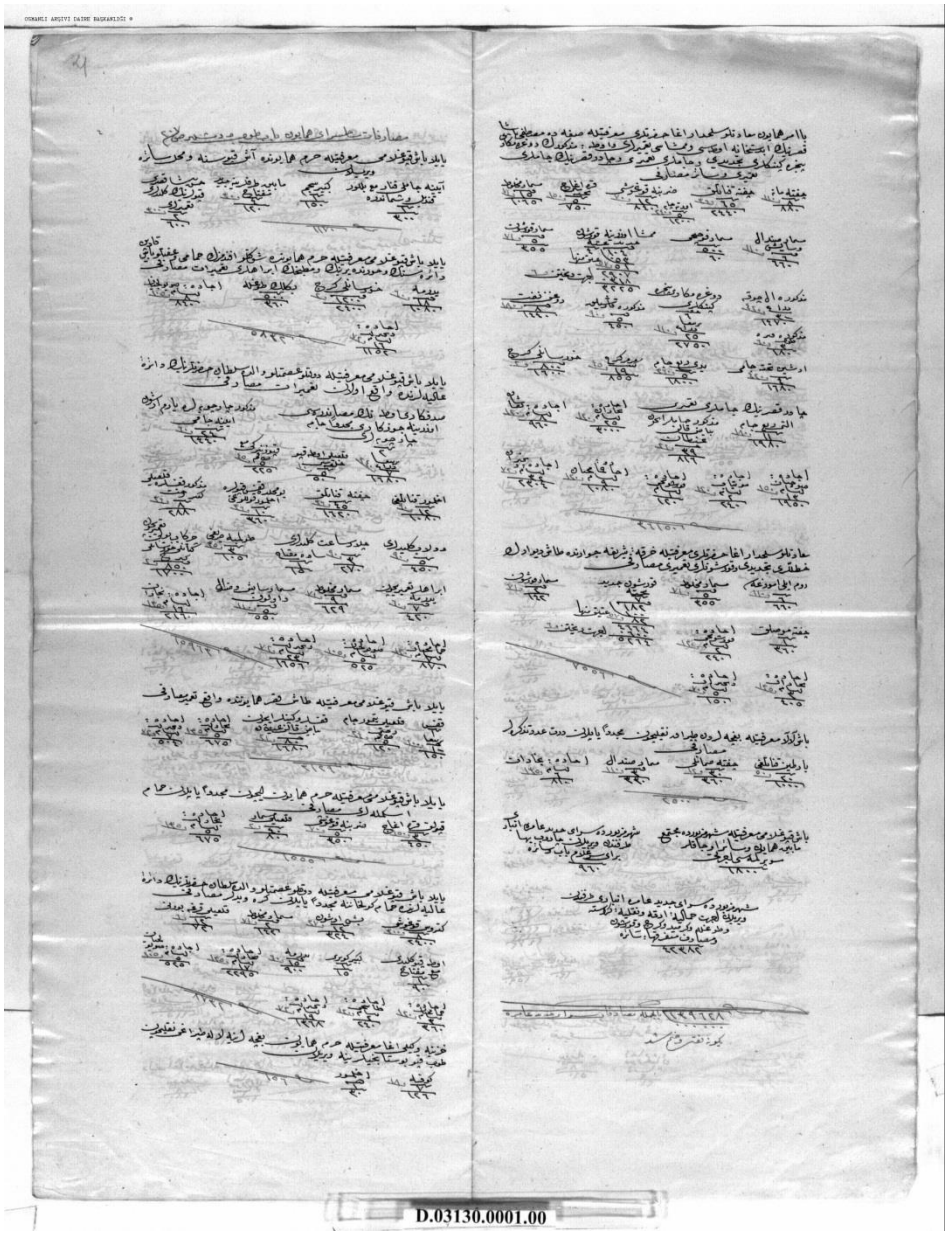
Ek 1 Sünnet Odası'nın onarım geçirmesi ile ilgili belge, BOA, TS.MA.d 9917/0027 y.003 (25.06.1797).

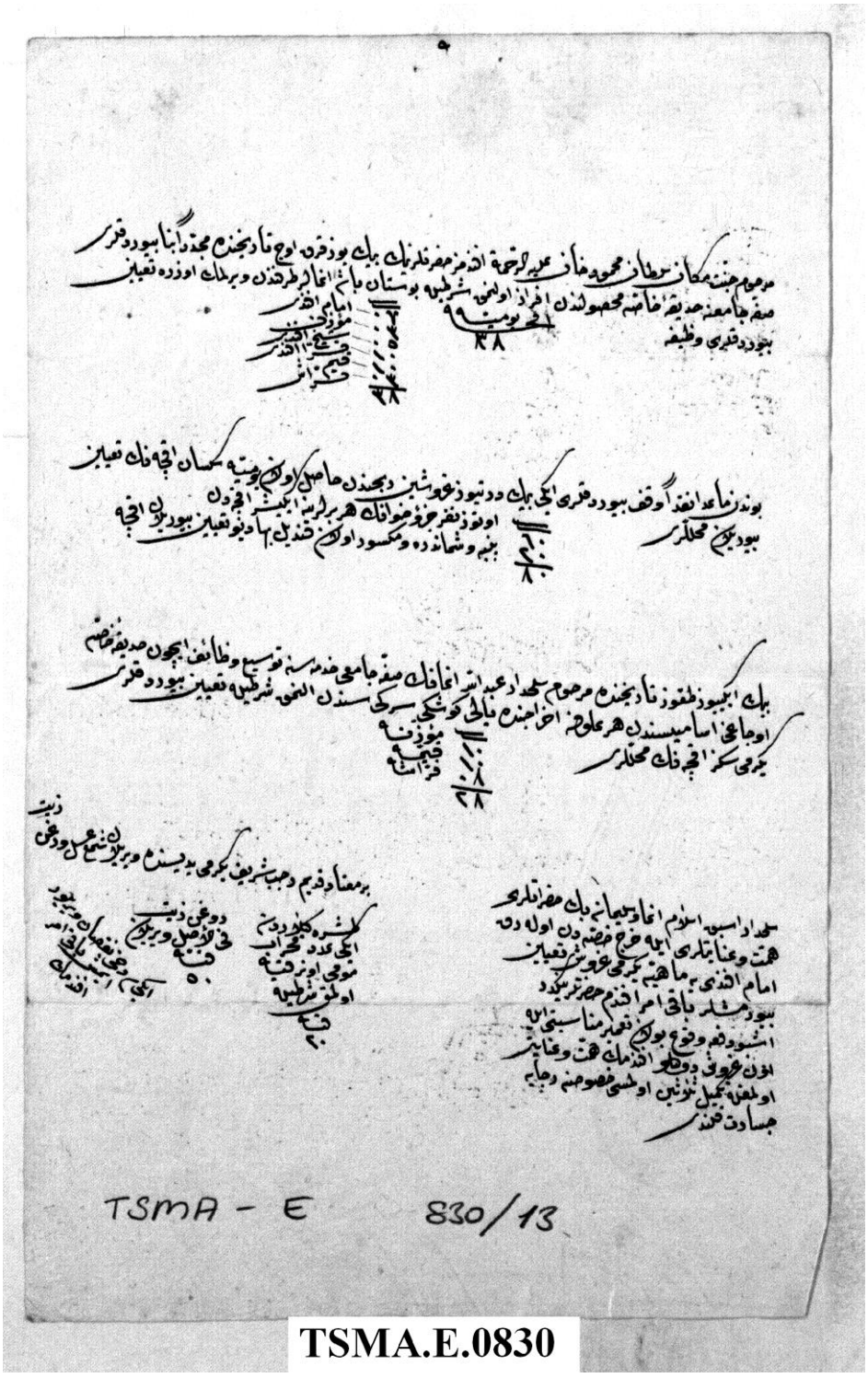
Ek 2 Revan Köşkü için Çini Fabrikasında üretilen çiniler ile ilgili belge, BOA, TS.MA.e 596/116 (06.05.1896).

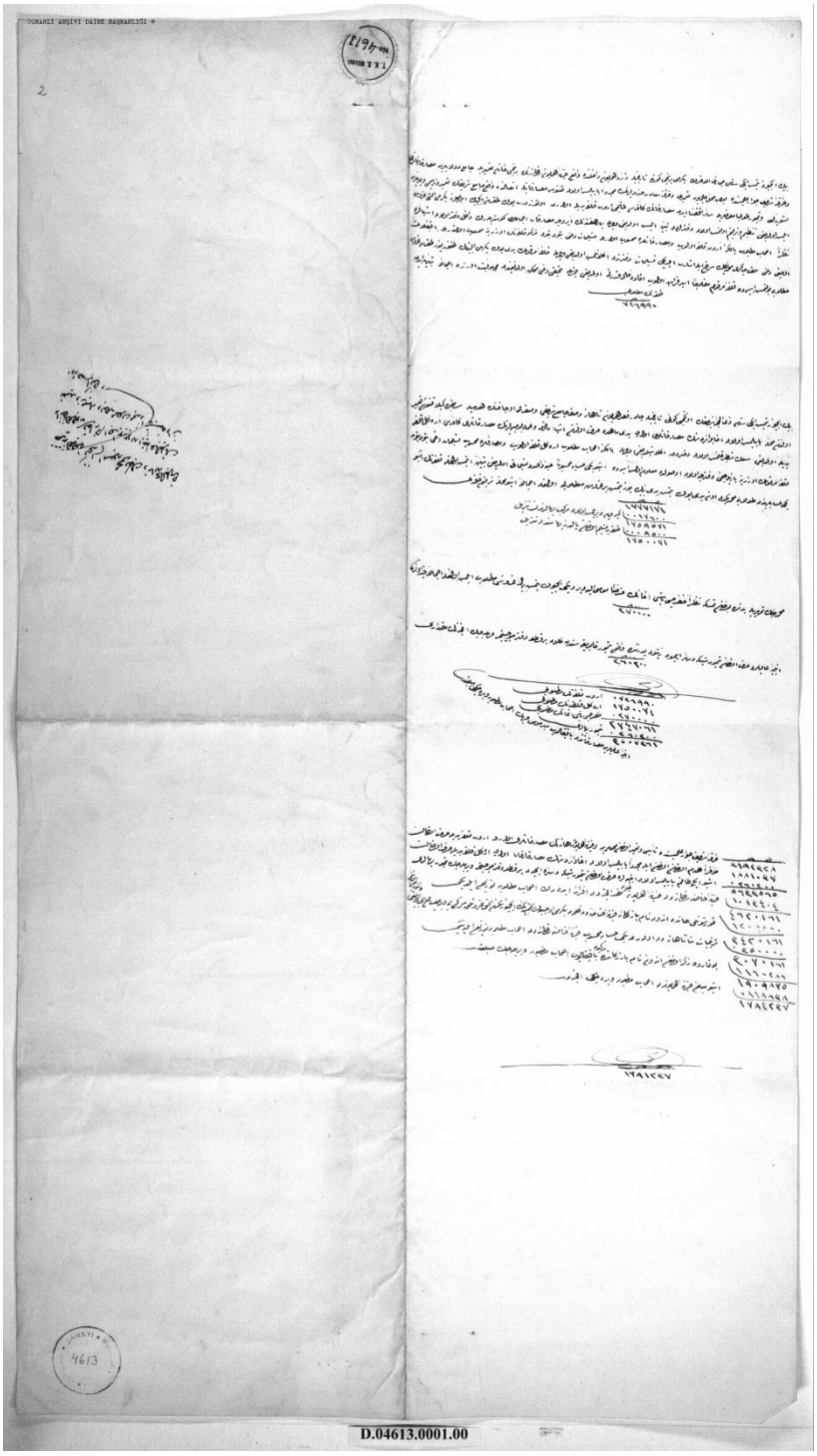
Ek 3 Bağdat Köşkü teşrifatının yenilenmesi ile ilgili belge, BOA, TS.MA.e 623/142 (21.07.1881).

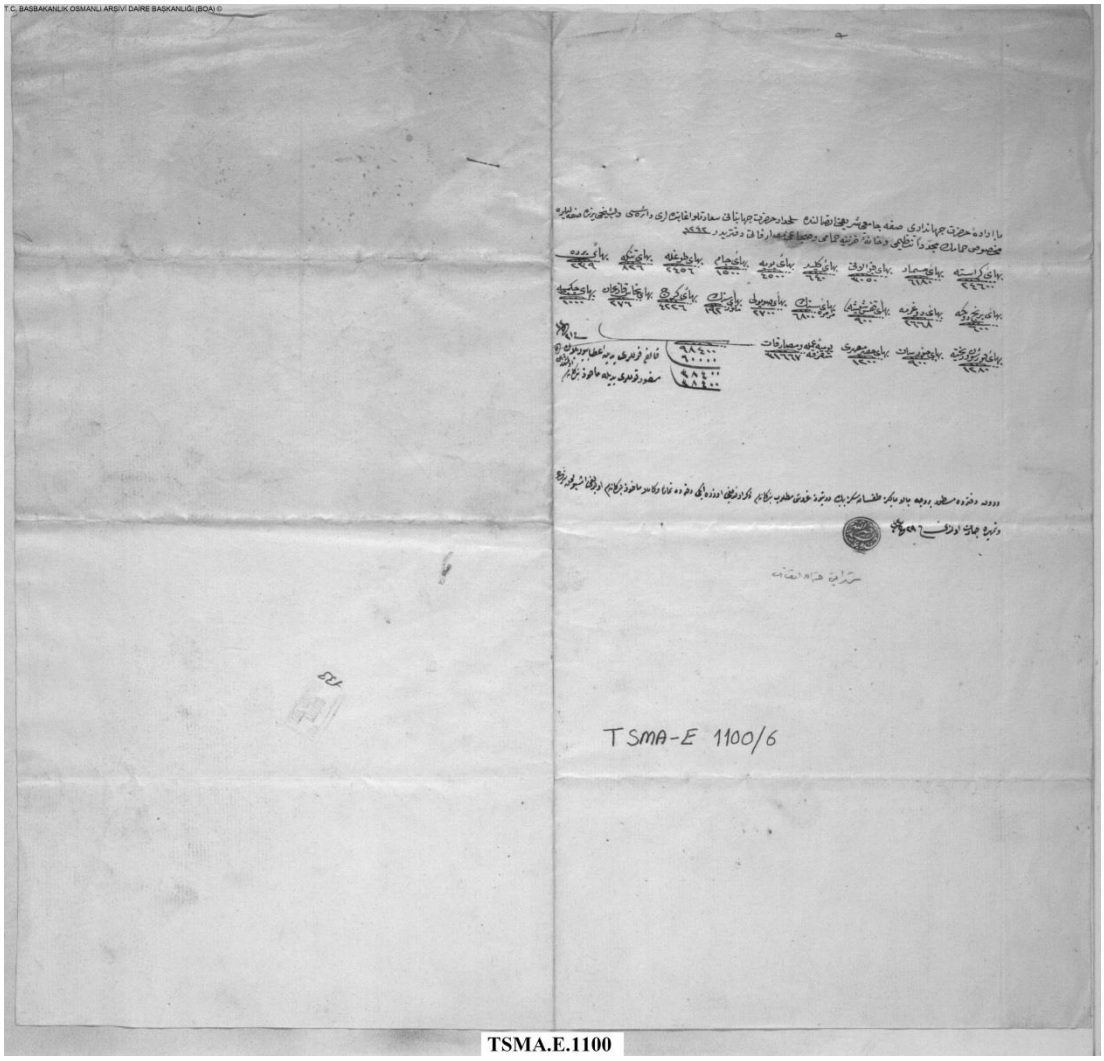
Ek 4 Sofa Köşkü onarımı ile ilgili belge, BOA, TS.MA.d 3130 y.003 (07.08.1793).

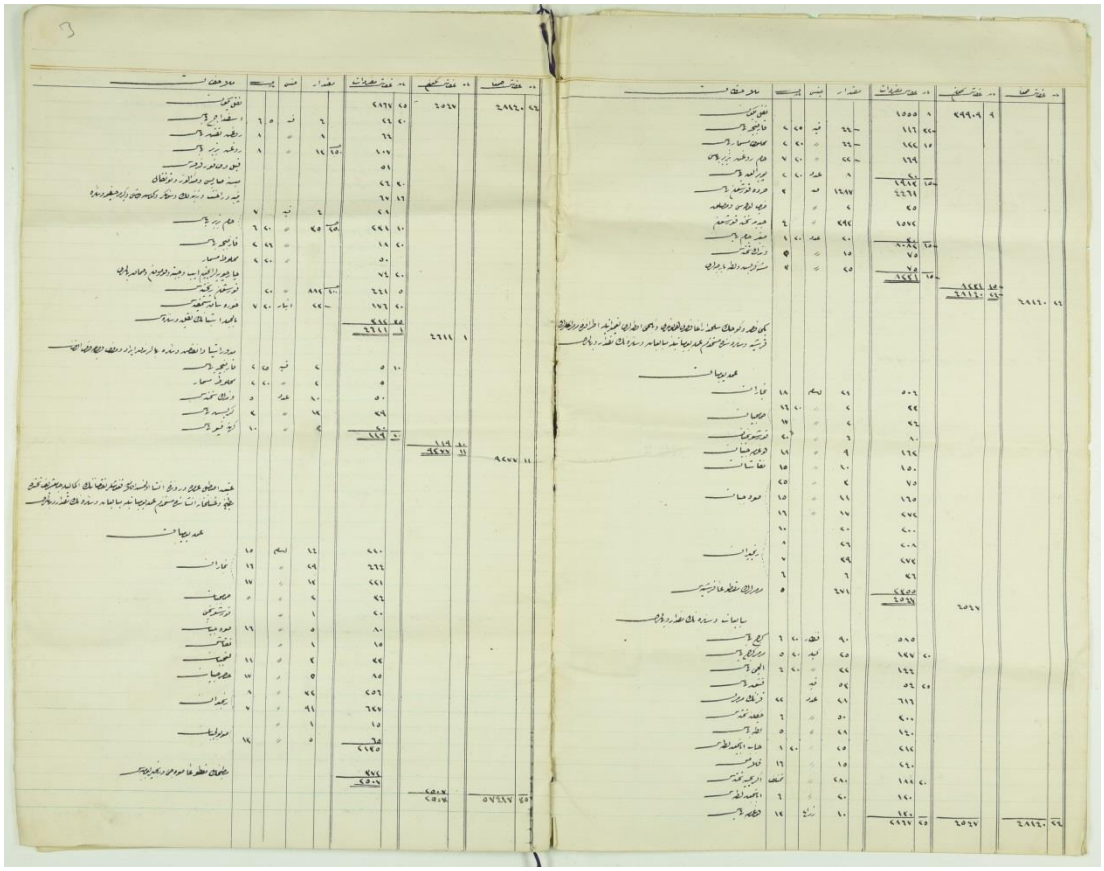
Ek 5 Sofa Cami'nin yeniden yapımı ile ilgili belge, BOA, TS.MA.e 830/13 (17.06.1795).

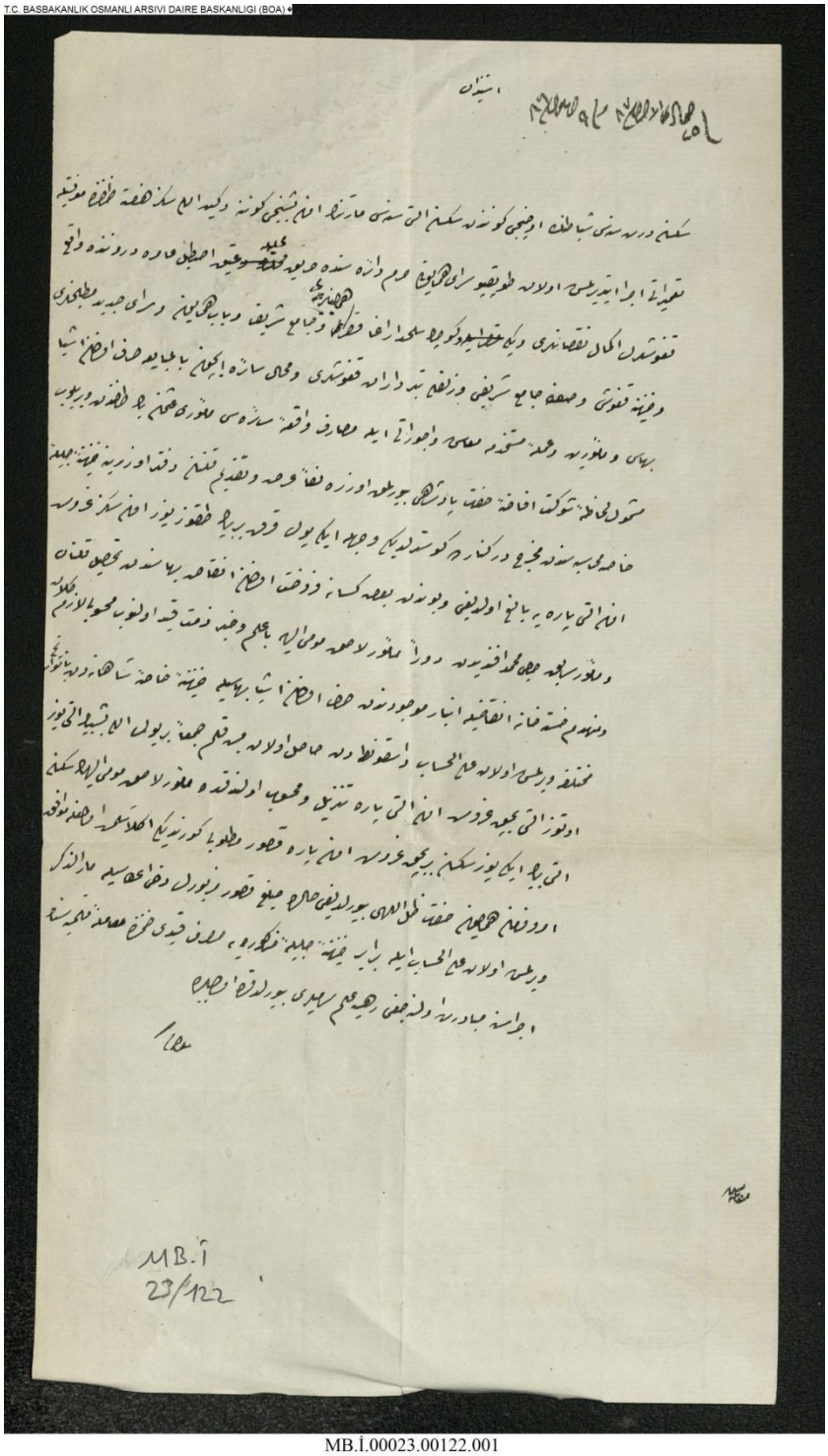
Ek 6 Sofa Cami, Çadır Köşkü ve Sofa Ocağı'nın yıktırılması ile ilgili belge, BOA, TS.MA.d 4613 (1856).

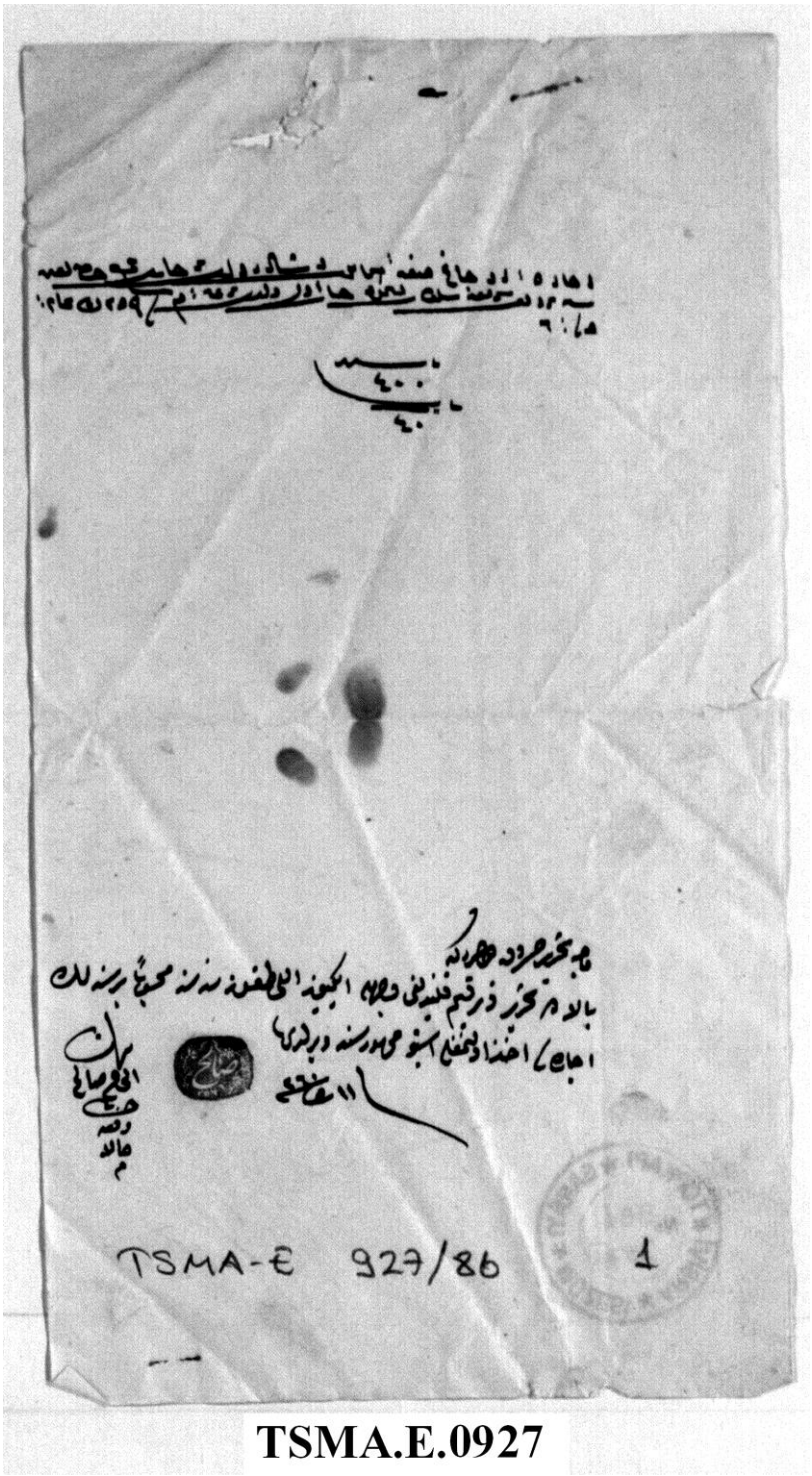
Ek 7 Silahdarağa Dairesi'nin tamiratı ile ilgili belge, BOA, TS.MA.e 1100/6 (28.01.1827).

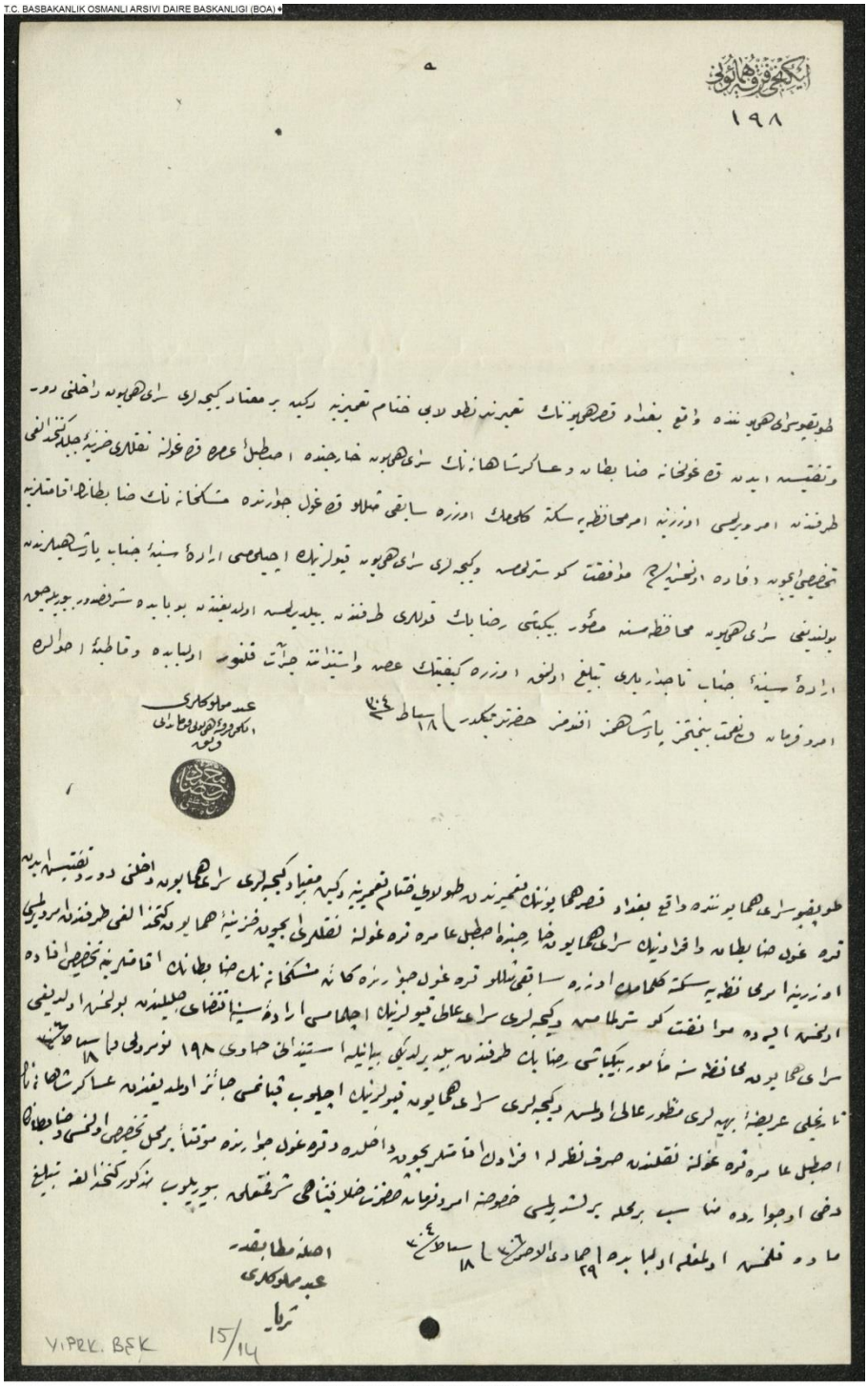
Ek 8 Yeni Kasır ve Küçük Silahdarağa Kasrı ile ilgili belge, BOA, HH.d 22045 y.004 (27.03.1870).

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)
MB.İ
23/122
MB.İ.00023.00122.001

Ek 9 Yeni ve Küçük Silahdarağa Kasrı Hümayunları ile ilgili belge, BOA, MB.İ 23/122 (23.08.1870).

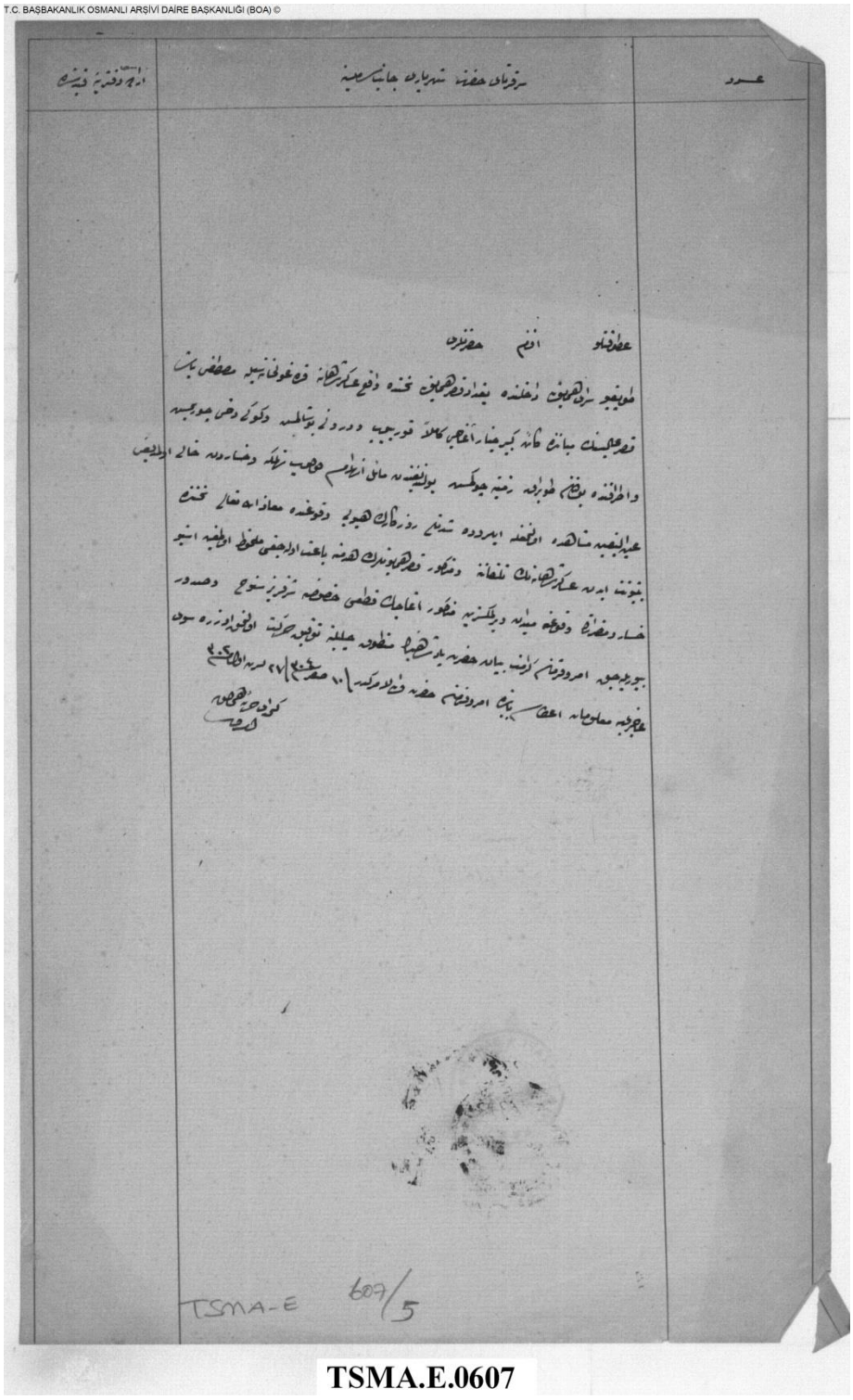

Ek 10 Sofa Ocağı'nın varlığı ile ilgili belge, BOA, TS.MA.e 927/86 (31.03.1844).

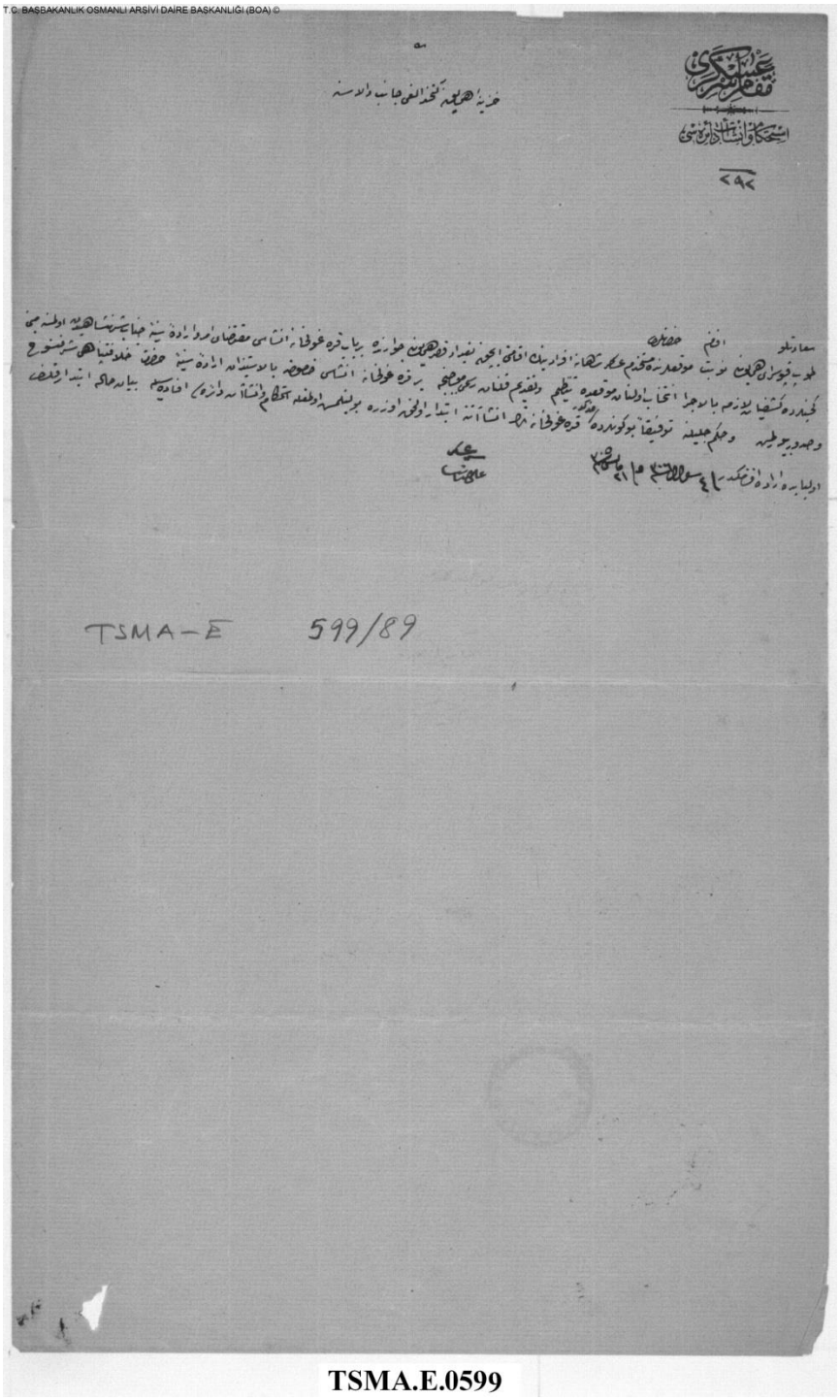

Y.PRK.BŞK.00015.00014.001

Ek 11 Karakolhane ile ilgili belge, BOA, Y.PRK.BŞK 15/14 (02.03.1889).

Ek 12 Karakolhane ile ilgili belge, BOA, TS.MA.e 607/5 (08.11.1886).

Ek 13 Karakolhane ile ilgili belge, BOA, TS.MA.e 599/89 (02.06.1889).

ML.EEM.00124.00047.002

Ek 14 Karakolhane'nin mimarı ile ilgili belge, BOA, ML.EEM 124/47 (05.03.1890).